

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

ВІКТОРІЯ БОНДАРЕНКО

**БІБЛІОТЕЧНЕ ІНТЕРНЕТ-ОБСЛУГОВУВАННЯ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

Київ 2016

УДК 024:077
ББК Ч738.4с51
Б811

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 8 від 20.09.2016)

Науковий редактор
Т. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб.

Рецензенти:
Т. Добко, д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб.;
О. Воскобойнікова-Гузева, д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб.

Бондаренко В.

Б811 Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : [монографія] / Вікторія Бондаренко ; наук. ред. Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 276 с.
ISBN 978-966-02-8141-7

У монографії комплексно досліджено зміст, специфіку та основні сучасні тенденції розвитку бібліотечного інтернет-обслуговування як перспективної форми комунікаційної взаємодії бібліотеки з користувачем.

Висвітлено досвідвикористання форм інтернет-обслуговування користувачів у діяльності провідних бібліотек світу й України на сучасному етапі. Проаналізовано та узагальнено досвід впровадження в систему інтернет-обслуговування інтерактивних інформаційних технологій. Окреслено перспективні напрями розвитку форм інтернет-обслуговування в контексті сучасної трансформації бібліотек в універсальні інформаційно-комунікаційні центри в умовах глобалізації.

Монографія орієнтована на широке коло наукових, бібліотечно-інформаційних працівників, фахівців інформаційної сфери, студентську аудиторію, широкий загал – усіх тих, хто цікавиться цією тематикою.

УДК 024:077
ББК Ч738.4с51

ISBN 978-966-02-8141-7 (друк.)
ISBN 978-966-02-8142-4 (електрон.)

© В. Бондаренко, 2016
© Національна академія наук України,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2016

Зміст

Передмова	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ БІБЛІОТЕЧНОГО ІНТЕРНЕТ-ОБСЛУГОВУВАННЯ	8
1.1. Бібліотечне інтернет-обслуговування як об'єкт наукового дослідження.....	8
1.2. Бібліотечне інтернет-обслуговування: основні концептуальні підходи до аналізу, змісту та структури поняття.....	21
1.3. Модель бібліотечного інтернет-обслуговування користувачів сучасної бібліотеки.....	39
Розділ 2. БІБЛІОТЕЧНЕ ІНТЕРНЕТ-ОБСЛУГОВУВАННЯ: РЕСУРСНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	55
2.1. Електронний бібліотечно-інформаційний ресурс: основні напрями формування.....	55
2.2. Інформаційно-аналітичні продукти як інструмент відбору та збереження інформації інтернет-середовища.....	70
2.3. Архівування інформації інтернет-ресурсів: правовий та комунікаційний аспекти	80
2.4. Розвиток веб-сайтів бібліотек як платформи надання інтернет-послуг	90
Розділ 3. ІНТЕРНЕТ-ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК: ФОРМИ І ПОСЛУГИ	108
3.1. Дистантний доступ до бібліографічного ресурсу: електронні каталоги	108
3.2. Доступ до повнотекстових бібліотечно-інформаційних ресурсів.....	117
3.3. Комплексні бібліотечно-інформаційні продукти і послуги інтернет-обслуговування.....	138
3.4. Сучасний стан електронного довідково-бібліографічного обслуговування.....	154

Розділ 4. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОГО ІНТЕРНЕТ-ОБСЛУГОВУВАННЯ	166
4.1. Новітні технології як фактор розвитку інтернет-обслуговування користувачів бібліотеки	166
4.2. Підготовка інформаційно-аналітичних продуктів як напрям удосконалення бібліотечного інтернет-обслуговування	193
4.3. Місце і роль бібліотечного інтернет-обслуговування у розвитку національного інформаційного простору	201
Післямова	230
Список використаних джерел	235
Список скорочень	273

Передмова

Поєднання можливостей комп'ютерних і комунікаційних технологій, організація дистантного доступу до бібліотечних фондів та інформації розширили географічні межі діяльності бібліотек. Поширення та розвиток Інтернету та інших інформаційних технологій і послуг, з яких складається глобальна інформаційна інфраструктура, дали можливість бібліотекам не лише надавати користувачам доступ до власних фондів і ресурсів, а й шляхом корпоративної взаємодії, спільно використовуючи ресурси світової бібліотечної мережі та інших інформаційних інституцій, забезпечувати доступ до інформації, розташованої по всьому світу, що істотно збагатило їхню комунікаційну функцію. Сьогодні поряд з розвитком традиційних форм бібліотечного обслуговування активно впроваджуються нові дистантні форми. Серед них – бібліотечне інтернет-обслуговування, що поєднує в собі як уже традиційний доступ до ресурсів бібліотеки через бібліотечні веб-сайти, так і нові форми обслуговування, пов'язані з використанням можливостей віртуальних соціальних мереж, мобільних і вікі-технологій.

Вивчення бібліотекознавчої літератури дає змогу констатувати, що проблематика дистантного обслуговування є недостатньо розробленою. Зокрема, це стосується поняттєвого апарату, тенденцій та перспектив розвитку дистантного обслуговування, специфіки його функціонування. Отже, актуальність монографічного дослідження зумовлена його спрямованістю на вирішення протиріччя між практикою здійснення бібліотеками інтернет-обслуговування і недостатнім рівнем теоретичного осмислення цього процесу.

Відсутність у вітчизняному бібліотекознавстві узагальнюючих праць з цієї проблематики також визначила актуальність теми монографічного дослідження. У монографії детально досліджено наукові публікації, результати яких стали теоретичною базою для вивчення розвитку бібліотечного інтернет-обслуговування, а також праці, пов'язані з об'єктом дослідження. Наукові висновки щодо використання в діяльності бібліотек

сучасних інформаційних технологій та значення бібліотечного інтернет-обслуговування для функціонування бібліотеки як інформаційно-комунікаційного комплексу в сучасній системі соціальних комунікацій, зроблені такими вченими, як О. Онищенко [207], В. Горовий [62–67], М. Дворкіна [79, 80], М. Слободяник [254–256], Ю. Столяров [263], А. Соколов [259], І. Давидова [75–77], В. Пашкова [213–220], Т. Гранчак [68–73], О. Воскобойнікова-Гузєва [55–59] та інші, не застосовуються ними для з'ясування специфіки розвитку та функціонування інтернет-обслуговування користувачів бібліотеки. У науковому доробку згаданих учених питання дистантного обслуговування висвітлюються через призму розкриття інших бібліотекознавчих проблем, технологія його впровадження та специфіка функціонування досліджувались в їхніх працях лише побіжно. Отже, цей аспект діяльності бібліотек залишається не висвітленим.

Предметному вивченню різних аспектів проблеми бібліотечного дистантного обслуговування присвячені праці Т. Добко [88, 89], К. Лобузної [167–176], О. Ісаєнка [125–128], Н. Каліберди [130–132]. Наукові висновки, зроблені згаданими вченими, було взято до уваги для з'ясування специфіки організації та функціонування системи бібліотечного дистантного обслуговування.

Вивчення наукових праць таких учених, як Дж. Кларк [314], Г. Нідхем та М. Аллі [310], Дж. Хан [327], Дж. Гріффей [326], П. Брофі [313], С. Клейтон [317] та інші, у яких акцентується увага на організації забезпечення доступу до бібліотечних ресурсів за допомогою мобільних технологій, сприяло формуванню уявлення стосовно сучасного зарубіжного наукового доробку з досвіду впровадження в систему бібліотечного дистантного обслуговування інноваційних технологій.

Попри значний масив досліджень з цієї теми, питання розвитку та особливостей бібліотечного інтернет-обслуговування користувачів сучасної бібліотеки потребують більш глибокого та детального вивчення та узагальнення.

Пропонована до уваги наукова праця присвячена визначенню й розкриттю суті, специфіки та основних сучасних тенденцій розвитку бібліотечного інтернет-обслуговування як перспективної форми комунікаційної взаємодії бібліотеки з користувачем.

У монографії послідовно розглянуті та проаналізовані наукові погляди на питання функціонування бібліотечного інтернет-обслуговування користувачів у системі бібліотечної діяльності; визначено базові методо-

логічні підходи до вивчення проблеми використання сучасними бібліотеками форм інтернет-обслуговування; досліджено, уточнено та доповнено поняттєвий та термінологічний апарат досліджуваної теми, визначено поняття бібліотечного інтернет-обслуговування; проаналізовано та узагальнено досвід використання форм інтернет-обслуговування користувачів у діяльності провідних бібліотек світу й України на сучасному етапі; проаналізовано та узагальнено досвід впровадження в систему бібліотечного інтернет-обслуговування інтерактивних інформаційних технологій; проведено класифікаційно-типологічний аналіз дистантних форм бібліотечного обслуговування, визначено в системі дистантного обслуговування користувачів бібліотек місце інтернет-обслуговування. Автор ставив також завдання визначення й обґрунтування перспективних напрямів розвитку форм інтернет-обслуговування в контексті сучасної трансформації бібліотек в універсальні інформаційно-комунікаційні центри в умовах глобалізації.

Видання орієнтоване на фахівців у бібліотечній галузі, практиків у сфері інформатизації, широкий загал читачів, які цікавляться цією проблемою. Результати монографічного дослідження можуть стати в пригоді укладачам навчально-методичних програм і посібників, орієнтованих на студентів вищих навчальних закладів за відповідними напрямками спеціалізації, у практичній діяльності бібліотечних установ з метою вдосконалення та підвищення ефективності їхньої роботи з обслуговування дистантних користувачів, у тому числі інформаційно-аналітичними центрами бібліотек в організації дистантного обслуговування синтезованою аналітичною продукцією, у процесі формування комплексного знаннєвого ресурсу бібліотек.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БІБЛОТЕКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ БІБЛОТЕЧНОГО ІНТЕРНЕТ-ОБСЛУГОВУВАННЯ

1.1. Бібліотечне інтернет-обслуговування як об'єкт наукового дослідження

Актуальність використання та вдосконалення форм бібліотечного інтернет-обслуговування обумовлюється стрімким розвитком новітніх інформаційних технологій в умовах підвищення суспільного значення інформаційно-комунікаційної функції бібліотек.

Посилення ролі комунікаційних аспектів у становленні інформаційного суспільства відображали у своїх працях Д. Белл [13], П. Дракер [92], Е. Тоффлер [282], які в процесі дослідження глобальних змін у суспільстві й розвитку інформаційної цивілізації констатували прискорене зрушення від виробництва матеріальних благ до виробництва послуг та інформації.

Одним з опорних центрів соціально-комунікаційної структури суспільства є соціальний інститут бібліотеки, значення інформаційно-комунікаційного потенціалу якого зростає з огляду на збільшення кількості інформації, що виробляється в суспільстві.

З позицій інформаційно-документального підходу бібліотеку представляють у своїх працях Ю. Столяров [265], В. Скворцов [252], Н. Кушнарєнко [161], О. Онищенко [207], В. Горовий [62], І. Давидова [77] та ін. Наголошують на тому, що сутнісною, базовою функцією бібліотеки є комунікаційна функція, М. Слободяник [254] та Т. Берестова [16], В. Мінкіна [189] та ін.

Бібліотеку в системі наукових комунікацій розглядають Г. Шемаєва [299] у монографії «Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій» та В. Копанєва [145] – «Бібліо-

тека в системі наукової електронної комунікації». Так, Г. Шемаєва визначає комплекс взаємопов'язаних напрямів розвитку бібліотеки в системі науки, зокрема інформаційно-бібліотечних електронних ресурсів на засадах збагачення їх, посилення аналітичної діяльності, організації трансферу інновацій. В. Копанєва пропонує концептуальну модель бібліотеки, яка стане інтегрувальною ланкою інформаційної сфери суспільства, розглядає розвиток системи наукової комунікації та підвищення її реагентності, що загострює потребу збереження поточної мережевої інформації.

Еволюція наукових поглядів на функціонування бібліотеки як соціального інституту у політико-комунікаційних процесах досліджується в монографічній праці Т. Гранчак [68], яка розкриває місце і роль бібліотеки як соціального інституту в системі політичної комунікації, визначає місце і роль у системі політичної комунікації інформаційно-аналітичних структур бібліотек. Попри те, що Т. Гранчак досліджує основні напрями й форми політико-комунікаційної взаємодії бібліотек із громадянським суспільством, забезпечення цієї взаємодії за допомогою дистантних форм бібліотечного обслуговування детально не розглядається, оскільки це не передбачалось метою дослідження.

Цінні наукові висновки стосовно діяльності бібліотечних установ і розвитку бібліотечної справи з впровадженням нових інформаційних технологій зроблені в працях М. Дворкіної [79, 80], В. Пашкової [213, 214, 220], Л. Костенка [153].

Зокрема, важливими для усвідомлення значення впровадження в діяльність вітчизняних бібліотек інтернет-технологій, розширення спектра бібліотечних послуг за рахунок надання користувачам доступу до Інтернету стали висновки, зроблені на основі теоретичних узагальнень і вивчення практичного досвіду діяльності бібліотек В. Пашковою [216]. В опублікованих дослідницею працях висвітлюється загальна позиція Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) щодо використання сучасними бібліотеками можливостей інтернет-технологій, особливості здійснення за сприяння Посольства США в Україні проекту з організації на основі мережі публічних бібліотек доступу користувачів до Інтернету, його значення для реалізації права громадян на вільний доступ до інформації, формування доступних електронних

ресурсів, створення на базі бібліотек спеціальних інтернет-центрів, специфіка бібліотечного обслуговування громадян з фізичними та психічними обмеженнями (на досвіді США), питання активізації використання бібліотеками сучасних мереж (проект PULMAN), участь бібліотечних структур в організації дистанційного навчання тощо.

Обґрунтовуючи роль публічних бібліотек у розвитку електронної Європи, В. Пашкова розкриває значення проекту PULMAN (за яким публічні бібліотеки активізують використання сучасних мереж) та Ойраського маніфесту (2003 р.), відповідно до якого на національному та місцевому рівнях має надаватись підтримка функціонуванню публічних бібліотек з метою прискорення їх розвитку як центрів доступу до електронних ресурсів, задоволення потреб усіх громадян інформаційного суспільства шляхом реалізації основних положень і рекомендацій проекту.

«Для досягнення цих цілей публічні бібліотеки повинні:

– застосовуючи цифрові технології, пропонувати інноваційні та якісні послуги, що уможливають досягнення громадянами їхніх особистих цілей у мінливому світі, а також сприяють єднанню суспільства та успішному розвитку європейської економіки, заснованої на знаннях;

– сприяти збільшенню користувачів публічних бібліотек, розширювати бібліотечні послуги, передусім для соціально неадаптованих громадян. У 36 країнах – учасницях проекту PULMAN – нині нараховується понад 150 млн зареєстрованих користувачів» [218, с. 19].

Відповідно до висновків дослідниці, публічні бібліотеки, впроваджуючи в свою діяльність новітні інтернет-технології, у підсумку мають «запроваджувати нові види послуг, пов'язані з електронним урядуванням, електронною охороною здоров'я, електронною комерцією та електронним навчанням, надаючи безперешкодний, об'єктивний та зручний для читача доступ і допомогу у використанні електронних ресурсів» [218, с. 19].

Висновки стосовно діяльності центрів правової інформації, обслуговування людей з особливими потребами, надання доступу до Інтернету, функціонування інтернет-центрів у публічних бібліотеках було взято до уваги в процесі узагальнення досвіду бібліотек у здійсненні дистантного інтернет-обслуговування.

Утім, незважаючи на значний масив праць стосовно комунікаційних аспектів функціонування соціального інституту бібліотеки, його адаптації до умов електронного середовища, проблема розвитку та вдосконалення бібліотечного інтернет-обслуговування користувачів до сьогодні не стала предметом комплексного наукового аналізу.

Водночас у пострадянському бібліотекознавстві можна виокремити три групи праць, які в тій чи іншій мірі дотичні до проблеми:

1) дослідження, увага в яких приділяється проблемам бібліотечного інформаційного та інформаційно-аналітичного обслуговування;

2) праці, в яких аналізується обслуговування користувачів бібліотек за допомогою електронних і телекомунікаційних технологій;

3) наукові розвідки, присвячені висвітленню окремих питань, пов'язаних з дистантним обслуговуванням [31, с. 69] (детальніше див.: Бондаренко В. Питання дистантного інформаційно-аналітичного обслуговування користувачів бібліотек у сучасній науковій думці).

Акцент на необхідності активного використання в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек сучасних електронних технологій, розширення ресурсної бази підготовки інформаційно-аналітичної продукції за рахунок інтернет-джерел, налагодження ефективного комунікаційного зв'язку бібліотеки з користувачем у процесі задоволення його інформаційних потреб і вивчення останніх є предметом дисертацій таких фахівців, як Н. Терещенко [274], Н. Пасмор [212], О. Васюк [40], Н. Іванова [119], Ч. Щезцінь [293], В. Пальчук [211], Л. Северин [249].

Теоретичне обґрунтування інформаційної аналітики в структурі діяльності бібліотек України за умов інтелектуалізації соціокомунікаційних відносин у суспільстві надав О. Кобелев у монографії «Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні» [137]. Автор проаналізував джерела становлення інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотечній сфері, визначив специфіку інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеці, її зміст, характер, технології та організаційні засади, охарактеризував ресурси інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеках, зокрема інформаційні, організаційно-технологічні, методичні

та кадрові, окреслив тенденції розвитку інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотечно-інформаційній сфері, акцентував увагу на питаннях впровадження інтелектуальних технологій інформаційно-аналітичної діяльності. Автори згаданих праць роблять наголос на важливості використання в інформаційній та інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек новітніх електронних технологій, проте технологія впровадження останніх у згаданих працях розглядається лише побіжно, оскільки не передбачалася предметом дослідження.

Попри вагомий внесок у дослідження інформаційного та інформаційно-аналітичного обслуговування користувачів бібліотек, у цих роботах відсутнє системне дослідження використання дистантних форм. Що стосується питання обслуговування за допомогою електронних і телекомунікаційних технологій, то підґрунтям для висновків щодо перспективності їх впровадження в бібліотечну практику стали праці Ф. Ланкастера [331], який стояв біля витоків комп'ютеризації бібліотек, вивчав її вплив на книгозбірню як таку та на її окремі функції. У вітчизняному науковому сегменті автоматизацію бібліотек, електронні та телекомунікаційні технології в процесі бібліотечного обслуговування активно досліджували М. Слободяник [256], В. Загуменна [111], В. Дригайло [93], Т. Ярошенко [305–307], К. Лобузїна [176], В. Копанєва [146] та ін.

Вагомим науковим доробком у сфері бібліотечного обслуговування на основі використання електронних технологій стало монографічне дослідження К. Лобузїної «Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності», у якому серед іншого розглядається розвиток онлайнних форм бібліотечно-інформаційної діяльності, досліджуються інноваційні бібліотечні послуги, онлайнні інформаційно-бібліографічні ресурси і сервіси, комплексні інформаційні бібліотечні ресурси з інтелектуальним доступом у контексті соціокомунікаційних процесів і формування суспільства знань. Серед іншого, автор через суспільні процеси, які істотно вплинули на характер бібліотечного обслуговування, розглядає і систему обслуговування віддалених користувачів.

У монографії констатується, що на сьогодні система обслуговування віддалених користувачів містить «переосмислені на сучасній технологічній основі такі традиційні бібліотечні функції:

– інформування про бібліотеку, її послуги через сайт, включно з описом фондів і колекцій, інформацію про послуги, віртуальні виставки;

– доступ до електронного каталогу, як основного бібліографічного ресурсу;

– забезпечення доступу віддалених користувачів до електронних ресурсів власної генерації бібліотеки (локальні бібліографічні БД, бібліографічні покажчики та списки, фактографічні дані, повнотекстові ресурси, що становлять електронні колекції бібліотеки);

– електронна доставка документів (ЕДД);

– довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів» [176].

Як наголошує К. Лобузїна, «Інтернет сьогодні став невід’ємною глобальною складовою бібліотечних ресурсів і сервісів: залучення віддалених користувачів значно розширило коло потенційних споживачів бібліотечних послуг, каталогізація веб-ресурсів підвищила інформаційний потенціал бібліотечного фонду», а технологічні можливості інтерактивного зворотного зв’язку дають змогу організувати бібліотечне обслуговування віддалених користувачів на тому ж високому рівні, на якому воно доступне читачам традиційної бібліотеки» [176]. Водночас процес обслуговування віддалених користувачів розглядається дослідницею в контексті бібліотечно-інформаційної діяльності та організації знанневих ресурсів бібліотек в умовах поширення електронних технологій, його ґрунтовний аналіз не передбачався метою і предметом дослідження.

Сьогодні бібліотекознавцями активно досліджується сучасний стан веб-сайтів бібліотек, питання їх удосконалення та модернізації у зв’язку з розвитком електронних технологій, аналізуються особливості створення та функціонування бібліотечних сайтів як інструменту для забезпечення доступу до ресурсів бібліотеки та надання бібліотечних послуг.

Як Інтернет розширив способи реалізації бібліотеками своєї місії та характер взаємодії бібліотек з їхніми користувачами досліджує С. Бенз у праці «Нове покоління бібліотечних веб-сайтів». Як наголошує автор, «лише наявність у бібліотеки веб-сайту та надання доступу до онлайн-каталогу не є достатнім. Необхідно сконцентрувати зусилля на управлінні якістю інформаційного

наповнення ресурсів, забезпечити чітку навігацію та ефективну інформаційну архітектуру» [14].

Бібліотечний веб-портал, його місце та функціональне призначення в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування наукової бібліотеки розглядає в своєму методичному посібнику «Як створити свій веб-сервер: методичний посібник для бібліотек з інформаційних технологій та Інтернет» Я. Шрайберг [301]; Ю. Артемов [8] досліджує місце веб-порталу в діяльності сучасної бібліотеки в роботі «Роль і місце веб-порталу в діяльності наукової бібліотеки»; зміст бібліотечних сайтів розглядається в статті Л. Філіпової [286] «Питання змісту бібліотечних веб-сайтів в Інтернеті»; комплексна оцінка сайтів бібліотек загальнодержавного значення та провідних науково-інформаційних центрів України проаналізована у дослідженні А. Жабіна [105] «Рейтингування сайтів українських бібліотек»: А. Струнгар [267] у роботі «Ергономічність і основні помилки при створенні веб-сторінок» аналізує найпоширеніші помилки при створенні веб-сайту та вивчає погляди зарубіжних експертів з цієї проблематики.

Спроба теоретично осмислити цільове призначення та види інформаційних ресурсів, представлених на веб-сайтах публічних бібліотек, а також проаналізувати пріоритети віддалених користувачів і пропозиції бібліотечних фахівців щодо змістовного наповнення веб-сайтів зроблена в статті І. Торліна [281] «Ресурси веб-сайтів публічних бібліотек України: компроміс пропонованого і очікуваного».

Аналіз веб-сайтів обласних універсальних наукових бібліотек України, особливості інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек при створенні та наповненні веб-сайту розглядає в своїй праці «Веб-сайт обласної універсальної наукової бібліотеки як продукт її інформаційно-аналітичної діяльності» О. Постельжук [226].

Визначенню місця бібліотеки в сучасному віртуальному середовищі, створенню та функціонуванню веб-сайтів приділяли увагу такі зарубіжні дослідники, як Т. Берестова [15, 16], О. Лаврик та Т. Дергільова [83], Р. Мотульський [193], Ю. Столяров [264] та ін. Утім, у наукових розробках цього спрямування зарубіжних і вітчизняних учених увага приділялась в основному методології, тенденціям розвитку, впровадженню інтернет-технологій в бібліо-

течну практику, створенню, функціонуванню та наповненню веб-сайтів бібліотек. Проте специфіка веб-сайту як провідного інструменту дистантного обслуговування залишалася не розкритою.

Останнім часом у контексті організації бібліотечної діяльності з впровадження електронних технологій з'являється дедалі більше праць, присвячених функціонуванню такого виду дистантного інформаційного ресурсу, як електронні бібліотеки та їх використання в процесі задоволення інформаційних потреб користувачів. Так, В. Армс [5] у своїй книзі «Електронні бібліотеки» відзначає двох авторів, «першовідкривачів цифрових бібліотек», чії дослідження істотно вплинули на наступні покоління дослідників. Це американські вчені В. Буш (Vannevar Bush) і Д. Ліклідер (JCR Licklider).

В. Резніченко, О. Захарова, Е. Захарова [99] у статті «Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси» описують результати аналітичного огляду провідних наукових електронних бібліотек, розміщених у мережі Інтернет, пропонують каталог досліджених бібліотек та узагальнюючі моделі їхніх інформаційних ресурсів і сервісів, які можуть розглядатися як основа для проектування та розробки конкретних електронних бібліотек.

Окремо розглядали електронні бібліотеки, їх функціонування, цілі та завдання у своїх працях Т. Майстрович [180] – «Електронні бібліотеки: сучасний стан теорії і практики», О. Антопольский [4] – «Концепція електронних бібліотек», В. Іванова [117] – «Електронна бібліотека в системі бібліотечного обслуговування», О. Жабко [108] – «Середовище електронних бібліотек: проблеми обслуговування користувачів».

Детально досліджують електронну бібліотеку, її поняття, характеристику різних видів та подають аналіз поточного стану розвитку технологій, що використовуються при створенні електронних бібліотек, П. Лапо та О. Соколов [162]. Як приклади розглядаються електронні бібліотеки, реалізовані в рамках міжнародних, національних і локальних проектів.

Серед вітчизняних науковців актуальними стосовно перспектив розвитку електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу країни є дослідження А. Чекмарьова, Л. Костенка [151, 152], О. Пашкова [221], І. Давидової [77], Л. Філіпової [287].

Ще одному з аспектів дистантного обслуговування – здійсненню віртуального довідково-інформаційного обслуговування приділяли увагу такі дослідники, як Т. Добко [88, 89], Н. Каліберда [130], І. Міхнова, А. Пурник [225], Н. Адріанова [1], Л. Варюхіна [39], І. Торлін [280].

У своїх працях автори констатують, що віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування є однією з форм обслуговування віддалених користувачів у мережевому середовищі, яке активно розвивається. Отримавши інтернет-втілення, довідково-бібліографічне обслуговування виграє в оперативності, масштабі аудиторії користувачів, у наданні не тільки бібліографічної, а й повнотекстової інформації, у забезпеченні доступності послуг для віддалених користувачів.

Сутність і перспективи розвитку довідково-бібліографічного обслуговування в електронному середовищі досліджує Т. Добко. Зокрема в статті «Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне» проведено ґрунтовний аналіз проблеми визначення понять термінології, що використовується для позначення сучасної бібліографічної діяльності, показано дедалі зростаючу роль електронних довідкових служб у задоволенні інформаційних потреб віддалених користувачів бібліотек [88].

Електронне довідкове обслуговування як одну з форм обслуговування віддалених користувачів, що активно функціонує в мережевому середовищі і поширене у всіх типах бібліотек, розглядає О. Жабко в роботі «Довідкове обслуговування в електронному середовищі – від локального обслуговування до національних корпоративних служб» [107].

Ще один напрям сучасних бібліотекознавчих досліджень, що стосується форм дистантного обслуговування бібліотечних користувачів – наукові розвідки з тенденцій розвитку міжбібліотечного абонементу (МБА) та електронної доставки документів (ЕДД), їх перспектив і модернізації у зв'язку з розвитком нових електронних технологій. Різні аспекти функціонування МБА та сервісу електронної доставки документів та їх ролі у реалізації бібліотекою своїх функцій із забезпечення ефективного обслуговування користувачів висвітлено в дослідженнях О. Кудрової [156], І. Багрової

[11], В. Глухова [61], Є. Дементьєвої, Р. Усманова, Л. Симонової [81], І. Красильнікової [154].

Авторами охарактеризовано електронну доставку як перспективний засіб організації доставки документів та обслуговування по МБА, розкрито роль міжбібліотечного абонементу в забезпеченні джерел знань в інформаційному суспільстві, узагальнено досвід зарубіжних бібліотек у забезпеченні функціонування міжнародного міжбібліотечного абонементу й електронної доставки документів.

Досвід близького зарубіжжя розкрито в роботі Р. Ахремчика і С. Титовича «Обслуговування віддалених користувачів у ЦНБ НАН Білорусі» [10]. Автори аналізують організацію надання інформації віддаленим користувачам у Центральній науковій бібліотеці ім. Я. Коласа НАН Білорусі. Серед висвітлених авторами питань – оперативність і повнота задоволення інформаційних потреб користувачів, традиційний МБА, електронна доставка документів, вартість послуг і оплата витрат, облік і статистика по МБА і ЕДД.

На сьогодні жодна організація не розвивається без постійного вдосконалення: надання нових послуг або продукції, використання інноваційних технологій. Впровадження інновацій у бібліотечну діяльність досліджують Н. Каліберда [131], Є. Гусєва [74], Н. Чупріна [297], В. Лапшакова [163], Л. Тихонова [277] та ін.

У контексті постійного вдосконалення сучасних технологій електронного зв'язку, для висновків стосовно перспектив розвитку дистантних форм обслуговування бібліотечних користувачів корисними є результати досліджень О. Ісаєнка [128] та О. Волохіна [54] щодо розвитку інноваційних технологій інформаційного обслуговування в бібліотеках.

О. Мар'їна [181] у статті «Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища» досліджує перспективні напрями впровадження новітніх веб-технологій у діяльність бібліотек і проводить огляд сучасних інтернет-сервісів. Дослідниця наголошує, що впровадження новітніх веб-сервісів у діяльність бібліотек уже сьогодні розширює професійні контакти, стимулює творчу волю, пошуки нового стилю й пріоритетів, ідей співробітництва та способів їх реалізації в бібліотечній галузі, формує позитивний імідж книгозбірень, допомагає зміцнити кредит

довіри до них серед користувачів та інших учасників інформаційного суспільства, стимулює останніх бути партнерами в процесі розвитку бібліотек.

Зарубіжний досвід упровадження мобільних технологій у бібліотечне обслуговування, проектування та розробку мобільних додатків безпосередньо для бібліотек, зокрема iPhone та Android додатків, практику надання ресурсів і розширення спектра послуг користувачам бібліотеки за допомогою мобільних технологій, упровадження персональних цифрових помічників (КПК) як одного з напрямів удосконалення обслуговування дистантних користувачів висвітлено у працях Дж. Кларка [314], Г. Нідхем і М. Аллі [310], Дж. Хана [327], Дж. Гріффея [326], К. Кадді [320].

Обслуговування дистантних користувачів та оцінка якості послуг, їх актуальність, доступність і ступінь затребуваності детально розглянуті в праці «Бібліотеки без стін 6» П. Брофі, Дж. Крейвен та М. Маркленд [313].

Залучення, навчання та обслуговування дистантних користувачів через веб, питання співвідношення між послугами МБА та дистанційним навчанням студентів розглядають С. Клейтон [317], К. Гудсон [315], Д. Куртіс [321] та ін.

Безпосередньо дистантне обслуговування користувачів бібліотеки та різні аспекти питання його розвитку та вдосконалення системно досліджуються Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Так, В. Горовий у статті «Бібліотеки: погляд у завтра» наголошує на необхідності змін у відносинах «бібліотекар – користувач». На переконання науковця, ці відносини мають базуватися на уявленнях про сутність і запити людей, які сьогодні користуються і користуватимуться бібліотечними послугами в перспективі. Як стверджує В. Горовий, «всупереч традиційним уявленням про зміст бібліотечної діяльності, як свідчить практика, для успішного обслуговування сучасних користувачів потрібне не стільки вдосконалення роботи щодо покращання доступу до фондів (адже значна частина користувачів просто не може виділити при сьогоднішньому темпі життя в своєму часовому бюджеті необхідний ресурс часу), скільки допомога користувачам за межами бібліотеки. Сьогодні вимагає розвитку методик активної роботи з доведення наявних інформаційних ресурсів до дистантних корис-

тувачів, введення актуальної суспільно значущої інформації в обіг за межами бібліотеки, сприяння таким чином інформатизації суспільства» [63, с. 4].

Питання дистантного обслуговування користувачів бібліотеки перебувають у фокусі наукової уваги дослідницького колективу НБУВ. Аналіз ролі бібліотек у процесі поглиблення демократичних трансформацій, забезпеченні доступу до якісної наукової інформації широких верств населення шляхом упровадження і вдосконалення саме дистантних форм використання бібліотечних інформаційних ресурсів здійснено Т. Гранчак [72], дистантне використання бібліотечних ресурсів як новітній засіб інформаційно-аналітичного забезпечення економічних процесів розглядається С. Кулицьким [158].

Окремі аспекти дистантного обслуговування висвітлено також у працях А. Потіхи [227], В. Медведєвої [184].

Комплексно дистантне обслуговування досліджують Н. Каліберда та О. Ісаєнко [125].

Важливість і перспективність дистантних форм бібліотечного обслуговування відзначається в колективній монографії НБУВ «Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства» [101], у якій обґрунтовується теза про те, що дистантні форми бібліотечної роботи набувають якісного вдосконалення, розвиваються і, у недалекій перспективі, очевидно, мають стати провідними в інформаційному забезпеченні користувачів. У дослідженні наголошується на тенденціях розвитку дистантного обслуговування двома основними напрямками. Перший пов'язаний з розвитком традиційних форм дистантного обслуговування на базі поступового заміщення інформації на паперових та інших традиційних носіях електронними: формування електронних каталогів, довідкової інформації на сайтах бібліотек, поступовий перехід міжбібліотечних інформаційних обмінів із книжкової форми обігу, мікрофільмування тощо на обмін в інтересах користувачів електронною інформацією, надання в їхнє розпорядження наявних масивів електронної інформації, структурованої в базах та електронних бібліотеках.

Інший напрям дистантного обслуговування користувачів пов'язаний з організацією бібліотеками власного інформаційного

виробництва, виготовленням інформаційно-аналітичних продуктів у режимі «інформація на базі інформації», продуктів, що ефективно розкривають наявні бібліотечні фонди на рівні занурення в змістовну глибину видань, розгляду основних ідей, висновків, прогнозів. Такий підхід сприяє ефективному донесенню матеріалу зацікавленому користувачу, продуктивному використанню бібліотечних ресурсів у роботі щодо реалізації народногосподарських програм, розробки наукових тем, соціальних та інших проблем, що виникають у процесі розвитку суспільства. Цей напрям діяльності бібліотечних установ перебуває в процесі становлення. На сьогодні в ньому відбувається розгалуження щонайменше на два напрями: виробництво інформаційних, інформаційно-аналітичних та аналітичних продуктів, орієнтованих на масового користувача, і продуктів, що замовляються аудиторією корпоративних користувачів, вузькотематичного призначення. Виробництво останньої категорії продуктів є важливим напрямом входження бібліотечної системи в інформаційні ринкові відносини [101].

У монографії ґрунтовно досліджені напрями розвитку та тенденції вдосконалення дистантного обслуговування. Водночас, зосередившись на перспективах розвитку та наголошенні на тенденціях до підвищення в ньому значення аналітичної складової, автори монографії не ставлять за мету проведення термінологічного аналізу самого визначення «дистантне обслуговування», висвітлення його форм і технології впровадження. Отже, детальний розгляд цих питань на сьогодні залишається актуальним.

Здійснений аналіз літератури з проблеми дослідження дав підстави виокремити ряд напрямів, що належним чином не розкриті та не узагальнені у вітчизняній та зарубіжній історіографії.

Зокрема, варто вказати на те, що на сьогодні не вироблено єдиного загальноприйнятого визначення дефініцій «дистантне обслуговування», «дистантне інформаційно-аналітичне обслуговування», «дистантний користувач», «дистантна послуга», а тому актуалізується потреба його уточнення. Не повною мірою розроблені класифікація та методика впровадження дистантного обслуговування, питання дистантних послуг для користувачів різних категорій (зокрема з обмеженими можливостями). Таким чином, можна зробити висновок, що, незважаючи на значний масив досліджень з цієї

теми, розвиток та особливості бібліотечного інтернет-обслуговування користувачів сучасної бібліотеки потребує більш глибокого та детального вивчення.

1.2. Бібліотечне інтернет-обслуговування: основні концептуальні підходи до аналізу, змісту та структури поняття

Зростання обсягів соціальної інформації та інтенсифікація з упровадженням новітніх електронних технологій комунікаційних процесів у суспільстві актуалізували питання організації в бібліотеках інтернет-обслуговування, покликаного задовольнити потребу користувачів у оперативному доступі до різноманітних електронних інформаційних ресурсів та отриманні якісних сучасних інформаційних послуг.

Утім, як виявило опрацювання бібліотекознавчої літератури, питання вивчення концептуальних підходів до визначення поняття «дистантне обслуговування з використанням інтернет-технологій» на сьогодні є найменш вивченими. Зокрема, це стосується поняттєвого апарату. У сучасних наукових дослідженнях процесу розділеної в часі та просторі взаємодії бібліотеки і користувача бібліотекознавцями поряд з терміном «дистантне обслуговування» (В. Горовий, Т. Гранчак, С. Кулицький, В. Медведева) вживаються такі терміни, як «обслуговування на основі використання новітніх технологій» (М. Дворкіна), «віртуальне (електронне) обслуговування» (Д. Грибков, І. Моргенштерн, Ю. Мелентьева, О. Бичко, О. Кутузова), «онлайнове обслуговування» (Д. Соловяненко, О. Жабко), «дистанційне обслуговування» (О. Ісаєнко). Відповідно, користувачі бібліотечних послуг, що користуються ними поза бібліотекою, визначаються як «дистантні користувачі» (В. Горовий, Т. Гранчак, С. Кулицький, В. Медведева), «віддалені користувачі» (Д. Грибков, О. Жабко, Т. Добко, Н. Каліберда, О. Кутузова), «відділені користувачі» (І. Науменко, С. Дригайло), «онлайнві читачі» (М. Кузніченко, М. Камишанова). Як бачимо, різними науковцями у процесі наукової дискусії або спільної роботи і досліджень для позначення одного і того самого явища або процесу можуть використовуватись різні терміни, що ускладнює пошуки

«єдиного знаменника». Така ситуація здебільшого обумовлена необхідністю прискореного наукового осмислення стрімких трансформаційних процесів, яких зазнала бібліотечна діяльність протягом останніх двох десятиріч. Лавиноподібне зростання інформаційних потоків і поширення нових інформаційно-комунікаційних технологій спричиняє масштабні зміни в науковій мові, які виражаються як у появі нових термінів, понять, так і в змінах значень і способів використання тих, що вже існують. Особливо відчутні ці процеси в тих галузях людської діяльності, які пов'язані з отриманням, опрацюванням, накопиченням, зберіганням, створенням інформації. Швидкість, з якою одні технології і засоби роботи з інформацією змінюють інші, настільки велика, що вже через три-чотири роки ті знання, які вважались новими, втрачають свою актуальність. Такі зміни не можуть не призводити до змін мовного характеру. А саме, поняттєвий і термінологічний апарат стає не зовсім коректним, а інколи – взагалі непридатним у нових умовах. Не меншою проблемою є наділення старих термінів і понять новими значеннями.

Так, як слушно звертає увагу Т. Добко, термін «онлайнове» довідково-бібліографічне обслуговування відома російська дослідниця О. Жабко вважає синонімом «віртуального», а останнє розглядає як форму «організації онлайнового (віртуального) довідково-бібліографічного обслуговування віддалених користувачів», водночас Л. Невдяєв в англо-російському тлумачному словнику-довіднику «Телекомунікаційні технології» визначає «онлайнову» службу як «інформаційну службу, що забезпечує роботу електронної пошти, служби новин та інших додатків, орієнтованих на діалоговий режим обміну інформацією з користувачем (за типом «запит – відповідь»)» [88, с. 15].

Отже, у цьому разі одним терміном науковці позначають різні поняття. Зауважимо при цьому, що сам термін «онлайновий» передбачає взаємодію користувача з бібліотекою в режимі реального часу. Тобто використання терміна «онлайнове обслуговування» може бути коректним лише у тому разі, коли йдеться про ті послуги та ресурси, доступ до яких користувач може отримати одразу після звернення до бібліотеки (як, наприклад, доступ до електронного каталогу та електронних бібліографічних баз даних). У цьому контексті навряд чи підготовку для користувача бібліографічної

довідки можна віднести до онлайн-ових послуг, адже цей процес потребує часу.

Невизначеність термінологічного апарату ускладнює подальше дослідження процесу бібліотечного дистантного обслуговування, з'ясування особливостей його розвитку та шляхів удосконалення, розширення функцій, підвищення значення як одного з провідних напрямів бібліотечної діяльності і актуалізує завдання розробки чіткої терміносистеми за єдиними критеріями, використання яких закладатиме підґрунтя для її подальшого розвитку.

На актуальність проблеми дефініцій у бібліотекознавстві, пов'язаних з поширенням електронних технологій, у тому числі з феноменом появи дистантних користувачів, звертає увагу Ю. Столяров. У своїй статті «Двоконтурна системна модель бібліотеки» він зазначає: «...Бібліотечний фонд як систему тепер треба ділити на два підфонди: електронний, але не просто електронний, а мережевий, та... – для нинішнього фонду слід знайти епітет. Напрошується слово «традиційний», але ж і мережевий для деяких бібліотек давно став традиційним. Контингент користувачів теж доведеться ділити на «своїх» (які користуються і чужими фондами), і «чужих», тобто тих, які прийшли та користуються і нашими фондами. Для останніх за кордоном знайдений термін – *associated user*, асоційований користувач. А «неасоційованого» як тепер іменувати? Знову потрібен термін» [263].

З урахуванням того, що бібліотека є інформаційно-комунікаційною системою, бібліотечне обслуговування як взаємодію між бібліотекою та користувачем пропонується розглядати через призму процесу комунікації. У цьому контексті логічним є формування терміносистеми предметної сфери дослідження через інтеграцію традиційних бібліотекознавчих термінів (бібліотечне обслуговування, користувач бібліотеки, бібліотечна послуга тощо) з терміно-системою теорії соціальних комунікацій (контактна і дистантна комунікація тощо), оскільки такий підхід акцентує увагу на комунікаційній складовій бібліотечного обслуговування на протигагу технічному підходу, відповідно до якого в основу визначення специфіки обслуговування покладено фактор віддаленості бібліотеки від користувача і застосування в процесі обслуговування технічних засобів комунікації.

У контексті цього дослідження першочерговим є завдання визначення та уточнення таких дефініцій, як «дистантне обслуговування», «дистантне інформаційно-аналітичне обслуговування», «бібліотечне інтернет-обслуговування», «дистантний користувач», «дистантна послуга».

Поняття «бібліотечне дистантне обслуговування» є похідним від поняття «бібліотечне обслуговування», яке, як виявило вивчення наукової фахової літератури, бібліотекознавцями трактується по-різному.

М. Дворкіна визначає бібліотечне обслуговування як відкриту, багаторівневу підсистему бібліотеки з надання різноманітних інформаційних послуг, орієнтованих на користувачів [80, с. 13]. Тому, як зазначає фахівець, функціонування цієї підсистеми пов'язане з моніторингом, аналізом і оцінкою стану реальних і потенційних користувачів, їхніх потреб та очікувань, дослідженням розвитку інформаційно-культурних та освітніх послуг та аналізу якості послуг, що надаються бібліотекою, їх відповідності потребам користувачів. Зокрема, вона наголошує на тому, що бібліотечне обслуговування вже давно є багаторівневою системою, а сучасні технології, особливо Інтернет, посилюють цю характеристику обслуговування.

Ще однією актуальною тенденцією бібліотечного обслуговування, яку підкреслює М. Дворкіна, є його переорієнтація на самообслуговування, адже користувач, працюючи на комп'ютері, сам продумує стратегію пошуку, входить в інформаційні мережі, у тому числі бібліотечні, сам уточнює свій запит, використовуючи різнорівневі програмні меню, здійснює пошук за різними ознаками (бібліографічними елементами, ключовими словами, індексами), ідентифікує свій запит і ті дані або документи, які надає інформаційна система, групує одержані дані, документи [80, с. 31].

Детально досліджує поняття «бібліотечне обслуговування» Ю. Мелентьєва, розглядаючи його через призму ідеологічної, педагогічної (виховної), просвітницької, соціалізаційної, інформаційної концепцій [186].

Відповідно до ідеологічної концепції бібліотечне обслуговування трактується, як діяльність, орієнтована на надання масових форм послуг, прагнення до охоплення «читацької маси». Звідси –

ставлення до читача як до об'єкта бібліотечного обслуговування; поділ книг на «корисні» і «шкідливі»; ставлення до читання, як до підконтрольної діяльності, і організація цілеспрямованого керування читанням.

Педагогічна (виховна) концепція бібліотечного обслуговування ставила за мету формування «всебічно розвиненої» особистості. Форми і методи бібліотечного обслуговування носили, в основному, яскраво дидактичний характер. А сам бібліотекар розглядався як «керівник читання», «лоцман книжкового моря», який визначає «коло читання», «систему читання» для читача.

У рамках просвітницької концепції бібліотечне обслуговування бачиться як піднесення читацьких потреб і максимально повне їх задоволення. Читач розглядається як активний суб'єкт бібліотечного обслуговування, а бібліотека як соціокультурний інститут.

У рамках соціалізаційної концепції бібліотечне обслуговування осмислюється як діяльність, що сприяє успішному входженню особистості в соціум, засіб «посилення» особистості за рахунок володіння знанням, інформацією з найважливіших питань соціалізації: формування світогляду, вибору професії та професійного вдосконалення, створення сім'ї та сімейних проблем тощо. Соціалізаційна концепція бібліотечного обслуговування розглядає читача як активного та повноправного учасника процесу бібліотечного обслуговування.

Інформаційна концепція трактує бібліотечне обслуговування як надання користувачеві широкої та повної інформації, необхідної для вирішення його різних життєвих проблем, тобто сприяння соціалізації особистості в сучасному суспільстві. Інформаційна концепція бібліотечного обслуговування орієнтована на читача, на задоволення його читацьких потреб, створення найкращих, комфортних умов для його самореалізації. Читач (користувач) розглядається в рамках цієї концепції як активний учасник процесу бібліотечного обслуговування.

Таке розуміння мети бібліотечного обслуговування в повній мірі відповідає специфічній природі бібліотеки як інформаційного інституту, а також її соціальній ролі в суспільстві. Варто зазначити, що в Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» взагалі відсутнє визначення бібліотечного обслуговування, а вказується

лише на форми бібліотечного обслуговування, такі як: абонемент (у тому числі міжбібліотечний); система читальних залів; дистанційне обслуговування засобами телекомунікації; бібліотечні пункти; пересувні бібліотеки. Натомість є визначення бібліотечної послуги, як результату діяльності бібліотеки із задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки [232]. Звідси можна зробити висновок, що бібліотечним обслуговуванням є діяльність бібліотеки із задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів.

У ряді словників бібліотечних термінів «бібліотечне обслуговування» визначається як діяльність бібліотеки з пропаганди та видачі друкованих творів та інших документів або їх копій, надання допомоги в їх виборі та використанні [19, 257, 262].

Трапляються також визначення «бібліотечного обслуговування» як комплексу заходів зі створення умов для користування бібліотечною книгою всіх жителів у кожному населеному пункті (за місцем проживання або роботи) та діяльності бібліотеки із задоволенням запитів читачів на книгу, активного просування літератури до найширших верств населення [91, с. 27], діяльності бібліотеки з надання користувачам документів та інформації, інших бібліотечних послуг з метою задоволення їхніх інформаційних, духовних і культурних потреб [20, с. 87].

Водночас прийнятий окремими країнами пострадянського простору Міждержавний стандарт з інформаційно-бібліотечної діяльності і бібліографії визначає бібліотечне обслуговування як сукупність різних видів діяльності бібліотеки із задоволення потреб її користувачів шляхом надання послуг [118].

У національному стандарті України – ДСТУ 7448:2013 «Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» поняття «бібліотечне обслуговування» пропонується визначати як «сукупність різних видів бібліотечної діяльності, спрямованої на задоволення інформаційних потреб користувачів інформації» [124, с. 27].

Виокремимо ті ознаки бібліотечного обслуговування, на яких воно вибудовується у розглянутих визначеннях: процес взаємодії суб'єктів, обумовлений потребами бібліотечної діяльності; сис-

тема з надання різноманітних інформаційних послуг, орієнтованих на користувачів; діяльність, що орієнтована на надання масових форм послуг, за результатами якої користувачі судять про необхідність, корисність для них бібліотеки або інформаційної служби; формування «всебічно розвиненої» особистості, піднесення читацьких потреб і максимально повне їх задоволення, діяльність, що сприяє успішному входженню особистості в соціум, надання користувачеві широкої та повної інформації.

Отже, бібліотечне обслуговування за розглянутими визначеннями – це, у першу чергу, вид діяльності бібліотеки, спрямованої на задоволення інформаційних потреб, система послуг, які, по суті, також є результатом діяльності бібліотеки. Утім, означення «бібліотечне» уже відображає цей факт. Водночас визначення бібліотечного обслуговування як виду бібліотечної діяльності не враховує участі в цьому процесі користувача, який, власне, її ініціює і без якого така діяльність втрачає будь-який сенс.

Актуальним у цьому контексті є висловлювання М. Рубакіна про те, що «суть бібліотечної роботи не в книзі та навіть не в її чудовому змісті, а в читачі» [245, с. 40]. Він обґрунтував роль психологічного підходу до вивчення книги, читача, бібліотекаря, а його погляди на взаємодію бібліотекаря та читача засвідчили зародження гуманістичного підходу у бібліотечній діяльності. Зі свого боку А. Ковальов ще у 1958 р. говорив про бібліотечну діяльність як взаємодію бібліотекаря та читача, щоправда, як про взаємодію суб'єкт-об'єкту [138, с. 110].

На діалогічному характері бібліотечного обслуговування акцентувала увагу і М. Дворкіна, цілком слушно визначаючи цей вид бібліотечної діяльності вже як взаємодію суб'єктів. Адже саме потреби користувачів обумовлюють формування тих або інших послуг і є стимулом для розвитку всієї системи бібліотечного обслуговування. Тобто спочатку виникає потреба користувача у тій чи іншій послугі, після чого користувач розпочинає процес комунікації з бібліотекою, вступає з нею у взаємодію, а потім бібліотека розпочинає діяльність із задоволення його запиту.

У спеціальній літературі з бібліотечно-інформаційного обслуговування широко використовуються терміни «суб'єкт – суб'єктна взаємодія з читачами», «спілкування між бібліотекарем та читачем» тощо.

Виходячи з гуманістичного критерію, А. Чачко називає одним з найважливіших у побудові концептуальної моделі перспективного розвитку бібліотечної професії принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії бібліотекаря та користувача в процесі обслуговування [292, с. 59].

Першим у бібліотекознавстві у психологічному ракурсі розглянув різні аспекти діалогічної взаємодії бібліотекаря з читачем, читача з автором твору, читача з самим собою в процесі пошуку відповідей на запитання самоосвітніх програм М. Рубакін. Особливо слід підкреслити, що вдосконалення роботи бібліотекаря з читачами дослідник пов'язував з розвитком рівноправного діалогу між ними.

Особливого значення та актуальності категорія «діалог» набуває у вітчизняному бібліотекознавстві з кінця 1980-х рр. – періоду демократизації радянського суспільства, утвердження плюралізму думок.

У цей час у професійній свідомості бібліотекаря відбувається ревізія парадигми ідеологічного впливу на читачів, яка була панівною в бібліотекознавстві протягом багатьох десятиліть. У цьому контексті показово, що навіть керування читанням у кандидатському дослідженні Є. Смоліної вже обґрунтовується як спільна діяльність бібліотекаря і читача. На відміну від підходу до керування читанням як до індивідуальної (односторонньо-маніпулятивної) активності бібліотекаря [258, с. 33], дослідниця доводить, що головним чинником ефективності індивідуальної роботи з читачами є консолідація групи бібліотекар – читач, її формування як суб'єкта спільної діяльності.

На початку 1990-х рр. бібліотекознавці, враховуючи кардинальні перетворення в суспільному житті країни, намагаються відстежити навіть незначні зміни у взаємодії бібліотекаря і читача у процесі обслуговування. Так, С. Матліна звернула увагу на зміну контексту спілкування між бібліотекарем і читачем: він стає не функціональним, а міжособистісним, а основою діалогу починає служити система очікувань реальних і потенційних користувачів. Дослідниця обґрунтувала підхід до бібліотечного обслуговування як до діалогу, розглядаючи його як контакт рівноправних партнерів, які мають власні позиції. У своїх працях вона попереджає про

небезпеку технологічного підходу до діалогу, за якого ігнорується діалогічна сутність обслуговування та докладно обґрунтовує передумови реалізації діалогічного підходу [183, с. 45].

Діалогічний підхід у бібліотекознавстві, за висновком С. Єзової, посилює взаємодію рівноправних партнерів – бібліотеки та іншої бібліотеки, бібліотеки та громадської організації, бібліотекаря і читача у процесі бібліотечного обслуговування – з визнанням і дотриманням прав один одного [95, с. 48].

Крім того, в умовах впровадження в бібліотечну діяльність інтерактивних технологій слід констатувати залучення рядом бібліотек до створення електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу користувачів, а, отже, опосередковано, участь останніх у процесі бібліотечного обслуговування.

Визначення бібліотечного обслуговування як процесу взаємодії користувача й бібліотеки відповідатиме і соціально-комунікаційному підходу, який передбачає розгляд явища у системі суспільної взаємодії, з позиції, чи здійснює об'єкт дослідження на соціум той вплив, який технологічно закладався, і як соціум відреагував на об'єкт впливу.

Що стосується бібліотечного обслуговування користувачів, які отримують бібліотечні послуги, не перебуваючи безпосередньо в приміщенні бібліотеки, або в момент, коли бібліотека не працює, за допомогою сучасних електронних технологій, то для його позначення М. Дворкіна у своїх працях застосовує поняття «обслуговування, що використовує нові інформаційні технології», та акцентує увагу на трьох істотних відмінностях між ним і традиційним обслуговуванням. Перша відмінність полягає в тому, що обслуговування на базі нових інформаційних технологій надає користувачу доступ не до однієї бібліотеки чи певної мережі бібліотек, а до світових ресурсів. Друга відмінність у тому, що традиційне обслуговування передбачає прихід користувача в бібліотеку, а нове – саме наближується до користувача (додому, на службу тощо), тобто створює не масові або групові, а індивідуальні умови для роботи з інформацією. Третя істотна відмінність полягає у тому, що традиційне обслуговування орієнтує користувача, головним чином, у документах, а нове – також і в текстах (розкриваючи їх, надаючи концептографічну, кон'юнктуру інформацію тощо). Це те, про що завжди

мріяли люди – мати під рукою у будь-який час будь-яку потрібну інформацію [80, с. 13].

Розглядаючи такий вид обслуговування в соціально-комунікаційному аспекті, дослідниця звертає увагу на його сутнісні ознаки, такі як доступ до світових ресурсів, індивідуальні умови споживання інформації.

О. Ісаєнко в дослідженнях нових видів бібліотечного обслуговування користується терміном «дистанційне обслуговування», розуміючи його як забезпечення доступу до електронних ресурсів і бібліотечних сервісів за допомогою використання засобів телекомунікаційного зв'язку [126, с. 141].

Термін «онлайнний бібліотечний сервіс» (ОБС) під час дослідження нових бібліотечних сервісів використовує Д. Соловяненко, розуміючи його як діяльність бібліотеки із забезпечення дистанційного доступу користувачів комп'ютерної мережі до інформаційного змісту у вигляді документних і комунікаційних електронних ресурсів, що передбачає процес інтерактивної взаємодії між клієнтською та серверною сторонами. Відповідно до такого визначення формулюються й основні ознаки цього виду бібліотечного сервісу: дистанційність, діалоговість, інтерактивність, полісуб'єктність, віртуальність, комплексність, загальнодоступність тощо. Проте слід зазначити, дослідник визнає, що кожна з цих ознак, взята окремо від інших, може бути властивою й іншим видам бібліотечного сервісу. Так, наприклад, відомо багато форм дистанційного бібліотечного сервісу, таких як МБА або надання телефонних довідок, проте ці форми не є ОБС [260, с. 204]. До того ж, як ішлося вище, запропонований Д. Соловяненко термін «онлайнний бібліотечний сервіс» не може бути застосований до такої популярної послуги, що надається на основі використання комп'ютерної мережі та Інтернет, як «віртуальна довідка», оскільки він передбачає взаємодію користувача з бібліотекою в режимі реального часу, а підготовка довідок – доволі тривалий процес.

Термін «віртуальне (електронне) обслуговування» використовують ряд дослідників, серед яких Д. Грибков, І. Моргенштерн, Ю. Мелентьева, О. Бичко, О. Кутузова, які розуміють під ним обслуговування, що здійснюється із застосуванням електронних засобів зв'язку, часто в режимі реального часу, коли користувачі

спілкуються з бібліотекарями за допомогою комп'ютера та різних інтернет-технологій, не будучи присутніми в бібліотеці. При цьому до «електронного» обслуговування цілком коректним було б віднесення і консультацій та довідок за телефоном, оголошень по радіо, проведення телетрансляцій тощо – тих послуг, які традиційно бібліотекознавцями «віртуальними» не вважаються.

У всіх цих розглянутих визначеннях звертається увага, у першу чергу, на технічний аспект взаємодії бібліотеки і користувача, а саме – використання «електронних засобів зв'язку», «комп'ютера і різних інтернет-технологій», «засобів телекомунікаційного зв'язку», «нових інформаційних технологій», «дистанційний доступ користувачів комп'ютерної мережі до інформаційного змісту». Утім, технічний підхід логічніше застосовувати не до всього процесу обслуговування, а лише до процесу надання доступу. Дистанційний доступ можна визначити як доступ до ресурсів за допомогою комп'ютерних технологій, можливість з'єднати постачальника інформації з її споживачем через електронні канали, а також можливість для працівників бібліотеки виступати посередником в електронній взаємодії, зберігати, організовувати та передавати інформацію користувачам через електронні канали.

Водночас, враховуючи, що бібліотека є інформаційно-комунікаційною системою, а бібліотечне обслуговування – взаємодією між бібліотекою та користувачем, його, як процес комунікації, доцільно розглядати з позицій не технічного, а комунікаційного підходу, відповідно до якого за характером суб'єктів комунікаційного процесу відносно один одного у просторі та часі розрізняють спілкування контактне та дистантне.

Таким чином, для позначення бібліотечного обслуговування користувачів, які отримують бібліотечні послуги, не перебуваючи безпосередньо в бібліотеці, або тоді, коли бібліотека не працює, тобто є «роз'єднаними» з бібліотекою в часі та просторі, доцільно використовувати термін «дистантне обслуговування», розуміючи його як процес взаємодії між користувачем і персоналом бібліотеки, її матеріальними, технологічними та інтелектуальними ресурсами, орієнтований на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом надання доступу до інформаційних продуктів і ресурсів дистанційно.

Запропоноване поняття дистантного обслуговування містить надання таких, уже традиційних, видів бібліотечних послуг, як МБА, ММБА, довідка за телефоном, листування тощо, і нових видів послуг, надання/отримання яких передбачає використання нових інформаційних і, в першу чергу, інтернет-технологій.

Виходячи із запропонованої дефініції дистантного обслуговування, усі ці послуги можна віднести до дистантних – таких, що є результатом дистантної комунікації бібліотеки і користувача із задоволення його інформаційних, наукових, освітніх, культурних та інших потреб.

Ті ж послуги, надання/отримання яких потребує використання інтернет-технологій, варто виокремити у підвид дистантних послуг – бібліотечні інтернет-послуги. Формування з поширенням і розвитком Інтернету комплексу таких бібліотечних послуг актуалізувало питання виокремлення обслуговування на основі інтернет-технологій та його окремого визначення як бібліотечного інтернет-обслуговування – комплексу інформаційних послуг з дистантного обслуговування користувачів на основі інтернет-технологій.

Як показує досвід бібліотечного обслуговування, на сьогодні комфортність цього виду бібліотечної діяльності для користувача здебільшого визначається можливістю надання останньому доступу до комплексного ресурсу, синтезованої наукоємної інформації у вигляді досьє, дайджестів, оглядів та іншої інформаційної та інформаційно-аналітичної продукції, яка виготовляється в бібліотеках, що актуалізує визначення поняття бібліотечного дистантного інформаційно-аналітичного обслуговування, яке пропонується розуміти як сервіс забезпечення дистантної комунікації користувачів шляхом надання доступу до наукоємного інформаційного продукту, створеного бібліотечним персоналом.

Інформаційні ресурси, доступність яких забезпечується за рахунок використання сучасних дистанційних інформаційних технологій, безперечно, є тим компонентом, від повноти і якості якого багато в чому залежить кінцевий результат обслуговування. Створені у вигляді електронних документів, підготовлені в бібліотеці шляхом аналітико-синтетичного опрацювання широкого спектра джерел інформаційні або інформаційно-аналітичні продукти стають частиною такого ресурсу. Глибина перетворення первинних джерел,

рівень наукоємності інформаційної діяльності, професіоналізм бібліотечних працівників визначальним чином впливають на якість кінцевого бібліотечного обслуговування. При цьому здійснення бібліотекою підготовки інформаційно-аналітичної продукції відображає зміну акцентів у бібліотечному обслуговуванні з надання доступу до документа на надання доступу до змісту документів.

Електронний бібліотечно-інформаційний ресурс (виходячи з визначення у Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» бібліотечних ресурсів як упорядкованих бібліотечних фондів документів на різних носіях інформації, баз даних, мережних інформаційних ресурсів, довідково-пошукового апарату, матеріально-технічних засобів опрацювання, зберігання та передачі інформації [232]), – сукупність упорядкованої документованої інформації, що в електронному вигляді зберігається у бібліотеках і призначена для задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх і культурних потреб користувачів, – містить електронні бібліотечні фонди, електронні документи в інформаційних системах, доступ до яких мають бібліотеки, а також матеріально-технічні засоби їх опрацювання, зберігання та користування.

Можливості використання сучасних інтерактивних технологій у процесі оптимізації бібліотечного інтернет-обслуговування створили умови для співавторства бібліотеки та користувача, застосування в процесі бібліотечного обслуговування інтелектуального потенціалу користувачів, залучення їх у процес інфотворення (наприклад, створення бази даних на основі вікі-технологій), керування знаннями в бібліотечній сфері для трансформації «прихованих» знань у наявні.

Ця тенденція дає змогу говорити про формування інтелектуального користувацького ресурсу як сукупності знань користувачів, які можуть бути застосовані в інформаційній діяльності бібліотеки. Бібліотечний інтелектуальний ресурс, відповідно, становитиме сукупність знань бібліотечного персоналу, які використовуються в інформаційній діяльності бібліотеки.

Що стосується користувача (відповідно до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» користувач бібліотеки – фізична чи юридична особа, яка звернулася до послуг бібліотеки [232]), який отримує бібліотечні послуги дистанційно, то бібліотекознавцями

він називається, знову-таки, по-різному, найчастіше – «віддаленим» або «віртуальним».

Можна погодитися з Т. Добко, яка вказує на необхідність єдиного чіткого термінологічного підходу до визначення цієї категорії користувачів, наголошуючи на некоректності тих термінів, що вживаються сьогодні.

Зокрема, коментуючи поширення в науковій літературі терміна «віртуальний», науковець зазначає: «Останнім часом набуло поширення і застосування словосполучення “віртуальні читачі”, “віртуальні користувачі”, “віртуальні відвідувачі” тощо. Зміст поняття «віртуальний» чітко визначений у фахових виданнях. Та й у масовій свідомості слово “віртуальний” сприймається саме як ілюзорний, умовний, уявний, хоча останнім часом під тиском його необгрунтованого вживання для позначення комунікаційних технологій воно набуває нового, безпідставно розширеного, значення» [88, с. 18]. Читач же, користувач бібліотечних послуг – постать цілком реальна, отже, словосполучення «віртуальний читач/користувач», хоч і сприймається в сучасній науці як доволі усталений термін, усе ж таки, не є коректним.

Те саме стосується такого означення цієї категорії користувачів бібліотечних послуг, як «онлайнові», адже користувач може взаємодіяти з бібліотекою є отримувати послуги не обов'язково в режимі реального часу. Вживання термінів «віддалені», або «відділені», «дистанційні» користувачі є в цьому разі більш доречним, хоча певні зауваження все одно залишаються.

Термін «віддалені користувачі» – Remote Library Users – почали застосовувати в західній бібліотечній практиці. Приклад перекладу Remote Library User російською – «удаленный библиотечный пользователь». І постає запитання – «удаленный» звідки? З залу? І ким? І за що? Більш змістовно виваженим у цьому контексті стало б вживання замість «удаленный» прикметника «отдаленный», як у випадку українського відповідника – «віддалений».

Вивчення низки бібліотечних інструкцій з обслуговування користувачів і термінологічних словників виявило, що термін «віддалений користувач» означає користувача, який має доступ до обчислювальної системи за допомогою віддаленого термінала (!). У кращому разі – користувача, який здійснює доступ до ресурсів

системи з віддаленого терміналу з використанням каналів телефонного, радіо- та інших видів зв'язку [43–46].

Отже, певно, термін запозичений з інформатики, що цілком закономірно, оскільки розвиток саме цієї науки призвів у підсумку до радикальних змін у бібліотечному обслуговуванні. Утім, він, як і термін «дистанційний», більше відображає специфіку доступу користувача до ресурсу, а не характер взаємодії користувача і бібліотеки. З огляду на комунікаційну природу такої взаємодії, у цьому дослідженні пропонується визначити категорію дистантних користувачів – користувачів бібліотечних ресурсів і послуг, які комунікують з бібліотекою дистанційно.

Запропонований термінологічний апарат дослідження не вирішує остаточно завдання розроблення терміносистеми дистантного обслуговування, адже розвиток бібліотекознавчої науки та впровадження в діяльність бібліотек нових видів роботи зумовлює виникнення нових форм взаємодії користувача з бібліотекою та бібліотечно-інформаційними ресурсами, що потребує осмислення їх місця в системі бібліотечної діяльності з відповідним відображенням у поняттєво-категоріальному апараті і термінах.

Стрімке збільшення кількості й урізноманітнення дистантних послуг актуалізує питання визначення місця дистантного інтернет-обслуговування в системі загального бібліотечного обслуговування та уточнення існуючих класифікацій бібліотечних послуг. У «Довіднику бібліотекаря» [90, с. 37] наголошується, що для здійснення обслуговування, його планування й аналізу результативності важлива багатоаспектна класифікація бібліотечних послуг.

З точки зору взаємозв'язку послуг з бібліотечними функціями виділяють такі класи послуг: основні бібліотечні послуги, які сприяють реалізації як родових, так і ситуативних функцій бібліотеки та надаються безкоштовно; додаткові послуги, які мають виключно комерційний характер і регулюються відповідними нормативно-правовими документами. У цьому контексті бібліотечні інтернет-послуги належать як до першої, так і до другої групи. Наприклад, обслуговування дистантних користувачів інформаційно-аналітичною продукцією, підготовленою бібліотечними працівниками відповідно до користувацьких запитів, здійснюється згідно з укладеними між бібліотекою та замовником послуги угодами

і оплачується замовником. Водночас дистантне користування електронним бібліотечним каталогом – безкоштовне.

З урахуванням особливостей відомостей або матеріалів, що надаються читачам, В. Брежнева та В. Мінкіна розрізняють:

1. Послуги, кінцевим результатом яких є видача документів у тимчасове користування:

а) у межах бібліотеки, у читальних залах;

б) на абонементі для читання вдома.

2. Видачу копій документів.

3. Довідково-аналітичні послуги: уточнюючі та адресні довідки, тематичні бібліографічні списки і покажчики, фактографічні довідки тощо.

4. Послуги, пов'язані з розкриттям складу фонду (виставки, читацькі конференції тощо).

5. Консультаційні послуги [36, с. 119].

Згідно з цією класифікацією бібліотечні інтернет-послуги слід віднести до всіх груп, крім першої, стосовно якої в контексті інтернет-обслуговування варто зробити уточнення щодо надання в тимчасове користування не документа, а доступу до документа.

З погляду ресурсів, використаних для надання послуг, спектр бібліотечних інтернет-послуг містить як ті, що надаються на базі лише власних фондів бібліотеки, так і ті, що вимагають залучення інформаційних ресурсів суспільства.

Бібліотечне інтернет-обслуговування є елементом системи загальнобібліотечного обслуговування, у якій виділяють:

– стаціонарну форму обслуговування (усі види послуг бібліотеки, що надаються користувачу в стінах бібліотеки);

– позастанціонарну форму обслуговування (пересувні бібліотеки – бібліобуси, а також бібліотечні пункти та пункти видачі книг, до яких регулярно за допомогою місцевих засобів транспорту доставляються книги та інші носії інформації за запитом населення).

Обидві форми на сьогодні функціонують з використанням арсеналу інтернет-послуг. У приміщеннях бібліотек надається, зокрема, доступ до передплачених бібліотекою баз даних, чого користувач не може зробити, перебуваючи вдома за своїм комп'ютером, доступ до віртуальних читальних залів інших бібліотек. Водночас пересувні бібліотечні пункти сьогодні обладнані доступом Wi-Fi,

що дає змогу бібліотечним працівникам використовувати планшетні комп'ютери для демонстрації різноманітних цифрових сервісів, включно з електронними книжками.

Д. Соловяненко класифікує бібліотечний сервіс за рядом критеріїв, які є системоутворювальними для онлайн-бібліотечного сервісу.

Зокрема, ним виокремлюються:

– дистанційний та безпосередній бібліотечний сервіс, що визначається за ознакою місцезнаходження користувача (якщо суб'єкти сервісних відносин перебувають на відстані один від одного і не можуть мати прямого, тобто неопосередкованого, контакту, такий сервіс називається дистанційним);

– розподілений та комплексний бібліотечний сервіс – за ознакою комплексності надання послуг (якщо різні види бібліотечних послуг – пошук, довідки, переклади тощо – виконуються у єдиному процесі, тобто поєднані між собою та надаються єдиним сервісним підрозділом, у єдиному місці, такий сервіс називається комплексним. Якщо ж послуги надаються окремо одна від одної та істотно різняться за ознакою місця та/або підрозділу-виконавця, такий сервіс є розподіленим) [260, с. 208].

Відповідно до цієї класифікації бібліотечні інтернет-послуги мають універсальний характер, адже можуть надаватись у рамках усіх визначених дослідником видів бібліотечного сервісу – дистанційного (надання довідок електронною поштою, доступу через веб-сайт бібліотеки до її електронного каталогу, повнотекстових баз даних тощо), безпосереднього (доступ у читальних залах бібліотеки до передплачених установою ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації), розподіленого (наприклад, пошук в електронному каталозі бібліотеки) та комплексного (наприклад, віртуальна довідка та дистантне інформаційно-аналітичне обслуговування). У цій праці пропонується визначення місця бібліотечного інтернет-обслуговування в системі інших дистантних бібліотечних послуг за такими критеріями, як засіб надання послуги та тип переданого сигналу.

Засобом надання послуги в бібліотечному обслуговуванні можна виокремити дистантні послуги, що здійснюються на основі транспортно-механічної передачі інформації (наприклад, пересилання

замовлених документів поштою) та на основі електронної передачі інформації (електронні послуги). Відповідно до цього поділу бібліотечні інтернет-послуги належать до електронних послуг бібліотеки.

За типом переданого сигналу серед електронних послуг можна виокремити послуги з аналоговим (радіо або телефон) та цифровим форматом передачі даних, до яких, власне, і належать інтернет-та телепослуги.

У системі ж безпосередньо інтернет-послуг за сервісом, що використовується бібліотекою для їх надання, на сьогодні можна виділити послуги на основі: електронної пошти; веб-сайту; ICQ; скайпу (Skype); соціальних медіа.

Деякі дослідники (В. Медведева, О. Ісаєнко) поділяють інтернет-послуги за ступенем залученості в процес бібліотечного співробітника на пасивні (доступ до документів – повні тексти, зображення, звукові й відео файли, каталогів – бібліографічна інформація, довідкової інформації, інформування про бібліотечні новини) та активні (ДБО, консультаційні послуги, віртуальна довідка, ЕДД, електронна пошта, доступ до бібліотечного синтезованого наукового та інформаційно-аналітичного продукту – покажчики, бюлетені, наукові праці та монографії бібліотечних співробітників тощо). Сьогодні цей поділ доцільно доповнити показником використання в процесі бібліотечного обслуговування інтелектуального потенціалу користувачів, їх залучення в процес інфотворення (наприклад створення бази даних на основі вікі-технологій) і, відповідно, інтерактивною формою обслуговування, яка передбачає надання доступу до бібліотечних інформаційних продуктів, створених на основі інтеграції інтелектуального користувачького та бібліотечного ресурсів.

При цьому не можна не погодитися з Т. Добко, яка слушно зауважила: для того, щоб послуги реальних бібліотек у системі електронних комунікацій мали попит, вони повинні постійно вдосконалюватись, бути конкурентоспроможними та надаватись висококваліфікованими бібліотечними працівниками, які були б інформаційними навігаторами, адже прогрес інформаційних технологій неупинний [88, с. 23].

1.3. Модель бібліотечного інтернет-обслуговування користувачів сучасної бібліотеки

Інтенсифікація розвитку дистантних форм бібліотечного інтернет-обслуговування з впровадженням інтернет-технологій актуалізує питання використання нових методів дослідження цього процесу з метою пошуку чинників впливу на нього та шляхів удосконалення дистантної взаємодії бібліотеки з користувачами в контексті задоволення їхніх інформаційних потреб.

Зважаючи на значні труднощі, що виникають у процесі аналізу проблеми бібліотечного інтернет-обслуговування внаслідок постійного вдосконалення і розвитку наявних і появи нових форм бібліотечних інтернет-послуг, логічним є застосування до пізнання об'єкта дослідження методу моделювання. Розробка відповідної моделі інтернет-обслуговування дала б змогу дослідити істотні властивості цієї форми бібліотечного обслуговування, її структуру та взаємозв'язки і відносини між її елементами.

На сьогодні метод моделювання широко використовується бібліотекознавцями для дослідження бібліотечних систем і процесів. Зокрема, пропонуються змістово-логічні моделі бібліотеки та бібліотечного обслуговування, серед яких можна відзначити моделі Ю. Столярова, В. Скворцова, В. Леонова, М. Слободяника, І. Тікунової, О. Ісаєнка.

Так, Ю. Столяров запропонував сутнісну модель бібліотеки, представлену двома контурами. Перший становлять елементи: бібліотечний фонд, контингент користувачів, матеріально-технічна база, бібліотечний персонал. Другий контур – це моделі названих чотирьох елементів і бібліотеки загалом [263].

З позицій інформаційної теорії та системно-діяльнісного підходу пропонує власне бачення моделі бібліотеки В. Скворцов. Він переконаний, що робота бібліотеки являє собою одну з типових форм людської діяльності, звідси в бібліотеці можна виділити три основні елементи будь-якої діяльності: предмет праці; суб'єкт праці; посередник праці.

Дослідник визначає предметом праці в бібліотеці інформацію (публікація, яка є предметом індивідуального споживання), суб'єктом праці – читача (споживач інформації), за бібліотекарем

закріплена роль посередника праці, «який створював би оптимальні умови успішного з'єднання людини з інформацією, передумови ефективного введення інформації в дію» [251].

В. Леонов пропонує модель «бібліотеки реальних можливостей», що складається з трьох компонентів:

1. «Феномен людини» (бібліотекарі та читачі).
2. «Феномен текстів» (тексти, перетворені в цифрову форму – електронні фонди).
3. «Феномен технологічної реальності» (механізми доступу до цифрових текстів і засобів забезпечення збереження електронних фондів).

Провідну роль у такій системі, на думку дослідника, виконують бібліотекарі вищої кваліфікації, які «побачать» смислову єдність нової конструкції та у доступній формі презентують її користувачам [165, с. 93].

Модель бібліотеки, яку пропонує М. Слободяник, має відповідати таким вимогам: мати високий рівень абстракції, але бути схожою на оригінал; відображати ресурси і засоби комунікаційної діяльності; бути керованою; включати елементи необхідні і достатні для репрезентації бібліотеки у соціально-комунікаційному контексті [254].

Побудована на основі цих вимог модель бібліотеки складається з таких елементів: інформаційний потенціал; інформаційна діяльність; комунікаційний процес; управління.

Ці елементи перебувають між собою у відносинах взаємозв'язку і взаємозалежності.

Основними складовими елементу «інформаційний потенціал» М. Слободяник визначає бібліотечний фонд, каталоги та електронні бази даних. Ці ресурси мають відповідати інформаційним потребам суспільства і особистості як учасниці комунікаційного процесу.

Елемент «інформаційна діяльність» покликаний забезпечити ефективний пошук і надання читачам бібліотеки первинних і вторинних документів, а також інтегрованої та синтезованої інформації. У результаті інформаційної діяльності розробляється система інформаційної продукції і послуг для читачів і зовнішніх користувачів бібліотеки, що має сприяти ефективному використанню інформаційного потенціалу в комунікаційній діяльності бібліотеки.

Елемент «комунікаційний процес» передбачає такі основні комунікаційні відносини: «бібліотекар – читач»; «бібліотекар – бібліотекар»; «читач – бібліотекар»; «читач – читач»; «віддалений користувач – сайт бібліотеки»; «читач – інтернет-ресурси». У змістовому наповненні цих відносин чільне місце займають інформаційний потенціал і результати інформаційної діяльності бібліотеки.

Серед основних завдань «управління» виділяються моніторинг функціонування основних елементів моделі та оперативне внесення до них необхідних змін, спрямованих на підвищення їх ефективності. Це дасть змогу розробити стратегію і тактику розвитку комунікаційної діяльності бібліотеки.

І. Тікунова пропонує «бібліотеку інноваційної моделі», що складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: сукупності документованого знання (бібліотечно-інформаційний ресурс), людини (бібліотечний персонал), матеріально-технічних і технологічних можливостей для організації доступу до бібліотечно-інформаційного ресурсу та забезпечення його збереження (приміщення, обладнання та технічні можливості, інформаційно-комунікаційні технології) [275, с. 89].

О. Ісаєнком разом з розглядом бібліотечних моделей, була запропонована модель дистанційного інформаційного обслуговування сучасної бібліотеки, що містить такі складові:

1) структуроване та інформативне для основної категорії користувачів бібліотеки наповнення власного веб-сайту;

2) зважене та обґрунтоване формування переліку послуг, що виконуються в дистанційному режимі;

3) акцентування особливої уваги на найуживаніших і найзапитуваних користувачами видах послуг: онлайнове замовлення документів, електронна доставка документів, надання довідкової інформації у дистанційному режимі;

4) створення ефективної системи віртуального діалогу між бібліотекою і користувачем та між фахівцями різних бібліотек: сервіс «ІСQ-консультант», організація бібліотечного форуму, проведення інтернет-семінарів, конференцій, нарад тощо [127, с. 14].

При цьому, як і має бути, три з чотирьох елементів запропонованої моделі (2–4) в тій чи іншій формі стосуються бібліотечних

послуг («що виконуються дистанційно», «найуживаніших і найзапитуваніших», на основі віртуального діалогу – сервіс «ІСQ-консультант», організація бібліотечного форуму, проведення інтернет-семінарів, конференцій, нарад тощо), а два – безпосередньо послуг на основі інтернет-технологій («ІСQ-консультант», організація бібліотечного форуму, проведення інтернет-семінарів, онлайнове замовлення документів, електронна доставка документів тощо). По суті, дослідник пропонує двоелементну модель дистанційного інформаційного обслуговування, яка складається з «наповнення веб-сайту» і переліку актуальних послуг, та пропонує приділяти особливу увагу «найуживанішим і найзапитуванішим користувачами видам послуг».

Водночас запропонована О. Ісаєнком модель не враховує участі у процесі обслуговування користувачів бібліотечного працівника, без якого надання перелічених дослідником бібліотечних послуг у принципі неможливе. Не визначено в цій моделі й місця та значення «дистанційного бібліотечного обслуговування» матеріально-технічної бази бібліотеки, програмно-технологічного забезпечення, які створюють необхідне підґрунтя для функціонування бібліотечного веб-сайту та організації актуальних дистантних послуг.

Відома модель дистантного довідкового обслуговування з використанням комп'ютерних технологій Б. Махарани (B. Maharana) і К. С. Панди (K. S. Panda), яка поєднує такі елементи:

- користувач;
- інтерфейс (веб-форми; електронна пошта; чат, відео тощо);
- електронні (у тому числі електронні або CD-ресурси, веб-ресурси, власні оцифровані матеріали бібліотеки тощо) та друковані ресурси;
- професійна інформація [333].

У контексті розглянутих вище моделей у цьому дослідженні пропонується модель бібліотечного інтернет-обслуговування, що складається з чотирьох елементів:

- матеріально-технічної бази (програмно-технологічного забезпечення і комп'ютерного парку) (МТБ);
- електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу (ЕБІР);
- бібліотечного персоналу (БП);
- бібліотечних інтернет-послуг (рис. 1.1).

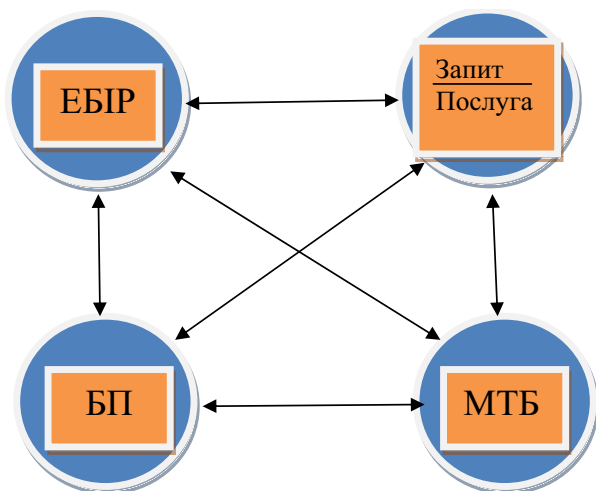

Рис. 1.1. Модель бібліотечного інтернет-обслуговування

При цьому, враховуючи визначення дистантної послуги як такої, що є результатом дистантної комунікації бібліотеки і користувача із задоволення його інформаційних, наукових, освітніх, культурних та інших потреб, останній елемент пропонованої моделі передбачає участь у процесі інтернет-обслуговування й користувача.

Запропонована модель дає змогу простежити взаємозв'язки між її елементами, з'ясувати вплив розвитку (або його відсутності) якогось одного з них на решту й ефективність роботи всієї бібліотечної установи.

Основою, необхідним підґрунтям для функціонування інтернет-обслуговування є створення відповідної матеріально-технічної бази, а саме – бібліотечна комп'ютеризація та інтернетизація бібліотечної діяльності. Адже очевидно, що для надання інтернет-послуг бібліотека не лише повинна мати мінімальний комп'ютерний парк, а й бути підключеною до мережі Інтернет.

В Україні комп'ютеризація бібліотек і активне впровадження в бібліотечну практику інтернет-технологій починаються в 90-ті роки минулого століття. Одними з перших автоматизували свої виробничі процеси Національна бібліотека України ім. В. І. Вер-

надського, Національна парламентська бібліотека України, Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького.

Під час комп'ютеризації бібліотек першим етапом стало створення внутрішньої корпоративної мережі, другим – підключення до Інтернету, третім – створення та підтримка функціонування власних веб-сайтів. Значним кроком уперед у розвитку комп'ютеризації бібліотек України став проект «Інтернет для читачів публічних бібліотек» (LEAP), який втілюється в життя з 2001 р. за підтримки Посольства США в Україні та за участі Української бібліотечної асоціації. Так, вже в перші роки його реалізації (2001–2004 рр.) за цією програмою гранти на відкриття інтернет-центрів отримали ряд районних і міських бібліотек у різних регіонах України, було відкрито більше 50 інтернет-центрів для читачів. Загальний комп'ютерний парк цих бібліотек збільшився на понад 250 машин, книгозбірні були оснащені відповідним обладнанням і виділеними каналами під'єднані до Інтернету.

Важливим результатом цього проекту стала також реалізація програми навчання персоналу бібліотек новітнім інформаційним технологіям. Проект «Інтернет для читачів публічних бібліотек» залучив до автоматизації широке коло публічних книгозбірень, прискорив їхній перехід до використання комп'ютерної техніки, звернув увагу громадськості та владних структур на потреби автоматизації книгозбірень.

Утім, за рівнем комп'ютерного оснащення Україна поки що не досягла бажаних результатів, тому ми не можемо говорити про наявність необхідної матеріально-технічної основи для функціонування системи інтернет-обслуговування користувачів бібліотек у рамках усієї країни. Поки що така діяльність підтримується окремими бібліотеками.

Водночас у провідних країнах світу здійснюються кроки зі створення такої єдиної системи, на основі якої, наприклад, надається віртуальна довідка. Яскравим приладом міжнародної корпоративної співпраці у сфері довідкового інтернет-обслуговування є міжнародний проект «Корпоративної електронної довідкової служби» (Collaborative Digital Reference Service – CDRS) [338, с. 186], ініційований Бібліотекою Конгресу США у червні 2000 р.

Мета проекту полягала в об'єднанні бібліотек країни, а потім і різних країн в єдину мережу для створення загальносвітової системи відповідей на запити довідкового характеру.

У рамках створеної служби проводився обмін запитами, отриманими бібліотеками-учасницями через веб-форми, з подальшим їх індексуванням за предметними областями. Запити циркулювали через три континенти, долаючи 15 годинних поясів. Це унікальне партнерство мало гарантувати користувачам отримання точної, надійної і своєчасної інформації 24 години на добу протягом усього тижня незалежно від того, яка тематика запиту, і чи працює бібліотека поряд. При цьому як джерела отримання необхідної інформації використовувалися не тільки електронні мережеві ресурси, а й джерела інформації на традиційних носіях.

Служба функціонувала в експериментальному режимі до середини 2002 р., і якщо на першому етапі реалізації проекту число учасників було обмежене 10 бібліотеками, то до завершення цього проекту загальна кількість бібліотек-учасниць становила більше 260. У проекті брали участь бібліотеки зі США, Канади, Великобританії та Австралії. Крім національних бібліотек, до складу учасників проекту увійшли великі публічні та університетські бібліотеки, консорціуми публічних бібліотек, музеї та професійні спільноти. У 2001 р. Бібліотека Конгресу США та Онлайновий бібліотечний комп'ютерний центр Дубліна (штат Огайо) (Online Computer Library Center of Dublin, Ohio – OCLC) підписали угоду про створення на базі CDRS нової довідкової служби «Пункт Запитань» (QuestionPoint), яка і була представлена користувачам у червні 2002 р. Новий реалізований проект набув комерційного характеру і був технологічно вдосконалений. Це стосується насамперед створення та підтримки модифікованого архіву виконаних запитів (онлайнової бази знань), автоматичної маршрутизації запитів і застосування chat-технологій для взаємодії з користувачами [330].

На необхідності створення мультимедіальної інформаційної системи комунікацій, механізму ведення персоналізованих повідомлень для користувачів і системи автоматичного інформування зручними для користувача каналами комунікації наголошувалось під час XX Ювілейної міжнародної конференції «Крим – 2013».

Зокрема, В. Яроцький вважає такі кроки необхідними для формування інформаційної системи інтегрованих персональних комунікацій з читачами в рамках усієї країни. За його словами, призначення такого сервісу полягає у веденні єдиного реєстру читачів країни, створенні єдиного електронного читацького квитка та єдиної інтегрованої комунікаційної платформи для інформування читачів, використанні найбільш ефективних для конкретного користувача комунікаційних каналів, виокремленні цільових груп для інформування на основі профілю користувача (вік, зацікавлення, місце проживання тощо), формуванні персоналізованого повідомлення для користувача, аналізі ефективності проведення заходів [304].

Не можна не погодитися із С. Артамоною, яка наголошує, що «успішна робота та розвиток бібліотеки як акумулятора інформації в інформаційному просторі сьогодні тісно пов'язана з вибором програмного забезпечення, яке дозволяє не лише автоматизувати суто бібліотечні процеси, такі як комплектування, обробка документів, пошук, обслуговування тощо (цей функціонал реалізовано в усіх сучасних АІБС), а й надає можливості, за допомогою яких бібліотека може розвиватися за новими технологічними напрямками як єдина територія інформації» [6].

Дослідниця акцентує увагу на використанні технологічних рішень, що надаються АІБС для формування єдиного інформаційного простору бібліотек. Важливим також є розвиток нових сервісів для читачів, упровадження в бібліотечну практику технології веб 2.0, особистих кабінетів з набором різноманітних цікавих функцій, адже обслуговування користувачів має бути зручним і зрозумілим.

Використання сучасного програмного забезпечення, зокрема використання системи АБІС ІРБІС, дала змогу бібліотекам об'єднати свої віддалені підрозділи та працювати в режимі онлайн з однією базою даних електронного каталогу.

Як бачимо, розвиток матеріально-технічної бази бібліотек, модернізація їх програмно-технологічного забезпечення стає підґрунтям для трансформації інтернет-послуг. Більш досконале програмне забезпечення і потужні комп'ютери дають змогу розміщувати місткіший («важкий») контент – відео та звукові електронні документи, колекції цифрових зображень – і таким чином розвивати електронний бібліотечно-інформаційний ресурс. Повна ком-

п'ютеризація всіх бібліотек та їх підключення до мережі Інтернет виведе на новий рівень розвиток бібліотечних інтернет-послуг, що проявляється вже зараз у спробах і планах створення спільних для бібліотек країни та зарубіжних бібліотек довідкових служб, які функціонують на основі інтернет-технологій.

Водночас підтримка функціонування таких комп'ютерних систем і надання бібліотечних послуг з їх використанням потребує постійного професійного вдосконалення бібліотечного працівника, який, як мінімум, має оволодіти новим для нього поняттєвим апаратом.

Отже, відповідно до моделі інтернет-обслуговування, розвиток його матеріально-технічної бази стає поштовхом для розвитку і ЕБІР, і бібліотечного персоналу, і системи інтернет-послуг.

Що стосується другого елемента моделі – електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу, – то він нерозривно пов'язаний з матеріально-технічною базою та рівнем комп'ютеризації бібліотек. Зрозуміло, що чим амбітніші плани щодо розвитку такого ресурсу, тим потужнішою має стати матеріально-технічна база бібліотеки.

ЕБІР є основою інтернет-обслуговування у задоволенні потреб користувачів, його формування визначається з урахуванням типу бібліотеки, її пріоритетних функцій, потреб цільових груп користувачів. ЕБІР містить не тільки документи на різних носіях, що зберігаються у фонді однієї бібліотеки, а й електронні ресурси інших інформаційних систем, до яких бібліотеки надають доступ за допомогою мережі Інтернет.

До електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу належить також пошуковий апарат бібліотеки, що містить, крім традиційних електронних каталогів, бібліографічних баз даних і видань, загальнодоступні електронні каталоги інших бібліотек, а також різні путівники мережевими ресурсами Інтернет, підготовлені бібліотечними працівниками.

На сучасному етапі актуальним є створення повнотекстового електронного ресурсу як невід'ємної частини загального процесу формування загальнобібліотечного фонду та адаптації його до нових інформаційних умов. Технологія формування та використання повнотекстових ресурсів передбачає два основних процеси:

створення повнотекстових документів та організацію механізму пошуку і доступу користувачів до цих документів.

Звідси можна зробити висновок, що для ефективного функціонування, формування та всебічного наповнення ЕБІР матеріально-технічні та технологічні можливості бібліотеки мають відповідати сучасному рівню розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, а бібліотечний персонал повинен володіти спеціальними знаннями, необхідними для роботи з ними, адже формування та наповнення електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу в сучасних умовах потребує відповідних професійних навичок.

Варто відзначити, що сьогодні здійснюються спроби створення нових технологічних платформ масової інтеграції розрізних ресурсів, які можна застосувати в бібліотечній діяльності. Так, вартій уваги програмний комплекс під назвою ZooSPACE, що розроблюється в результаті виконання державного контракту Міністерства освіти і науки РФ у рамках ФЦП «Дослідження і розробки за пріоритетними напрямками розвитку науково-технологічного комплексу Росії на 2007–2013 роки» за темою «Розробка принципів і програмних засобів віртуальної Інтеграції розподілених джерел даних на основі міжнародних стандартів для створення масштабних інформаційних інфраструктур».

Представляючи проект на XX Міжнародній конференції «Крим-2013», співробітники Інституту обчислювальних технологій Сибірського відділення РАН, відзначили переваги такого програмного комплексу в об'єднанні ресурсів з метою використання (за допомогою зручних і уніфікованих користувальницьких інтерфейсів) різномірної інформації із збереженням її властивостей, особливостей подання і користувальницьких можливостей маніпулювання з нею. При цьому об'єднання ресурсів не обов'язково має здійснюватися фізично, воно може бути віртуальним, головне – воно має забезпечувати користувачу сприйняття доступної інформації як єдиного інформаційного простору.

Зокрема, такі системи забезпечують роботу з гетерогенними наборами і базами даних або системами баз даних, уможливаючи для користувача ефективний інформаційний пошук незалежно від особливостей конкретних систем зберігання ресурсів, до яких здійснюється доступ [110].

Таким чином, не виникає сумнівів у тому, що наповнення та ефективне функціонування електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу неможливе без потужної матеріально-технічної бази, передового програмного забезпечення та кваліфікованого персоналу.

Стосовно останнього, важко не погодитись із твердженням А. Чернова, що на сьогодні жодна бібліотека, навіть електронна, не в змозі обійтись без бібліотечного персоналу. Формування електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу, його структуризація, надання доступу до нього та його використання організовує саме персонал бібліотеки [294, с. 47].

Нині стрімка інформатизація суспільства та бібліотечних процесів актуалізує нові вимоги до бібліотечних працівників, перед якими постають завдання формулювати й аналізувати документальні масиви інформаційних систем у різних сферах діяльності, враховуючи актуальність розробок і створення енциклопедичних, довідкових, серійних видань, інформаційно-аналітичних матеріалів, які б максимально задовольняли інформаційні потреби користувачів на інформацію з певної проблеми. На актуальності створення таких інформаційних масивів наголошує Л. Скворцов, який говорить про «доцільність проведення роботи зі створення видань, які відображали б динаміку й основні складові тих суперечностей, що виникають у суспільстві» [253, с. 27].

Отже, можна говорити про потребу в «новому поколінні» бібліотечних працівників з високим рівнем інформаційної культури, які здатні ефективно забезпечувати як традиційні, так і нові форми обслуговування користувачів, швидко орієнтуватися в різноманітних за своїм характером інформаційних матеріалах, здійснювати їх аналіз і структуривання, виявляти неякісну інформацію.

Як справедливо зауважує Т. Гранчак, на сьогодні «об'єктивні умови вимагають більш широкого соціально спрямованого спектра обов'язків бібліотечного працівника. Якщо в контексті культурно-просвітницької роботи основна увага приділялася виховній і просвітницькій роботі, то тепер працівник бібліотеки в першу чергу – носій інформації». Фахівець робить слушний висновок, що завданням бібліотекаря стає не вплив на інтереси та погляди читача, а надання читачеві допомоги у відшукуванні та структуризації

всього необхідного матеріалу. Такий підхід створює умови для формування у читача власного погляду на проблему, сприяє реалізації його права на свободу вибору, яке гарантується демократичною державою.

Водночас до бібліотечного працівника висуваються вимоги морально-етичного характеру: забезпечення свободи вибору інформації, рівних можливостей в отриманні інформації всім користувачам, толерантність, дотримання прав людини [71, с. 63].

З огляду на те, що одним з перспективних напрямів обслуговування є надання доступу до консолідованої інформації, що міститься в підготовленому в бібліотеці шляхом аналітико-синтетичного опрацювання джерел інформаційно-аналітичному продукті, бібліотечний працівник сьогодні повинен володіти навичками аналітичної роботи, адже він має визначити, які джерела відкритої інформації спеціалізуються на певній тематиці, які з них є найбільш доступними, професійними, об'єктивними, найчастіше поновлюваними в цей період тощо.

Такі вимоги набувають додаткової актуальності в контексті зростання загального обсягу інформації та необхідності прискорення темпів її опрацювання.

Бібліотечне дистантне інформаційно-аналітичне обслуговування ставить перед бібліотекарем-аналітиком вимоги відповідати певним характеристикам, серед яких:

- високі організаційні якості – вміння розробляти проекти на замовлення користувача, встановлювати пріоритети та кінцеві терміни для їх виконання;

- методологічні й технічні навички – знання та вміння використовувати потрібні інструменти дослідження та дослідницькі методи (емпіричні методи дослідження, прогнозування, моделювання, аналіз тенденцій, контент-аналіз, статистичні методи тощо); бути ознайомленим та вміти користуватися новітніми інформаційними технологіями;

- високий освітній рівень, широкий кругозір та аналітичне мислення – вміння швидко орієнтуватись у суті проблеми, яка цікавить користувача, пояснити складне простими словами та переходити від абстрактного (концептуалізація) до практичного (втілення), здатність мислити стратегічно: у коротко-, середньо- та довгостроко-

вій перспективі; мати інтегративні, синтезувальні та аналітичні навички; здатність зважувати та узгоджувати протилежні інтереси, погляди на інформацію; простежувати взаємозв'язки, визначати альтернативи, тенденції, проблеми, симптоми, причини та наслідки досліджуваного процесу або явища;

– творчий підхід та ініціативність – творче мислення, розвинута уява, здатність знаходити нові, практичні підходи до вирішення поставлених завдань;

– комунікаційність – здатність розуміти різні аудиторії користувачів, узгоджувати способи та стилі комунікації, ефективно працювати як у колективі, так і самостійно; вміння спілкуватися усно та бути активним слухачем і водночас уміти стисло та зрозуміло викладати думки письмово; підтримувати зв'язки у професійній галузі у внутрішньому та зовнішньому середовищі (колеги, науковці, групи за інтересами).

Набуття працівником бібліотеки зазначених вище характеристик сприятиме його перетворенню на інформаційного фахівця-когнітолога, що відповідає процесу інформаційного виробництва – продукуванню, збору, збереженню, переробці й поширенню інформації та знань, а також – еволюції характеру та засобів соціального спілкування.

Тільки за умов професійного розвитку бібліотечного працівника стає можливим розвиток широкого спектра бібліотечних інтернет-послуг, яких сьогодні потребує користувач.

Останнім елементом пропонованої моделі є безпосередньо бібліотечні інтернет-послуги.

Перші спроби обслуговування дистантних користувачів на основі інтернет-технологій, а отже й перші інтернет-послуги, пов'язані з появою в бібліотеках електронної пошти. На самому початку розвитку цього сервісу e-mail-запити користувачів виконувалися епізодично і нерегулярно, утім сьогодні електронна пошта – необхідний елемент функціонування служби віртуальної довідки.

Наприклад, з використанням електронної пошти функціонує система пошуку в «Архіві виконаних довідок» «Віртуальної довідки» НБУВ. На сайті бібліотеки щодо пошуку відповіді на запит зазначається: «введіть у поле «Електронна пошта» адресу Вашої

електронної пошти або ключові терміни за темою запиту і перегляньте історію наданих відповідей на Ваші запити у зворотньо-хронологічному порядку» [230].

Для позначення цього виду бібліотечних послуг сьогодні в професійному бібліотечному середовищі використовуються різні терміни. Як зазначають Б. Махарана і К. Панда, терміни «віртуальна довідка» (virtual reference), «цифрова довідка» (digital reference), «е-довідка» (e-reference), «інформаційне інтернет-обслуговування» (Internet information Services), «жива довідка» (live reference) і «довідка в режимі реального часу» (real-time reference) використовуються як синоніми для опису довідкових служб, які вживаються комп'ютерні технології та інтернет-технології і відповідають на запити користувачів шляхом переадресації їх до відповідних онлайн-ових або друкованих джерел інформації або мають готову фактографічну і бібліографічну інформацію [333].

На сьогодні бібліотечне інтернет-обслуговування є популярним серед користувачів, зокрема, мають попит послуги, що надаються через бібліотечний веб-сайт, електронну пошту, сервіс скайп (Skype) та віртуальні соціальні мережі.

Слід зазначити, що сучасний розвиток бібліотечного інтернет-обслуговування відбувається в напрямі залучення та використання інтелектуального користувацького потенціалу, що зумовлює впровадження таких інтерактивних сервісів для здійснення дистантного обслуговування, як ведення бібліоблогів, форумів, чатів, проведення відеоконференцій, мультимедійних сервісів, рекомендаційних сервісів, міждисциплінарна співпраця на базі бібліотек тощо.

Бібліотеки України сьогодні впроваджують у свою діяльність такі перспективні напрями інтернет-обслуговування, як використання мобільних сервісів для надання дистантних послуг через мобільний телефон, скайп (Skype), інструментарію соціальних медіа.

Водночас для провідних бібліотек України наразі характерним є здійснення інтернет-обслуговування шляхом надання окремих послуг з використанням електронної пошти та на основі функціонування веб-сайтів. Комплексне використання широкого спектра інтернет-послуг на основі бібліотечного веб-сайту, електронної пошти, сервісу скайпу (Skype) та віртуальних соціальних мереж

у вітчизняній бібліотечній практиці є поки що винятком. Повільність і відсутність системності у впровадженні дистантних послуг у першу чергу пояснюється недостатнім фінансуванням і технічним оснащенням вітчизняних бібліотек.

Отже, для ефективного здійснення бібліотечного інтернет-обслуговування важливим є використання всього сучасного науково-методичного, інформаційного, технологічного та організаційного потенціалу, що ще раз підтверджує взаємозв'язок між елементами пропонованої моделі.

Висновок до розділу 1

Узагальнення сучасного зарубіжного та вітчизняного досвіду впровадження в діяльність бібліотек дистантних форм інтернет-обслуговування користувачів дає підстави для висновку стосовно їх актуальності, зумовленої стрімким розвитком новітніх інформаційних технологій та суспільним значенням комунікаційної функції бібліотек.

Аналіз і синтез сучасних наукових підходів, теорій і концепцій, категорій, понять, пов'язаних зі становленням, формуванням і розвитком дистантних форм бібліотечного обслуговування дав змогу запропонувати в межах соціально-комунікаційного підходу визначення дистантного обслуговування як процесу взаємодії між користувачем і персоналом бібліотеки, її матеріальними, технологічними та інформаційними ресурсами, орієнтованого на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом надання доступу до інформаційних продуктів і ресурсів дистанційно. Відповідно, під поняттям «бібліотечне інтернет-обслуговування» пропонується розуміти комплекс інформаційних послуг з дистантного обслуговування користувачів на основі інтернет-технологій.

Варто виділити окремим напрямом дистантне інформаційно-аналітичне обслуговування – сервіс забезпечення дистантної комунікації користувачів інформацією широкого кола різноманітних джерел шляхом надання доступу до наукоємного інформаційного продукту, створеного бібліотечним персоналом. Застосування в інтернет-обслуговуванні користувачів бібліотек інструментарію

соціальних медіа актуалізує визначення поняття інтелектуального користувацького ресурсу як сукупності знань користувачів, які можна застосовувати в інформаційній діяльності бібліотеки.

Запропонована автором модель бібліотечного інтернет-обслуговування як діалектичне поєднання чотирьох елементів: матеріально-технічної бази бібліотеки, електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу, бібліотечного персоналу і системи дистантних інтернет-послуг, засвідчила, що елементи моделі перебувають між собою у відносинах взаємозв'язку й взаємозалежності і розвиток (або консервація) кожного з них впливатиме на решту та визначатиме у підсумку ефективність функціонування всієї системи інтернет-обслуговування і загалом роботи бібліотечної установи.

Розділ 2

БІБЛІОТЕЧНЕ ІНТЕРНЕТ-ОБСЛУГОВУВАННЯ: РЕСУРСНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

2.1. Електронний бібліотечно-інформаційний ресурс: основні напрями формування

Основою інтернет-обслуговування користувачів бібліотек є електронний бібліотечний інформаційний ресурс (ЕБІР), який містить не тільки електронні документи на різних носіях, що зберігаються у фонді однієї бібліотеки, а й електронні ресурси інших інформаційних систем, до яких бібліотека надає доступ за допомогою мережі Інтернет. Чільне місце у формуванні ЕБІР посідає оцифрування паперового бібліотечного фонду, архівування інформації інтернет-середовища, комплектування в результаті угод з авторами й видавництвами та надання послуги електронної доставки документів, створення інтегрованого бібліотечного ресурсу.

Одним із потужних елементів ЕБІР для здійснення бібліотечного інтернет-обслуговування є цифрові колекції, які забезпечують доступ широким колам користувачів до унікальних, малодоступних книжкових пам'яток, текстів, колекцій. На сьогодні питання оцифрування бібліотечних ресурсів є надзвичайно актуальним у вітчизняному бібліотекознавстві – як у практичному зрізі, так і в полі теоретичних досліджень.

Ґрунтовно питання діяльності бібліотек зі збереження національної документної спадщини, необхідності кооперації та координації роботи з оцифрування для уникнення дублювання в цій галузі, оптимізації доступу до оцифрованих ресурсів досліджували такі бібліотечні фахівці як Г. Ковальчук [139], К. Лобузін [173–176], В. Пашкова [220], Л. Муха [194], О. Башун [12], Н. Білоус [25] та ін.

Питання функціонування міжнародних проєктів із оцифрування, переваги участі у них, а також технологічні рішення, застосовані в різних організаціях і проєктах детально досліджує С. Клочок [135].

Технологічні аспекти оцифрування висвітлені у працях таких фахівців, як І. Лобузін [177], І. Братусь [35], О. Овсак [203] та ін.

Сьогодні у світі успішно функціонують відомі національні проєкти з оцифрування ресурсів, що є суспільним надбанням, серед яких, наприклад, онлайн-бібліотека Gallica (gallica.bnf.fr) Національної бібліотеки Франції. Оцифрування документів у Національній бібліотеці Франції почалося в 1992 р., проте сама онлайн-бібліотека була створена в 1997 р. під гаслом «віртуальна бібліотека порядної людини». Спочатку оцифровані документи пропонувалися користувачам у формі факсиміле, а згодом і як файли PDF.

Рис. 2.1. Gallica в цифрах

Джерело: gallica.bnf.fr

Станом на середину 2016 р. у рамках проєкту відскановані, переведені в цифровий формат і представлені в мережі Інтернет 1 763 497 періодичних видань і журналів, 944 659 зображень, 43 760 нот, 101 909 мап, 76 558 рукописів, 690 844 книги, 35 215 звукозаписів, 354 448 історико-культурних та архітектурних об'єктів [325] (рис. 2.1).

Британська національна бібліотека реалізацію проекту з оцифрування паперового фонду розпочала у 2005 р. До 2020 р. близько 90% наукової продукції британських учених передбачається перевести в цифровий формат і надати до них доступ через Інтернет. Крім наукових праць, планується також оцифрувати весь паперовий фонд Британської бібліотеки, а саме – 160 млн книг, манускриптів, патентів, мап, рукописів і газет.

В одній з найбільших бібліотек світу – Бібліотеці Конгресу (США) в першу чергу електронного вигляду набули документи, датовані до 1923 р., оскільки на них відсутні авторські права.

Попри великий внесок у надання доступу до оцифрованих ресурсів національних бібліотек і проектів, які ними реалізуються, авторитетні фахівці бібліотечної справи одноставно підтримують тезу, що на сьогодні одним з найважливіших аспектів у роботі з оцифрування є кооперація.

Як зазначає Г. Ковальчук, «...якщо певні зразки книжкової спадщини оцифровуються в бібліотеках з метою не лише зафіксувати видання в цифровому депозитарії чи виготовити цифрову копію як страхову, але й для дистантного обслуговування користувачів, то доцільно враховувати наявні (виставлені) ресурси інших установ. ...Таким чином, потрібна кооперація та координація нашої роботи в цій галузі. Це є актуальним і з позицій міжнародного представлення вітчизняних книжкових скарбів у світових електронних бібліотеках, таких як Європейська чи Світова бібліотеки» [139, с. 9].

Підтверджує важливість бібліотечної кооперації в контексті оцифрування ресурсів бібліотек і надання широкого доступу до них успішне функціонування національних і міжнародних корпоративних проектів зі створення цифрових бібліотек, колекцій, архівів. Так, поряд з національними проектами електронних бібліотек у 2005 р. ООН ініціювала глобальний міжнародний проект Світова цифрова бібліотека (World Digital Library), яка являє собою перехід до нового типу проектів цифрових бібліотек, оскільки основна увага приділяється не кількості та обсягу матеріалу, а якості.

На сьогодні Світова цифрова бібліотека надає безкоштовний доступ у мережі Інтернет у багатомовному форматі до великої кількості матеріалів, що представляють культури різних країн світу. Основними цілями проекту визначено: сприяння міжнародному

та міжкультурному взаєморозумінню; розширення обсягу та різноманітності культурного змісту в Інтернеті; надання ресурсів для педагогів, учених і всіх зацікавлених осіб; розширення можливостей установ-партнерів для скорочення розриву в цифрових технологіях усередині країни і між країнами.

Партнерами Світової цифрової бібліотеки є, головним чином, бібліотеки, архіви та інші установи, в яких зібрані колекції, що становлять культурну цінність для Світової цифрової бібліотеки. У число партнерів входять також інститути, фонди і приватні компанії, які роблять різноманітний внесок у проект, наприклад, надаючи свої технології, скликаючи або спонсоруючи зустрічі робочих груп або надаючи фінансову підтримку проекту.

Так, на сьогодні у проекті беруть участь 190 партнерів, серед яких такі вітчизняні бібліотечні інституції як Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Національна парламентська бібліотека України (НПБУ), Львівська національна наукова бібліотека ім. Василя Стефаника, Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія», Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка», Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна [206].

Європейська комісія у своїх рекомендаціях з питань оцифрування та онлайн-доступу до ресурсів, що мають історико-культурну значущість, а також з питань збереження цифрової інформації запропонувала використовувати як відправну точку для створення Загальноєвропейської цифрової бібліотеки «Європейську бібліотеку» (European Library).

Європейська бібліотека – це інтернет-портал, який відкриває доступ до ресурсів 48 національних бібліотек Європи і багатьох дослідних бібліотек. Портал дає можливість пошуку як бібліографічних записів, так і цифрових об'єктів (доступ до яких, за деякими винятками, безкоштовний). Найбільші бібліотеки країн, що входять до Ради Європи, надають через портал доступ до своїх ресурсів: електронних каталогів бібліотек, а також до повних текстів документів, аудіозаписів. На порталі є більше 200 млн записів, включаючи 24 млн сторінок текстового контенту і більш ніж 7 млн оцифрованих об'єктів. Для пошуку контенту доступні тридцять п'ять

різних мов [340]. Європейська цифрова бібліотека Europeana надає доступ до різних типів контенту, у тому числі оцифрованого, з різних типів установ, налічує понад 49 млн творів мистецтва, книг, відео- та аудіозаписів.

Два великі розділи бібліотеки – музики та історії мистецтва – дають можливість користувачам дистантно ознайомитися з тисячами оцифрованих текстів, зображень, відео- та аудіофайлів різних років і століть створення.

Наприклад, музична колекція Європейської цифрової бібліотеки Europeana дає змогу прослухати записи народної музики різних країн світу або цілі концерти класичної музики від початку ХХ ст. до записів сучасних оркестрів, ознайомитися з представленими нотними рукописами, листами і нотатками відомих композиторів. На сьогодні музична колекція нараховує понад 57 тис. звукових файлів і понад 11 тис. відео.

Розділ цифрової бібліотеки, присвячений історії мистецтва, станом на червень 2016 р. налічував понад мільйон зображень і близько 45 тис. оцифрованих книг і рукописів. Також Європейська цифрова бібліотека Europeana пропонує своїм користувачам різноманітні онлайн-виставки, які організуються спільно з європейськими арт-інституціями. Так, сьогодні на сайті можна ознайомитися з такими виставками як «Запис і програвачі» (Recording and Playing Machines), «Фотографія на срібній пластині» (Photography on a Silver Plate), «1514. Книги. 2014» (1514. Book. 2014), «Перша світова війна – місця транзиту» (The First World War – Places of Transit), «Ми знаємо цю війну на пам'ять» (We know this war by heart), «Історія європейського телебачення» (History of European Television), «Подорож по історії» (Travelling Through History), «Європейське кіно і Перша світова війна» (European Film and the First World War) та ін. [324].

Для пошуку необхідної теми, автора чи конкретного файла на сайті бібліотеки можна скористатися розділами, тегами, а також пошуковою стрічкою.

Увівши, наприклад, у пошукову стрічку слово Ukraine, користувач отримає 12 915 результатів пошуку, зокрема, 6585 зображень, 4849 текстових файлів, 1249 відеофайлів і 230 звукових файлів [323].

Задля стимулювання користувачів до активної співпраці та збагачення таким чином світової онлайн-спадщини Europeana також організовує конкурси, головна мета яких – заохотити користувачів додавати власні «експонати» до онлайн-бібліотеки. Так, сьогодні користувачі сайту з усього світу можуть додавати свої матеріали в мистецький та музичний розділи, а також у нову рубрику, присвячену спеціальній темі – «Нерозказані та офіційні історії Першої світової війни». Таким чином до бібліотеки Europeana була додана світлина британського солдата Й. Томпсона, який загинув 1917 р. [261].

У сучасному глобалізованому світі міжнародні корпоративні проекти з оцифрування успішно функціонують та є затребуваними. Участь у таких проектах вітчизняних бібліотечних інституцій є стратегічним напрямом роботи українських інформаційних структур у контексті реалізації Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» [236] та прагнення розвивати відкрите інформаційне суспільство, в якому кожен може створювати та накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ.

В Україні оцифруванню підлягають у першу чергу бібліотечні ресурси, що мають історико-культурну цінність. За інформацією сектору технологій оцифрування фондів НБУВ, на сьогодні загальна кількість оцифрованих стародруків, доступних через сайт установи – 40 тис. зображень.

Так, у НБУВ функціонує Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини, яка дає можливість користувачам ознайомитися з такими електронними колекціями, як «Українські стародруки», «Кириличні стародруки», «Прижиттєві видання», «Історія науки» [291].

Спеціалізовані та архівні фонди НБУВ дають змогу ознайомитися з електронною версією книги, що традиційно вважається найдавнішою точно датованою книгою, надрукованою в українських землях – Львівським Апостолом 1574 р. (рис. 2.2).

Дистантний користувач отримує можливість перегорнути сторінки, не торкаючись безцінного оригіналу, збільшувати зображення, читати коментар, що пояснює красу оформлення та цінність кожної сторінки.

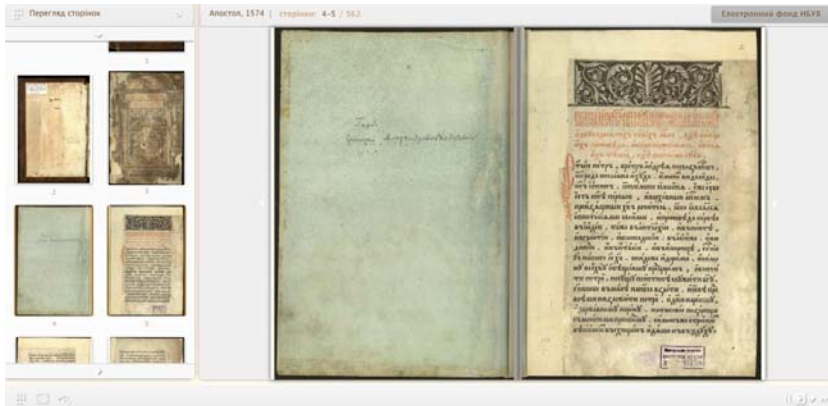

Рис. 2.2. Львівський Апостол 1574 р.

Джерело: http://irbis-nbuv.gov.ua/e_lib/00000002/index.html

Активно ведеться оцифрування журналів і періодичних видань, за інформацією сектору технологій оцифрування фондів НБУВ, станом на початок 2016 р. оцифровано 11 020 випусків. Так, НБУВ надає доступ до Електронної колекції газет України, серед яких такі газети, як «Буковина» (випуски з 1892 по 1897 рр.), «Громадська думка» (випуски за 1905, 1906 рр.), «Кієвская мысль» (1910 р.), «Нова Рада» (випуски з 1917 по 1919 рр.) та ін. [98]. Таким чином, дистантний користувач отримує можливість досліджувати ці ресурси в зручний для себе час.

Збереження європейського культурного надбання для наступних поколінь шляхом створення цифрового репозитарію старовинних друкованих видань, які мають унікальну історичну та культурну цінність, є головною метою проекту «Цифрове сховище європейських раритетів» (Old printed books: Digital repository of european rarities, <http://www.rarelib.undp.org.ua>). Користувач має можливість отримати доступ до різних секцій репозитарію з мережі Інтернет. Як сказано у інформації про проект, представлені копії створювалися з видань, що зберігаються у Науковій бібліотеці ім. Михайла Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Активно ведеться вітчизняними бібліотеками і корпоративна робота. Так, Національна історична бібліотека України з метою

сприяння розвитку бібліотеки як сучасного інформаційного закладу реалізувала корпоративний проект «Історична спадщина України – світовий доступ в електронному форматі», що має на меті збереження та популяризацію культурно-історичної документальної спадщини світового та загальнонаціонального значення.

Ініціаторами та виконавцями проекту є МГО «Асоціація молодих науковців “Інтелектуальне лідерство”», Національна історична бібліотека України (www.nibu.kiev.ua), компанія «ЕЛІАУ» (www.elau.org). Партнерами проекту виступають Міністерство культури України, Міжнародний фонд «Відродження», Українська бібліотечна асоціація, Державна служба молоді і спорту.

У рамках проекту було оцифровано понад 400 книг і періодичних видань XIX – поч. XX ст. Ці видання представлені на сайті бібліотеки у таких тематичних електронних колекціях: «Історія України до 1917 р.», «Історія України 1917–1939 рр.», «Історія Києва», «Генеалогія», «Історія освіти в Україні», «Історія Церкви в Україні», «Пам’ятні, адресні, довідкові книги губерній території України», «Переписи населення України», «Видання церковнослов’янською мовою», «Видання іноземними мовами», «Видання періоду Великої Вітчизняної війни». Також проведені роботи з оцифрування видань на мікрофільмах [129].

Інший масштабний корпоративний проект зі створення електронних копій документів з фонду рідкісних і цінних видань здійснює Національна парламентська бібліотека України. НПБУ разом з партнерами створили новий інтегрований ресурс – електронну бібліотеку «Культура України», яка орієнтована на широкі кола користувачів.

Метою функціонування електронної бібліотеки «Культура України» є інтеграція культури народів України у європейський та світовий інформаційний простір, зміцнення культурних зв’язків і формування позитивного іміджу України у світі; забезпечення рівної можливості безкоштовного доступу користувачів до надбань української культури і мистецтва за допомогою мережі Інтернет; надання користувачам якісно нових можливостей роботи з інтегрованим інформаційним ресурсом бібліотек, музеїв та інших закладів культури в єдиній точці доступу; створення електронних копій друкованих документів для збереження культурної

спадщини, що перебуває у фондах бібліотек та інших закладів культури та запобігання фізичному зносу документів; підвищення ефективності використання документів, розкриття фондів бібліотек, музеїв, архівів та інших закладів культури з питань культури і мистецтв; створення можливості працювати одночасно з одним і тим же виданням багатьом користувачам [144].

Понад 5000 видань української діаспори в Америці, Канаді, Аргентині за понад 100 років зібрав корпоративний проект зі збереження інтелектуальної спадщини української еміграції *Diasporiana*. Проект спрямований на досягнення таких цілей як, зміцнення культурних зв'язків і формування позитивного іміджу України у світі; забезпечення можливості вільного доступу користувачів до надбань української еміграції за допомогою Інтернет; створення електронних копій друківаних документів, що перебувають у фондах бібліотек та інших закладів культури, приватних колекціях, з метою збереження інтелектуальної спадщини та запобігання фізичній втраті документів; можливість працювати одночасно з одним і тим же виданням багатьом користувачам і зручність перегляду. Проект організовано Інститутом журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету (Запоріжжя) за підтримки ентузіастів. До участі в проекті запрошуються бібліотеки, музеї, архіви та приватні особи, які можуть надавати інформаційні ресурси відповідно до профілю комплектування електронної бібліотеки [143].

Сучасним ресурсом для забезпечення потреб академічної науки, навчально-освітніх проектів і зацікавлених у вивченні історії української періодики є Репозитарій *Acta Diurna*. Створена на основі матеріалів фондів Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка електронна база передбачає наповнення повнотекстовими копіями періодичних видань 1776–1945 рр. за співпраці з іншими науково-дослідними та бібліотечними центрами. Проект передбачає формування архіву оцифрованих копій документів з можливістю текстового пошуку, а також каталогу періодичних видань, здійснених на території України, або українськими політичними, громадськими, культурними чи релігійними представництвами поза її межами. Ресурс містить 6 назв, 99 чисел, 4797 сторінок української періодики за 1919–1943 рр. з фондів

Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка та Державної наукової архівної бібліотеки. Проект було започатковано 2012 р. з врахуванням досвіду створення первинних електронних репозитаріїв Наукової бібліотеки – газети «Діло» (1999) та «Періодика» (2010). Оцифрування газет міжвоєнного періоду ХХ ст. було розпочато за співпраці з ПП «Архівні інформаційні технології» (м. Київ), програмне забезпечення здійснено за співпраці з компанією «Інтелекс» (м. Львів) [239].

Робота з оцифрування бібліотечних фондів в Україні триває, незважаючи на фінансові складнощі, істотно допомагають у цій справі приватні фонди. Так, Фонд «Монсанта» у 2015 р. оголосив про рішення виділити 25 тис. дол. США на реалізацію проекту Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України. Проект передбачає створення лабораторії для оцифрування фондів бібліотеки – унікальної колекції вітчизняних та іноземних видань аграрної тематики ХІХ–ХХІ ст. обсягом понад 1 млн одиниць збереження. За кошти гранту планується придбати необхідне обладнання та програмне забезпечення, що дасть змогу зберегти у цифровому вигляді раритетні видання з колекції бібліотеки. У перспективі оцифрування сприятиме доступу до фондів бібліотеки значно широкого кола користувачів [288].

Слід зазначити, що на сьогодні кооперація в інформаційних проектах вийшла за межі бібліотек і характеризується залученням різних інституцій. Так, успіх локальних проектів забезпечується зусиллями різних установ. Наприклад, Наукова бібліотека Львівського національного університету ім. Івана Франка і управління внутрішньої політики Львівської міської ради запустили спільний інформаційно-бібліографічний проект «Львів 100 років тому». Щодня на офіційному сайті міськради викладають цифрові копії газет, які вийшли саме в цей день рівно сторіччя тому [179].

Унікальні історичні мапи зібрані на веб-ресурсі Vkraina.com. Проект створений компанією «Київстар» та приватним колекціонером, який власне і надав мапи для оцифрування. Головна мета ресурсу – надати користувачам вільний доступ до карт, які мають надзвичайно важливе значення для вивчення історії України. Важливо, що всі мапи колекції складені відомими європейськими кар-

тографами, такими як Блау, Боплан, Ніколя Сансон. Власне ці документи доводять, що Україна – невід’ємна частина Європи [121].

Таким чином, можна констатувати, що інноваційні технології у сфері оцифрування та активна корпоративна взаємодія підвищують рівень доступу до національного культурного та наукового надбання. Сьогодні, щоб отримати доступ до унікальних історичних документів, карт чи експонатів, не обов’язково йти до бібліотеки чи музею, адже за допомогою інноваційних технологій та бібліотечного інтернет-обслуговування отримати інформацію можна сидячи вдома за комп’ютером або користуючись смартфоном.

Крім оцифрування, актуальним джерелом формування ЕБІР є також архівування інформації інтернет-ресурсів.

Питання архівування електронних бібліотечних ресурсів, методи та технології, підходи до вирішення завдань збереження інтернет-документів як частини культурної, наукової та історичної спадщини людства, підходи до кооперативного створення архівів науково-інформаційних і суспільно значущих інтернет-ресурсів провідними галузевими та регіональними бібліотеками досліджували у своїх працях В. Копанєва [146], Н. Стрілець [266], Н. Самохіна [246], Г. Нежурбіда [200], Н. Тарасенко [270] та ін.

Ще у 2003 р. ЮНЕСКО прийняла «Хартію про збереження цифрової спадщини», яка й на сьогодні залишається актуальним, одним з найважливіших міжнародних документів в інформаційній сфері. Як зазначається у «Хартії», у разі невжиття заходів, спрямованих на запобігання превалюючим загрозам, відбудеться швидка та неминуча втрата цифрової спадщини [289].

Як зазначає Н. Браккер, технологічно збір ресурсів Інтернету для цілей довготривалого зберігання і надання доступу до них може здійснюватися автоматично за допомогою програм-роботів або шляхом вибіркового відбору та архівування сайтів.

Результатом автоматичного збору мережевих ресурсів, або веб-харвестинга (Web-harvesting), є всі матеріали певного сегмента мережі в момент збору даних. Веб-харвестинг здійснюють програми-роботи, або веб-кроулери (Web-crawler), засновані на тих самих принципах, що й пошукові машини. На початку процесу виконується ручне налаштування параметрів збору інформації та визначається, з яких доменів збираються матеріали для

зберігання (наприклад, національний домен або матеріали з певної тематики). Після закінчення роботи кроулерів необхідні верифікація та архівування зібраної інформації, що потребує деякої участі людини.

Проте дослідниця зауважує, що, як правило, процедура веб-харвестинга виконується через певні, доволі великі, проміжки часу (наприклад, раз на півроку), тому зміни, що відбулися в мережі за цей період, не архівуються і повністю втрачаються. Якість і повнота результатів веб-харвестинга залежать від використовуваних роботів, які постійно вдосконалюються, але поки що кроулери можуть збирати тільки поверхневу інформацію, а глибинні матеріали залишаються неохопленими. Результат роботи кроулерів – статичні образи інтернет-сторінок, як правило, першого та другого рівня. Недоліком харвестинга є дублювання, оскільки архівуються дзеркала сайтів, тобто той самий збирається кілька разів [34].

Фахівець робить висновок, що цей метод недостатньо ефективний для збору та збереження таких інтернет-ресурсів, як газети, потокові відео- та аудіоресурси, результати роботи веб-камер, інтерактивні документи, цифрові матеріали різних типів, що зберігаються в базах даних.

Потребують особливого підходу й інтернет-ресурси із коротким життєвим циклом. Як вихід із ситуації Н. Браккер пропонує застосовувати технологію вибіркового тематичного відбору з глибоким (багаторівневим) збором і архівуванням таких матеріалів, який реалізується на основі Закону про обов'язковий примірник або на основі договорів з видавцями і дає більш якісний результат на невеликому сегменті мережі. На переконання дослідниці, така співпраця з видавцями дає змогу каталогізувати зібрані ресурси, крім того, зазвичай використовується поєднання обох методів – повний автоматичний збір мережевих матеріалів якихось сегментів мережі через певні періоди часу і глибоке вибіркоче тематичне архівування найбільш цінних ресурсів Інтернету.

Довготривале зберігання цифрових ресурсів потребує скоординованих зусиль міжнародних організацій, урядів, суспільства, бізнесу, науковців і фахівців. Останнім часом міжнародне співтовариство приділяє велику увагу проблемам довгострокового збереження цифрової інформації і забезпечення доступу до неї широкого

кола користувачів як на теоретичному, так і на практичному рівнях. У цьому контексті реалізується значна кількість програм і проєктів як на міжнародному рівні, так і в окремих країнах.

Більшість країн світу розробляють і реалізують національні програми збору та довготривалого збереження електронних інформаційних ресурсів. Крім країн Євросоюзу, можна назвати США, Австралію, Нову Зеландію, Китай та ін.

На сьогодні створено цілий ряд міжнародних консорціумів, спрямованих на наукові дослідження, технологічні розробки, спільну діяльність зі збору та довготривалого збереження мережевої інформації. Наприклад, проєкт національних бібліотек Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії та Швеції з веб-архівування – Північний веб-архів (Nordic Web Archive, NWA) <http://www.dcc.ac.uk/resources/external/nordic-web-archive> (функціонував у 2000–2003 рр., потім приєднався до Міжнародного консорціуму збереження Інтернету); Міжнародний консорціум збереження Інтернету (International Internet Preservation Consortium, ІІРС) <http://www.netpreserve.org/> (заснований у 2003 р., на першому етапі в консорціум увійшли національні бібліотеки Австралії, Канади, Данії, Фінляндії, Франції, Ісландії, Італії, Норвегії, Швеції, а також Британська бібліотека, Бібліотека Конгресу США і неурядова організація «Інтернет-архів» (США) та ін.). [34, с. 91].

Вітчизняні національні бібліотеки, зі свого боку, долучилися до архівування інтернет-контенту. У цьому контексті створюються нові відділи які відповідають за опрацювання зібрання інформаційних ресурсів українського сегмента Інтернету й актуальних для країни зарубіжних мережевих матеріалів у рамках вирішення завдань програми «Бібліотека-XXI» та доступ до них користувачів.

Успішним у цьому напрямі є досвід Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) та Фонду Президентів України (ФПУ), що функціонують у структурі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, який частково висвітлений Н. Тарасенко [270, с. 190]. Як зазначає науковець, однією з важливих складових джерельної бази інформаційно-аналітичних продуктів названих підрозділів є мережеві ресурси – інтернет-видання, електронні версії друкованих ЗМІ, спеціальні інтернет-

проекти, сайти владних структур, наукових установ, громадських і політичних організацій, галузеві електронні ресурси. Отже, у процесі підготовки таких інформаційно-аналітичних продуктів здійснюється моніторинг, відбір, систематизація та збереження інтернет-інформації за визначеними напрямками, серед яких: розвиток науки в Україні, проблеми інформатизації, українсько-російські відносини, регіональні конфлікти, розвиток соціальних мереж тощо.

Утім, не маючи потужних можливостей і державної та громадської фінансової підтримки, українські бібліотеки шукають й інші шляхи вирішення питання комплектування інформацією інтернет-середовища, налагоджуючи співпрацю з громадськими об'єднаннями, установами та організаціями, готовими надати зібрані й систематизовані ними власні цифрові й електронні колекції.

Зокрема, Т. Гранчак у зв'язку з цим наводить приклад Національної історичної бібліотеки України, яка є партнером видавництва «Варто», що спеціалізується на випуску книг і мультимедійної продукції про Київ і Україну, а також виступає організатором відкритого інтернет-проекту «Київ. Фотолітопис», запрошуючи до співробітництва всіх небайдужих киян, киевознавців, працівників музейних установ і власників домашніх архівів. Зібрана колекція містить скановані тексти кількох тисяч книг, журналів і газет київської тематики, що видавалися із середини ХІХ ст. до нашого часу, понад 80 мап Києва, серед яких є унікальні, що раніше в Україні не публікувалися, фото-банк із 15 тис. фотографій, 4000 листівок, 150 малюнків, а також кілька десятків годин відео- та кінохроніки. Організатори проекту наголошують на готовності надати матеріали зібраних колекцій для спільних або сторонніх проектів [73].

Питання збору та довготривалого зберігання мережевих інформаційних ресурсів, обсяг і різноманітність яких постійно зростають, на сьогодні залишається актуальним навіть для тих країн, які вже протягом 10–15 років приділяють їм особливу увагу.

Слід зазначити, що успіхів досягають у країнах, де функціонують і фінансуються програми та стратегії зі збору і довготривалого збереження цифрової інформації як на міжсекторальному, так і на міжнародному рівнях співробітництва, де налагоджено активну співпрацю держави, суспільства та бізнесу.

Більш складним компонентом ЕБІР є інтегровані бібліотечні ресурси. Як зазначає Ю. Артемов, головною метою інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів у сучасних умовах є забезпечення рівного доступу до інформації для всіх користувачів, незалежно від їхнього статусу й місця перебування [7, с. 18].

Фахівець виокремлює чотири рівні реалізації в бібліотеках цієї ідеї: фізичний, логічний, організаційно-технологічний та просторовий.

На фізичному рівні інтеграція забезпечується створенням спільної точки доступу до розподілених автономних електронних ресурсів, у тому числі повнотекстових і реферативних баз даних, а також електронних бібліотек. Такою точкою доступу може бути веб-портал, а в разі, якщо інтегрується певна кількість порталів і сайтів – мегапортал.

На логічному рівні – корпоративний електронний каталог, а також спільні точки доступу до автономних електронних каталогів. Інструментом для цього може стати навігатор в Інтернеті, який містить список посилань (лінків) на автономні електронні каталоги бібліотек в Інтернеті.

Ще одним механізмом інтеграції ресурсів, який використовують у своїй діяльності бібліотеки, дослідник визначає організаційно-технологічний, що являє собою систему угод (корпоративних чи інших), координаційних планів, узгоджених технологій, протоколів зв'язку та інтерфейсів обміну, за якими реалізуються не лише повнотекстові бази даних і корпоративні каталоги, а й інші форми інтеграції ресурсів – книгообмін, електронна доставка документів, міжбібліотечний абонемент, розроблення реферативної, аналітичної та методичної інформації тощо.

Також фахівець наголошує на доцільності введення такого рівня інтеграції як просторовий, оскільки ресурси, які підлягають інтеграції, розподілені у просторі.

У аспекті формування інтегрованого бібліотечно-інформаційного ресурсу вартий вивчення і поширення досвід Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського зі створення інтегрованих меморіальних електронних колекцій «В. І. Вернадський» та «Т. Г. Шевченко», який детально висвітлений у працях К. Лобузіню [169, 173].

Варто відзначити й досвід державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського (ДНПБ), яка займається розробкою та поглибленням теоретичних, організаційних і технологічних засад щодо створення на власній базі інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу педагогічної й психологічної тематики та їх впровадження в діяльність освітянських бібліотек.

Зокрема, детально це питання досліджує П. Рогова у своїй праці «Про концепцію створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського» [241]. Автором висвітлено концептуальні засади створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як єдиного вікна доступу до освітніх ресурсів, завдяки чому інтенсифікуватиметься науково-дослідна діяльність, навчально-виховний процес у освітній сфері України.

Отже, новим завданням для розвитку електронних інформаційних ресурсів є впровадження концепції створення інтегрованої системи інформаційних ресурсів, що базуватиметься на стандартах і найкращих визнаних методиках. Адже, як відомо, успіх сучасних наукових досліджень залежить від накопичення та об'єднання різноманітних джерел інформації, даних та знань. Створення такої системи дасть змогу представити та надати в користування електронні копії цінних і рідкісних видань, які досі залишаються закритими для широкого кола дослідників, забезпечить збереженість унікальних бібліотечних фондів, служитиме справі піднесення вітчизняної науки, освіти і культури.

2.2. Інформаційно-аналітичні продукти як інструмент відбору та збереження інформації інтернет-середовища

Беззаперечний факт, що бібліотеки є провідними накопичувачами, зберігачами і поширювачами знань, які зафіксовані у друкованих джерелах та на інших носіях інформації. Сьогодні спостерігається тенденція до збільшення інформації, яка створюється, існує, циркулює, зберігається та споживається тільки в електронному вигляді.

Не можна не погодитися з В. Копанєвою, яка констатує набуття мережевою інформацією статусу, за якого її збереження, розвиток і раціональне використання стає проблемою державного значення. Дослідниця переконана, що бібліотеки за нових умов мають розширити свої меморіальну та комунікативну функції та доповнити їх завданнями архівування і використання мережевих науково-інформаційних і суспільно значущих ресурсів [146].

В. Копанєва звертає увагу на те, що, за висновками спеціалістів Британської бібліотеки, до 2020 р. 90% усієї нової літератури буде видаватися тільки в цифровій формі. За оцінками OCLC, загальнодоступний Інтернет охоплює 40% усіх інформаційних ресурсів. Майже 20% цих ресурсів можна використовувати в наукових і освітніх цілях, тому діяльність бібліотеки має бути спрямована на включення цих ресурсів у систему інформаційного обслуговування своїх користувачів [146].

На сьогодні питання зберігання інформації інтернет-джерел для наступних поколінь належним чином ще не вирішено. У цьому контексті перед бібліотеками постає низка питань як юридичного, так і технічного та фінансового характеру. Наприклад, дотримання авторського права при зберіганні та подальшому поширенні такої інформації; наявність програмного забезпечення для автоматичного збору мережевих ресурсів; питання залучення коштів для фінансування таких проектів тощо.

Водночас у бібліотеках, розуміючи важливість збереження мережевої інформації та надання до неї доступу як для наукових досліджень, так і для суспільства загалом, реагуючи на нові інформаційні умови та запити користувачів, створюють інформаційно-аналітичні продукти на базі інформації інтернет-ресурсів. З кожним роком бібліотеки дедалі більше уваги приділяють всебічному пошуку, аналізу, узагальненню та наданню користувачам доступу до переробленої консолідованої інформації.

Акцент на необхідності активного використання в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек сучасних електронних технологій та розширення ресурсної бази підготовки інформаційно-аналітичної продукції за рахунок інтернет-джерел зроблено в працях таких фахівців, як В. Горюхов [66], Т. Гранчак [68], О. Кобелев [137], І. Давидова [75], В. Ільганаєва [120], В. Копанєва [146],

Н. Тарасенко [271], Н. Вітушко [52], Ю. Сурмін [268], В. Захарова, Л. Філіпова [112], В. Пальчук [210], Л. Чуприна [295] та ін. Автори відзначають специфіку інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек, вивчають їх різновиди і технологію підготовки, налагодження ефективного комунікаційного зв'язку бібліотеки з користувачем у процесі задоволення його інформаційних потреб та наголошують на необхідності вивчення останніх.

На сьогодні інформаційно-аналітичні видання бібліотек можна розглядати, з одного боку, як продукти бібліотечної діяльності, а з іншого – як інструмент збереження інформації інтернет-ресурсів і надання широкого доступу до неї. Створений в електронній формі на основі інформації інтернет-ресурсів інформаційно-аналітичний продукт, який містить консолідовану інформацію, виступає одним із шляхів формування ЕБІР.

За висновком Н. Кунанець, діяльність у галузі консолідованої інформації докорінно змінює концепцію системи інформаційно-аналітичної діяльності, шляхи опрацювання та подання інформаційних ресурсів, виходячи з того, що консолідована інформація охоплює одержані з декількох джерел і системно інтегровані різнотипні інформаційні масиви, які в сукупності наділені ознаками повноти, цілісності, несуперечності та утворюють адекватну інформаційну модель проблемної області з метою її аналізу, опрацювання та ефективного використання в процесах прийняття найоптимальніших рішень [159, с. 159].

При цьому слід розрізняти фізичну консолідацію – реально зібрану в одному місці інформацію та логічну, або федеративну, консолідацію – інформацію розподілену, яка, утім, з точки зору користувача, перебуває в єдиному сховищі, що має загальний каталог і єдиний доступ до неї.

А. Деревянко та М. Солощук наголошують, що основні типи консолідованих інформаційних продуктів містять:

- огляди: критичні огляди, звіти про сучасний стан питання;
- звіти: оцінювальні, маркетингові та технічні звіти; сигнальні бюлетені або листи;
- дані: компіляції і таблиці даних; статистичні зведення, кореляції та композиції; критичні дані;
- бази даних: експертні бази даних; бази знань із предметів;

– технічні записи: путівники, довідники, аркуші інструкцій, пояснення складного предмета, за стилем і мовою адресовані рівню певної аудиторії; популярні статті на наукові або технічні теми;

– керівництва: компіляції сутнісних даних та інформації щодо предмета;

– критичні дослідження: порівняння різних практик чи політик зі списками за і проти; вплив і майбутні дослідження;

– запити: оцінка досліджень і компіляцій на вимогу; брифінги [84, с. 158].

Звичайно, кожен з цих продуктів має власні вимоги, критерії і процедуру підготовки. Також, можливе поєднання окремих видів продуктів консолідованої інформації. Значна частина таких продуктів може бути підготовлена за допомогою аналітико-синтетичної переробки інформації.

Водночас автори підручника «Основи інформаційно-аналітичної діяльності» [112] В. Захарова та Л. Філіппова наводять приклад більш складної типології аналітичної продукції, запропонованої В. Брежневою.

1. Інформаційні продукти та послуги, що надаються в результаті документного обслуговування:

– адресні довідки;

– надавання в тимчасове користування (на абонементі або в читальному залі) документів з фонду;

– надавання в постійне користування (скачування) документів з повнотекстових БД;

– електронна доставка документів (ЕДД) МБА.

2. Інформаційні продукти і послуги, що надаються в результаті бібліографічного обслуговування (бібліографічна інформаційна продукція):

• Усні довідки:

– тематичні;

– на уточнення бібліографічного опису;

• Бібліографічні посібники (покажчики, списки літератури БД):

– тематичні і проблемно-тематичні;

– нових надходжень;

– бібліографічні, праць організацій;

– країнознавчі, краєзнавчі;

- Тематичні підбірки;
- Бібліографічні і реферативні огляди;
  - Списки цитованої літератури;
- ВРБ (вибіркове поширення інформації).

3. Інформаційні продукти і послуги, що передбачені фактографічним обслуговуванням (фактографічна інформаційна продукція):

- фактографічні довідки;
- фактографічні БД, довідники, досье (адресно-фірмові, біографічні, цінові);
- бізнес-довідки;
- прес-кліпінг/моніторинг преси (дайджести преси, стрічки новин, персональні газети).

4. Інформаційні продукти і послуги, що надаються в результаті проведення інформаційних досліджень:

- ДОК (диференційоване обслуговування керівництва);
- тематичні аналітичні огляди;
- звіти про результати бібліографічних досліджень рубрикатори перспективних напрямів, атласи (карти) фронту наукових досліджень тощо);
- звіти про маркетингові дослідження;
- звіти про патентні дослідження;
- тексти виступів і доповіді для керівників;
- звіти про результати комунікативного аудиту;
- експертні системи;
- консалтингові послуги (консалтинг).

5. Комплексна інформаційна продукція:

- виставки, презентації, ярмарки, бізнес-семінари, конференції, круглі столи;
- дні інформації;
- дні спеціаліста;
- професійні клуби, клуби за інтересами;
- сайти, тематичні портали.

6. Консультаційні послуги:

- навчання користувачів, консультації з пошуку у мережних ресурсах, фонді і ДПА;
- підготовка інформаційної продукції, яка полегшує навігацію

в мережних ресурсах, фонді і ДПА (колекції посилань, путівники, листівки, закладки, плакати, покажчики тощо).

7. Додаткові (супутні) послуги:

– ксерокопіювання та сканування документів, переведення файлів у інший формат;

– приймання замовлення телефоном, факсом, електронною поштою;

– оренда комп'ютерів;

– організація інтернет-кафе;

– продаж канцелярського приладдя [36, с. 295–296].

Особливу увагу автори підручника «Основи інформаційно-аналітичної діяльності» приділяють феномену «масової аналітики». Констатується, що сьогодні у різних ЗМІ (телебачення, традиційна та електронна періодика) сформувалися інформаційно-аналітичні рубрики, передачі, жанри, розраховані на інтереси широкої громадськості, і адресна експертиза актуальних подій і тенденцій вітчизняної та світової політики, економіки, соціальних, екологічних та інших проблем потіснила суто інформаційні жанри ЗМІ, посіла певне місце в діапазоні інформаційних потреб пересічних громадян [112].

Визначаючи інформаційну продукцію як різні види подання знань, даних, відомостей, розрахунків тощо, практично все, що пов'язане з отриманням і фіксацією знань, які можна використати сьогодні або відкласти на майбутнє, В. Захарова й Л. Філіпова наголошують, що вищою цінністю її є точність, достовірність, своєчасність і лаконічність. Якість інформаційної продукції великою мірою залежить від інформаційних ресурсів, які, на відміну від інших ресурсів, мають властивість накопичуватися і, завдяки цьому, справляють специфічний вплив на процеси ресурсозбереження і технологічні процеси підготовки [112]. Так, аналітико-синтетична обробка інформації передбачає у собі процеси переробки, збирання, введення, записування, перетворення, зчитування, зберігання, знищення, реєстрацію інформації з метою вилучення необхідних відомостей, їх оцінки, порівняння та узагальнення, а це, як правило, анотування, реферування, вилучення фактів, підготовка оглядів, складання бібліографічних описів, анотування, індексування.

Створення інформаційно-аналітичного продукту дає можливість користувачу отримати комплексну тематичну інформацію на основі широкого кола опрацьованих інтернет-джерел. О. Карпенко визначає аналітичний огляд як форму подання аналітичного документа, який є концентрованим викладом змісту сукупності вторинної інформації з певної теми за певний проміжок часу. Інформаційна аналітика охоплює тісно пов'язані між собою інформаційний аналіз та інформаційний синтез. Інформаційний аналіз – загальний процес вивчення, перероблення, розкладу інформації на елементи. Інформаційний синтез – цілеспрямований процес узагальнення та перетворення суттєвої інформації [133, с. 144].

Таким чином, аналітичний огляд, створений на базі інформації інтернет-джерел, дає змогу зберегти її, адже ці ресурси не є статичними, вони часом швидко змінюються або й зникають взагалі, що призводить до втрати інформації або ускладнення її пошуку.

Також аналітичний огляд може бути елементом більш складних інформаційно-аналітичних продуктів. Так, на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ (<http://nbuviar.gov.ua>) користувач має змогу ознайомитися як з окремими тематичними аналітичними статтями, так і з комплексними інформаційно-аналітичними продуктами.

Наприклад, стаття Н. Тарасенко «Ситуація та настрої в «ДНР/ЛНР» як аргумент для української політики» доступна як у розділі новин, так і у складі бюлетеня матеріалів, підготовлених на базі аналізу оперативної інформації електронних видань «Резонанс» [272].

У НБУВ створення продуктів консолідованої інформації на базі інтернет-ресурсів і збереження таким чином змістового наповнення відповідних інформаційних масивів інтернет-середовища відбувається за такими напрямками: економічний, політико-правовий, проблеми розвитку науки, питання розвитку інформаційних технологій.

Підготовлені фахівцями бібліотеки інформаційно-аналітичні продукти розміщено у вільному доступі на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ у рубриці «Інформаційно-аналітичні видання». Кожне видання є унікальним тематичним продуктом, створеним на основі щоденного моніторингу, відбору, систематизації та аналізу інформації інтернет-ресурсів.

Скориставшись рубрикою сайту «Архів видань», користувач має змогу ознайомитися з колекціями інформаційно-аналітичних продуктів, починаючи з номера створення. Наприклад, колекція випусків інформаційно-аналітичного бюлетеня на базі оперативних матеріалів інтернет-ресурсів «Громадська думка про правотворення» доступна з 2013 р. й оперативно поповнюється. Таким чином, користувач може довідатись про зародження певних правових процесів у державі, тенденції їх розвитку, реакцію експертів і суспільства на ці процеси.

Специфіку охоплення та збереження в консолідованому вигляді різноманітної за своїм характером інформації інтернет-ресурсів визначає також і принцип формування рубрикатора інформаційно-аналітичного продукту. Ґрунтовно це питання висвітлено Є. Войцеховською. Фахівець розкриває особливості відбору інтернет-інформації та її впорядкування за рубриками інформаційно-аналітичного випуску, який готується, констатує, що фактично формування рубрик відповідає принципам пошуку бібліотечного каталогу – за автором, за джерелом, за тематичною ознакою [53].

Як приклад тематичного принципу формування Є. Войцеховська наводить рубрикатори таких інформаційно-аналітичних продуктів, як підготовлені на основі аналізу оперативної інформації електронних видань інформаційно-аналітичні бюлетені «Регіони сьогодні», «Шляхи розвитку української науки», «Резонанс».

Рубрикатор бюлетеня інформаційно-аналітичних матеріалів «Конституційний процес: політико-правові аспекти діяльності» сформовано шляхом синтезу «авторського» та «джерельного» принципів структурування інформації. Бюлетень містить такі рубрики:

- аналітичний ракурс;
- новини конституційного процесу;
- суспільна думка;
- позиція влади, політичних партій, громадських організацій;
- експертна думка;
- конституційні процеси зарубіжних країн;
- з фондів НБУВ.

У цьому виданні важливу роль відіграє специфіка матеріалів. Тут авторами виступають як члени Конституційної комісії, що робить його інформаційним майданчиком для громадського

обговорення (текст видання доступний для широкого загалу через сайт Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ), так і експерти, фахівці аналітичних підрозділів СІАЗ, НЮБ та ФПУ, журналісти ЗМІ, громадські діячі.

Варто також відзначити, що при підготовці інформаційно-аналітичних продуктів підрозділи НБУВ тісно співпрацюють між собою, намагаючись таким чином максимально розкрити фонди НБУВ. Так, при укладанні випуску інформаційно-аналітичного журналу «Україна: події, факти, коментарі», який присвячений висвітленню та аналізу найактуальніших подій суспільного життя в економічній, політичній та соціальній сферах, проблемам ефективності державотворчого процесу в Україні, рубрику «До уваги держслужбовця» формує Центр науково-бібліографічної інформації, подаючи бібліографічну інформацію щодо фондів НБУВ з визначеної тематики та за певний проміжок часу. Наприклад, у № 19 (2015 р.) [164] журналу ця рубрика містить бібліографічну інформацію на тему: «Біженці та переміщені особи в Україні: правові питання». У рубриці представлена бібліографія за 1992–2015 рр., що містить бібліографічний огляд законодавчих матеріалів, монографій, авторефератів дисертацій, дисертацій, навчальних посібників, матеріалів конференцій, статей з періодичних видань і збірників.

Н. Тарасенко звертає увагу на те, що сьогодні підготовка інформаційно-аналітичних продуктів стає доволі поширеним напрямом бібліотечної роботи і здійснюється, щоправда, в менших обсягах, ніж у НБУВ, й іншими національними та обласними універсальними науковими бібліотеками України. Аналіз сайтів Національної парламентської бібліотеки України (<http://www.nplu.org/>), Національної історичної бібліотеки України (<http://nibu.kiev.ua/>), Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника (<http://www.lsl.lviv.ua/>), Одеської національної наукової бібліотеки (<http://odnb.odessa.ua/>), Національної наукової медичної бібліотеки (<http://www.library.gov.ua/ru/>), Національної бібліотеки України для дітей (<http://chl.kiev.ua/>) дає підстави для висновку, що сьогодні поширеними бібліотечно-інформаційними продуктами є науково-бібліографічні та науково-дослідницькі видання, представлені бібліографічними посібниками, покажчиками змісту, рефе-

ративними збірниками, інформаційними бюлетенями, матеріалами науково-практичних конференцій, оглядами науково-дослідницької роботи наукових бібліотек тощо [271, с. 548]. Так, Національна парламентська бібліотека України надає доступ до політематичної бази даних статей з періодичних видань та бази даних «Політика і політики в дзеркалі періодичних видань України» [102].

База даних уможлиблює пошук інформації як про будь-яку політичну подію чи політичну персоналію, зібрану за весь період існування її, а також дає змогу ознайомитися з політичними подіями дня, тижня або місяця за тематичними рубриками: Верховна Рада, Президент, Прем'єр-міністр, Кабінет Міністрів, міністерства, місцева влада, судова влада, політична ситуація в Україні, персоналії політичних діячів тощо. Слід зазначити, що користувач може переглянути або лише бібліографічні записи, або повні тексти аналітичних статей.

Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського (НАПН) України готує таку інформаційно-аналітичну продукцію, яка доступна користувачам через сайт бібліотеки: інформаційно-аналітичний бюлетень ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки», збірник «Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики», аналітичні огляди, аналітичні публікації, моніторинг ЗМІ з питань освіти і науки, реферативні огляди результатів наукової діяльності установ НАПН України, тематичні реферативні огляди, бібліографічні матеріали з актуальних питань педагогіки та психології.

Зокрема, «Моніторинг ЗМІ з питань освіти й науки», підготовка якого здійснюється науковими співробітниками відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБУ, дає змогу користувачам швидко отримати інформацію про висвітлення конкретної теми в ЗМІ без ознайомлення з повними текстами статей, сформуванню уявлення про головні події у сфері освіти, культури, педагогічної науки, а також слугить основою для подальших статистичних та аналітичних досліджень. Це огляд ключових публікацій та інформації інтернет-ресурсів з актуальних питань освіти, науки й культури. Джерелами моніторингу ЗМІ є Інтернет, друковані загальнонаціональні та/або регіональні ЗМІ [87].

Луганська обласна універсальна бібліотека ім. О. М. Горького з 2000 по 2012 р. формувала архів бази даних «Щотижневі огляди Луганської періодики» [303]. Фахівці бібліотеки здійснювали щотижневий моніторинг регіональних інтернет-ЗМІ, отримана інформація представлялась на сайті бібліотеки під рубрикою «Акценти тижня» у вигляді реферованої інформації з активним посиланням на джерело в Інтернеті. Хоча на сьогодні проект і не поповнюється новими інтернет-ресурсами, користувач усе одно має змогу ознайомитися з інформацією інтернет-ЗМІ за з 2000–2012 рр.

Отже, на основі якісної інформаційно-аналітичної обробки інформації інтернет-ресурсів бібліотека не тільки здійснює комплексне обслуговування користувачів, а й таким чином зберігає в консолідованому вигляді інформацію швидкоплинних мережевих ресурсів.

2.3. Архівування інформації інтернет-ресурсів: правовий та комунікаційний аспекти

Успішна реалізація проектів зі збору та збереження інформації інтернет-ресурсів, а також надання доступу до неї не видається можливим без дотримання таких умов, як достатньо довготривале фінансування та адекватна законодавча база.

На сьогодні визначення найбільш цінних для держави і суспільства ресурсів Інтернету та їх збір цілком можливі і практикуються в багатьох країнах на основі закону про обов'язковий примірник або на основі договорів з видавцями.

Ще у 2006 р. у доповіді Дж. Анжелакі, координатора проекту TEL (The European Library) «Обов'язкове зберігання цифрових матеріалів у країнах-членах Європейського Союзу: огляд законодавства і правозастосовної практики», підготовленій на замовлення Євросоюзу і представленій на нараді директорів європейських національних бібліотек (CENL), йшлося про те, що технології розвиваються дуже швидко, з'являються нові види мережевих видань, і законодавство не завжди може відповідати цим змінам. Якщо орієнтуватися на сучасні технології і типи мережевих публікацій, законодавство доведеться переглядати занадто часто. Якщо закон

має більш загальний характер, орієнтується на можливі майбутні технології, які важко передбачити, то неможливо точно визначити всі необхідні для збирання і збереження інформації процедури, забезпечити контроль виконання, передбачити штрафні санкції [3, с. 141].

Питання правових аспектів використання та збереження інтернет-ресурсів, надання до них широкого доступу, знаходження нового балансу інтересів у правах на інтелектуальну власність усіх учасників системи комунікацій, а також можливості вільного поширення знань у глобальному інформаційному просторі досліджують у своїх працях Т. Ярошенко, Н. Браккер [34], В. Копанєва [147], В. Троцька [285], В. Варенко [38] та ін.

Як зазначає Н. Браккер, збір і довготривале збереження цифрової інформації вимагає нової законодавчої бази, яка має враховувати права на інтелектуальну власність, що тягне за собою необхідність внесення змін як у міжнародне, так і в національне законодавство.

У «Рекомендаціях з оцифрування і цифрового збереження» (Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation), які Єврокомісія прийняла в жовтні 2011 р., а Рада Європейського Союзу підтвердила у квітні 2012 р., країнам-членам ЄС пропонується розвивати законодавчу базу довготривалого збереження цифрових матеріалів, у тому числі дозволити установам, що мають відповідний мандат, збирати та зберігати інтернет-ресурси з використанням технологій веб-харвестинга за умови дотримання прав на інтелектуальну власність [318].

ІФЛА також констатує тенденцію до збільшення вироблення інформації у цифровому форматі. У організації наголошують, що нові комунікаційні технології надають безпрецедентні можливості для покращення доступу до інформації, а технологи володіють потенціалом з точки зору покращення комунікацій і доступу для дистантних користувачів. У «Позиції ІФЛА з питань авторського права у цифровому середовищі» висловлюється переконання, що користувачі повинні мати можливість доступу до творів у цифровому форматі. Зокрема переглядати загальнодоступний матеріал, що охороняється авторським правом; перебуваючи у бібліотеці, або поза її межами, читати, слухати чи переглядати об'єкти

зберігання, що надходять у вільний продаж; копіювати безпосередньо або з допомогою бібліотечних та інформаційних працівників частину цифрового твору для використання в особистих, навчальних чи дослідницьких цілях [224].

Підкреслюється, що ІФЛА виступає за ефективне забезпечення дотримання авторського права і визнає, що бібліотекам належить ключова роль не тільки у контролюванні, а й у полегшенні доступу до зростаючої кількості локальних і віддалених електронних інформаційних ресурсів.

Разом з тим ІФЛА вважає, що надмірна охорона авторського права може поставити під загрозу демократичні традиції і призвести до порушення принципів соціальної справедливості шляхом необґрунтованого обмеження доступу до інформації та знань. У організації переконані, що занадто сувора охорона авторського права стримує конкуренцію та інновації і пригнічує творчість.

Україна, як і інші країни світу, взяла курс на впровадження норм міжнародного права у сфері інформаційної діяльності. У Конституції України задекларовані основи вітчизняного законодавства про інформаційну діяльність і права інтелектуальної власності.

Так, ст. 34 Конституції України гарантує кожному громадянину право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [142].

Окремі дослідники норми права, що регулюють інформаційну діяльність в Україні об'єднують у такі групи:

- законодавчі та нормативні акти власне про інформацію;
- законодавчі та нормативні акти з питань охорони прав інтелектуальної власності;
- окремі положення інших правових актів, що стосуються інформації та охорони прав інтелектуальної власності [38].

Загалом архівування інтернет-ресурсів підпадає під юрисдикцію законодавства України про інформаційну діяльність, викладеного у ряді законів і підзаконних актів. Базовими серед них є: Закон України «Про інформацію», дія якого поширюється на інформаційні відносини, які виникають у всіх сферах життя і діяльності суспільства та держави при одержанні, використанні, поширенні

та зберіганні інформації; Закон України «Про доступ до публічної інформації», яким визначається порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес; Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», який встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів; Закон України «Про авторське право і суміжні права», який охороняє особисті (немайнові) і майнові права авторів та їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва (авторське право), і права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (суміжні права) та ін.

Заслугує на окрему увагу «Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів», яка визначає основні засади та напрями формування, використання та захисту національних інформаційних ресурсів. Адже в Україні існує багато ресурсів, що характеризуються різноманітними формами представлення інформації, організаційними та технологічними рішеннями, кількість яких збільшується одночасно із стрімким розвитком інформаційних технологій [38].

Актуальність питання правового регулювання бібліотечної діяльності в сфері авторського права підтверджується активним фаховим дискурсом з цієї тематики на сторінках соціальних мереж і блогів. Так, член президії Української бібліотечної асоціації, директор Асоціації «Інформатіо- Консорціум» О. Васильєв є модератором блогу «Авторське право в бібліотеках». Блог створений для всебічного обговорення проблем авторського права, загалом прав інтелектуальної власності в діяльності бібліотек. Як зазначається на сторінці блогу, авторами публікацій можуть стати всі охочі, хто відкрито та чесно готовий обговорювати означені проблеми (Авторське право в бібліотеках: блог. URL: <http://copyrightinthelibrary.wordpress.com/>).

У соціальній мережі Facebook створено співтовариство «Авторське право для бібліотекарів», де фахівці та всі зацікавлені мають змогу поділитися ідеями та інформацією з цієї тематики.

Зокрема, на сторінці у вільному доступі розміщено PDF-версію підручника «Авторське право для бібліотекарів» (<http://www.informatio-consortium.net/CRL-2015>).

У підручнику, розробленому Центром Беркмана для Інтернету і Суспільства при Гарвардському університеті у співпраці з Міжнародною фундацією «Електронна інформація для бібліотек» (eIFL.net), розглядаються базові питання законодавства про авторське право різних країн світу, основні аспекти авторського права, що стосуються бібліотечної діяльності та напрями розвитку авторського права у контексті інформаційно-бібліотечної діяльності [222].

В Україні протягом 2015 р. бібліотеки різних типів активно проводили семінари з питань авторського права в бібліотеках. Зокрема, семінари на тему «Авторське право для бібліотекарів» відбулися в Одеській національній науковій бібліотеці, Центральній бібліотеці ім. М. Л. Кропивницького м. Миколаєва, Полтавській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. І. П. Котляревського, Чернівецькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. Івасюка, Науковій бібліотеці Харківського національного університету ім. В. Каразіна, Науковій бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка», Науковій бібліотеці Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» та ін.

Законодавство багатьох країн світу адаптоване до нових інформаційних реалій та допускає веб-харвестинг і глибоке тематичне архівування мережевих ресурсів, виходячи з положень законів про авторське право та обов'язковий примірник. У разі відсутності такого законодавства національні бібліотеки займаються довготривалим збереженням мережевих ресурсів на основі договорів з видавцями та обмежуючи доступ до електронних архівів.

Під час аналізу нинішньої законодавчої практики щодо обов'язкового примірника мережевих електронних ресурсів у країнах-членах ЄС Дж. Анджелакі вдалося виявити різні підходи:

- пряме введення в закон через первинне і вторинне законодавство;
- системи добровільного надання матеріалів, які доповнюють закон і заповнюють прогалини в чинному законодавстві;
- структурна політика: створення комісій, кооперація між

бібліотеками, видавцями, власниками прав та іншими зацікавленими організаціями;

– технічні розробки для комплектування, організація та забезпечення зберігання, вилучення і використання електронних матеріалів (автоматичний збір веб-ресурсів країни з використанням програм-роботів тощо);

– міжнародне співробітництво [3, с. 136].

Дослідження зарубіжного досвіду дає змогу говорити про те, що на сьогодні збереження веб-ресурсів бібліотеками світу відбувається на основі Закону «Про обов'язковий примірник», до якого внесено зміни.

Фахівці також зауважують, що правовим вирішенням питання використання бібліотеками інтернет-ресурсів може бути й поширення досвіду використання авторами в Україні ліцензій Creative Commons.

Creative Commons – це неприбуткова організація, що має на меті збільшення кількості творчих матеріалів, доступних для використання та розповсюдження. Організація розробила та оприлюднила декілька ліцензійних угод стосовно авторських прав, відомих як Ліцензії Creative Commons (англ. Creative Commons licenses). Ці ліцензії (залежно від обраної), обмежують лише певні права (або не обмежують жодних прав) на авторську роботу. Організацію заснували у 2001 р. Л. Лессіг, Г. Абелсон та Е. Елдред.

На січень 2013 р. ліцензії Creative Commons адаптовані до юридичної системи 70 країн (Україна до їх числа теж входить), у багатьох інших країнах ведуться роботи з адаптації Creative Commons до умов місцевих юридичних систем.

Як вказано на сайті організації, ліцензії Creative Commons пропонують перевірений часом гнучкий та справедливий підхід до використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі. Вони дають змогу авторам та іншим суб'єктам авторських прав самим визначати засади подальшого використання їхніх творів, захищають їх від несанкціонованого використання, і створюють легальне середовище для вільного обміну контентом.

Користувачі ж здобувають можливість вільно використовувати цифровий контент за згодою авторів та інших суб'єктів авторських прав [302].

License Features

Your choices on this panel will update the other panels on this page.

Allow adaptations of your work to be shared?

Yes No

Yes, as long as others share alike

Allow commercial uses of your work?

Yes No

Selected License

«Attribution» («Атрибуция») 4.0 Всемирная

This is a Free Culture License!

Help others attribute you!

This part is optional, but filling it out will add machine-readable metadata to the suggested HTML!

Title of work

Attribute work to name

Attribute work to URL

Source work URL

More permissions URL

Format of work

License mark

Have a web page?

Это произведение доступно по лицензии Creative Commons «Атрибуция» («Атрибуция») 4.0 Всемирная.

Copy this code to let your visitors know!

```
<a rel="license"
href="http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/"
></a><br />Это произведение доступно по
```

Normal Icon Compact Icon

Рис. 2.3. Ліцензія Creative Commons

Джерело: <https://creativecommons.org/choose/>

Ліцензії Creative Commons – група уніфікованих текстів, що описують умови використання творів, до яких вони дода-

ються (рис. 2.3). Вони містять як короткий виклад істотних умов максимально доступною мовою, так і детальний вивірений юристами текст у формі ліцензії, що відповідає законодавству про авторське право. На сьогодні існує шість сучасних ліцензій Creative Commons:

– Attribution («Атрибуція») CC BY – ця ліцензія дає змогу іншим поширювати, переробляти, управляти та розвивати твір, навіть у комерційних цілях, за умови зазначення автора твору. Це найбільш вільна ліцензія, з точки зору того, що можуть робити з твором користувачі;

– Attribution-ShareAlike («Атрибуція – на тих самих умовах») CC BY-SA – ця ліцензія дає змогу іншим переробляти, управляти та розвивати твір навіть у комерційних цілях за умови зазначення авторства і ліцензування похідних робіт на аналогічних умовах. Ця ліцензія є копілефт-ліцензією. Усі нові твори, засновані на ліцензованому під нею, матимуть аналогічну ліцензію, тому всі похідні буде дозволено змінювати та використовувати в комерційних цілях. Ця ліцензія використовується Вікіпедією і рекомендується для матеріалів, які отримують вигоду від включення контенту з Вікіпедії або проектів, ліцензованих так само;

– Attribution-NoDerivs («Атрибуція – Без похідних творів») CC BY-ND – ця ліцензія дає змогу вільно поширювати твір, як на комерційній, так і на некомерційній основі, при цьому він має залишатися незмінним і обов'язково має вказуватися авторство;

– Attribution-NonCommercial CC BY-NC – ця ліцензія дає змогу іншим переробляти, управляти та розвивати твір на некомерційній основі, і хоча для похідних праць зберігаються вимоги зазначення авторів і некомерційного використання, не потрібно надання третім особам аналогічних прав на похідні від неї. З цієї ліцензії доступні частина зображень Flickr, частина музики Jamendo, книга Вільна культура Л. Лессіга;

– Attribution-NonCommercial-ShareAlike CC BY-NC-SA – ця ліцензія дозволяє іншим переробляти, управляти та розвивати твір на некомерційній основі доти, поки вони згадують оригінальне авторство і ліцензують похідні праці на аналогічних ліцензійних умовах. Користувачі можуть не тільки отримувати і поширювати твір на умовах, ідентичних цій ліцензії («by-nc-sa»),

а й перекладати, створювати інші похідні праці, засновані на цьому творі. Усі нові твори, засновані на цьому, будуть мати одні й ті ж ліцензії, тому всі похідні праці також матимуть некомерційний характер. З цієї ліцензії доступні частина зображень Flickr, частина музики Jamendo;

– Attribution-NonCommercial-NoDerivs CC BY-NC-ND – ця ліцензія передбачає найбільші обмеження серед шести основних ліцензій, які дозволяють вільне поширення твору. Її часто називають ліцензією «безкоштовної реклами», оскільки вона дозволяє іншим отримувати і поширювати твір доти, поки вони згадують автора і посилаються на нього, але вони в жодному разі не можуть змінювати твір і використовувати його в комерційних цілях [204].

Варто відзначити зацікавленість вітчизняного бібліотечного співтовариства у запровадженні ліцензій Creative Commons. Зокрема, про це йшлося під час III Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова комунікація в цифрову епоху» (березень 2015 р.), головним організатором якої виступила Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія», співорганізаторами – Наукова бібліотека ім. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України, Державний фонд фундаментальних досліджень, Інститут післядипломної освіти Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), Українська бібліотечна асоціація, Громадська організація «Українське Фулбрайтівське коло», Громадська організація ЕЛІБУКР (Електронна бібліотека України). У роботі конференції взяли участь понад 130 осіб: представники Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України, вищих навчальних закладів, видавці наукових видань, дослідники та бібліотекарі.

Відзначаючи важливість напрацювань конференції щодо вирішення актуальних проблем наукової комунікації, поширення результатів наукових досліджень, стандартів наукової періодики задля безперешкодного розвитку науки та освіти в Україні та інтеграції української академічної спільноти до світової, учасники конференції ухвалили резолюцію, два пункти якої стосуються відкритого доступу і ліцензій Creative Commons:

1. Підтримати ініціативу відкритого інтернет-доступу до резу-

льтатів наукових досліджень, які проводяться за рахунок коштів Державного бюджету України з упровадженням відповідних вимог до звітних процедур.

2. Сприяти обізнаності українських науковців щодо авторського права та шляхів легального поширення й використання електронного контенту, зокрема ліцензій Creative Commons, які пропонують гнучкий та справедливий підхід до використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі [233].

Як зазначають представники Creative Commons в Україні А. Пінчук і М. Наумко, ліцензії CC для об'єктів мистецтва, літератури і науки – інструмент зручний, але складно реалізовується в українських умовах. Використання публічних ліцензій тягне за собою певні ризики через неузгодженість з національним законодавством (зокрема, письмова форма договору щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності). Водночас як приклад успішної роботи за відсутності законодавчого врегулювання вони назвали Систему електронних державних закупівель ProZorro [166].

Сьогодні ліцензований на умовах Creative Commons контент розміщується в Internet Archive, Flickr, Вікісховищі та інших архівах Інтернету, серед іншого – матеріали з Публічної наукової бібліотеки (Public Library of Science (PloS)), проекти фонду Вікімедіа, у тому числі Вікіпедія, Вікіновини та Wikitravel тощо.

Курс дистанційного навчання «Авторське право для бібліотекарів», розроблений Центром Беркмана для Інтернету і Суспільства при Гарвардському університеті і EIFL, тепер можна пройти російською мовою (у перекладі проф. Московського державного університету культури і мистецтв А. Земскова), а також арабською, китайською та французькою мовами. Курс у вільному поширенні та доступний на умовах Creative Commons Attribution license [160].

Такі ліцензії набирають дедалі більшої популярності за кордоном. Так, Департамент праці США запровадив обов'язкове використання ліцензій Creative Commons. Відтепер усі об'єкти інтелектуальної власності, що створюються в рамках проектів, фінансованих коштами грантів (у середньому близько 300–400 млн дол. на рік) Департаменту праці США (U. S. Department of Labor), мають

ліцензуватися на умовах ліцензій Creative Commons із зазначенням авторства (CC BY) [233].

Отже, питання правового супроводу використання в бібліотечній діяльності інформації інтернет-ресурсів є актуальним. Зарубіжні бібліотеки вирішують його, пропонуючи зміни в національне законодавство з авторського права.

2.4. Розвиток веб-сайтів бібліотек як платформи надання інтернет-послуг

Веб-сайти виступають як елементи, що структурують та упорядковують віртуальний простір, і водночас як комунікаційні канали, що забезпечують його насичення. Їх першочергове призначення – представляти в інформаційному просторі суб'єкти й об'єкти, які функціонують у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Бібліотечний веб-портал, його зміст, цілі, завдання, види інформації, місце та значення у функціонуванні сучасної бібліотеки, комплексну оцінку веб-сайтів бібліотек досліджували у своїх працях такі фахівці, як С. Бенз [14], Я. Шрайберг [301], Ю. Артемов [8], А. Жабін [105], А. Струнгар [267], Л. Філіпова [286], І. Торлін [281] та ін.

У цьому контексті особливого значення набуває представництво у віртуальному просторі бібліотечних установ, адже бібліотека як сучасний інформаційний центр у цих умовах виступає одним з базових елементів формування інформаційного суспільства. Аналіз тенденцій інформатизації бібліотечної системи в Україні дає змогу виділити такі найактуальніші напрями розвитку цього процесу: нарощування системи комп'ютерних комунікацій бібліотек з метою забезпечення доступу до інформаційних ресурсів глобальних мереж, ефективного використання створених інформаційних ресурсів, інтеграції українських бібліотек у світову бібліотечну кооперацію, удосконалення інформаційної інфраструктури бібліотек з метою створення сучасної програмно-технічної бази; впровадження інформаційних технологій у процес бібліотечного обслуговування.

Веб-сайт, як інтерактивне представництво в мережі Інтернет, віртуальне обличчя бібліотеки, плацдарм для репрезентації її можливостей, інформаційного потенціалу та змісту послуг, має служити здійсненню таких функцій: представницька, інформаційна, комунікаційна, навігаційна, коригувальна, функція вивчення соціальної структури користувачів.

Представницька функція полягає у презентації успішного функціонування бібліотеки в умовах інтенсифікації інформаційних потоків. У межах цієї функції у віртуальному просторі презентується науковий, освітній, інтелектуальний, соціальний потенціал бібліотечної установи, відбувається ознайомлення фахівців і широкої громадськості з напрямками її діяльності. Від ефективності представницької функції значною мірою залежить ступінь залучення бібліотечної установи в активну всебічну суспільну діяльність.

Інформаційна функція, за словами І. Моргенштерна, є головною функцією сучасної бібліотеки (збирати, організовувати, доносити до населення інформацію, відображену в книгах та інших документах бібліотечного зберігання, каталогах і картотеках) [192, с. 68].

Починаючи з розміщення на сайті оголошення про режим роботи бібліотеки та її відділів, бібліотечних правил, каталогів, путівників, віртуальних виставок, інформації щодо нових надходжень тощо і закінчуючи презентацією змістовних інформаційно-аналітичних матеріалів, – усе це елементи інформаційної функції, без яких бібліотечний сайт не може виконувати своє головне призначення: забезпечення користувача потрібною йому інформацією.

Комунікаційна функція бібліотечного сайту полягає в забезпеченні можливості з'єднання між документом і користувачем, передбачає надання потрібної інформації через реалізацію певних форм і засобів за допомогою електронних технологій.

Варто звернути увагу на діалектичний взаємозв'язок комунікаційної та інформаційної функцій з навігаційною, яка передбачає визначення оптимальних шляхів пошуку та організації доступу до інформації. Її здійснення відбувається за допомогою різного роду пошукових систем. Ефективність реалізації навігаційної функції залежить від постійного моніторингу як інформаційних ресурсів, так і потреб користувачів.

Функція вивчення соціальної структури користувачів спрямована на дослідження їхніх інформаційних запитів з метою оптимізації процесу відбору суспільно затребуваної інформації серед усього постійно зростаючого інформаційного масиву.

Важливим фактором є постійний моніторинг ефективності роботи сайту бібліотеки та його оптимізація, спрямована передусім на забезпечення користувача максимальною зручністю роботи, зниження часу, необхідного на пошук потрібної інформації, та максимальне задоволення інформаційних запитів. Виконанню цього завдання сприяє здійснення сайтом коригувальної функції, яка полягає в аналізі функціонування сайту та розробці пропозицій щодо внесення змін, спрямованих на підвищення його ефективності.

Аналізуючи інтерактивний зв'язок, формуючи й реалізуючи пропозиції на внесення змін у зміст, форму, систему роботи й інші аспекти функціонування інтернет-сайту, коригувальна функція стимулює його розвиток [32, с. 179].

Серед чинників, які впливають на популярність ресурсу, дослідники традиційно називають інформативність і корисність веб-ресурсу, його спрямованість на широку аудиторію, регулярність оновлення, зручність і простоту навігації.

Дослідження ефективності функціонування бібліотечних сайтів свідчить про наявність додаткових критеріїв, на які найчастіше звертають увагу користувачі. Ці критерії можна поділити на кілька смислових груп.

Група 1. Зміст, інформативність сайту:

- наявність стрічки бібліотечних новин, оголошень і звітів про заходи, що проводяться, та які вже проведено;
- доступ до електронних каталогів книжкових видань, періодичної преси (та іншої бібліографічної інформації залежно від наповнення фондів бібліотеки), а також до електронного фонду інформації з онлайн-доступом;
- як пов'язаний сайт бібліотеки із сайтами бібліотек-партнерів, наявність перехресних посилань;
- наявність зворотного зв'язку: можливості запитати й оперативно одержати відповідь професійного консультанта, наявність форуму, гостьової книги;

– актуальність інформації на сайті (тобто наявність на сайті нової інформації) і частота її оновлення.

Група 2. Доступність інформації із сайту:

– швидкість завантаження інформації, у тому числі флеш-, відео-, аудіороликів;

– коректне відображення сайту в найпопулярніших браузерях: ІЕ, Mozilla FireFox, Opera та ін. Доступність перегляду сайту за різної розподільної здатності екрана.

Група 3. Дизайн, зручність використання:

– зручність орієнтації на сторінках, переходу за гіперпосиланнями;

– зрозуміла структура сайту. Наявність меню та ефективної системи навігації на головній та будь-якій іншій сторінках, перехід по сторінках за один-три кроки;

– якість дизайну (кольорів фону, малюнків, гіперпосилань, розмір і вид шрифтів). Чи гармонує дизайн сайту з корпоративним дизайном, якщо він є;

– наявність карти сайту, якщо є потреба [32, с. 185].

Електронні технології, які використовують бібліотеки, створюючи свої веб-сайти, істотно розширюють бібліотечний сервіс, поєднуючи пошук за внутрішнім ресурсом бібліотек з відсиланням користувача до інформації, що міститься безпосередньо в Інтернеті на сайтах інших бібліотек, громадських організацій, урядових структур, науково-дослідних інститутів тощо.

На сьогодні можна виділити такі основні напрями діяльності бібліотек у мережі Інтернет з використанням бібліотечних сайтів, як надання доступу до електронних каталогів, електронних бібліотек, повнотекстових копій, електронних книг та інших бібліотечних інформаційних ресурсів, консультування та довідкове обслуговування.

Оптимальна презентація власних фондів, ресурсів та послуг на сайті досягається завдяки вдосконаленню бібліотеками методів своєї діяльності з використанням інтернет-технологій для вирішення таких завдань як: електронне комплектування фондів; корпоративна каталогізація; інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів; книгообмін; МБА та доставка документів; організація відкритого доступу користувачів до ресурсів Інтернету;

каталогізація інтернет-ресурсів; створення бібліографічних і повнотекстових баз даних.

Сайт має містити максимум корисної інформації, але при цьому бути вільним від зайвої реклами та декоративних елементів.

Актуальність розробки і створення ефективних інтернет-ресурсів вітчизняних бібліотек зумовлює необхідність вивчення позитивного світового досвіду функціонування сайтів провідних бібліотечних установ світу. У цьому контексті було здійснено порівняльний аналіз веб-сайтів Бібліотеки Конгресу США, Національної парламентської бібліотеки Японії, Російської державної бібліотеки та Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Бібліотека Конгресу США – одна з найбільших у світі. Це наукова бібліотека, яка обслуговує урядові органи, дослідні установи, наукових працівників, приватні фірми та промислові компанії, школи.

Сайт Бібліотеки Конгресу США [341] являє собою інформаційний ресурс із великим обсягом корисної та пізнавальної інформації. На головній сторінці сайту – широкий спектр рубрик, серед яких: про бібліотеку, колекції-шедеври (унікальні), новини бібліотеки, дослідження та відкриття, ресурси та програми, послуги. Сайт містить інформацію про місію та історію бібліотеки, її діяльність у сфері заохочення та сприяння розвитку творчого потенціалу, запровадження премій та нагород за вагомий внесок у розвиток гуманітарної сфери. Веб-сайт бібліотеки інформує своїх відвідувачів про цікаві можливості для тих, хто перебуває у пошуках роботи, стажування чи стипендії, а також про можливість роботи в бібліотеці як волонтера.

Варто відзначити зручність навігаційно-пошукової системи сайту. Адекватний поділ інформації різного призначення на рубрики та підрозділи дає змогу швидко здійснювати пошук. На особливу увагу заслуговує те, що в режимі онлайн-доступу можна ознайомитися з колекціями живопису, фотографій, історичних газет, звукозаписів, колекціями кіно та телетворів, літератури та поезії, мап, рукописів, а також енциклопедичною інформацією з різноманітної тематики («пам'ять Америки», культура, фольклор, спорт, воєнна історія).

Привертає увагу розділ сайту «Уряд. Політика і Закон», що містить детальну інформацію про діяльність уряду та Конгресу, судову

систему, законодавчий процес, виборчу систему, інформацію про громадянські права, історичні законодавчі акти, інформацію про проблеми расової дискримінації, історію політики США.

Зручною є рубрика «Спеціально для» (Especially for), яка охоплює інтереси широкого кола користувачів. Вона, зокрема, містить підрубрики для дітей та сім'ї, для бібліотекарів, для видавців, дослідників, учителів. Таким чином сайт робить ресурс затребуваним у перспективі, формує звичку користуватися фондами бібліотеки в різних вікових та соціальних груп.

Варта уваги також рубрика «Віртуальний тур» (Virtual Tour), що дає змогу «пройтись» онлайн залами Бібліотеки Конгресу та ознайомитися з історією її заснування.

На сайті Бібліотеки Конгресу США представлено широкий спектр дистантних послуг, таких як: запитай бібліотекаря (ask a Librarian); доступ до електронних каталогів (Cataloging Services); послуги щодо отримання копій матеріалів та онлайн-доступу до них (Duplication Services); міжбібліотечний абонемент (Interlibrary Loan); відбір і випуск надрукованих шрифтом Брайля та записаних на електронних носіях повнотекстових книг і журналів з різних галузей знань, культури й мистецтва, художньої літератури, що вже протягом майже 70 років здійснюється Національною бібліотечною службою для незрячих та інших користувачів з особливими потребами (National Library Service for Blind and Physically Handicapped). Ці матеріали розповсюджуються безкоштовно разом з устаткуванням для прослуховування «книг, що розмовляють», у мережі регіональних і місцевих бібліотек, які видають їх у тимчасове користування своїм читачам. Національна бібліотечна служба постійно вдосконалює обслуговування інвалідів, сьогодні її головна увага приділяється проблемі електронних «книг, що розмовляють», для сліпих. Як і інші великі підрозділи бібліотеки, ця служба має свій спеціальний веб-сайт.

Головна сторінка сайту бібліотеки також дає змогу ознайомитися з популярними веб-трансляціями колекцій (пропонується переглянути та прослухати невелику лекцію із запропонованої теми). Крім того, головна сторінка містить гіперпосилання на такі соціальні мережі, як Facebook, Twitter, Flickr та YouTube, у яких є сторінка Бібліотеки Конгресу США. Також сайт дає змогу

скористатися сервісом електронного бронювання турів та екскурсій по бібліотеці.

На сайті Бібліотеки Конгресу США привертає увагу бібліотечний магазин, який має великий асортимент. Тут можна придбати книги, документи, календарі, мапи, журнали, канцтовари із зображенням та логотипом бібліотеки, ігри, головоломки, подарункові сертифікати, ювелірні вироби, офісне приладдя, плакати, гравюри, фотографії тощо.

Отже, сайт Бібліотеки Конгресу США є надзвичайно інформативним, легким у користуванні, надає широке коло дистантних послуг різним категоріям користувачів, графічні об'єкти полегшують навігацію по сайту, цікавими є веб-трансляції. Примітно, що навіть без реєстрації є онлайн-доступ до великого масиву колекцій та іншої інформації, розташованої на сайті.

Інформативним і зручним у користуванні є також сайт Національної парламентської бібліотеки Японії [335] – єдиної національної бібліотеки в країні. Бібліотека має 28 філіалів, серед яких – міжнародна дитяча бібліотека, бібліотека літератури Азії та 26 бібліотек різних міністерств. У бібліотеці представлені практично всі видання, що збереглися, з числа тих, які коли-небудь видавалися в Японії, а також величезний фонд книг іноземними мовами.

Вісім спеціальних колекцій бібліотеки вважаються найважливішими: сучасна політична та конституційна історія; матеріали про післявоєнну окупацію Японії; закони й законопроекти; наука й технології; карти; музика; іноземні книги про Японію; рідкісні та стародавні видання.

Електронний каталог Національної парламентської бібліотеки Японії містить бібліографічні записи на 90% документів, що зберігаються у фондах бібліотеки. НДІ інформатики здійснює корпоративну каталогізацію спільно з 1000 університетських та інших спеціальних бібліотек, надаючи при цьому особливу увагу науковій і спеціальній літературі.

З метою формування електронної бібліотеки було оцифровано 143 тис. документів епохи Мейдзі (1868–1912 рр.). Тексти доступні користувачам як у межах локальної мережі, так і в мережі Інтернет. Також планується оцифрування 90 тис. документів першої половини XIX ст.

Дедалі активніше розвивається сайт бібліотеки англійською та японською мовами. На ньому розміщено загальний каталог бібліотеки, 60 тис. сучасних книг, 37 тис. стародавніх, протоколи засідань парламенту Японії тощо. На головній сторінці інтернет-сайту Національної парламентської бібліотеки Японії розташоване меню, яке дає змогу скористатися більш ніж 15-ма рубриками, такими як онлайн-каталог (Online Catalogs), електронна бібліотека (Electronic Library), онлайн-галерея (Online Gallery), публікації (Publications), рубрика «Для бібліотекарів» (For librarians), стрічка новин (News), події (Events), інформація про послуги для парламенту (Information of services for diet) тощо.

Сайт також надає доступ до дитячого веб-сайту (KidsWebsite), веб-архіву (Web Archiving), цифрової бібліотеки ери Мейдзі (Digital Library from the Meiji Era), повнотекстових баз даних засідань парламенту (Full-text Database System for the Minutes of the Diet), переліку інтернет-послуг (List of Online Services), аудіофайлів, онлайн-галерей (Online Gallery) та виставок.

Привертає увагу великий обсяг дистантних послуг, доступ до яких надає веб-сайт бібліотеки. Так, через сайт можна ознайомитися з інформацією про роботу парламенту (повнотекстові бази даних роботи сесії парламенту з першої сесії [травень 1947 р.]); каталогом бази даних японських законів та правових норм (база даних містить інформацію про оголошення в «Офіційному віснику» дати поправки, скасування законів, розпоряджень та ухвал з 1886 р.); з каталогом Database законів і правил на початку ери Мейдзі (ця база даних містить інформацію про закони, накази та розпорядження, обнародовані в період між 1867 і 1886 р.); парламентськими документами та офіційними публікаціями японських та іноземних держав (на цій сторінці подані основні принципи парламентських документів і офіційних публікацій, у тому числі офіційних бюлетенів, статуту, публікації урядових установ Японії та інших країн, документів міжнародних організацій. Посилання на електронні версії також доступні).

Також зручний доступ до рубрики «Матеріали для законодавчих досліджень» (Materials for Legislative Research), де розміщено довідкові матеріали для національних політичних дискусій, зокрема Reference (щомісячне видання, яке містить компетентні статті

з ключових моментів питань національної політики); Research and Information – ISSUE BRIEF (невеликі буклети з історії, національно-політичних проблем, що викликають серйозне зацікавлення); Foreign Legislation (щоквартальне видання, у якому висвітлюються тенденції законодавства інших країн і публікуються в перекладі японською мовою іноземні закони); Research Materials Series (дослідження доповідей та інформації з конкретних тем). Запровадження такої рубрики покликане сприяти соціалізації користувачів, підвищенню політико-правової культури, вихованню поваги до традицій, патріотизму тощо.

Пошукова система сайту бібліотеки доволі зручна і дає змогу здійснювати комплексний пошук бібліографічних даних у цифрових архівах префектури бібліотек, архівів, музеїв, інститутів, академічних установ. Широкому використанню фондів бібліотеки також сприяє організація пошуку книг, що каталогізовані після 1986 р., різними мовами – китайською, корейською, монгольською, індонезійською, в'єтнамською, тайською, хінді, санскрит, урду, персидською, арабською й турецькою та всіх періодичних видань і газет китайською та корейською мовами. Такі розширені можливості пошуку збільшують коло користувачів сайту і популяризують його серед представників інших країн.

Як і в Бібліотеці Конгресу США, значна увага приділяється задоволенню інформаційних запитів людей з особливими потребами: через веб-сайт бібліотеки можна отримати доступ до Національного зведеного каталогу книг, записаних шрифтом Брайля.

Збільшенню можливостей використання фондів бібліотеки сприяє також доступ до її ресурсів через мобільну версію веб-порталу шляхом завантаження останньої на телефон, що на сьогодні досить актуально.

Таким чином, у цілому сайт Національної парламентської бібліотеки Японії є надзвичайно інформативним, зручним у навігації, надає доступ до широкого переліку дистантних послуг, забезпечує доступ до інформації людей з обмеженими можливостями, активно розвивається та впроваджує новітні технології. Для кращого представлення бібліотеки у віртуальному просторі використовується мобільна версія сайту. Проте варто зауважити, що хоча сайт і двомовний (японська та англійська мови), але більшість інформації

надається тільки японською мовою, що певною мірою обмежує доступ до інформації користувачам, які японською не володіють. У цьому контексті сайт Бібліотеки Конгресу США доступніший: на ньому вербальна інформація супроводжується візуальною, тому навіть за відсутності необхідних мовних навичок ресурсом можна користуватися (наприклад, переглядати відео, слухати аудіо тощо).

Що стосується сайту Російської державної бібліотеки [243], то на його головній сторінці розташоване меню, яке складається з понад 10 рубрик: віртуальна довідкова служба, інформація читачам, послуги, фонди, проекти тощо. Через сайт бібліотеки можна ознайомитися з інформацією про бібліотеку – її структуру та підрозділи, з документами РДБ, що регламентують роботу бібліотеки, правилами користування бібліотекою та надання послуг тощо. Крім того, є можливість ознайомитися зі щомісячними добірками публікацій про РДБ у ЗМІ та контактною інформацією.

Рубрика «Читачам» містить інформацію про режим роботи бібліотеки, правила запису, читальні зали, а також дає відповіді на запитання: як записатися в бібліотеку, де шукати потрібну книгу, хто може допомогти в підборі потрібної літератури тощо. У рубриці «Фонди» можна отримати вичерпну інформацію про всі наявні фонди бібліотеки та доступ до електронної бібліотеки. Також сайт надає доступ до електронного каталогу та інформацію про інші наявні в бібліотеці каталоги, а також про їх місцезнаходження.

Рубрика «Проекти» бібліотечного сайту дає змогу отримати інформацію про проекти, розроблені за участі РДБ. Особливий інтерес викликають проекти, які надаються в онлайн-доступі. Зокрема, це інтернет-музей гравюри Printsmuseum.ru – перший у країні проект, присвячений російській і радянській друкованій графіці кінця XIX – початку XX ст. Він складається з кількох розділів, які представляють різні техніки (офорт, ксилографія, ліногравюра та ін.). У кожному з них міститься необхідний для знання предмета набір інформації – статті про художників, коментарі до виконання окремих робіт, словник термінів, бібліографія.

Корисним видається виокремлення рубрики «Електронні ресурси», перехід до якої дає змогу отримати інформацію щодо електронного каталогу, електронної бібліотеки, віддалених мережевих ресурсів, бібліографічних видань, баз даних «Інформкультура»,

зовнішніх ресурсів. Є зручне гіперпосилання для швидкого переходу безпосередньо до електронної бібліотеки, електронного каталогу, зовнішніх ресурсів. Крім того, головна сторінка містить стрічку бібліотечних новин та гіперпосилання на соціальні мережі Blogspot, V Kontakte, livejournal, Facebook, Twitter, Flickr, у яких розміщено сторінку РДБ. Зручним для користувача є гіперпосилання на рубрики «Как пройти в библиотеку» та «Электронная библиотека сама придет к вам!», які привертають увагу з першої хвилини відвідування сайту.

Варто також відзначити зручність розташування рубрик на сторінці, наявність графічних об'єктів, які не тільки роблять сторінку привабливішою, а й полегшують сприйняття інформації.

Зручна й доступна для користувача пошукова система, яка поділяється на просту, розширену та пошук для професіоналів, також можна скористатися додатковими опціями.

Російська державна бібліотека через свій сайт надає широкий спектр дистантних послуг, як платних, так і безкоштовних. Безкоштовно надаються послуги: «Електронне замовлення» документів з фонду РДБ, віртуальна довідкова служба, доступ до віддалених мережевих ресурсів, інформація про наявність у фондах РДБ конкретного документа (телефоном, електронною поштою), продовження терміну користування документами в читальних залах (онлайн, телефоном). Серед платних послуг – попереднє замовлення телефоном документів із центрального основного фонду, попереднє замовлення телефоном та електронною поштою документів з фонду відділу мікроформ, обслуговування зовнішніх користувачів РДБ із виготовлення копій з фондів РДБ (які можна отримати в цифровій – на електронних носіях та паперовій – ксерокопії – формах через сервер, поштою або безпосередньо в РДБ), перевірка текстів на плагіат, організація екскурсій Російською державною бібліотекою – оглядової, у Будинку Пашкова та Музей книги (замовлення телефоном).

Загалом сайт РДБ зручний у навігації, має привабливий інтерфейс, інформативно наповнений, надає доступ до широкого спектра послуг та інформаційних ресурсів. Сайт дає змогу отримати інформацію про події, що вже відбулися в бібліотеці, та про заплановані заходи, ознайомитися в режимі онлайн із представленими

на сайті колекціями, отримати широкий спектр дистанційних послуг, як платних, так і безкоштовних.

До числа десяти найбільших національних бібліотек світу входить Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського – найбільша бібліотека України, головний науково-інформаційний центр держави з обсягом фондів близько 15 млн од. зберігання. Це унікальне зібрання джерел інформації, що включає книги, журнали, продовжувані видання, карти, ноти, образотворчі матеріали, рукописи, стародруки, газети, документи на нетрадиційних носіях. Бібліотека має найповніше в державі зібрання пам'яток слов'янської писемності та рукописних книг, тут зберігаються архіви та книжкові колекції видатних діячів української і світової науки та культури.

Портал Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [197] за 2015 р. відвідали 18 156 070 користувачів [116, с. 8]. На головній сторінці веб-порталу бібліотеки розташоване меню сайту, яке складається з понад 10 рубрик. Через портал бібліотеки можна ознайомитися з відомостями про бібліотеку – її структуру та підрозділи, документи, що регламентують роботу бібліотеки, правила користування бібліотекою, надання послуг тощо.

Так, рубрика «Про бібліотеку» містить історичні відомості, інформацію про керівництво бібліотеки, її структуру, співробітників, наукову та науково-видавничу діяльність, інформаційно-бібліотечну раду НАН України, співробітництво, контакти. Також пропонується скористатися можливістю здійснити віртуальну екскурсію Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського.

Рубрика «Новини» містить анонси, оголошення, календар подій, повідомлення про заходи, що відбулись, та інформацією ЗМІ про НБУВ. Корисну для користувачів інформацію – про умови запису в бібліотеку, правила користування фондами, читальні зали, виставки, послугу «запитай бібліотекаря», адресу, режим роботи – містить рубрика «Читачам».

Портал дає змогу отримати інформацію про основні послуги бібліотеки, як платні, так і безкоштовні.

Отже, НБУВ пропонує дистантним користувачам широкі можливості у задоволенні бібліотечно-інформаційних потреб на безоплатній та платній основі за допомогою таких онлайн-послуг.

1. Пошук документів та інформаційних ресурсів
  - система каталогів і баз даних (комплексний пошук):
    - електронний каталог НБУВ (об'єднує каталог книжкових видань і каталог журналів та продовжуваних видань);
    - реферативна база даних «Україніка наукова»;
    - каталоги історико-культурних фондів;
    - електронні виставки.
  - скановані каталоги:
    - генеральний алфавітний імідж-каталог (5 млн карток);
    - імідж-каталог дисертацій (1951–2006 рр., 97 тис. карток);
    - імідж-каталоги історико-культурних фондів.
2. Доступ до електронних повнотекстових інформаційних ресурсів НБУВ, розміщених у вільному інтернет-доступі на веб-сайті:
  - цифрова бібліотека історико-культурної спадщини;
  - видання НБУВ;
  - Наукова періодика України;
  - автореферати дисертацій;
  - бібліографічні ресурси;
  - інформаційно-аналітичні видання.
3. Отримання довідково-консультаційної інформації (послуга «Запитай бібліотекаря»):
  - надання інформації за тематичними запитами (тематична довідка);
  - встановлення наявності документа у фондах бібліотек (адресна довідка);
  - уточнення бібліографічних відомостей про документ (уточнювальна довідка);
  - надання інформації про джерела щодо встановлення фактів, відомостей, обставин, подій, осіб, організацій тощо (фактографічна довідка).
4. Адресно-цільове інформування:
  - адресна розсилка інформації про нові (щотижневі) надходження книжкових та періодичних видань до фондів НБУВ. Замовлення приймаються від колективних користувачів (бібліотек та організацій) та індивідуальних користувачів (фізичних осіб).
5. Користування абонементом:

– приймання замовлень на документи з фондів НБУВ електронною поштою від персональних абонентів-науковців та колективних абонентів міського МБА;

– надання документів з фондів НБУВ персональним абонентам-науковцям та колективним абонентам міського МБА для користування за межами бібліотеки;

– надання документів з фондів НБУВ за запитами бібліотечно-інформаційних установ України за міжміським МБА.

Рубрика порталу НБУВ «Каталоги» надає доступ дистантним користувачам до каталогів бібліотек установ Національної академії наук України, електронних каталогів, каталогів окремих фондів бібліотеки, фондів каталогів архівних документів, сканованих каталогів (імідж-каталоги), сканованих каталогів (імідж-каталоги) історико-культурних фондів, традиційних карткових каталогів, а також до тематичного інтернет-навігатора.

Рубрика «Фонди» містить загальну інформацію про бібліотечні фонди, з якої користувач отримує відомості про основу фонду Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, джерела поповнення, його науково-культурне значення та цінність. Також ця рубрика надає доступ до довідково-бібліографічного фонду, універсального підсобного фонду, фонду Австрійської бібліотеки, фонду бібліотекознавчої літератури, фонду відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій, фонду відділу газетних фондів, фонду відділу зарубіжної україніки, фонду музичних та нотних видань, фонду відділу комплексного науково-інформаційного забезпечення наукових установ Академмістечка, фонду відділу обмінно-резервних фондів, фонду відділу образотворчих мистецтв, фонду відділу стародруків та рідкісних видань, фонду довідкових видань універсального профілю, до фондів Інституту архівознавства та Інституту рукопису, фонду періодичних видань, Фонду Президентів України, фонду сектору картографічних видань.

Рубрика «Ресурси» надає доступ до електронних, наукових, інформаційно-аналітичних, історико-культурних, бібліографічних ресурсів, а також до спеціалізованих е-бібліотек, електронних виставок, інтернет-ресурсів, баз даних.

Доступ до інформації, призначеної безпосередньо бібліотекознавцям, надає рубрика «Бібліотекарям».

Портал бібліотеки доступний 40 мовами, що сприяє популяризації установи та залученню широкого кола користувачів не тільки в межах нашої країни, а й поза ними.

Для більшої зручності користувачів сайт НБУВ містить візуальну інформацію, яка дає змогу швидше орієнтуватися в навігації сайтом та полегшує сприйняття інформації.

Пошукова система сайту бібліотеки відрізняється зручністю і дає змогу здійснювати комплексний пошук каталогами та ресурсами бібліотеки. Пошук поділено на науковий пошук публікацій WEB 3.0, повнотекстовий та користувацький.

Так, «Науковий пошук публікацій WEB 3.0» дає користувачеві змогу здійснювати пошук за рубриками «Наукова періодика України», «Електронний архів наукових періодичних видань України», «Наукова електронна бібліотека», «Реферативна база даних “Україніка наукова”», «Наукові реферативні огляди», «Автореферати дисертацій», «Каталоги бібліотек установ Національної академії наук України», «Інтегрований пошук у каталогах бібліотек установ НАНУ», «Імідж-каталог дисертацій», «Джерела наукової інформації», «Електронні репозиторії», «Індекси цитування».

Повнотекстовий пошук, у свою чергу, дає можливість пошуку повнотекстових колекцій літератури – наукових видань, монографій, довідників, енциклопедій, словників, підручників, методичних посібників у рубриках «Наукова електронна бібліотека», «Наукова періодика України», «Автореферати дисертацій», «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини», «Електронна колекція газет», «Електронна колекція карт», «Інформаційно-аналітичні матеріали», «Спеціалізовані е-бібліотеки», «Електронні виставки».

Задля більшої зручності користувачів, а також з метою популяризації та рекламування нових бібліотечних ресурсів, послуг та подій з життя бібліотеки, такі рубрики, як «Новини», «Конференції» (зі списком найближчих конференцій, що проводяться в бібліотеці), «Нові ресурси», «Наукові видання», «Виставки», «Запитай бібліотекаря», MBA, ЕДД винесено на головну сторінку.

Як і сайти Бібліотеки Конгресу США та Національної парламентської бібліотеки Японії, портал Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського надає доступ до матеріалів з найбільш акту-

альних суспільних проблем, ознайомлює користувача з історичним та культурним розвитком держави.

Доступ до матеріалів та наукових доробків таких структурних підрозділів НБУВ, як Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, Національна юридична бібліотека та Фонд Президентів України, що орієнтовані на задоволення інформаційно-аналітичних потреб органів державної влади всіх рівнів, громадських організацій, економічних структур, наукових працівників та користувачів, які цікавляться суспільствознавчою тематикою, надається порталом НБУВ через перехід на сайт Центру дослідження соціальних комунікацій.

На сайті у вільному доступі представлено інформаційно-аналітичні проекти, які готуються зазначеними підрозділами, зокрема бюлетень оперативної інформації електронних видань «Резонанс»; інформаційно-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі»; реферативний бюлетень матеріалів ЗМІ «Шляхи розвитку української науки»; інформаційно-аналітичний бюлетень «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки», бюлетень оперативних матеріалів на базі аналізу правової електронної інформації «Громадська думка про правотворення»; інформаційно-аналітичний бюлетень «Конституційний процес: політико-правові аспекти»; інформаційно-аналітичний бюлетень ««СТРАТЕГІЯ – 2020»: практика суспільних перетворень»; інформаційно-бібліографічний бюлетень ««СТРАТЕГІЯ – 2020»: інформаційні технології в державному управлінні»; огляд матеріалів ЗМІ «Ініціативи Президента України (шляхи реформування)»; огляд матеріалів ЗМІ «Ініціативи Президента України Петра Порошенка (електронне урядування)»; інформаційно-аналітичний бюлетень «Безпека підприємництва»; інформаційно-аналітичний бюлетень «Економічна діяльність: нові орієнтири і ризики»; інформаційно-бібліографічний бюлетень «Україна у відгуках зарубіжної преси» [122].

Сайт Центру дослідження соціальних комунікацій також надає доступ користувачам до монографій, наукових праць, ознайомлює з науковою діяльністю підрозділів НБУВ та з поточними і запланованими конференціями.

З метою вивчення попиту на продукцію, представлену на сайті, співробітниками інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ

проводяться дослідження активності користувачів сайту Центру дослідження соціальних комунікацій. Так, за статистичними даними протягом 2015 р. ресурс відвідали 465 960 користувачів.

Найбільший попит серед користувачів у 2015 р. мали такі інформаційно-аналітичні проекти, як «Регіони сьогодні», «Резонанс», «Громадська думка про правотворення», «Україна: події, факти, коментарі».

Отже, портал НБУВ активно розвивається, поповнюється інформаційними ресурсами та впроваджує новітні технології, є зрозумілим для користувача, має зручну пошукову систему, зберігає в собі великий масив різносторонньої інформації, надає онлайн-доступ до великої кількості фотогалерей, виставок, оцифрованих документальних пам'яток.

Детальний огляд сайтів провідних бібліотек світу дає підстави для висновку про їх певну схожість у розвитку, наданні послуг та структурі. Так, усі досліджувані веб-портали надають доступ до електронних каталогів, фондів, реферативних баз даних, колекцій, виставок, фото- й аудіоресурсів. Усі сайти містять інформацію про історію закладу і стрічку новин, мають досить зручну багаторівневу пошукову систему та дають змогу скористатися послугою зворотного зв'язку.

Усі опрацьовані інтернет-представництва бібліотек мають чати, форуми або відображення в соціальних мережах. У зв'язку з активним розвитком новітніх технологій та віртуального простору, досліджувані бібліотеки через свої сайти намагаються надавати дедалі більше онлайн-послуг та доступів.

Отже, можна констатувати, що присутність бібліотеки в мережі не просто бажана, вона – необхідна та продиктована реаліями сьогодення. Очевидно, що аудиторія дистантних користувачів у міру поширення інтернет-технологій, а також посилення змістової насиченості бібліотечних сайтів збільшуватиметься.

Крім того, сьогодні бібліотечний сайт представляє у віртуальному просторі не тільки безпосередньо бібліотеку, а й державу в цілому, надаючи достовірну інформацію про її історію, культуру та сучасний стан розвитку. Сучасні веб-сайти бібліотек безпосередньо сприяють глобальній інформатизації суспільства, беручи участь у його основних процесах: забезпечують доступ до національних

інформаційних ресурсів, формують інформаційну свідомість і підвищують рівень інформованості суспільства.

Висновок до розділу 2

Ресурсною основою бібліотечного інтернет-обслуговування є електронний бібліотечно-інформаційний ресурс (ЕБІР), чільне місце у формуванні якого посідає оцифрування бібліотечного фонду, архівування інформації інтернет-середовища, комплектування електронними документами у процесі надання послуги електронної доставки документів та на основі угод з авторами й видавництвами, створення інтегрованого бібліотечного продукту.

Одним з потужних ресурсів для здійснення дистантного обслуговування є цифрові колекції, формування яких уможливує надання доступу широким колам користувачів до унікальних, малодоступних книжкових пам'яток, текстів, колекцій. Важливість цього напрямку бібліотечної діяльності, як і його ресурсозатратність, підтверджується розгортанням низки міжнародних корпоративних проєктів з оцифрування.

Інший напрям докладання зусиль бібліотечних фахівців – збереження інформації інтернет-середовища. Актуальність питання архівування інформації інтернет-ресурсів як джерела формування ЕБІР підтверджується активним проведенням наукових досліджень, технологічними розробками, діяльністю національних бібліотек світу зі збирання та довготривалого зберігання мережевої інформації. Особливим інструментом відбору, збереження, систематизації інформації інтернет-ресурсів є інформаційно-аналітичні продукти бібліотек, які в консолідованому вигляді містять інформацію широкого кола інтернет-джерел.

Важливим компонентом ЕБІР є інтегровані бібліотечно-інформаційні ресурси, які виступають ефективним інструментом організації інформаційного простору та спрощують комплексний розгляд питань з певної тематики.

Основною технологічною платформою доступу до ЕБІР на сьогодні є веб-сайти та веб-портали бібліотек.

Розділ 3

ІНТЕРНЕТ-ОБСЛУГОВУВАННЯ

КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК: ФОРМИ І ПОСЛУГИ

3.1. Дистантний доступ до бібліографічного ресурсу: електронні каталоги

Важливим напрямом бібліотечно-інформаційного обслуговування, який реалізується і в дистантному режимі, є забезпечення доступу користувачів до бібліографічної інформації.

У зв'язку з цим закономірною стала увага фахівців бібліотечної справи до питань формування та удосконалення функціонування електронних каталогів (ЕК) як основного електронного ресурсу бібліографічного характеру. Так, ґрунтовно питання створення корпоративних електронних каталогів, шляхи вдосконалення їхнього довідково-пошукового апарату, формування електронних бібліотек на основі повнотекстового розширення електронних каталогів розглянуто в працях таких вчених, як Г. Шемаєва [300], К. Лобузїна [172], О. Мар'їна [182], І. Антоненко [134], Т. Луцишина [178], Л. Трачук [284], В. Осаула [209] та ін.

На сьогодні електронний каталог відображає реальний фонд бібліотеки та дає змогу інформувати дистантних користувачів про його склад, а також здійснювати швидкий пошук необхідних ресурсів у будь-який час.

ДСТУ 7.76–96 дає таке визначення електронного каталогу: «Електронний каталог (ЕК) – це бібліотечний каталог в машиночитаній формі, що працює в реальному режимі часу і надається в розпорядження читачів бібліотеки» [49].

Сукупність карткових каталогів та картотек різних типів (алфавітний, систематичний, предметний, систематична картотека статей, картотека періодичних та продовжуваних видань тощо) станов-

лять єдину інформаційно-пошукову систему бібліотеки, що відображає документи за різними параметрами і забезпечує їх пошук у фонді бібліотеки. Як наголошує В. Осаула, завдання електронного каталогу спрямовані на те, щоб він увібрав у себе всі параметри відображення та пошуку документних інформаційних ресурсів (автор, назва, видова, типологічна та мовна специфіка, хронологічні межі, класифікаційний індекс, предметна рубрика, ключові слова тощо) у конкретній бібліотеці [209].

На думку Л. Трачук, ЕК є одним з видів (жанрів) електронних бібліографічних посібників (ЕБП) поряд з універсальними, тематичними, біобібліографічними та іншими бібліографічними покажчиками, списками та іншими жанрами ЕБП [284].

Представлені на бібліотечних веб-сайтах електронні каталоги надають доступ дистантним користувачам до інформаційного багатства фонду бібліотеки і від того, наскільки вдало розроблений каталог, залежить успіх пошуку необхідної інформації.

При цьому важливим напрямом розширення можливостей користувачів у доступі до бібліографічної інформації є розвиток електронної каталогізації і створення на основі корпоративної взаємодії різних бібліотек зведених електронних каталогів, які є найстарішим класом корпоративних бібліотечних систем і успішно використовуються в масштабах від міжнародних до регіональних і локальних.

Детально проблеми створення, організації та надання доступу до зведених каталогів досліджує у монографічній праці «Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності» (Київ, 2012) К. Лобузїна.

Так, фахівець розглядає дві основні моделі створення і представлення доступу до зведених каталогів:

– єдина база даних, у рамках якої містяться коди (адреси, сігли) фондоутримувачів;

– розподілена система локальних каталогів учасників (віртуальний зведений каталог), у якій кожен каталог учасника залишається й ведеться самостійно, але для користувача подається вся система як єдиний зведений каталог (найчастіше через Z39.50).

Бібліотекознавець визначає такі основні цілі створення й функціонування бібліотечних систем корпоративної каталогізації:

– зменшення витрат на каталогізацію (в умовах автономних технологій вони досить великі та мають стійкі тенденції до зростання);

– забезпечення інформаційної та лінгвістичної сумісності електронних каталогів і баз даних (БД) бібліотек для реалізації повноцінного доступу до бібліотечних ресурсів як окремих країн, так і світового співтовариства в цілому;

– досягнення високої якості бібліографічного та аналітичного опису первинних документів в електронних каталогах бібліотек;

– підвищення ефективності обслуговування користувачів, у тому числі через системи міжбібліотечного абонементу (МБА) та електронної доставки документів (ЕДД) [176].

Основним завданням створення зведеного електронного каталогу бібліотек є формування єдиної інфраструктури доступу користувачів до суспільно значущої інформації, що зберігається в бібліотеках різних видів і типів; зменшення фінансових, трудових і матеріальних витрат бібліотек на створення, підтримку електронних каталогів.

Формування єдиної системи доступу до інформаційних ресурсів шляхом створення та надання доступу до зведених електронних каталогів відбувається сьогодні на різних рівнях – світовому, національному, регіональному, галузевому та локальному.

Одним з найбільших і найвідоміших проєктів зведених каталогів світового рівня є WorldCat, що являє собою найбільшу у світі бібліографічну базу даних, створену спільними зусиллями більш ніж 72 тис. бібліотек зі 170 країн світу. WorldCat представляє електронні та цифрові матеріали, найбільш затребувані інформаційні продукти, а також важливі, унікальні дані, знайдені в місцевих бібліотеках. Каталог налічує близько 330 млн записів, що являють собою понад 2 млрд фізичних та цифрових активів (станом на початок 2016 р.). Це найпопулярніші, рідкісні або оригінальні ресурси майже всіх форм людського вираження, що представлені 485 мовами [343]. Таким чином, WorldCat дистантно з'єднує користувачів та сотні мільйонів електронних ресурсів, серед яких електронні книги, ліцензовані бази даних, інтернет-видання тощо.

Популярним серед дистантних користувачів на сьогодні є відкритий світовий каталог Open WorldCat, який надає безкоштовний

доступ до 75% ресурсів WorldCat. Слід зазначити, що користувачі каталогу на основі вікі-технології мають змогу доповнювати елементи бібліографічного опису [336].

Зарубіжними прикладами зведених каталогів на національному рівні є зведений каталог бібліотек Франції SUDOC [316] (у каталозі представлено записи з понад 2500 французьких бібліотек. Містяться відомості про книги, періодичні видання, статті, рукописи, аудіовізуальні документи, спеціальні види документів та електронні ресурси. Більшість записів забезпечені перехресними посиланнями на авторів і предметні рубрики); зведений каталог бібліотек Швеції LIBRIS [309] (містить близько 4 млн бібліографічних записів з більш ніж 300 бібліотек країни. Бібліографічні записи мають перехресні посилання на авторів, серії та предметні рубрики) та ін.

Прикладами зведених каталогів на галузевому рівні є зведений каталог бібліотек найбільших університетів Англії та Ірландії COPAC [319] (зведений каталог 22 найбільш авторитетних університетських бібліотек Британії та Ірландії, а також Британської бібліотеки); зведений каталог університетських бібліотек Австралії UNILINC [342] тощо.

На пострадянському просторі найбільш системно створення зведених каталогів здійснюється в Російській Федерації (РФ).

Створення зведеного бібліотечного електронного каталогу РФ стартувало у 2001 р. з організації Національного інформаційно-бібліотечного центру ЛІБНЕТ (Центр ЛІБНЕТ). Ядром зведеного каталогу бібліотек РФ є електронні каталоги національних бібліотек Росії: РДБ і РНБ. У корпоративній каталогізації також беруть участь найбільші галузеві, регіональні та вишівські бібліотеки, фахівці яких пройшли сертифікацію на право каталогізації.

Нині система бібліотечної корпоративної каталогізації Російської Федерації включає федеральний, регіональний, міжрегіональний, галузевий та локальний рівні.

Так, на федеральному рівні зведений каталог бібліотек Росії (Сводный каталог библиотек России – СКБР) є найбільшим централізованим зведеним електронним каталогом, який призначений для професійного довідково-бібліографічного обслуговування і навігації по фондах учасників каталогу. Він налічує більше 20 млн бібліографічних записів і близько 40 млн записів на

примірники («СКБР» містить документи з фондів понад 500 найбільших бібліотек країни, серед яких РДБ, РНБ, Президентська бібліотека ім. Б. М. Єльцина, Державна публічна науково-технічна бібліотека Сибірського відділення Російської академії наук (ДПНТБ СВ РАН), Державна публічна історична бібліотека Росії (ДПІБ), Центральна наукова медична бібліотека (ЦНМБ), Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Російської академії сільськогосподарських наук (ЦНСГБ РАСГН) та ін. [248].

У 2002 р. для координації діяльності бібліотек з підвищення якості сервісів за рахунок модернізації управління бібліотечними ресурсами при об'єднанні в бібліотечні консорціуми була створена Асоціація регіональних бібліотечних консорціумів (АРБІКОН).

АРБІКОН – це найбільша міжвідомча міжрегіональна бібліотечна мережа РФ, що володіє потужним сукупним інформаційним ресурсом і сучасними бібліотечно-інформаційними сервісами. Зведений каталог періодики бібліотек Росії дає змогу відшукати журнальну статтю необхідної тематики з понад 7500 російських журналів, а також доставити її копію до найближчої бібліотеки. Можна знайти більше 50 млн документів у 57 регіонах країни й уточнити, у фондах яких бібліотек їх можна отримати. Електронна бібліотека забезпечує миттєву доставку близько 50 тис. творів, враховуючи підручники та навчальні посібники, автореферати дисертацій, матеріали конференцій, збірники статей та багато іншого [9].

З регіональних корпоративних бібліотечних систем РФ функціонують Алтайська корпоративна інформаційно-бібліотечна система (АКБІС), Відкрита корпоративна бібліотечна система Челябінського регіону, Корпоративна мережа бібліотек Уралу та багато інших. Прикладами бібліотечних систем локального рівня є Корпоративна бібліотечна мережа м. Казань, Ярославська корпоративна бібліотечна мережа, Брянська корпоративна бібліотечна система, Корпоративна бібліотечна система «КОРБИС (Тверь и партнеры)», Корпоративна мережа московських бібліотек тощо.

На галузевому рівні функціонують Бібліотечна мережа закладів науки та освіти Північно-Західного регіону Росії (RUSLANet), Проект «Електронне повнотекстове об'єднане зібрання» («ЭПОС»), Зведений каталог бібліотек АПК та ін.

Що стосується зведених електронних каталогів вітчизняних бібліотек, то на сьогоднішній день питома вага проектів міжбібліотечної взаємодії з електронної каталогізації відбувається на регіональному, міжрегіональному, галузевому, міжгалузевому та локальному рівнях.

На регіональному рівні провідними ініціаторами корпоративної взаємодії з формування та наповнення зведених електронних каталогів є обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ).

Переважає більшість ОУНБ формує зведений електронний каталог періодичних видань, які є в бібліотеках регіону. Зокрема, таку роботу проводять Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка, Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олега Ольжича, Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. Миколи Островського, Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка, Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського та ін.

Масштабні регіональні проекти корпоративної каталогізації реалізуються під керівництвом Рівненської обласної універсальної бібліотеки у форматі Регіональної корпоративної бібліотечної інформаційної системи бібліотек Рівненської області – РКБІС (метою є об'єднання інформаційних ресурсів бібліотек; економія матеріально-технічних ресурсів; раціональне використання робочого часу і підвищення ефективності праці та ліквідація дублювання під час аналітичної обробки документів), у рамках якої підтримується функціонування таких зведених каталогів бібліотек-членів РКБІС, як Зведений красназничий каталог (формується з 2003 р. Станом на 05.01.2016 р. створено 59 220 бібліографічних записів), Каталог іноземної літератури (книг, статей з періодичних видань та збірників) (формується з 2004 р. Станом на 05.01.2016 р. створено 27 154 бібліографічних записів), Каталог назв періодичних видань 2006–2014 рр. (2081 бібліографічний запис), Каталог статей з періодичних видань та збірників (станом на 17.12.15 р. створено 92 745 бібліографічних записів, формується з 2013 р.) тощо [240].

Важливим аспектом діяльності ОНУБ з корпоративної взаємодії на регіональному рівні є формування зведених електронних

красознавчих каталогів. Зазначимо, що красознавчі зведені електронні каталоги формуються як на регіональному, так і на міжрегіональному та місцевому рівнях. Прикладом регіонального співробітництва у формуванні зведених електронних красознавчих каталогів є відповідні проекти Хмельницької, Чернівецької, Дніпропетровської, Полтавської, Харківської ОУНБ.

Крім того, за ініціативою Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського реалізується загальноукраїнський проект зі створення на сайті бібліотеки онлайн-центру кооперативної каталогізації для бібліотек України – Центрально-український кооперативний каталог (ЦУКК). Станом на початок 2016 р. у проекті брали участь 13 бібліотек Кіровоградської, Вінницької, Закарпатської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької та Чернігівської областей (метою є прискорення процесів бібліографічної обробки документів, виключення дублювання процесів та отримання реальних переваг спільного використання ресурсів. Модератором проекту є Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського) [290].

На міжрегіональному та міжгалузевому рівні варто відзначити корпоративний проект «Історична Волинь», який акумулює зусилля різних бібліотечних, наукових та архівних установ, музеїв, громадських організацій п'яти областей України (Рівненської, Волинської, Житомирської, Хмельницької та Тернопільської). Метою проекту є створення бібліографічної та повнотекстової баз даних, які відображатимуть відомості про історичну Волинь, надання широкого доступу до них через мережу Інтернет. Історична Волинь у цьому проекті розглядається як частина території, яка охоплює адміністративно-територіальну одиницю колишньої Волинської губернії (1707 р.) і нинішніх Волинської, Рівненської, Житомирської, частини Тернопільської, Хмельницької областей, території Білорусі (Брестська обл.) і Польщі [234].

Учасниками та партнерами проекту є ОУНБ, обласні музеї, обласні архіви Рівненської, Волинської, Житомирської, Хмельницької, Тернопільської областей, Національна історична бібліотека України, Воєводська публічна бібліотека м. Ольштин (Польща), Брестська обласна бібліотека (Білорусь), Інститут дослідження Волині в м. Рівному, Інститут дослідження української діаспори при Національному університеті «Острозька академія», Міжна-

родне громадське об'єднання «Волинське братство», Волинський центр історичних та геофізичних досліджень «Рівне-Суренж».

Інформація акумулюється на сайті «Історична Волинь» (<http://www.istvolyn.info/>), який серед іншого містить розділи: «Читальний зал», «Фотогалерея», «Пошук» (електронний каталог), «Документи Державного архіву Рівненської області», «Наукові записки РОКМ», «Відео – Історія Волині», «Дослідники Великої Волині», «Історична Волинь. Вебінари», «Новини». Електронна бібліотека «Історична Волинь» є одним з веб-сайтів, який підтримує в мережі Інтернет Рівненська ОУНБ.

Міжрегіональним, міжгалузевим проектом також є Придніпровський корпоративний каталог (ПКК) Дніпропетровської ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, у реалізації якого станом на початок 2016 р. брали участь 14 бібліотек (обласні, публічні бібліотеки Дніпропетровської та Харківської областей, бібліотеки ВНЗ та Бібліотека Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена Національної академії наук України) [235].

Крім ОУНБ, ефективну корпоративну взаємодію бібліотек організовує Національна бібліотека України для дітей, яка з метою прискорення процесів бібліографічної обробки документів, уникнення дублювання розпису однакових джерел інформації та обміну бібліографічними записами на загальнодержавному рівні започаткувала проект щодо розподіленого розпису передплачених бібліотеками України для дітей періодичних видань «КОРДБА». Його учасником може стати будь-яка бібліотека для дітей, яка веде електронний каталог у програмному середовищі «МАРК-SQL» або «ІРБІС».

Електронний каталог складається з окремих баз даних:

– БД «Книги» містить бібліографічні записи на 123 477 книг (станом на 1.09.2013 р.), як усіх нових надходжень до бібліотеки (починаючи з 1993 р.), так і більш ранніх років видання, опрацьованих у процесі рекаталогізування;

– БД «Статті» містить 141 715 аналітичних бібліографічних записів на періодичні видання (станом на 1.09.2013 р.);

– БД «Аудіовізуальні матеріали» представлена 4247 бібліографічними записами (станом на 1.09.2013 р.) на аудіовізуальні документи та електронні видання на різних носіях інформації (грамплаівки, компакт-диски, відеокасети тощо);

– БД «Корпоративна база статей» об'єднує аналітичні записи на статті з періодичних видань, створені фахівцями бібліотек України для дітей – учасниками корпоративного проекту, що діє з 2010 р. Станом на 1.09.2013 р. БД налічує 45 448 записів [229].

Галузеві бібліотеки також активно формують зведені електронні каталоги. Серед проектів, що реалізуються, – Зведений електронний каталог медичних бібліотек України, Зведений каталог медичної періодики, Зведений електронний каталог корпоративної бібліотечної системи сільськогосподарських бібліотек Херсонського територіального об'єднання та ін.

Однією з найактивніших категорій користувачів інформації сьогодні є студенти. Задовольнити їхні інформаційні потреби неможливо без кооперації, координації, мережевої взаємодії бібліотек ВНЗ та інших інформаційних установ. Тому бібліотеки ВНЗ посилено працюють над удосконаленням доступу користувачів закладів вищої освіти до інформаційних ресурсів шляхом налагодження корпоративної взаємодії, зокрема й у сфері електронної каталогізації.

Прикладом таких корпоративних проектів є проект Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек зі створення зведених баз даних бібліографічних видань освітянських бібліотек, періодичних видань, збірників наукових праць, дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології з можливістю пошуку в електронних каталогах.

Силами бібліотек ВНЗ станом на початок 2016 р. створені й функціонують Зведений електронний каталог бібліотек вищих навчальних закладів м. Миколаєва (учасники – бібліотеки Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова, Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського, Миколаївського державного аграрного університету, Чорноморського державного університету ім. П. Могили, Миколаївського навчального центру Одеської національної юридичної академії, Обласна бібліотека для юнацтва), Електронний каталог корпоративної бази даних періодики (на базі бібліотеки Запорізької державної інженерної академії; учасники – бібліотеки Запорізької державної інженерної академії, Запорізького національного технічного університету, Запорізького національного медичного університету та Запорізького національного університету), Корпоративний елект-

ронний каталог бібліотек ВНЗ Хмельницької області (учасники – Наукові бібліотеки Хмельницького національного університету, Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії) та ін.

Локальні зведені каталоги формуються на рівні міста. Це, наприклад, Зведений електронний каталог періодичних видань м. Луганська, Зведений каталог бібліотек Миколаєва, Зведений електронний каталог до фондів публічних бібліотек для дорослих міста Києва та ін.

Таким чином, можна констатувати, що, незважаючи на відсутність в Україні загальнонаціональної концепції бібліотечного корпоративного руху, приклади ефективного й плідного співробітництва та партнерства бібліотечно-інформаційних структур існують. Вивчення досвіду функціонування міжбібліотечних проєктів дає підстави говорити, що сьогодні бібліотечна координація у сфері каталогізації найактивніше відбувається на регіональному та локальному рівнях і, здебільшого, обмежується певним напрямом діяльності, профілем відомчого підпорядкування або галузевою спрямованістю.

Кількість учасників таких корпоративних проєктів невелика, переважно – близько десятка установ. Але навіть за таких масштабів можливості користувачів щодо дистантного доступу до електронного бібліографічного ресурсу та пошуку потрібної інформації істотно розширюються.

3.2. Доступ до повнотекстових бібліотечно-інформаційних ресурсів

Процес трансформації класичних форм бібліотечного обслуговування (МБА, ММБА, ДБО та ін.) відбувається за рахунок стрімкого розвитку інформаційних інтернет-технологій та їх впровадження в роботу бібліотечних установ.

Особливо помітні зміни, зумовлені застосуванням електронних технологій, у функціонуванні такої форми бібліотечного обслуговування, як міжбібліотечний абонемент (МБА).

Вже на початку 1990-х років західні дослідники (британські, американські) звернули увагу на зміну природи МБА: копії, що не підлягають поверненню, стали видаватися частіше, ніж оригінали. Було запропоновано замінити термін *interlibrary loan* (міжбібліотечний абонемент – МБА) на *document delivery*, тобто «доставка документа» (ДД). Бібліотечні працівники Великобританії, які є передовими фахівцями в галузі МБА, останнім часом все частіше вживають термін «дистанційна доставка документів». Цей термін запропонував М. Лайн ще у 2003 р. Відзначивши, що терміни «МБА» і «доставка документів» сьогодні втратили своє первісне значення, він запропонував прийняти як стандарт для всього бібліотечного та інформаційного світу термін «дистанційна доставка документів». На його думку, це точний і короткий термін, який охоплює всі види доставки: комерційну та некомерційну; матеріалів, що підлягають і не підлягають поверненню; на паперових та електронних носіях; доставку організаціям і окремим особам [104, с. 6]. Сьогодні в професійному колі, як в Україні, так і за кордоном, використовуються всі зазначені терміни.

МБА і ДД є найважливішими засобами функціонування інформаційного простору і забезпечення загальної доступності інформації, системою обслуговування користувачів, що надає рівні можливості у використанні інформаційних ресурсів для всіх читачів незалежно від місця проживання, професійної і соціальної належності. Водночас – це одна з найрозвиненіших і апробованих форм соціального партнерства, заснована на принципі взаємовикористання ресурсів бібліотек і власників інформації [29, с. 151].

Сьогодні багато бібліотек різних типів співпрацюють на регіональному рівні, використовуючи спільні ресурси за допомогою створеного спільними зусиллями зведеного електронного каталогу та міжбібліотечного обміну. Саме завдяки МБА користувачі мають змогу використовувати сукупні фонди бібліотек регіону і країни, а не обмежуватися тільки ресурсами певної бібліотеки.

Крім того, сьогодні зміст самого поняття «МБА» став набагато ширшим. Адже бібліотеки запозичують документи не тільки в бібліотек, а й в інших інформаційних установах. Служби МБА сьогодні мають змогу виконати запит на документ в електронному вигляді або у вигляді фотокопії і не вимагати її повернення [82, с. 93].

Організація електронних каталогів та отримання доступу до Інтернету стали передумовою для модернізації міжбібліотечного абонементу і його оптимізації за допомогою автоматизованої та електронної доставки документів. Користувачеві надається можливість самостійно здійснити пошук у режимі онлайн за електронними каталогами та відкритими базами даних і, залежно від статусу користувача (абонент МБА чи індивідуальний користувач), замовити оригінал або копію першоджерела в зручному для нього вигляді.

Організаційна й технологічна модель міжбібліотечного обміну є визначальним моментом в ефективності використання корпоративних мереж.

Сучасні мережеві технології дають змогу реалізувати ідеальну модель передавання електронного документа за один етап, тобто прямого передавання в комп'ютер користувача. У такому разі весь процес, від пошуку інформації, перевірки її наявності в місцевому фонді (або в повнотекстових базах даних) до оформлення замовлення й отримання копій документів, може бути виконаний одразу з автоматизованого робочого місця кінцевого користувача.

Сказане вище справедливе також стосовно обслуговування користувачів за міжнародним МБА (ММБА), функціонування якого дає змогу замовити й одержати документи з фондів зарубіжних бібліотек. Послуги, що надаються за ММБА, платні, так само, як і послуга електронної доставки документа.

Активний процес становлення глобальної світової інформаційної інфраструктури, що відбувається нині, торкнувся всіх сторін бібліотечної діяльності, зокрема й такого важливого каналу бібліотечно-інформаційної комунікації, як міжнародний міжбібліотечний абонемент (ММБА). Діяльність ММБА сприяє посиленню інтеграційних процесів у світі, обміну інтелектуальними багатствами людства, взаємовикористанню ресурсів бібліотек різних країн, допомагає користувачу одержувати видання, відсутні в національній документальній системі [106].

Використання сучасних інформаційних технологій, автоматизація бібліотечних процесів дає змогу здійснювати доставку копій замовнику протягом незначного проміжку часу (від кількох хвилин до кількох годин), незалежно від місцезнаходження оригіналу, – у книгосховищах Англії Австралії чи США. По суті, поряд із

традиційним МБА в бібліотеках світу й України успішно функціонує електронна доставка документів (ЕДД).

ЕДД на сьогодні є свого роду сполучною ланкою між традиційними бібліотечними і новими інформаційними технологіями, при цьому бібліотеки втрачають свою просторову замкнутість і перетворюються у відкриті автоматизовані бібліотечні мережі, обслуговуючи користувачів незалежно від їх місця знаходження.

Система ЕДД – це програмно-технологічний комплекс для забезпечення оперативного доступу користувачів до повнотекстових електронних копій документів на основі перетворення потоку запитів у вигляді бібліографічних записів у формат повних текстів.

До системи ЕДД включається весь механізм забезпечення користувачів копіями першоджерел в електронній формі: замовлення копії та його фіксація, пошук документа, виготовлення копій, їх передача, організація доступу до них.

Система дистанційного замовлення, обліку та доставки документів з фондів бібліотеки (ЕДД) дає змогу ефективно вирішувати завдання забезпечення різних галузей науки інформацією, оперативно доставляти користувачам електронні публікації, з одного боку, а з іншого – здійснювати комплектування фондів електронними копіями документів, забезпечуючи тим самим збереження найбільш цінних видань, створювати їх архів, проводити пошук інформації в ньому. Такі характеристики ЕДД, як швидкість і надійність надання електронних копій, можливість взаємовикористання ресурсів бібліотек, перетворюють її на актуальний та затребуваний спосіб бібліотечного обслуговування.

Технологічний процес ЕДД складається з таких етапів:

- отримання, фіксація та обробка замовлень;
- пошук документа;
- пред'явлення рахунка замовнику;
- оплата замовником електронної копії;
- виготовлення електронної копії;
- відправлення копії замовнику;
- збереження виготовленої електронної копії документа в архіві;
- ведення обліку виконаних робіт;
- взаєморозрахунок із замовниками й підрозділами, що беруть участь у процесі.

Тобто технологія ЕДД у цілому нагадує традиційний МБА – користувач проводить пошук у базі даних, у зведеному електронному каталозі (або іншим способом дізнається про існування необхідного йому джерела), передає замовлення службі ЕДД, яка виготовляє електронну копію (або використовує вже готову) і пересилає її користувачеві. Засобом передачі є комп’ютерні мережі, а вартість доставки не залежить від віддаленості джерела.

З розвитком системи ЕДД бібліотека формує повнотекстові бази даних (архів) часто запитуваних документів, що відчутно зменшує трудомісткість і вартість обслуговування, дає змогу пришвидшити виконання запитів користувачів, а подекуди й застосувати повністю автоматичну процедуру пошуку і передачі копії замовнику.

ЕДД може здійснюватися кількома способами (залежно від ситуації може бути обраний будь-який з них):

- пересилання файла із зображенням сторінок документа на e-mail бібліотеки з наступним роздрукуванням на принтері та надання користувачу копії на паперовому носії;

- пересилання файла на e-mail читача;

- розміщення файла на FTP – або НТТР-сервер, звідки його забирає сам читач (у цьому разі, можливо, буде потрібно сповістити споживача про виконання послуги);

- забезпечення доступу в режимі онлайн [10, с. 19].

За кордоном швидко поширюється така нова форма ЕДД, як доступ без посередника, що передбачає безпосереднє звернення кінцевого користувача до електронних ресурсів. Користувач може звернутися до відповідної автоматизованої бази даних і без посередництва бібліотеки отримати необхідний матеріал, як правило, в електронній формі, на свій персональний комп’ютер. Бібліотекар у цьому разі виступає в ролі менеджера. Особливо активно ця форма бібліотечного обслуговування застосовується в університетських бібліотеках. Практичний досвід використання цієї технології накопичений Техаським університетом (США), Сіднейським університетом (Австралія), Університетом Макджилл (Канада) та ін. [186].

Послуга ЕДД сьогодні вже стала традиційною для більшості вітчизняних бібліотек, у яких відбулась інтернетизація діяльності.

Зазвичай інформація про можливість здійснення бібліотекою ЕДД міститься на головній сторінці сайту установи або в розділі «Послуги». Умови її надання користувачам різними бібліотеками схожі – послуга платна (але доступна); доставляються електронні копії статей з журналів та збірників (у повному обсязі), фрагменти монографій та авторефератів (відповідно до чинного законодавства в галузі авторського права та інтелектуальної власності); отримані з бібліотеки електронні копії видань дозволяється використовувати тільки для наукових та освітніх цілей; забороняється тиражувати отримані копії, відтворювати їх у будь-якій іншій формі, крім одноразового роздрукування електронного файлу, передавати на будь-якій основі отримані копії іншим особам.

Стрімкий розвиток ринку електронних технологій, комп'ютерів, нетбуків, смартфонів, планшетів та інших індивідуальних гаджетів, з одного боку, поява і поширення використання електронних копій документів, у тому числі книг (е-книг) – з іншого, актуалізують таку бібліотечну послугу, як «абонемент електронних видань».

Як зазначає Н. Коржик, сутність електронного абонементу базується на виявленні його сервісно-комунікаційних складових, інформаційних потреб користувачів як предмета інформаційної взаємодії в системі бібліотечно-комунікаційного сервісу, організаційного та технологічного аспектів інформаційної взаємодії учасників бібліотечної комунікації, сучасних форм і засобів бібліотечного сервісу в умовах інтернет-комунікацій. Електронний абонемент має зміцнити позиції бібліотеки як суспільного інституту в умовах упровадження інтернет-технології в системі інформаційних комунікацій з метою підвищення її ролі та забезпечення конкурентоспроможності порівняно з небібліотечними віртуальними інформаційними службами Інтернету [149].

На актуальності цієї послуги наголошує й Українська бібліотечна асоціація (УБА), яка у свою чергу підтримує розвиток послуги – безкоштовного абонементу е-книг. Як зазначається на сайті організації, «ця послуга дасть великі вигоди – розширить можливості для читання, навчання, поінформованості, що сприятиме створенню більш грамотного, справедливого і процвітаючого суспільства» [22].

У 2014 р. Українська бібліотечна асоціація та книжковий портал «Кассіопея – сузір'я українських книжок» (store.kassiopeya.com) пропонували бібліотекам України тестування сервісу абонементу електронних книжок. Метою проекту було впровадження нової бібліотечної послуги – надання користувачам доступу до е-книжок українських видавництв у стінах бібліотеки або можливості позичати їх (на власні пристрої користувачів) на абонемент.

За сприяння УБА послуга «абонемент електронних видань» тестувалася з 26 березня по 30 квітня 2014 р. Львівською обласною універсальною бібліотекою (ЛОУНБ). Повідомленням від 26 березня користувачів бібліотеки інформували про те, що ЛОУНБ надає їм можливість скористатися безкоштовним доступом до електронної бібліотеки «Кассіопея», яка містить твори сучасної української літератури, переклади світових бестселерів; навчальну, довідкову літературу тощо, випущені українськими видавництвами Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», «Наш час» та ін.

Щоб замовити пропоновану послугу, користувачу потрібно було звернутися до працівників відділу автоматизації бібліотечних процесів Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки або надіслати заявку на e-mail kassiopeya-lounb@ukr.net. Після цього працівники відділу надавали йому логін і пароль. Для оформлення заявки та реєстрації на порталі «Кассіопея – сузір'я українських книжок» потрібно було вказати своє ім'я та прізвище, номер читацького квитка 2014 р. та адресу електронної скриньки. Після реєстрації на електронну адресу користувача надходив його логін і пароль для входу на сайт [150].

Протягом тестового періоду користувачі, які зареєструвалися, мали змогу легально й абсолютно безкоштовно оформити замовлення на книги в цифровому форматі; читати їх, використовуючи технічні засоби бібліотеки, власні ноутбуки або мобільні пристрої на платформі Android та iOS або дистанційно.

За задумом авторів проекту бібліотека отримує:

- нову послугу для користувачів: можливість надавати доступ до е-книжок як у бібліотеці, так і через видачу на абонемент (на пристрої читача);
- ліцензійний електронний контент;
- розширення кола користувачів;

– статистику використання.

Користувач отримує:

– доступ до сучасної української літератури, перекладів світових бестселерів, класичної, навчальної, довідкової літератури тощо;

– можливість читати в бібліотеці, використовуючи технічні засоби бібліотеки або власні ноутбуки чи мобільні пристрої на платформі Android та iOS;

– читати поза межами бібліотеки [42].

База електронних книг «Кассіопея» містить близько 16 тис. видань українською та російською мовами з різних галузей знань, а також художню літературу. Сайт має зручний інтерфейс із можливістю онлайн-читання, створення закладок, zoom та режиму автоматичного гортання сторінок. Кожен зареєстрований користувач отримує так звану «книжкову полицю», куди потрапляють усі обрані для читання книги.

У Великобританії в 2014 р. також відбувся річний пілотний проект, що давав змогу читачам бібліотек віддалено орендувати електронні книги.

Протягом року абоненти чотирьох публічних бібліотек Великобританії – у Пітерборо, Ньюкаслі, Віндзорі та Дербіширі – отримали змогу скористатися віддаленим доступом до каталогу, який налічував більше 1000 електронних книг. Орендувати книгу можна було на сім днів або на 21 день. Серед доступних книг були як класичні твори, так і новинки.

Мета пілотного проекту – «вивчення в реальному часі і в реальних умовах впливу віддаленого користування електронними книгами в публічних бібліотеках на авторів, видавців та бібліотечні послуги, щоб потім знайти підходящу та стійку модель для всіх учасників процесу» [41].

Поки що послуга «абонемент електронних видань» не набула поширення у вітчизняних бібліотеках.

Тим часом на ринку інформаційних послуг з'являються структури, які надають таку послугу системно і пропонують співпрацю бібліотекам у цій царині. Так, в Україні ТЗОВ «ТАНДЕМ-МЕДІА» за ініціативи ТЗОВ «ПрессКом», ТМ «Newton», ТМ «Діскавері-Клуб», ТЗОВ «Техноінфосервіс» було розроблено першу електронну бібліотеку друкованої періодики – інтернет-проект

PressPoint. Мета цього проекту полягає в наданні додаткового каналу поширення номерів друкованих періодичних видань, а також накопиченні, впорядкуванні та зберіганні великої кількості інформації, наданні інструментів для роботи читачів з електронними копіями видань.

Сайт presspoint.ua – це єдина точка продажу української преси в електронному вигляді. На сайті можна оформити передплату або придбати окремий номер. Сьогодні каталог налічує понад 600 різних видань.

Додаток PressPoint Reader – безкоштовний для завантаження рідер з можливістю придбати окреме видання або передплатити його безпосередньо з додатку. Сьогодні прикладна програма доступна на платформах iOS (iPad), Android та Windows [208].

Після вдалого оформлення замовлення, придбаний номер видання одразу потрапляє до віртуального особистого кабінету читача й автоматично стає його власністю. Тепер отримати доступ до видання можна з будь-якого пристрою – домашнього персонального комп'ютера, ноутбука або планшета.

Загалом треба зазначити, що користувач не отримує файл-джерело (PDF) для скачування. Купується можливість читання номерів у спеціалізованому додатку PressPoint Reader. Версії рідера для різних програмних платформ доступні для завантаження на сайті.

Видавці серйозно підійшли до питання захисту власної інформації. Крім табу на передачу файла-джерела (копіювання, перепродаж та передачу третім особам), існує також можливість обмежити кількість пристроїв доступу до видання.

Отримані видання можна читати офлайн. Усі випуски особистої бібліотеки зберігаються в постійному доступі.

Послуга PressPoint цікава в першу чергу бібліотекам, які відповідають сучасним вимогам роботи з інформацією. За допомогою послуги PressPoint будь-яка бібліотека може надавати безкоштовний доступ до цифрових версій вітчизняних журналів і газет.

Схема працює гранично просто. Погоджений з бібліотекою список видань з каталогу PressPoint стає відкритим для читання в стінах закладу. Послуга працює за аналогією з мережею Wi-Fi. При введенні presspoint.ua в адресному рядку браузера, користувач одразу потрапляє на персональну сторінку бібліотеки, вбудовану

в сайт. Вона представлена вітриною обкладинок доступних видань і номерів. Як зазначають автори проекту, придбання однієї цифрової версії видання дасть змогу бібліотеці заощадити на купівлі кількох його друкованих примірників для читального залу. Це також можливість для бібліотеки зберегти для майбутніх поколінь копії ретро-видань.

Статистика читання видань, яку можна отримати за допомогою користування PressPoint, буде корисною для бібліотек при вивченні читацьких уподобань та при складанні плану майбутніх замовлень [18].

Цікавим є досвід мобільних операторів «МТС Україна» та «Київстар», які створили для своїх абонентів мобільні бібліотеки.

Так, «МТС» за підтримки міських адміністрацій українських міст реалізував національний проект «Інноваційні «Мобільні бібліотеки» від МТС» у великих містах країни (Києві, Одесі, Львові, Вінниці, Житомирі). (Детально див. розд. 4).

«Київстар» створив мобільну бібліотеку Smart Kyivstar, яка працює 24 години на добу. Ресурс доступний для абонентів усієї України. Абоненти можуть читати літературу зі смартфона, планшета або звичайного мобільного телефону, який підтримує стандарт GPRS та на якому встановлено інтернет-браузер Android. Книги можна читати навіть без інтернет-з'єднання. Послуга платна.

Серед аналогічних зарубіжних проектів такого типу – віртуальна бібліотека Amazon Kindle, безлімітний доступ до якої передбачає місячну абонплату. Станом на жовтень 2015 р. безлімітний пакет Amazon Kindle надавав доступ до понад мільйона електронних видань. Купуючи місячний доступ до електронних видань бібліотеки Amazon Kindle, користувач отримує змогу прочитати стільки книг, скільки захоче і зможе, не обмежуючи себе в часі (рис. 3.1). Він також може завантажити книги для читання в автономному режимі, але після скасування підписки завантажені файли самовидаляються з пристрою [329].

Компанія уклала угоди про співробітництво з 11 тис. публічних бібліотек США, у результаті чого власники пристроїв Kindle отримали змогу відвідувати бібліотечний веб-сайт і замовляти книжки на свій пристрій прямо з бібліотечного сайту. Єдиною умовою для

цього є наявність бібліотечного читацького квитка. Електронні книжки з бібліотечних фондів доступні для власників пристроїв Kindle через сервіс OverDrive (<https://www.overdrive.com/>).

Рис. 3.1. Проморолик Kindle Unlimited

Джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=rCChiNT14 KY>

Рис. 3.2. Користування абонементом електронних видань

Джерело: <http://help.overdrive.com/customer/portal/articles/1481599-getting-started-with-kindle-books-from-your-library>

Процес простий: треба зареєструватись, зайти на сторінку своєї бібліотеки на сервісі OverDrive (вибрати з пропонованого переліку), ввести номер свого читацького квитка, обрати книгу для читання (тривалість користування послугою – 7, 14 або 21 день) та натиснути

позначку «надіслати на Kindle», після чого файл завантажується на пристрій (див. рис. 3.2). Отримані по абонементу електронних видань книжки доступні користувачам протягом обмеженого часу, так само як і звичайні паперові видання.

Автоматизація та інтернетизація бібліотечних процесів сприяли появі ще однієї форми забезпечення дистантного доступу користувачів до повних текстів документів – електронних, або віртуальних, або цифрових, бібліотек. Варто відзначити, що єдиної думки серед фахівців, щодо того, який термін доцільніше використовувати – «електронна», «віртуальна» чи «цифрова» бібліотека – поки що немає. Більшість експертів сходиться на думці, що це тотожні значення. Термін «цифрова (Digital) бібліотека» найчастіше вживається в країнах Європи та Америки, а на пострадянському просторі більш поширене визначення «електронна бібліотека».

Комітет President's Information Technology Advisory Committee (PITAC) визначає поняття електронної бібліотеки як об'єднання через мережу електронних текстів, документів, зображень, звуків, наукових даних та програмного забезпечення, яке є ядром нинішнього Інтернету, а в перспективі забезпечуватиме доступ до електронних репозиторіїв бази знань людства.

Разом з тим у бібліотечній практиці термін «цифрова бібліотека» сьогодні все частіше вживається для позначення оцифрованого паперового фонду бібліотеки, а «віртуальна бібліотека» – для розподіленого електронного ресурсу різних бібліотек або колекцій. Електронною ж зазвичай називають бібліотеку, яка є сукупністю 1) бібліотечного оцифрованого ресурсу, 2) створеного від початку в електронній формі ресурсу бібліотеки, 3) електронних ресурсів Інтернету, доступ до яких надає бібліотечний сайт через відповідні інтернет-покажчики та інтернет-путівники.

Отже, електронна бібліотека (ЕБ) – це впорядкована колекція різномірних електронних документів (ЕД) (у тому числі книг), забезпечених засобами навігації та пошуку. Може бути веб-сайтом, де поступово накопичуються різні тексти (частіше літературні, але також і будь-які інші, аж до комп'ютерних програм) і медіа-файли, кожен з яких самодостатній і в будь-який момент може бути затребуваний читачем. Віртуальні ЕБ можуть бути універсальними, що прагнуть до якнайширшого вибору матеріалу (як

вільна онлайн-бібліотека україномовної літератури «Чтиво» [<http://chtyvo.org.ua/>] або електронна безкоштовна україномовна онлайн-бібліотека загального доступу «BIBLOS.in» [<http://www.biblos.in/>]), чи більш спеціалізованими (як CiteSeer [<http://citeseerx.ist.psu.edu/>] – електронна бібліотека наукової літератури і пошукових систем, яка надає в основному літературу з галузі обчислювальної техніки та інформатики, або вітчизняна електронна бібліотека технічної літератури, книг та підручників з технічних і пов'язаних з ними дисциплін «Українська технічна література» [<https://ukrtechlibrary.wordpress.com/>]). Активно розвиваються електронні бібліотеки художньої літератури, такі як «Українська електронна бібліотека» (<http://libruk.in.ua/>), «Українська література класичних та сучасних письменників» (<http://ukr-lit.net/>) тощо, а також дитячі електронні бібліотеки – дитяча публічна онлайн-бібліотека, яка містить відскановані копії книжок «Читанка» (<http://chytanka.com.ua/>), «Весела абетка» (<http://abetka.ukrlife.org/chytanka.html>), «Українська казка» (<http://kazky.org.ua/>) тощо.

Першим проектом зі створення універсальної ЕБ став Проект «Гутенберг» (1971 р.). У 1990 р. Бібліотекою Конгресу США розпочато проект «Пам'ять Америки». У рамках проекту надається вільний і безкоштовний доступ до електронних документів з історії США [341].

У 2002 р. Google розпочинає власний проект з оцифрування книг. У грудні 2004 р. було оголошено про початок бібліотечного проекту «Google Print», який у 2005 р. був перейменований у «Пошук книг Google» [238].

У 2008 р. почала функціонувати загальноєвропейська цифрова бібліотека Europeana. А в 2012 р. в Інтернеті з'явилася бета-версія Німецької цифрової бібліотеки (Deutsche Digitale Bibliothek), у якій зібрано 5,6 млн книг, архівів, фотографій пам'ятників, репродукцій картин, аудіозаписів і фільмів[322].

На початок другого десятиріччя XXI ст. функціонування електронних бібліотек стало поширеним явищем і підтримується як різноманітними інформаційними та освітньо-науковими установами, так і спеціальними фундаціями та зацікавленими групами громадськості, які спільними зусиллями забезпечують змістове наповнення і функціонування відповідних віртуальних платформ.

Наприклад, Електронна бібліотека Інституту історії України НАН України є компонентом офіційного веб-сайту установи (<http://www.history.org.ua/>), надає доступ серед іншого до е-публікацій співробітників інституту, е-першопублікацій, е-джерел, е-републікацій, архівних довідників тощо і підтримується Інститутом історії України. Інституційними є також Електронна бібліотека української літератури Університету Торонто (<http://sites.utoronto.ca/elul/Main-Ukr.html>), цифрова бібліотека Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (<http://library.kr.ua/elib/>), Електронна бібліотека Інституту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка (<http://journalib.univ.kiev.ua/>), Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України (http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?S21 CNR=).

Водночас поряд з інституційними електронними бібліотеками реалізуються і різні за масштабом громадські просвітні проекти. Прикладом такої віртуальної бібліотеки є Міжнародна електронна бібліотека для дітей (МЕБД) (The International Children's Digital Library), створена незалежним некомерційним Фондом Міжнародної електронної дитячої бібліотеки, місія якого полягає у підтримці дітей усього світу в їх прагненні стати корисними членами глобального суспільства через можливість читати онлайн крашу дитячу літературу.

Ініціатива створення МЕБД належить міждисциплінарній дослідницькій групі Університету Меріленду (University of Maryland) спільно з інтернет-архівом (Internet Archive). До складу групи увійшли іт-фахівці, бібліотечні працівники, фахівці з освітніх технологій, дизайнери і студенти випускного курсу Коледжу інформаційних досліджень (College of Information Studies – CLIS) та фахівці Лабораторії людино-комп'ютерної взаємодії (Human-Computer Interaction Lab – HCIL) Університету Меріленду.

Вагомий внесок у реалізацію проекту зробили також члени College Park Kidsteam – групи із шести дітей віком від 7 до 11 років, які регулярно працювали з дорослими в лабораторії. Використовувався підхід під назвою «Спільне вивчення, унікальне партнерство дітей і дорослих», метою якого було розробити і дати оцінку технологіям комп'ютерного інтерфейсу, які допомагатимуть дітям

шукати, переглядати та читати електронні книги, а також ділитися ними з друзями.

Міжнародна електронна бібліотека для дітей акумулює кращі дитячі книги світової літератури і за допомогою інноваційних технологій надає до них широкий доступ. Станом на початок 2016 р. колекція бібліотеки містила понад 4619 книжок 59 мовами [185].

Цікавим прикладом поєднання цифрової та віртуальної бібліотеки є Світова цифрова бібліотека (World Digital Library), що почала функціонувати у квітні 2009 р. Вона інтегрує оцифровані інформаційні ресурси (ЕІР) різних бібліотек у глобальному масштабі. Оскільки йдеться про кумуляцію, систематизацію, збереження лише цифрових копій паперових документів, ця бібліотека є цифровою. Водночас, враховуючи відсутність відповідного фонду якоїсь окремої установи, ця бібліотека належить до віртуальних, таких, що існують і можуть функціонувати лише в середовищі Інтернет.

Світова цифрова бібліотека забезпечує доступ і дає змогу працювати зі скарбами світової культурної спадщини на одному сайті. Серед цих культурних скарбів – рукописи, карти, рідкісні книги, музичні партитури, звукозаписи, фільми, знімки, фотографії та архітектурні креслення.

Критерії пошуку об'єктів у колекції Світової цифрової бібліотеки включають місце, час, тему, тип об'єкта, установу, яка внесла об'єкт у колекцію. Крім того, об'єкт у колекції можна знайти шляхом вільного пошуку за ключовими словами на різних мовах. У числі особливих функцій – інтерактивні географічні тематичні групи, хронологія, розширений перегляд зображень і можливості інтерпретації. Описи окремих об'єктів та інтерв'ю з кураторами, присвячені наявним об'єктам, надають додаткову інформацію.

Навігаційні засоби та зміст подано арабською, китайською, англійською, французькою, португальською, російською та іспанською мовами. Набагато більше мов представлено в самих книгах, рукописах, картах, інших матеріалах, які подано мовою оригіналів.

Світову цифрову бібліотеку розробила робоча група Бібліотеки Конгресу США за сприяння багатьох установ-партнерів з різних країн, підтримки Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та фінансової підтримки з боку цілої низки компаній і приватних фондів [206].

Отже, можна констатувати, що на сьогодні електронні бібліотеки є одним із провідних напрямів організації ЕБІР, який демонструє якісні зміни у зберіганні та забезпеченні доступу до цих ресурсів.

До переваг ЕБ можна віднести: доставку інформації до користувача в будь-який зручний час та місце (досить мати комп'ютер, підключений до комп'ютерної мережі); надання розширених можливостей з пошуку інформації та її обробки (будь-яке слово в тексті може бути пошуковим виразом); забезпечення доступу до повнотекстових, унікальних документів; забезпечення користувачам широкого доступу до фондів; можливість швидкого оновлення бібліотеками своїх інформаційних ресурсів; надання інформаційних ресурсів у різних форматах (текст, база даних, діаграма тощо).

Враховуючи зазначені переваги електронних бібліотек та беручи до уваги обмеженість ресурсного, кадрового, технологічного, а також фінансового потенціалу окремих інституцій, бібліотеки почали активно налагоджувати корпоративну взаємодію в цій сфері. Зокрема, опублікована британською бібліотекою стратегія розвитку інформаційного суспільства передусім припускає кооперацію з іншими бібліотеками через формальні і неформальні угоди. Багато університетських бібліотек Великобританії беруть участь у програмі «Електронні бібліотеки». Ця програма містить 40 проєктів у семи напрямках, одним з яких є доставка документів і доступ до мережевих ресурсів.

Електронні мережі надають можливість створення спільних проєктів силами кількох бібліотек. Прикладів успішної реалізації таких проєктів доволі багато.

Зокрема, «Зустріч на кордонах» – двомовна (англо-російська) цифрова бібліотека, представлена різними засобами інформації (рис. 3.3). Її матеріали розповідають про освоєння і заселення американського Заходу, про освоєння і заселення Сибіру та російського Далекого Сходу, що відбувалося паралельно, а також про зустріч росіян і американців на Алясці та на Північно-Західному узбережжі Америки. Проєкт призначений для використання в американських і російських школах, бібліотеках, а також для широкої громадськості обох країн.

Рис. 3.3. Двомовна (англо-російська) цифрова бібліотека «Зустріч на кордонах»
Джерело: Meeting of Frontiers <http://frontiers.loc.gov/intldl/mtfhtml/mfhome.html>

Проект реалізується за ініціативою Бібліотеки Конгресу з 1999 р. У 2000 р. до нього приєдналися Російська державна та Російська національна бібліотеки. Також Бібліотекою Конгресу було укладено відповідні угоди з Бібліотекою Расмусона та Університетом штату Аляска у Фербенксі. Перші цифрові зображення з Аляски і Росії партнерськими установами були додані на сайт у січні 2001 р., серед них – рідкісні карти, фотоальбоми, ноти.

У квітні 2001 р. Бібліотека Конгресу та Інститут Відкрите суспільство Росії домовилися про створення спільних регіональних центрів з оцифрування в Новосибірську та в Західному Сибіру [334].

В Україні успішними корпоративними проектами зі створення електронних бібліотек є, наприклад, Електронна бібліотека «Культура України» (<http://elib.nplu.org/>), що функціонує на порталі Національної парламентської бібліотеки України (станом на початок 2016 р. до проекту долучилося 87 учасників – 29 бібліотек, 21 наукова установа і видавництво, 37 авторів), та ініційований Центром комп'ютерних технологій НБУВ корпоративний проект

«Наукова електронна бібліотека України». Останній передбачає формування електронного фонду за принципом зацікавленості науковців у відображенні результатів своїх інтелектуальних напрацювань у національних інформаційних ресурсах. Основна складова цього фонду – повні тексти авторефератів дисертацій, захищених в Україні у 1998 і наступних роках [96].

Головною технологією інформаційного обслуговування користувачів бібліотеки є онлайнвий доступ до наявних ресурсів. Інформаційна технологія ресурсного наповнення Наукової електронної бібліотеки України має конвеєрний характер з наступною послідовністю процесів – формування ресурсів загальнодержавної реферативної бази даних шляхом доповнення записів електронного каталогу Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського інформацією про зміст публікацій; повнотекстове розширення реферативної бази даних на основі встановлення гіпертекстових посилань на матеріали електронного фонду, надані учасниками корпоративного проекту.

Доступ до повнотекстової інформації надається користувачам не лише через електронні бібліотеки, а й шляхом створення і розміщення на сайтах інформаційних установ електронних колекцій. У цьому контексті доречно згадати такі колекції, створені зусиллями фахівців Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, як Електронна колекція «В. І. Вернадський», Електронна колекція «Т. Г. Шевченко», у яких представлено бібліографічні бази даних, цифрові копії документів з фондів НБУВ, електронні виставки, книги, зображення, галереї, ресурси Інтернету, Електронна колекція газет України, Електронна колекція карт тощо.

Такі колекції створюються як працівниками окремих бібліотечних установ, так і шляхом корпоративної взаємодії, у тому числі й на міжнародному рівні, у рамках реалізації окремих проектів. Наприклад «Почаївський проект» – спільний проект Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та Бібліотеки Російської академії наук, розпочатий за результатами конкурсу НАН України та Російського гуманітарного наукового фонду. У рамках проекту проведено дослідження й укладено ґрунтовний науковий каталог кирилических почаївських стародруків, примірники яких зберігаються у фондах двох академічних бібліотек – Росії та України; ство-

рено електронні повнотекстові копії рідкісних почаївських стародруків; здійснено реставрацію пошкоджених примірників; укладено альбом художніх прикрас, які використовувалися в почаївських стародруках. Станом на початок 2016 р. електронна колекція містила:

- 19 бібліографічних описів оцифрованих книг (База даних SDS/ISIS САБ «ІРБІС» – UNIMARC формат та DC (Dublin Core) формат);

- 3883 зображення сторінок та обкладинок оцифрованих книг;

- електронні версії стародрукованих видань, підготовлені програмою ContentE (проект «Європейської Електронної Бібліотеки» The European Library) [228].

Однією з найвідоміших електронних колекцій є представлена Бібліотекою Конгресу США електронна колекція «Пам'ять Америки» (American Memory), яка забезпечує вільний доступ через Інтернет до творів писемності, звукозаписів, картин, відеозаписів, карт і нотних видань – документальних пам'яток американської нації. Це електронний архів історії Америки і творчості американців. Представлені тут документи з колекцій Бібліотеки Конгресу та інших організацій описують історичні події, видатних осіб, пам'ятні місця й ідеї, покладені в основу американського суспільства. Ці матеріали служать освітнім і просвітницьким цілям. Більше 9 млн документів, що відображають американську історію і культуру, зібрано в понад 100 тематичних груп: манускрипти, книжкові видання, фотографії, плакати, карти, звукозаписи, відеозаписи, книги, памфлети, нотні видання [308]. Кожна онлайн-колекція супроводжується набором допоміжних засобів, що мають забезпечити пошук матеріалу, зробити його легким і зрозумілим у користуванні. Експерти бібліотеки і співробітники довідково-інформаційного відділу готові допомогти користувачам у роботі з матеріалами в режимі онлайн через сервіс «Запитай бібліотекаря» (Ask a Librarian).

Крім створення електронних колекцій, цифрових та електронних бібліотек, віртуальних платформ, за допомогою яких відбувається інтеграція наявних у різних бібліотеках та інформаційних інституціях, громадських та просвітніх об'єднаннях, в окремих користувачів документів та забезпечується можливість дистантного користування цими документами, бібліотечні та освітні інституції

задовольняють інформаційні потреби користувачів у доступі до повнотекстового ресурсу шляхом організації передплати на провідні наукові журнали і бази даних наукової інформації.

Так, НБУВ як найбільша та провідна вітчизняна бібліотечна інституція за дорученням Президії НАН України здійснює, виходячи як з потреб, так і з фінансових можливостей, закупівлю доступу до провідних світових баз наукової інформації для індивідуальних користувачів та установ НАН України, як своїх дистантних користувачів. Зокрема НБУВ передплачує та надає доступ до таких баз даних наукової інформації: SciVerse Scopus (Президія НАН України, НБУВ, 55 установ НАН), ScienceDirect Freedom Collection (НБУВ, 56 установ НАН), Academic Search Complete (НБУВ, 26 установ), Inspec (НБУВ, 11 установ), а також електронної бібліотеки дисертацій Російської державної бібліотеки [103].

Також за підтримки Асоціації «Інформаціо-Консорціум» НБУВ надає доступ своїм користувачам до безкоштовних баз електронних ресурсів BioOne та East View. Для зручності користувачів уся необхідна інформація про доступ до передплачених та безкоштовних баз даних, а також методичні матеріали щодо їх використання розміщені на порталі НБУВ у розділі «Електронні ресурси».

Спільно з власниками баз даних фахівці НБУВ здійснюють постійний консультаційний супровід користування цими ресурсами, вивчають запити і побажання користувачів. Для того щоб зорієнтувати бібліотеки наукових установ і науковців у середовищі наукової інформації, НБУВ систематично організовує навчально-практичні семінари, майстер-класи, у разі потреби надає індивідуальні консультації [198].

Масштабний інноваційний проект із забезпечення доступу користувачів до світової наукової інформації, у тому числі й до передплачених ліцензованих інформаційних продуктів (електронні журнали, електронні книги, бази даних), – ELibUkr – реалізується в Україні за ініціативи Києво-Могилянської Фундації Америки за участі Центру Технологій та Інноваційного Менеджменту Норт-вестерн Університету США та Всеукраїнської асоціації «Інформаціо-Консорціум».

У реалізації проекту беруть участь Національний університет «Києво-Могилянська академія», Чернівецький національ-

ний університет ім. Юрія Федьковича та Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна [97]. Основу ELibUkr становить єдиний потужний портал, що спрямовує користувачів до всіх типів електронної інформації (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Головна сторінка portalу ELibUkr

Джерело: <http://www.elibukr.org/>

Студенти, викладачі та науковці отримують вільний доступ до всіх ресурсів проекту. Зокрема, у лютому 2016 р. портал ELibUkr інформував про відкриття учасникам консорціуму ELibUkr тестового доступу до платформи PressReader, яка містить цифрові копії понад 5000 найменувань газет і журналів зі 100 країн світу 60 мовами; тестового доступу до китайських баз даних наукової інформації, а саме: China Academic Journals Full-text Database (CJFD), China Yearbooks Full-text Database (CYFD), China Doctoral Dissertations/ Masters' Theses Full-text Database (CDMD), China STM English Journals Proceedings Focus (CSTM), Journals Translation Project (через участь у співзаснуванні нового Консорціуму e-VERUM – тестового доступу до відомої наукометричної платформи

Web of Science від корпорації Thomson Reuters). Слід зазначити, що НБУВ також є учасником Консорціуму e-VERUM [202].

Участь у проекті дає змогу його учасникам зменшити вартість передплати баз даних через спільні закупівлі, заощадити кошти за рахунок централізованого управління передплатами, досягти домовленості з провідними провайдерами про спеціальні ціни для України.

Станом на початок 2016 р. проект об'єднував 34 учасників.

Таким чином, сьогодні спостерігається тенденція підвищеного попиту з боку користувачів до повнотекстових бібліотечних ресурсів. А такі дистантні послуги, як ЕДД, абонемент електронних видань, створення повнотекстових електронних колекцій, цифрових бібліотек та забезпечення до них доступу, надання доступу до передплачених баз даних сприяють інтеграції широкого спектра інформаційних ресурсів, включаючи тексти, відеоматеріали, картографічну продукцію тощо, та якнайширше задовольняють інформаційні потреби користувачів.

3.3. Комплексні бібліотечно-інформаційні продукти і послуги інтернет-обслуговування

Важливе місце в структурі бібліотечно-інформаційної діяльності посідає виставкова робота, яка є засобом розкриття інформаційних ресурсів, демонстрації стилю бібліотеки і творчих можливостей персоналу.

В умовах впровадження в бібліотечну практику інтернет-технологій традиційну виставку доповнила віртуальна.

Віртуальна книжкова виставка – це публічна демонстрація в мережі Інтернет за допомогою засобів веб-технологій віртуальних образів спеціально підібраних і систематизованих творів друку та інших носіїв інформації, а також загальнодоступних електронних ресурсів, рекомендованих дистантним користувачам бібліотеки для огляду, ознайомлення та використання.

У сучасних умовах віртуальна бібліотечна виставка стає ефективним інструментом надання доступу до інформаційних ресурсів з різної тематики та засобом інформування дистантних користува-

чів про нові надходження. Варіативність інструментів виконання, наявність численних сервісів з великим функціональним набором, видова багатоманітність в організації віртуальних виставок сприяє комплексному розкриттю багатства бібліотечних фондів, задоволенню інформаційних потреб користувачів, ефективному використанню наявних інформаційних ресурсів, організації інформаційного простору, а також розвитку творчості, збагаченню досвіду бібліотечного персоналу.

За висновками фахівців, віртуальна бібліотечна виставка є новим, багатофункціональним інформаційним ресурсом, що надає широкому колу користувачів змогу підвищити ефективність пошуку інформації, розширити коло джерел (тексти, графіка, аудіо, відео та ін.), отримати комплексне уявлення з проблеми, якій присвячена виставка, а також сприяє розвитку особистості й підвищенню її культурного рівня.

Віртуальна виставка передбачає презентацію видань в інтернет-середовищі, розкриває їх зміст, а також надає доступ до інформаційних ресурсів бібліографічного, фактографічного, енциклопедичного характеру, що існують в електронному вигляді та доступні через мережу Інтернет.

Н. Збаровська під віртуальною виставкою розуміє електронну виставку у форматі PowerPoint – у вигляді електронної презентації. Автор пропонує таку виставку при відповідному звуковому оформленні й наявності мультимедійного проєктора застосовувати як ілюстративний матеріал на таких комплексних заходах, як літературні вечори, дні інформації. Підготовлену презентацію можна використовувати і в роздрукованому вигляді як ілюстрований рекомендаційний бібліографічний покажчик. Серед аргументів на користь створення віртуальних виставок як форми бібліотечного обслуговування Н. Збаровська називає: можливість індивідуальної самостійної роботи читача, нетрадиційну подачу матеріалу, наочність, структурування матеріалу [113, с. 46].

І. Торлін описує досвід організації віртуальної виставки на сайті Національної бібліотеки України для дітей, яка пропонує користувачам оцифровані видання – твори видатних українських і російських художників-ілюстраторів. Після вибору потрібного видання користувач може побачити в зменшеному вигляді всі його

сторінки і скласти про нього попереднє враження. Кожне зображення пов'язане гіперпосиланням з веб-сторінкою, де його можна детальніше роздивитись та ознайомитися з відповідною інформацією. Зображення представлено в jpg-форматі [279, с. 850].

На сьогодні у фаховій літературі найбільш поширеним є визначення віртуальної книжкової виставки як публічної демонстрації в мережі Інтернет за допомогою засобів веб-технологій віртуальних образів спеціально підібраних і систематизованих творів друку та інших носіїв інформації, а також загальнодоступних електронних ресурсів, рекомендованих дистантним користувачам бібліотеки для огляду, ознайомлення та використання.

Ілюстративно-книжкова виставка

Рис. 3.5. Ілюстративно-книжкова виставка «22 січня – День соборності України»
Джерело: Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка» http://library.lp.edu.ua/Den_zluku

Віртуальна виставка дає змогу бібліотечному фахівцю спрямувати увагу читача на додаткові інформаційні джерела, наявні в мережі, запропонувати скористатися іншими сервісними послугами.

гами бібліотеки, комплексно висвітлити визначену для розкриття через виставку тему (рис. 3.5). Таким чином віртуальна бібліотечна виставка, будучи мобільною, компактною, змістовною, інтегруючи інформацію про бібліотечні фонди та інформаційні ресурси середовища Інтернет, функціонує як інструмент навігації у загальному потоці інформації.

Як зазначає Л. Ткачук, перші віртуальні виставки були мистецькими, розміщувалися на сайтах арт-галерей, музеїв, мистецьких організацій і повністю відповідали поняттю «виставка», основною специфічною рисою (і перевагою) якої є показ самих творів (друку, мистецьких тощо), що дає користувачеві змогу безпосередньо ознайомитися з ними, а якщо йдеться про книжкову виставку, то негайно отримати конкретне видання для читання. У мережі Інтернет функціонують також віртуальні виставки бізнесового спрямування (презентують товари та послуги, подають їх детальну характеристику), поліграфічні виставки (демонструють сучасні досягнення поліграфії та технології друку) тощо [278, с. 37].

На сьогодні існують різні моделі віртуальних виставок – фото-виставки; бібліобанер; виставки з аудіосупроводом, виставки-«лістівки» (за окремим невеликим літературним твором); виставки-«ілюстрації» з широким мультимедійним контентом, у тому числі аудіо- та відеорядом; розгорнуті виставки (з розділами, цитатами, ілюстраціями, текстом, відео- та аудіоматеріалами); тематичні виставки; книжкові виставки – «стрічка часу», виставка-вікторина, виставка-презентація, виставка-подорож, виставка-питання тощо [51].

Автори віртуальних виставок використовують різноманітні підходи до їх організації: від на сьогодні вже традиційного, консервативного – зображення обкладинок книг та анотацій видань у форматі документа Ms.Word, до анімаційного. На виставках останнього типу представлено різноманітний ілюстративний, аудіо- та відеоматеріал, бібліографічні списки за темою. Використання серед інших засобів можливості веб-дизайну – наступний крок у розвитку концепції віртуальних виставок.

Фахівці зазначають, що віртуальні виставки перестають дублювати традиційні книжкові, які демонструються в бібліотеці, і створюються спеціально для представлення в інтерактивній формі

з використанням усіх переваг інтернет-середовища. Такі виставки виконуються як міні-сайти, де велика увага приділяється не лише традиційним бібліотечним прийомам розкриття інформації про книгу, а й широко використовуються можливості віртуального простору з залучення додаткових видів інформації (наприклад, оцифровані витяги з книги, рецензії, відгуки, інтерактивні посилання).

Використання в бібліотечній практиці віртуальних виставок дає змогу розв'язати низку проблем, які неможливо вирішити традиційними методами. Це, зокрема, забезпечення збереження документів через оцифрування; оперативність організації виставки та можливість постійного її поповнення новими документами; представлення документів у потрібній кількості назв; необмеженість терміну експонування документів; можливість перегляду змісту окремих документів (наприклад, збірників наукових праць) та ілюстрацій; розкриття змісту видання за допомогою анотації; представлення документів, які відсутні у фондах цієї бібліотеки, але мають певне значення для розкриття заданої теми; можливість дистанційного перегляду виставки без відвідування бібліотеки та у будь-який час (24 години на добу, 7 днів на тиждень) [136].

Також до переваг віртуальних виставок як форми бібліотечного обслуговування можна віднести можливість індивідуальної самостійної роботи користувача з поданими матеріалами; наочність; структурованість матеріалу. Отже, користувачі послуги віртуальної виставки можуть отримати повну інформацію щодо теми, яка їх цікавить, без поспіху, часових чи географічних обмежень, наочно ознайомитися з інформаційним ресурсом та одержати іншу додаткову інформацію, що у перспективі може мотивувати звернення користувачів до ресурсів бібліотеки і таким чином сприятиме активному відвідуванню її сайту.

У книзі «Виставкова діяльність публічних бібліотек» Н. Збаровської наведено алгоритм підготовки до організації віртуальних книжкових виставок. Дослідниця виокремлює такі етапи підготовки віртуальної виставки:

І. Розробка моделі віртуальної книжкової виставки (вибір теми виставки; аналіз матеріалу; відбір необхідних книг та ілюстрацій; розробка схеми виставки).

II. Технічна підготовка проекту (сканування ілюстрацій, підготовка текстових матеріалів).

III. Оформлення робіт у форматі Power Point (створення слайдів; використання анімаційних елементів) [114, с. 123].

Враховуючи наявність сьогодні численних сервісів для виконання віртуальних виставок, у підготовці такого бібліотечно-інформаційного продукту варто також виділити етап визначення сервісу виконання майбутньої віртуальної виставки відповідно до обраної моделі. А втім, у будь-якій віртуальній виставці, незалежно від використаного сервісу, її основними елементами є візуальний ряд і текст. Можна додати і звук – багато сервісів надають таку можливість. Тим більше, що за бажанням користувача цю функцію можна вимкнути.

Для анімаційних виставок попередньо пишеться сценарій, підбираються книги, розробляється стилістика виставки, визначаються герої, їх образи та послідовність і комбінація рухів персонажів, кількість анімаційних заставок.

В елементах дизайну віртуальної виставки мають бути враховані пропорції, колористичні й текстові особливості документів, що експонуються. Графічні засоби експозиції можуть також відтворювати деякі елементи видань, спрощуючи зорове орієнтування в структурі віртуальної бібліотечної виставки. Музичний супровід відтворює систему естетичних асоціацій, пов'язаних зі світом звуків, характерних для тієї чи іншої теми виставки.

Використання інноваційних комп'ютерних технологій у виставковій діяльності бібліотек означає, як правило, графічне оформлення заголовків, цитат та ілюстрацій (програми Print Shop DeLux, Corel Draw та ін.). Мультимедійні технології дають змогу значно розширити межі представлення інформації, створювати різноманітні інформаційні продукти.

На сьогодні також існують певні рекомендації щодо розташування текстової інформації на екрані. Ці рекомендації передбачають розміщення підказок та довідкових повідомлень у верхній частині екрана і використання різноманітних ефектів для виділення елементів або фрагментів тексту.

Досвід роботи зі створення віртуальних виставок у програмі PowerPoint дає змогу запропонувати кілька рекомендацій щодо

анімаційного оформлення текстів. Так, при використанні в текстових фрагментах анімаційних ефектів потрібно враховувати, що віртуальна бібліотечна виставка може бути реалізована у двох режимах: довільної демонстрації і демонстрації, яка регулюється користувачем. Ці режими передбачають різний час перегляду. Поява тексту за принципом «друкарської машинки» – за літерами – уповільнює час перегляду виставки та, якщо тексту досить багато, втомлює зір. При використанні традиційних (статичних) малюнків і фотографій важливо обрати оптимальний масштаб зображення та вдало використати палітру кольорів. Якщо графічне зображення подано разом з текстом, рекомендується залишати екран однотонним; розмір деталей має відповідати можливостям екрана та особливостям зорового сприйняття.

Крім програми PowerPoint, відомо досить багато різноманітних графічних редакторів, які можуть бути використані при створенні віртуальних бібліотечних виставок. Частина з них є прикладними програмами у складі Windows (Paint), компонентом текстового редактора Word (WordArt), інші є спеціальними програмами для створення та обробки зображень (Microsoft Picture-It, Paint Shop Pro, PictureMan, CorelDRAW і ін.).

Фахівцями Дніпропетровської обласної науково-медичної бібліотеки у 2010 р. було розроблено «Практичне керівництво по проведеному електронних виставок у бібліотеці», у якому розглянуто специфічні можливості деяких таких програм, що дають змогу працювати з графічними файлами.

1. Paint Shop Pro 7.0 – програма надає можливість створення графічних файлів з використанням різноманітних інструментів: щіточок, крейди, олівців, пер, маркерів, пульверизаторів тощо. Для кожного з цих інструментів встановлюються певні параметри: товщина лінії, ступінь прозорості тощо.

Крім того, програма забезпечує роботу з фотографіями: редактор фотозображень дає змогу перетворити фотографію в гравюру, ескіз олівцем, мозаїку, тиснення тощо. У програмі можна створювати анімації, відтворювати файли у вигляді «віртуального альбому» чи галереї. Інтерфейс програми – англійською мовою.

2. PhotoImpact 7 – програма надає можливість працювати з фотографіями, створювати веб-сторінки та графічні файли.

Для роботи з векторною графікою існує набір інструментів і бібліотека образів. Мова інтерфейсу – англійська.

3. CorelDRAW – програмний комплекс. До комплекту поставки CorelDRAW входить бібліотека образів (понад 40 тис. картинок, 1000 фотографій, 1000 шрифтів і 450 спеціальних шаблонів). Основними графічними інструментами є звичайні геометричні фігури та лінії. За допомогою цього редактора можна створювати заголовки, логотипи й рекламні тексти. Програма підтримує не тільки стандартну заливку об'єкта, а й заливку з перетіканням кольору, складний візерунок текстури. Мова інтерфейсу програми: у версії CorelDRAW 8 – російська, у версії CorelDRAW 10 – англійська.

4. PictureMan Painter 2.0 – Програма пропонує три рівні складності: від новачка до професіонала. Містить набір інструментів залежно від рівня складності, а також фільтри і спецефекти. Дає змогу працювати з готовими зображеннями. Мова інтерфейсу – російська.

5. «Весела каліграфія» – програма є електронним підручником малювання для малюків, однак може використовуватися і як графічний редактор для оформлення в дитячих бібліотеках. Програма пропонує великі можливості роботи зі шрифтами: для оформлення літер передбачені різні орнаменти, заповнення, аплікативні форми [231].

Характерною властивістю інтернет-середовища є постійний розвиток сервісів, що зумовлює й постійне урізноманітнення форм роботи зі створення віртуальних бібліотечних виставок та їх видів.

На сьогодні найбільш ефективні та перспективні для використання у бібліотечній практиці в процесі створення віртуальних виставок такі сервіси: Calameo, Maps.google, Slideshare, PhotoPeach, Wix.com, Prezi, Dipity, TimeRime, Popplet, Mindmeister, Playcast, Myebook, Glogster, Thinglink, BannerSnack, Sharesnack, Empress, ZooBurst.

Calaméo – це сервіс для миттєвого створення інтерактивних публікацій в Інтернеті, що дає змогу створювати інтерактивний електронний документ для читання з комп'ютера (рис. 3.6). Сервіс також цікавий можливістю миттєвого створення книжкової полиці, яка оригінально виглядає на сторінці.

Рис. 3.6. Віртуальна виставка «Артбук. Шевченко-200», виконана за допомогою сервісу Calameo

Джерело: Тернопільська БібліоМишка <http://2biblternopil.blogspot.com/2014/08/calameo.html>

За допомогою георесурсу Maps.google можна створювати віртуальні виставки-подорожі. Зокрема, цей сервіс дає змогу поєднувати місця, пов'язані з іменами письменників чи подорожами їхніх літературних персонажів. Для створення віртуальної виставки необхідно позначити міткою потрібне місце на карті. У вікні над міткою можна додавати пояснювальний текст, відео або фото тощо. Готову виставку-подорож можна редагувати і змінювати. Сервіс дає змогу працювати над картою колективно та із залученням користувачів.

Також віртуальну виставку-подорож можна створити за допомогою сервісу Slideshare. Це сервіс цифрової публікації, який дає змогу транслювати віртуальні виставки у вигляді слайд-шоу. Для цього потрібно зареєструватися на сайті, завантажити готову презентацію у форматі PowerPoint. Після цього вона буде доступна для перегляду в мережі Інтернет на Slideshare чи на сторінці іншого сайту або блогу. Slideshare дає змогу ділитися опублікованою презентацією в соціальних мережах Facebook, Twitter тощо (рис. 3.7). Віртуальну виставку допоможе створити сервіс PhotoPeach, що призначений для оформлення простих та яскравих фотовиставок (див. рис. 3.8). Він дає змогу завантажувати з комп'ютера або іншого са-

йту достатню кількість зображень обкладинок книг та представляти виставку у двох варіантах: у вигляді фотокаруселі і слайд-шоу.

Рис. 3.7. «Велика подорож» – віртуальна книжкова виставка, виконана за допомогою сервісу Slideshare. Джерело: Харківська обласна бібліотека для дітей <http://www.slideshare.net/hobd/ss-29065587>

Віртуальну виставку-сайту зручно оформити за допомогою сервісу Wix.com – сучасної платформи для безкоштовного створення сайтів (див. рис. 3.9).

Wix.com – це конструктор інтернет-проектів із широким набором функцій. Сервіс надає доступ до великої кількості готових шаблонів, які можна використати в роботі. Шаблони дають змогу вибрати або завантажити потрібне зображення, додати текст, змінити колір, розмір шрифтів, розмістити гіперпосилання на інші ресурси за темою. Недоліком сервісу є те, що він функціонує виключно в мережі Інтернет.

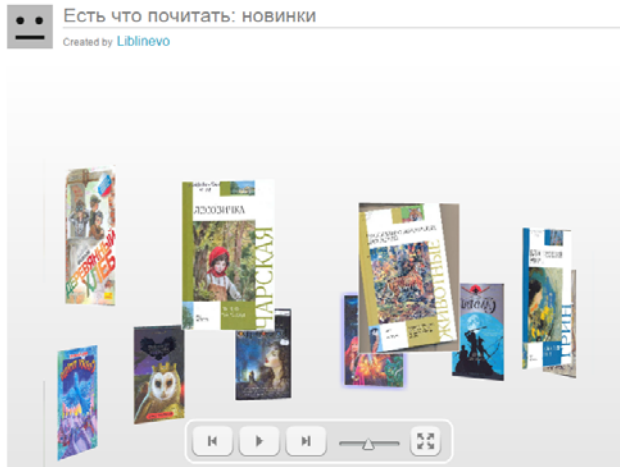

Рис. 3.8. Віртуальна виставка «Есть что почитать: новинки», виконана на платформі PhotoPeach. Джерело: Сайт PhotoPeach http://photopeach.com/album/1-51_kn37?ref=esp#spiral

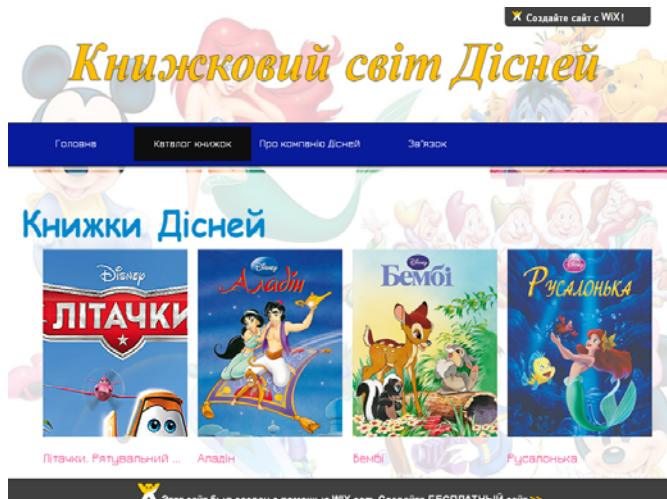

Рис. 3.9. Віртуальна виставка-сайт «Книжковий світ Дісней», виконана на платформі Wix.com. Джерело: Сайт Wix.com http://tshmygol.wix.com/disney#!lookbook/c13_qh

Для створення медіа-презентацій з ефектом 3 D можна використовувати сервіс Prezi (рис. 3.10). Інструменти Prezi дають змогу «наближати» й «віддаляти» слайди, «заглиблюватись» в окремі слайди, відкриваючи в них додаткові зображення або посилання, що створює «тривимірний ефект». Цей сервіс можна використовувати для підготовки виставки-презентації, невеликих оглядів тощо. До того ж матеріал можна згорнути в одну картинку і, збільшивши той чи інший слайд, зробити акцент на певному тексті, слові, зображенні.

Рис. 3.10. Віртуальна виставка «Таємничий Схід Джеймса Клавелла», виконана на платформі Prezi.com

Джерело: <https://prezi.com/d7ujzjkjbxmq/presentation/>

Віртуальна виставка-«стрічка часу» може бути виготовлена за допомогою сервісів Dipity та TimeRime. Сервіс TimeRime призначений для створення хронологічних стрічок або стрічок подій, так званих Timeline. Dipity-технологія дає змогу оформлювати інтерактивні персональні книжкові виставки та тематичні книжкові експозиції за хронологією. Таку виставку можна доповнювати ілюстраціями, відеоматеріалами, посиланнями, картою, а переглядати

створене можна в трьох режимах на вибір (рис. 3.11). Сервіс передбачає можливість колективної роботи над проектом.

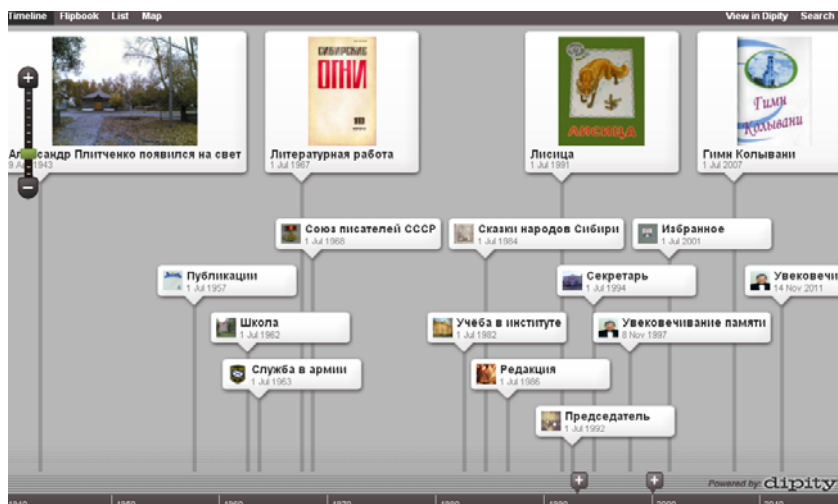

Рис. 3.11. Віртуальна виставка-«стрічка часу», виконана за допомогою сервісу Dipity
Джерело: <http://www.dipity.com/OlgaMakaro/Aleksandr-Plitzenko/?mode=embed&z=0#timeline>

Сервіси Popplet та Mindmeister дають змогу створювати розгорнуті виставки-«ментальні карти», з розділами, цитатами, ілюстраціями тощо. Технологія передбачає можливість використання під час підготовки виставки відео- та аудіоматеріалів, текстів. Крім того, ці сервіси зручні для організації колективної роботи, а також для залучення користувачів до створення виставки.

Сервіс Plaucast призначений для створення інтерактивних віртуальних листівок. Може бути корисним і в підготовці віртуальної виставки у вигляді плейкасту, який поєднує зображення, відео, звук. Особливо цікавою така виставка буде для дитячої аудиторії.

За допомогою сервісу Myebook можна створити віртуальну виставку у вигляді своєрідної мультимедійної «книги» шляхом компіляції інформації з різних джерел. Інформація може бути різноформатною: текст, фото, аудіо, відео, або комбінація всіх згаданих

типів файлів. Сервіс дає змогу створювати свої власні електронні книги, збираючи разом сотні типів необхідних файлів, включаючи PDF, DOC, TXT. Цікаво, що Myebook може самостійно знаходити і збирати файли з ресурсів, де зареєстрований певний користувач. Так, Myebook може забирати інформацію з Facebook, Flickr, 23, Bebo, Photobucket, Picasa, так само як і з десятків інших.

Яскраву книжкову фотовиставку або бібліобанер можна створити за допомогою сервісу BannerSnack. У банер, крім картинок, можна вставляти відео та редагувати в будь-який час.

Для створення віртуальної інтерактивної виставки-плаката варто скористатися можливостями сервісів Thinglink або Glogster. У таких інтерактивних постерах (глогах) можна розмішувати фото і малюнки, аудіо- і відеофайли, посилання на інші ресурси Інтернету.

Сервіс Sharesnack дає змогу створити звукову виставку за творчістю одного письменника або за певною темою. Створюється продукт простим способом: у пропоновану форму вставляються посилання на відео з YouTube.

Сервіс Empress зручний для створення виставки-ілюстрації. Для створення презентацій ресурсом пропонується спеціальний редактор – Empressr Composer, що має зручний інтерфейс. Недоліком ресурсу є відсутність підтримки кирилиці.

ZooBurst – сервіс, що дає змогу створювати 3 D-книги. Для вставки картинок використовується бібліотека Clip Art, проте можна завантажувати і зображення з диска комп'ютера.

Як бачимо, наявні сервіси відкривають широкі можливості для створення віртуальних виставок, що сприяє урізноманітненню форм останніх. З найбільш популярних на сьогодні серед бібліотечних фахівців можна назвати виставку-сайт, виставку-плакат, виставку-стрічку часу, виставку-ментальну карту, виставку-3 D-книгу, виставку-слайд-шоу, виставку-віртуальну дошку, виставку-презентацію, виставку на географічній карті.

Використання такої форми інтернет-обслуговування як віртуальна виставка, у бібліотечній діяльності дає змогу вирішити важливі завдання відповідно до запитів сучасного суспільства. Зокрема, істотно вдосконалити якість інформаційного обслуговування користувачів, комплексно представити інформаційні ресурси

бібліотек та інтегрувати інформацію про них в інтернет-середовище, надати доступ до наявного в бібліотечних фондах великого ресурсу культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх поколінь, що є надійним орієнтиром у вітчизняному інформаційному виробництві, в утвердженні суспільних ідеалів, консолідації українського суспільства, збереженні його національної ідентичності й самобутності.

У сучасних умовах віртуальна бібліотечна виставка стає ефективним інструментом забезпечення доступу до інформації дистантного користувача. Створення бібліотеками віртуальних виставок, які ознайомлюють користувачів із книжковими колекціями національних історично-культурних пам'яток, художніми, музичними, відеоколекціями, оцифрованою рукописною спадщиною, не лише сприяє підвищенню освітньо-культурного рівня громадськості, наступності національної свідомості, а й представленню України в глобальному інформаційному просторі.

Іншою перспективною, поки що відносно новою в Україні, комплексною бібліотечною інтернет-послугою є організація проведення наукових відеоконференцій та вебінарів.

Вебінар – це «віртуальний» семінар, організований за допомогою інтернет-технологій. Вебінару властива головна ознака семінару – інтерактивність.

Для того, щоб узяти участь у вебінарі потрібно зареєструватись учасником і в призначений час клікнути на надіслане організаторами посилання та підключитися до відповідного сайту. Вебінар відбувається онлайн за допомогою інструменту Microsoft Lync. Необхідне обладнання: комп'ютер з підключенням до Інтернету, мікрофон та навушники. Під час вебінару, як і під час звичайного семінару, є можливість взаємодіяти з ведучим, тобто виконувати його завдання, відповідати на його запитання і ставити свої.

Після завершення заходу залишається відеозапис, який теж можна використовувати з метою навчання. Фактично, це готовий бібліотечно-інформаційний продукт.

Найлегший спосіб організувати вебінар – скористатися послугами компаній, які на цьому спеціалізуються.

В Україні перші вебінари в бібліотеках проходили за підтримки Української бібліотечної асоціації (УБА) та програми «Бібліоміст».

У 2014–2015 рр. у контексті підготовки до проведення позачергових виборів Президента та Верховної Ради з метою ознайомлення з проблемами, нормативно-правовою базою, а також для глибшого розуміння бібліотекарями та користувачами книгозбірень виборчого процесу, надання інформації про шляхи реалізації прав і свобод громадянина під час виборів, Українська бібліотечна асоціація за підтримки Посольства США в Україні реалізувала проект «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців реалізації конституційних прав» із запровадження у бібліотеках нової послуги – «інформування та просвіта виборця-громадянина» – у формі вебінарів, які проходили на базі регіональних тренінгових центрів по всій Україні.

Згідно з проектом було проведено шість вебінарів за темами:

1. «Вибори як елемент демократії. Виборчі права громадян України».
2. «Нормативно-правова база виборчого процесу. Діяльність Центральної виборчої комісії».
3. «Вибори народних депутатів до Верховної Ради України».
4. «Вибори Президента України».
5. «Вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».
6. «Можливі порушення виборчих прав громадян. Способи захисту і відповідальність» [115].

Як зазначив у своєму блозі О. Проців, «за проектом було проведено шість вебінарів для бібліотекарів і користувачів бібліотек Тернопільської області, спрямованих на формування у виборців-користувачів бібліотек розуміння виборчого процесу як засобу реалізації прав і свобод людини, надання інформації про механізм реалізації та захисту своїх прав.

Під час вебінарів було розглянуто нормативно-правову базу виборчого процесу, принципи та особливості діяльності Центральної виборчої комісії, особливості проведення виборів народних депутатів до Верховної Ради України, Президента України, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Також учасники вебінарів дізнались про можливі порушення виборчих прав громадян та способи захисту від них» [115]. Для тих, хто не зміг приєднатись онлайн, інформація про проведені вебінари та їх

відеозапис розміщувалися на сайтах бібліотек, у блогах та мережі YouTube.com.

Цикл вебінарів «Бібліотека і виборчий процес» викликав жвавий інтерес з боку користувачів. В «Аналітичній довідці за результатами опитування слухачів циклу вебінарів «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців реалізації конституційних прав» у Тернопільській ОУНБ» зазначено, що цикл вебінарів прослухали понад 1299 осіб, з яких 1153 долучилися до вебінарів онлайн, а 146 переглянули їх записи в мережі Інтернет на відеохостингу YouTube.com [2].

Це бібліотекарі та читачі ОУНБ, центральних бібліотек районів, а також користувачі мережі Інтернет, які дізналися про вебінари із засобів масової інформації, оголошення на сайті бібліотеки, у соціальних мережах тощо.

Реальні історії успіху користувачів бібліотек, які прослухали цикл вебінарів, представлено в PR-звіті УБА з реалізації проекту станом на 31 березня 2015 р. [237].

Аналіз досвіду проведення бібліотеками вебінарів дає підстави говорити про те, що така форма роботи цікава й корисна як для користувачів, так і для працівників бібліотек.

3.4. Сучасний стан електронного довідково-бібліографічного обслуговування

Нині одним з напрямів діяльності бібліотек, який найбільше відчуває потужний вплив цифрових технологій та інтенсивно змінюється під цим впливом, є довідково-бібліографічне обслуговування. У недавньому минулому масове бібліографічне інформування здійснювалося шляхом випуску численних списків нових надходжень, поточних покажчиків і бюлетенів. Використання нових інформаційних технологій докорінно змінило й полегшило інформування аудиторії про нові матеріали. Вся робота, пов'язана зі збором інформації, редагуванням, друкуванням та доведенням її до споживача замінюється розміщенням відомостей про видання на сайті бібліотеки. Списки нових надходжень та інформація про видання, що надійшли до бібліотеки за певний період, розміщу-

ються на сайтах бібліотек, також більшість бібліотек мають архіви списків нових надходжень.

Перенесення акценту з випуску поточних друкованих покажчиків і бюлетенів на створення регулярно поповнюваних електронних баз даних, крім іншого, помітно підвищує оперативність інформування читачів.

Детально питання електронного довідково-бібліографічного обслуговування та окремих аспектів його функціонування розглядається в працях Т. Добко [88], Л. Варюхіної [39], Н. Адріанової [1], С. Романської [242], Л. Трачук [283] та ін.

Підтвердженням змін у довідково-бібліографічному обслуговуванні стало налагодження функціонування в бібліотеках електронного довідково-бібліографічного обслуговування (Е-ДБО), ідеться про надання користувачам довідково-бібліографічних послуг відповідно до їхніх запитів через телекомунікаційні мережі та створення відповідних структурних підрозділів (служб Е-ДБО). Такі підрозділи орієнтовані на обслуговування дистантних користувачів і надання у відповідь на запити готової інформації як у вигляді посилань на наявні мережеві ресурси, так і у звичній для користувачів формі – у вигляді бібліографічних списків та фактографічних даних. При цьому служби Е-ДБО є не тільки організаційною формою обслуговування, а й потужним інструментом вивчення інформаційних потреб нової групи користувачів.

У бібліотечній практиці послуга довідково-бібліографічного обслуговування користувачів через мережу Інтернет отримала різні назви в різних інституціях – «Віртуальна довідка», «Віртуальна бібліографічна довідка», «Запитай бібліотекаря», Е-ДБО, «Ask a Librarian» тощо.

Електронне ДБО є предметом розгляду Постійного комітету з довідково-інформаційної роботи ІФЛА, який працює з 2002 р. Одним з результатів діяльності комітету стало вироблення «Керівних принципів ІФЛА щодо цифрових довідково-інформаційних служб». Цей документ регламентує формування стратегії довідково-інформаційного обслуговування в електронному середовищі, його планування, кадрове забезпечення, основи підготовки персоналу, висвітлює правові питання, просування служби на інформаційному ринку. У Керівних принципах терміни «віртуальне ДБО», «цифрове

ДБО», «електронне ДБО», «інтерактивне ДБО», «інтерактивне ДБО в реальному масштабі часу» розглядаються як синоніми [283].

На веб-порталі НБУВ сервіс електронного довідково-бібліографічного обслуговування іменується «Віртуальна бібліографічна довідка» (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/info_lib.html) і визначається як інтерактивна послуга, яка дає відповіді на разові запити віддалених (індивідуальних та колективних) користувачів, пов'язані з пошуком інформації з усіх галузей знань [50].

До основних першопричин появи Е-ДБО можна віднести стрімкий розвиток інтернет-технологій, формування користувачької інтернет-аудиторії, зміцнення та вдосконалення матеріально-технічної бази бібліотек, професійне зростання та готовність працівників бібліотеки до освоєння нових форм обслуговування.

Лідером у наданні довідково-бібліографічного обслуговування через мережу Інтернет (Ask a Librarian) вважаються США. На пострадянському просторі перша служба «віртуальна справа» з'явилася в Росії у 2000 р. на базі ЦБС «Київська» (м. Москва). Цей проект із часом перетворився на корпоративний і отримав назву «Віртуальна справочно-інформаційна служба публичних бібліотек». Початок впровадження нового сервісу – віртуального ДБО – в Україні датується 2003 р.

Сервіс «Віртуальна довідка» є безкоштовною бібліотечною інтернет-послугою, що спрямована на оперативне виконання разових запитів дистантних користувачів, які пов'язані з пошуком інформації. Скористатися послугою мають можливість усі дистантні користувачі, незалежно від того, чи є вони читачами конкретної бібліотеки. Максимальний термін виконання запитів – три робочі дні (залежно від їх специфіки та складності).

Як зазначає Т. Добко, сьогодні основними напрямками надання довідково-бібліографічних послуг через Інтернет є підготовка бібліографічних, фактографічних, бібліометричних довідок згідно із запитом користувачів; забезпечення можливості самим користувачам здійснювати пошук у довідково-бібліографічних ЕІР, вільно доступних та передплачених комерційних БД, організовуючи до них доступ, здійснюючи навігацію та консультативну допомогу [88, с. 12]. Щодо консультацій, то в дослідницькому середовищі та окремих бібліотеках (наприклад у НБУВ) їх ще визначають

як орієнтувальні, або бібліографічно-інформаційні довідки. Орієнтувальна довідка (консультація) – містить інформацію про репертуар послуг, режим, засоби та умови бібліотечно-інформаційного обслуговування, напрями діяльності та функції структурних підрозділів, заходи, що проходять у бібліотеці, тощо, а також інформацію навчального характеру, роз'яснення, як користуватися електронним каталогом бібліотеки й орієнтуватися в українських і зарубіжних інформаційних ресурсах. Можливе надання інформації про правила оформлення бібліографічного списку, складання бібліографічного опису, систематизації документів, їх анотування та реферування. На практиці консультація може надаватися в комплексі з довідкою.

У НБУВ орієнтувальні довідки фіксують як бібліотечно-інформаційні. У Російській державній бібліотеці орієнтувальні довідки в системі ДБО умовно враховують як консультації. Це свідчить про певну термінологічну розмитість, нечіткість у визначенні довідок, які мають інформативний характер, переважно щодо бібліотечно-інформаційних послуг.

На сьогодні Е-ДБО здійснюються за допомогою електронної пошти, шляхом консультування в режимі чат, через соціальні медіа, шляхом організації послуги через сайт за допомогою спеціального програмного забезпечення.

Перевагою Е-ДБО з використанням електронної пошти є доступність такої форми обслуговування для всіх бібліотек, які мають вихід в Інтернет, і простота цього сервісу для користувачів. Зокрема, співробітники Костянтинівської міської центральної бібліотеки ім. М. Горького саме на електронну адресу користувача надсилають відповіді на його запит. Щоб скористатися послугою, користувач має надіслати на електронну адресу бібліотеки лист із запитанням, яке цікавить, зазначивши галузь знань, мету довідки, тип потрібної інформації та свій соціальний статус. Знайдена інформація надсилається замовнику електронною поштою безоплатно на його електронну скриньку.

Скористатись електронною поштою можна у разі відсутності спеціального програмного забезпечення, яке дає змогу «вмонтувати» послугу в сайт бібліотеки, або якщо сайту в бібліотеки взагалі немає.

Серед основних недоліків такої форми обслуговування слід відзначити: неможливість негайного отримання відповіді на запит; неможливість швидкого уточнення бібліографом запитання користувача в разі його некоректного формулювання; відсутність наочної демонстрації користувачеві всіх функціональних можливостей послуги.

Як зазначає С. Романська, використання в Е-ДБО режиму чат забезпечує безпосереднє спілкування бібліографа з користувачем бібліотеки, дає змогу читачеві й бібліографу обмінюватися короткими письмовими посланнями в режимі реального часу. Програмне забезпечення (наприклад AOL Instant Messenger, Human-Click, Livehelper) дає змогу одному або кільком читачам одночасно обмінюватися текстовими посланнями з бібліографом. Разом з тим дослідниця акцентує увагу на певних суттєвих недоліках такого виду обслуговування. Зокрема, режим чат потребує великих і невіправданих затрат людино-годин та штатної одиниці чергового бібліографа з можливістю цілодобового доступу до мережі [242].

Надання довідково-бібліографічних послуг можливе й за допомогою використання текстових чатів. Перевага такої форми обслуговування полягає в безпосередньому спілкуванні бібліографа з користувачем, під час якого в разі потреби можна уточнювати запитання.

Серед основних недоліків фахівці називають відсутність можливості відповісти на складні запити, що потребують поглибленого бібліографічного пошуку; не можна обмінюватися pdf файлами, зображеннями.

Слід зазначити, що сьогодні в рамках надання довідково-бібліографічних послуг удосконалюється і програмне забезпечення, яке, крім текстового чату, передбачає комбінований чат із функцією спільного перегляду, яка дає змогу бібліографу і користувачеві бачити екрани один одного та одночасно користуватися пошуковими системами, базами даних, каталогами, цифровими бібліотеками тощо. Таким чином бібліограф має можливість супроводжувати користувача по відповідних електронних ресурсах.

Як зазначає М. Нещерет, форма чатів активно використовується за кордоном. Так, користувачі Університетської бібліотеки Нідерландів (Амстердам) віддають перевагу саме цьому способу

звернення до бібліографа як найоперативніший. У будні дні СНАТ діє з 11-ї до 17-ї год У Королівській бібліотеці Нідерландів ВСС Ask a librarian («Запитай бібліотекаря») працює в режимі чатів із 14-ї до 16-ї год [201].

У контексті вдосконалення надання довідково-бібліографічних послуг бібліотечні працівники практикують використання сервісу Skype, перевагою якого є безкоштовне програмне забезпечення (Skype), недороге обладнання (камера, гарнітура), можливість особистого спілкування бібліографа та користувача.

Найпопулярнішою та найпоширенішою формою серед користувачів бібліотек сьогодні є послуга «Віртуальна довідка». Вона доступна будь-якому користувачеві Інтернету, який, зайшовши на сайт бібліотеки, заповнив спеціальні форми. Запити та відповіді на запитання користувачів публікуються на сайтах.

Правила користування віртуальними довідками бібліотеки мають певні критерії щодо кількості запитів від одного користувача, загальної кількості запитів за робочий день, кількості джерел у відповідях, терміну виконання запиту.

Щоб уникнути повторюваності запитів у процесі віртуального ДБО, важливо мати електронний архів виконаних довідок, який забезпечує дворівневу організацію електронного ДБО: користувач може сам шукати потрібну інформацію в архіві або доручити це бібліографу.

За часом (режимом) надання відповіді сьогодні можна виокремити три основні типи Е-ДБО. Перший – асинхронний, який передбачає розділене в часі і просторі спілкування бібліотечного фахівця і користувача за допомогою електронної пошти та спеціальних веб-форм для запитів на веб-сайтах і порталах бібліотек. Другий – синхронний, передбачає обслуговування в режимі реального часу на основі чат-технологій, а також відео- та телеконференцій. Третій – комбінований – через соціальні медіа. У цьому разі відповідь на запит надається в онлайн-режимі, якщо бібліограф перебуває в мережі і може відповісти одразу, а також у режимі відкладеної відповіді, якщо запитання складні та потребують часу на опрацювання, або якщо працівник в «офлайн».

За трудомісткістю виконання довідки поділяють на прості й складні. Як зазначає С. Романська, прості довідки – це відповідь

на запит користувача, яка являє собою бібліографічний список, отриманий у результаті автоматизованого пошуку в електронному каталозі та базах даних. Складні довідки – це довідки, під час виконання яких бібліограф здійснює якісний відбір та систематизацію матеріалу, одержуваного в результаті автоматизованого пошуку, коригує бібліографічний опис згідно із ДСТУ, використовує традиційний довідково-бібліографічний апарат і доповнює бібліографічний список бібліографічними описами [242].

Відповідно до галузевої спеціалізації виділяють два види віртуальних довідкових служб (ВДС):

- універсальні онлайн-ові служби, які виконують запити з усього спектра тематичних напрямів;
- спеціалізовані онлайн-ові служби, що використовують професійні знання фахівців-галузевиків.

Дослідниця О. Жабко простежує формування двох самостійних моделей віртуального обслуговування, кожна з яких має свої особливості. В основу запропонованого нею поділу віртуальних довідкових служб покладено кінцевий результат діяльності – інформація, яка видається користувачам. Виходячи з цього, автор умовно позначає ВДС як інтернет-орієнтовані, або модель 1, та бібліографічно-орієнтовані, або модель 2.

Модель 1 представлена корпоративною службою порталу Library.ru (www.library.ru), модель 2 – віртуальною довідковою службою РНБ «Запитай бібліографа»[106].

Для забезпечення ефективної діяльності віртуальних довідкових служб за кордоном розроблено кілька спеціальних програмних продуктів, зокрема, NetAgent, QABuilder, Virtual Reference Desk. За допомогою цих програмних модулів синхронізується робота бібліографа і користувача.

Використання в бібліотечному ДБО інтернет-технологій створює підґрунтя для реалізації корпоративних проектів у цій сфері, що розширює можливості отримання користувачами необхідних їм послуг.

Значущий і, можливо, найвідоміший корпоративний проект електронного довідково-бібліографічного обслуговування – це проект Question Point (QP) – програмне забезпечення, яке є корпоративним сервісом Online Computer Library Center (OCLC), створеним

на основі Бібліотеки Конгресу США. Серед користувачів цього програмного продукту – понад 2200 бібліотек у 30 країнах світу. QuestionPoint дає змогу управляти інформаційними ресурсами на локальному рівні (індивідуально або в рамках групи чи консорціуму бібліотек); здійснювати ДБО в діалоговому режимі; створювати локальні бази знань; вести звітність діяльності служби.

У Великобританії 40 публічних бібліотек різних адміністративно-територіальних районів у 1998 р. в рамках EARL (European Association of Research Libraries) створили об'єднану довідкову службу Ask a Librarian, яка працює на засадах безкоштовного і добровільного співробітництва бібліотек. В основі діяльності цієї довідкової служби – обов'язковість виконання всіх запитів, що надійшли протягом доби, і закріплення за кожною конкретною бібліотекою графіку чергування. Термін виконання запитів – від двох діб, запити приймаються центральною службою протягом 24 годин на добу, послуги, що надаються, безкоштовні для користувачів. А користувачем може стати кожен, хто має доступ до Інтернету і заповнив форму запити [337].

Подібна корпоративна довідкова служба публічних бібліотек створена також у Фінляндії. Що ж до локальних електронних довідкових служб, то вони з'являються у європейських бібліотеках різних типів, включаючи національні – Британську бібліотеку, Національну бібліотеку Шотландії, Королівську бібліотеку Нідерландів.

Принципово новим видом бібліотечного дистантного обслуговування за допомогою використання інтернет-технологій стало створення віртуальної бібліотеки (ВБ) Internet Public Library (IPL), що надає дистантним користувачам усі види послуг, у тому числі послуги довідкового характеру. Ця бібліотека створена групою студентів Мічиганського університету в 1995 р. у рамках навчального курсу «Інформаційні технології: реалізація та застосування» [328]. Бібліотека має «читальний зал» повнотекстових файлів, численні посилання на інші онлайнів інформаційно-бібліотечні служби, надає користувачам довідкові послуги протягом 24 годин.

Запити в IPL виконують фахівці-добровольці з різних бібліотек США. Добровільний характер роботи обмежує кількість запитів, які можуть бути виконані. Бібліотека використовує у своїй роботі програмне забезпечення RQC, написане системними адміністраторами

самої бібліотеки. За основу була взята безкоштовно розповсюджена програма Bulletin Board Program HyperNews, адаптована з урахуванням специфіки інтерактивного довідкового процесу, що потребує динамізму та гнучкості.

Технологія функціонування IPL проста, але ефективна. Фахівці-волонтери за допомогою пароля входять у розміщену у веб-просторі систему QRC в будь-який зручний для них час. Вони переглядають список надісланих користувачами запитів, попередньо проіндексованих адміністратором служби ключовими словами і предметними рубриками. Зі списку запитів волонтери обирають ті, які вони будуть виконувати. Система не вимагає від волонтерів інсталяції якогось спеціального програмного забезпечення. Єдина вимога полягає в наявності хорошого браузера і виходу в Інтернет. Завдяки цій системі реалізуються два рівні взаємодії: користувач – віртуальна бібліотека та бібліотекар-волонтер – віртуальна бібліотека [109].

Вітчизняний корпоративний проект об'єднаної віртуальної довідкової служби на базі «Віртуальна бібліографічна довідка» був започаткований у березні 2005 р. Національною бібліотекою України для дітей. До проекту приєдналися 23 бібліотеки України.

Також варто відзначити «Корпоративну віртуальну довідкову службу наукових бібліотек Харкова», яка об'єднала зусилля з надання довідок Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Центру науково-гуманітарної інформації Харківського гуманітарного університету «Народна Українська академія», наукової бібліотеки Харківського національного університету радіоелектроніки, Харківської міської музично-театральної бібліотеки ім. К. С. Станіславського.

Інформаційні технології дають змогу перенести багато видів професійної діяльності в мережеве середовище. Отримавши інтернет-втілення, бібліотечне обслуговування виграє в оперативності, масштабі аудиторії користувачів, у наданні не тільки бібліографічної, а й повнотекстової інформації, у забезпеченні доступності послуг для користувачів, які в традиційному середовищі цими послугами не користувалися. Затребуваним напрямом консультаційної діяльності, що здійснюється зарубіжними та вітчизняними

бібліотеками, є консультування у правовій сфері. Так, у Російській Федерації при бібліотеках створено понад 7 тис. центрів правової інформації. Як зазначає О. Тихонова, створення Центру правової інформації Російської національної бібліотеки значною мірою змінило інформаційно-правовий сервіс не тільки для читачів, а й для структурних підрозділів і служб самої бібліотеки [276].

В Україні, починаючи з 2009 р., з метою розширення вільного доступу громадян до інформації правового характеру та удосконалення процесів обслуговування користувачів відповідними ресурсами на базі бібліотек почали активно створюватися центри правової інформації та консультацій.

Так, Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка відкрила Центр правової інформації, який функціонує у співпраці з міським управлінням юстиції та місцевим інститутом права. Користувачів особисто і через Інтернет консультують представники органів державної влади, а студенти-волонтери допомагають відвідувачам знаходити інформацію на урядових сайтах, спеціалізованих блогах і форумах. Бібліотекарі відзначають, що найчастіше за допомогою звертаються люди з нижчим за середній рівнем доходів. Серед актуальних питань – права працівників, оформлення власності та спадщини, соціальний захист.

У зв'язку зі складною соціально-політичною ситуацією в країні бібліотеки почали пропонувати користувачам послуги з надання інформації гарячих урядових ліній щодо працевлаштування, житла, правового захисту, медичних послуг та безкоштовного доступу до Інтернету людям, які прибули з Донецької, Луганської областей та АР Крим. Сьогодні ця робота стала загальнонаціональною та проводиться по всій країні. (Детально див. розд. 4).

На регіональному рівні популярне Skype-консультування, що проводиться з метою забезпечення доступу до безоплатної первинної правової допомоги для населення. Завдяки такому виду послуг мешканці віддалених населених пунктів мають змогу одержати мобільно та безоплатно юридичні консультації фахівців.

Зокрема, активне Skype-консультування мешканців віддалених населених пунктів області відбувається на базі Хмельницької обласної наукової універсальної бібліотеки ім. М. Островського. Серед питань, що цікавлять користувачів: умови молодіжного кредиту-

вання; роз'яснення Закону України «Про очищення влади» (щодо можливості перегляду судових рішень, прийнятих суддями, які згідно з Законом підпадають під люстрацію); строки розгляду заяв громадян архівними державними установами; грошова допомога при виході на пенсію працівників закладів культури; захист прав членів профспілки тощо.

Отже, можна констатувати, що інтенсифікація використання бібліотеками можливостей Інтернету зумовила швидку трансформацію таких дистантних форм обслуговування, як МБА, ММБА, ДБО, і виокремлення на їх основі в системі бібліотечних послуг ЕДД та електронної довідкової служби, широко відомої у фаховому середовищі як «віртуальна довідка», а також сприяла започаткуванню нових дистантних послуг як на основі цифрової проекції бібліотечно-інформаційного ресурсу, так і тих, реалізація яких була неможливою в традиційному бібліотечному середовищі: формування і забезпечення доступу до електронних каталогів та колекцій, електронних бібліотек, надання доступу до зведених каталогів і баз даних з можливістю пошуку в них, формування особистих книжкових полиць в електронних бібліотеках тощо.

Бібліотечне інтернет-обслуговування підвищило оперативність задоволення інформаційних потреб користувачів, розширило масштаб користувацької аудиторії, забезпечило можливість доступу не лише до бібліографічної та повнотекстової, а й до мультимедійної інформації, стало інструментом надання послуг тим користувачам, для яких раніше користування цими послугами було ускладнено в силу об'єктивних чинників (зокрема, часово-просторового).

Упровадження в діяльність бібліотек інтернет-обслуговування розширило доступ користувачів як до національних, так і до світових культурних, наукових та інших інформаційних ресурсів і, будучи ефективною формою обміну інформацією, стало додатковим інструментом творення і функціонування єдиного світового інформаційного простору за посильної участі в цьому процесі окремих країн і бібліотек.

Висновок до розділу 3

Формування системи бібліотечного інтернет-обслуговування стало закономірним етапом у розвитку бібліотечного дистантного обслуговування та вдосконалення його форм і послуг у процесі поширення електронних технологій та трансформації користувачьких потреб. Зокрема, має місце тенденція підвищеного попиту з боку користувачів на доступ до повнотекстових бібліотечних ресурсів. Це зумовило затребуваність послуг електронної доставки документів, абонементів електронних видань, доступу до повнотекстових електронних колекцій, цифрових бібліотек, передплачених баз даних. Результатом надання цих послуг є інтеграція широкого спектра інформаційних ресурсів, включаючи тексти, відеоматеріали, картографічні та інші інформаційні ресурси, що якнайповніше задовольняють інформаційні потреби користувачів бібліотеки.

«Новим поколінням» бібліотечних інтернет-послуг є комплексні (тематичні) продукти – віртуальні виставки, організація та проведення відеоконференцій та вебінарів, що дає змогу, з одного боку, оптимізувати доступність і, відповідно, активне використання суспільно корисної інформації і, з іншого – забезпечує системність її представлення.

Формування користувацької інтернет-аудиторії, зміцнення та вдосконалення матеріально-технічної бази бібліотек, підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців сприяють розвитку електронного довідково-бібліографічного обслуговування, яке сьогодні здійснюється за допомогою електронної пошти, через соціальні медіа, шляхом консультування в режимі чат або через сайт бібліотеки за допомогою спеціального програмного забезпечення. Затребуваним напрямом консультаційної діяльності, що здійснюється зарубіжними та вітчизняними бібліотеками, є також консультування в правовій сфері.

Розділ 4

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОГО ІНТЕРНЕТ-ОБСЛУГОВУВАННЯ

4.1. Новітні технології як фактор розвитку інтернет-обслуговування користувачів бібліотеки

Як показує історичний досвід, вирішальним чинником розвитку суспільства завжди були наука, технології та інновації. На сучасному етапі розвитку людства зміни в політичній, економічній та соціальній сферах підвищують значення інформації та статус бібліотек як найдемократичнішого джерела доступу до накопичених людством знань. З огляду на це, основним завданням для бібліотечних установ на сьогодні є розробка та втілення інноваційної політики, спрямованої на якісно новий розвиток бібліотек, створення умов для їх інтеграції в глобальний інформаційний простір з конкурентоспроможними інформаційними продуктами й послугами, а також із сучасними засобами доступу до них.

Перед бібліотеками як соціальними інститутами суспільства постає завдання сприяння розвитку суспільства знань, шлях до якого, безумовно, проходить через процес інформатизації. Сучасні тенденції в роботі бібліотек, продиктовані умовами цифрового середовища, розглядаються в багатьох статтях, опублікованих на сторінках бібліотечних періодичних видань як у нашій країні, так і за кордоном. Велику кількість статей опубліковано, зокрема, в американських бібліотечних журналах *American Libraries* («Американські бібліотеки»), *Library Journal* («Бібліотечний журнал»), *Information Technology and Libraries* («Інформаційна технологія та бібліотеки») тощо [30, с. 208].

Сьогодні інноваційна діяльність є одним із пріоритетних напрямів роботи бібліотечних установ. Використання інноваційних техно-

логії спрямоване на стимулювання розвитку бібліотек шляхом змістового та структурно-організаційного оновлення, технічної й технологічної модернізації всіх процесів, посилення їх інтелектуальної складової, а також відповідних змін у свідомості бібліотекарів.

Активно сприяють упровадженню інноваційних технологій у бібліотечну сферу міжнародні бібліотечні асоціації та організації. Так, секція інформаційних технологій Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) у Стратегічному плані на 2010–2011 рр. однією з пріоритетних цілей визначила стимулювання заохочення й просування інновацій і застосування інформаційних технологій для бібліотечних та інформаційних послуг в усіх суспільствах і країнах у рамках заходів, що пов'язані зі стандартами, освітою та навчанням, дослідженнями та ринком [339]. Для вирішення поставлених завдань визначаються загальні цілі та основні напрями діяльності з окремими робочими групами, які безперервно оцінюються постійним комітетом.

Починаючи ще з 2003 р., секція визначила своїм пріоритетом розгляд цілого ряду нових технологій для виконання актуальних інформаційних завдань, активно досліджувала можливості бездротового зв'язку для ефективного керування матеріальними ресурсами, аналізувала та відстежувала прогрес у сфері цифрового збереження інформації, вивчала можливості вдосконалення навігації в електронному середовищі. На майбутнє планується продовжити розгляд та вивчення нових технологій, практику їх впровадження та шляхи підвищення ефективності.

В Україні на впровадження в практичну діяльність бібліотек інноваційних технологій було спрямовано реалізацію проекту «Інтернет для читачів публічних бібліотек» (LEAP), що виконувався за сприяння Посольства США в Україні (проект стартував у серпні 2001 р.). Посольство США надало відібраним на конкурсній основі українським бібліотекам гранти на відкриття безкоштовних для громадян центрів Інтернету за програмою «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)». Мета програми – допомога публічним бібліотекам України в наданні інформаційних послуг населенню, підтримка вільного і відкритого обміну інформацією, що є важливим для інтегрування України у світову спільноту та проведення реформ.

У результаті реалізації проекту в публічних бібліотеках України працювало понад 147 інтернет-центрів.

Створення інтернет-центрів сприяло виробленню інноваційних підходів до бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів. Так, Херсонська обласна наукова бібліотека ім. І. Гончара і Республіканська кримсько-татарська бібліотека започаткували освітню програму для сільської молоді «Вікенд в Інтернеті». Маріупольська центральна міська бібліотека надає інтернет-центр для дистанційної освіти, проводить щомісячний чат з юристом – віртуальну юридичну консультацію. Херсонська обласна бібліотека для дітей і Севастопольська міська бібліотека для дітей спільно провели інтернет-конференцію з дитячою письменницею, здійснюють навчання вчителів та учнів.

Реалізується також програма «Бібліоміст», яка стартувала у 2009 р. за підтримки Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у рамках партнерства з Фундацією Б. та М. Гейтс, Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та Міністерства культури і туризму України. Мета цієї програми – сприяння розвитку сучасної системи публічних бібліотек в Україні. Програма «Бібліоміст» співпрацює з центральними й місцевими органами влади та бібліотеками по всій Україні, допомагаючи бібліотекам ефективніше задовольняти потреби громад через навчання та використання сучасних технологій. Зокрема, за ініціативи програми «Бібліоміст», Міністерства культури і туризму України, Української бібліотечної асоціації, Програми сприяння парламенту, відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні 11 квітня 2011 р. в Українському домі (м. Київ) уперше проведено ярмарок інноваційних бібліотечних послуг та електронного врядування [30, с. 211].

Вітчизняні бібліотеки дедалі частіше стають учасниками різноманітних конкурсів на надання фінансової підтримки у формі грантів від різних організацій, насамперед таких як Фонд «Євразія» та Інститут «Відкрите суспільство» Фонду Сороса, що значною мірою сприяло розвитку проектної діяльності бібліотек. Виявлення й облік конкурсних пропозицій державних і недержавних організацій дає змогу бібліотекам одержати додаткові джерела фінансування для здійснення інноваційної діяльності, під якою сьогодні

найчастіше розуміють нові або відомі, але модернізовані, форми й методи роботи, що сприяють її вдосконаленню, підвищенню ефективності. Джерелами інновацій у бібліотеці фахівці визначають передову бібліотечну практику, раціоналізаторські пропозиції бібліотекарів, результати наукових досліджень, нові інформаційні технології [250, с. 29].

Інноваційну діяльність у сучасних бібліотечних установах можна поділити на такі основні етапи:

- аналіз інновацій, які вже впроваджені в інших бібліотеках, та адаптація передового досвіду до умов певної бібліотечної установи;

- розробка інновації, створення умов для її запровадження;

- апробація інновації;

- застосування інновації.

Бібліотеки дедалі активніше використовують новітнє обладнання, що функціонує на основі інноваційних технологій, нові комп'ютерні програми, дедалі більше бібліотек упроваджують у свою роботу інтелектуальні технології, забезпечуючи таким чином концептуально нові підходи й методи для здійснення бібліотекою своїх функцій.

Інноваційні процеси, що постійно відбуваються в сучасних бібліотеках, можна умовно поділити на:

- продуктні (удосконалення та освоєння нових бібліотечних послуг і розширення їх спектра);

- управлінські (удосконалення методів керування бібліотекою);

- технологічні (модернізація бібліотечних технологічних процесів, упровадження нових автоматизованих технологічних процесів).

Бібліотечна практика поповнилася такими інноваційними формами, як створення та ведення бібліоблогів, форумів, чатів, проведення відеоконференцій, використання можливостей соціальних мереж, мультимедійних сервісів, звукового передавання інформації, надання доступу до рекомендаційних сервісів, міждисциплінарна співпраця на базі бібліотек тощо.

Ефективним інструментом міжпрофесійного спілкування, що сприяє особистому професійному зростанню, вдосконаленню та самовираженню, стимулює творчу активність, зарекомендував себе бібліотечний блог.

Сьогодні багато бібліотек успішно рекламують свої ресурси й послуги, а блог – це ще одна можливість для реклами бібліотек та їхніх сервісів. Крім того, він дає змогу оперативного неформально обмінюватись інформацією стосовно передового досвіду діяльності бібліотек, нових наукових розробок у сфері розвитку бібліотечної справи, цікавих ініціатив тощо.

Найчастіше бібліотекарі використовують блог для публікації бібліотечних новин та професійного спілкування. Зокрема, за таким принципом побудований блог «Миша бібліотечна» [27], де представлені переважно матеріали з бібліотечної професійної тематики, переклади цікавих закордонних публікацій, порушуються дискусійні питання на різноманітні актуальні теми.

Сайт «Бібліоміст» містить посилання на 186 блогів з бібліотечної тематики, що демонструє затребуваність такої форми діяльності [24].

Серед провідних українських бібліоблогів можна відзначити інформаційно-просвітницький блог для бібліотекарів «Творчість та інновації в українських бібліотеках» [123] та «Могилянська бібліотекарка» [26], що надають можливість науковим працівникам, дослідникам та студентам вищих навчальних закладів ознайомитися з оглядами світових інформаційних ресурсів. Блог «Методична служба публічних бібліотек Києва» [188] ознайомлює з методичними матеріалами для бібліотекарів.

Про активність використання блогів у вітчизняній бібліотечній діяльності свідчить і той факт, що в Україні останнім часом проходять конкурси бібліотечних блогів. Так, за підтримки Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) і Microsoft у рамках програми «Бібліоміст» в Україні відбувся такий конкурс, у якому брали участь бібліотеки, бібліотекарі, співробітники, користувачі та друзі бібліотек, які ведуть блоги, де висвітлюють діяльність бібліотечних закладів, свою роботу, висловлюють свій погляд на сучасні бібліотеки, інформаційні технології, обговорюють актуальні події та новини бібліотечної сфери.

У цілому бібліотечна блогосфера дає змогу оперативного отримання інформації з актуальних питань бібліотечної справи в країні та у світі, відкритого доступу до напрацювань колег (презентацій, тез доповідей, оглядів зарубіжних публікацій), отримання консуль-

тації колеги з питання, що цікавить, і навіть пошуку майбутнього місця роботи й роботодавця. Коментарі читачів сприяють кращому розумінню їхніх смаків та інформаційних потреб, фотоматеріали поживляють представлену інформацію, а посилання на інші сайти та ресурси створюють можливості для глибокого розкриття теми.

Що стосується аспектів бібліотечного обслуговування та налагодження комунікації з користувачами, то дедалі більшої популярності серед бібліотек у віртуальному просторі набуває чат-сервіс. Перевага такої послуги в тому, що спілкування відбувається в режимі реального часу й читач отримує відповідь на поставлене запитання саме в той момент, коли це йому необхідно.

У бібліотечному обслуговуванні віртуальний чат використовується насамперед у довідково-інформаційній роботі. До реального спілкування додається віртуальне, яке спочатку здійснювалося в бібліотеках через e-mail. Проте сьогодні бібліотеки вже можуть використовувати також і відеочат, що розширює можливості спілкування й дає змогу краще зрозуміти нюанси запиту читача. Часто в зарубіжному професійному співтоваристві цю послугу називають *live virtual reference assistance*.

Відеочат не тільки уможливорює взаємодію з користувачами, а й дає змогу реалізувати низку інших корисних функцій, наприклад у процесі спільного перегляду направляти курсор користувачів до корисних ресурсів або під час сеансу відсилати файли, зображення, презентації в Power Point безпосередньо на комп'ютер користувачів, а також під час спільного перегляду веб-сторінок одночасно взаємодіяти з 20 користувачами тощо [332, с. 18].

Для надання оперативної відповіді на запитання користувача бібліотеки також використовують сервіси для миттєвого обміну повідомленнями. Наприклад, спеціальне програмне забезпечення *teebo*, що не потребує встановлення на комп'ютер користувача або співробітника бібліотеки, дає змогу на сайті бібліотеки організувати сервіс віртуальної довідкової служби та надавати відповіді користувачам в онлайн-режимі.

Широке застосування в бібліотечному середовищі знаходять мультимедійні сервіси Flickr.com, foto.Mail.ru (фото), YouTube.com (відео), i-Tunes (аудіо). Ці сервіси дають змогу користувачам максимально легко завантажити фото-, відео- та аудіоінформацію

(з мобільного телефону або іншого джерела) на сайт і поділитися нею з усім світом.

Активно впроваджується в роботу бібліотек і відеохостинг – веб-сайт, що дає змогу завантажувати й переглядати відео в браузері. Найвідомішим відеохостингом в Інтернеті є YouTube. Окремі бібліотеки вже мають свій відеоканал на YouTube і викладають там свої матеріали, насамперед це навчальні ролики, які висвітлюють роботу з електронним каталогом, придбаними електронними інформаційними ресурсами і записами телепередач та інтерв'ю зі співробітниками бібліотек. Російські бібліотеки також почали використовувати відеохостинг. Так, Російська асоціація електронних бібліотек (Елбі) розміщує матеріали відеоконференцій та різних інтерв'ю на російському відеохостингу RuTube – найбільшому російському відеопорталі [269].

Деякі бібліотеки використовують також і звукову передачу інформації (підкасти). Безліч підкастів соціокультурної тематики представлено на веб-сайті Британської бібліотеки. Підкастинг часто використовується для самоосвіти й професійного розвитку. Бібліотека Конгресу США створює, зокрема, серію підкастів під назвою «Цифрове майбутнє і ти».

Останнім часом дедалі більше бібліотек створює свої сторінки в соціальних мережах. Зокрема, більшість зарубіжних та вітчизняних бібліотечних установ представлено у Twitter, Facebook, Flickr, Blogspot, «ВКонтакте» та ін. Це дає змогу бібліотекам просувати свої ідеї та цінності не тільки у власній країні, а й у світі. У цілому така інтерактивна присутність бібліотек у віртуальному просторі сприяє вивченню потреб користувачів та впровадженню на основі цього нових затребуваних видів продуктів і послуг, відкриває можливість співпраці бібліотеки та користувача. Дискусії з актуальних тем сприяють глибокому вивченню проблемних питань та пошуку шляхів їх вирішення спільними зусиллями. Ілюстративним у зв'язку з цим стало активне обговорення публікації користувача «Tetiana Hnanchak» «Дистантний vs дистанційний» від 22 березня 2016 р., у якій було зроблено висновок про наявність багатьох проблемних питань у сфері бібліотечної термінології і необхідність їх узгодження на законодавчому рівні [70]. На сторінці відділу довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ

соціальної мережі Facebook публікується інформація про цікаві надходження до фондів бібліотеки.

Фонд Президентів України розміщує інформацію про випуски інформаційно-аналітичних бюлетенів фонду, цікаві факти, круглі столи, запрошує брати участь у наукових конференціях, повідомляє про нові надходження до музейної експозиції ФПУ, виставки.

Ефективним виявилось використання Facebook для задоволення інформаційних потреб користувачів Службою інформаційно-аналітичного обслуговування органів державної влади (СІАЗ) НБУВ. Зокрема, як показує статистика сторінки служби, найбільшу кількість переглядів відвідувачів отримали пости з інформацією про підготовлені в СІАЗ інформаційно-аналітичні продукти з активними посиланнями на ці продукти. Зокрема це стосується матеріалів з політичної, економічної, соціальної тематики.

Загалом, станом на квітень 2016 р. НБУВ, крім головної сторінки бібліотеки, представлена у Facebook ще дев'ятьма сторінками: Фонд Президентів України, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, Репортер СІАЗ, Національна юридична бібліотека, Рада молодих вчених НБУВ, Відділ музичних фондів НБУВ, Центр науково-бібліографічної інформації НБУВ, Австрійська бібліотека в Києві, Відділ стародруків та рідкісних видань.

За висновком Т. Гранчак, «аналіз використання бібліотеками соцмереж мультимедійного контенту виявив, що серед послуг, які надаються в такий спосіб користувачам, переважають:

- 1) надання доступу до документів фонду;
- 2) інформування про інформаційні продукти бібліотеки;
- 3) інформування про нові надходження;
- 4) інформування про послуги (доступ до передплачених баз даних тощо);
- 5) інформування про заходи (конференції, круглі столи, презентації, майстер-класи тощо);
- 6) навігація інформаційними ресурсами (інформування про інформаційні проекти, новини книговидавництва, нові інтернет-платформи, сервіси тощо)» [69, с. 20].

Корисними для використання бібліотеками є рекомендаційні сервіси Folksonomie. На базі рекомендацій інших користувачів

читач робить вибір ресурсів і легко знаходить потрібні йому матеріали. Чим більше користувачів беруть участь у сервісі, тим точнішими виявляються прогноз та оцінка ресурсів.

Прикладом рекомендаційного сервісу, який починався як суто книжковий, є IMHO.net.ru. Його ідея полягає в тому, що користувач розміщує опис прочитаної ним книги (або знаходить уже розміщений) та оцінює її (за десятибальною системою). Після внесення понад 30 оцінок сайт самостійно робить прогноз, як користувач поставиться до інших книг. Такий прогноз здійснюється на підставі оцінок інших користувачів, яким також сподобалися (або не сподобалися) ці книги.

Однією з головних особливостей соціальної мережі «Моя бібліотека» (<http://my-lib.ru/about>) якраз і є рекомендаційна система, яка дає змогу заощадити час, вибираючи книги. Система допомагає відвідувачам зорієнтуватися в літературних жанрах і напрямках. Проект «Моя бібліотека» дає змогу завести друзів за інтересами, знайти хороших знайомих зі схожими смаками та уподобаннями. Користувачі можуть обмінюватися думками про прочитані книжки. Кожен читач на цьому сайті може зібрати свою особисту «книжкову полицю» [269].

Перспективним напрямом діяльності бібліотек у сфері поширення знань сьогодні є співпраця їх з «Вікіпедією». Так, Національна бібліотека Шотландії відкрила вакансію співробітника, який займатиметься завантаженням матеріалів в інтернет-енциклопедію «Вікіпедія». В описі вакансії зазначено, що «вікіпедітекарю» потрібно буде вирішити, які розділи інтернет-енциклопедії та споріднених ресурсів можна поповнити матеріалами бібліотеки. Крім того, він має навчати співробітників роботі з «Вікіпедією» та завантажувати електронні копії книг, журналів і фотографій у мережу. Також до кола обов'язків нового співробітника увійде встановлення зв'язків з місцевим вікі-товариством та організація спеціалізованих заходів. У бібліотеці заявили, що партнерство з «Вікіпедією» дасть змогу поліпшити розуміння історії та культури Шотландії.

Як зазначає Times, у 2012 р. аналогічна посада з'явилася в британській бібліотеці. З того часу «вікіпедітекар» провів більше 50 навчальних семінарів щодо роботи з «Вікіпедією». Представник бібліотеки відзначив, що поява такого співробітника при-

несла їй «фантастичну вигоду» і сприяла донесенню її матеріалів до широкої аудиторії [196].

Можна зробити висновок, що сьогодні за допомогою блогів, вікі, чатів, соціальних мереж, форумів, фото- та відеосервісів, тегів тощо створюється новий світ глобального партнерства, де кожен є його творцем. Адже користувачі мають змогу дати оцінку інформації, отриманій за допомогою бібліотечного веб-сайту або в самій бібліотеці, обговорити актуальні проблеми, що порушуються бібліоблогерами, дізнатися думки інших користувачів, переглянути відеоматеріали інших користувачів або додати власні. Саме завдяки форумам і блогам можуть бути представлені альтернативні точки зору на ті чи інші проблеми, події, що стосуються як розвитку та функціонування бібліотек, так і розвитку суспільства в цілому.

Для бібліотеки блоги, форуми, соціальні мережі є своєрідним інструментом зворотного зв'язку з користувачами і співробітниками. Для користувачів – платформою для вироблення нового, потрібного їм знання. Також за допомогою таких інноваційних бібліотечних послуг користувач має змогу впливати на розвиток бібліотечних послуг у потрібному та цікавому для нього напрямі. Варто зазначити й те, що присутність бібліотеки у блогах, форумах та соціальних мережах є платформою для створення нових суспільних груп шляхом надання користувачам, які мають схожі інтереси, можливості двостороннього спілкування.

Таким чином, якщо на початку своєї діяльності бібліотеки лише надавали доступ до створеної в процесі розвитку суспільства інформації, то сьогодні завдяки інноваційним технологіям вони перейшли до вироблення власної бібліотечно-інформаційної продукції та надання доступу до неї, а також досліджують можливості використання мережевої платформи бібліотек для створення за допомогою технологій Веб-2.0 нової інформації спільно з користувачами [30, с. 219].

Одним з перспективних напрямів інноваційного розвитку бібліотечних послуг є також надання бібліотеками можливості отримати онлайн-послуги «Особистого кабінету читача». Сьогодні в провідних бібліотеках світу читач може з домашнього або службового комп'ютера продовжити термін користування взятою в бібліотеці літературою, через власний електронний формуляр

замовити і отримати в електронному вигляді статті з журналів та збірок (у тому числі нотних), включених в електронний каталог бібліотеки. У перспективі, як прогнозують фахівці бібліотечної справи, у читача з'явиться можливість бронювати (замовити) видання, знайдене в електронному каталозі, і призначати зручні день та годину для отримання замовленого видання безпосередньо в самій бібліотеці, читач зможе ознайомитися зі списком журналів з фонду бібліотеки, переглянути збірку опублікованих у журналах протягом року матеріалів і замовити в електронному вигляді потрібну статтю, цілком реальним у майбутньому має стати віртуальний запис читачів.

У контексті впровадження бібліотеками інноваційних технологій та надання нових послуг більшість фахівців бібліотечної справи погоджуються, що якісна реалізація послуги віртуального «Особистого кабінету читача» сприятиме підвищенню попиту користувачів на інформаційно-аналітичні ресурси та послуги бібліотеки, більш ефективній реалізації її функціональних можливостей. Наявність віртуального кабінету, його функціональність та інформаційна насиченість вважається серйозною конкурентною перевагою, адже бібліотекам у сучасних умовах доводиться конкурувати з онлайн-книгарнями, книжковими мережами, інформаційними агентствами, багато з яких мають свої онлайн-представництва і вже пропонують клієнтам таку послугу.

Інноваційний підхід до надання дистантних продуктивних послуг використовує Російська національна бібліотека (РНБ), яка розвинула ідею віртуального особистого кабінету читача й дала можливість створення на своєму сайті «Віртуального наукового кабінету» (ВНК) [244]. Після авторизації користувачі отримують доступ до таких рубрик, як «Моя папка», «Моя навігація», «Профіль».

Рубрика «Моя папка» дає змогу скористатися такими інструментами:

– «Списки літератури» (у процесі роботи з каталогами користувачі можуть створювати власні списки потрібної літератури. Створені списки можна роздруковувати, редагувати і видаляти);

– «Картки СканГАК» (призначені для роботи з «Генеральним алфавітним каталогом книг російською мовою (1725–1998)». За допомогою кнопки «додати картку в мою папку» можна додати

необмежену кількість карток у свою папку ВНК. Подані картки можна супроводжувати коментарями і роздруковувати);

– «Блокнот» (дає змогу робити записи, редагувати їх і видаляти).

Рубрика «Моя навігація» дає доступ до таких інструментів:

– «Закладки» (допомагає створювати та впорядковувати за розділами закладки на необхідні користувачам веб-сторінки);

– «Історія відвідувань сайту РНБ» (зберігає відомості про всі сторінки, які користувач відвідав на сайті РНБ. Безпосередньо зі своєї історії обрану сторінку можна додати у «Закладки») [244].

Сьогодні бібліотеки, орієнтуючись на індивідуальний підхід до кожної групи користувачів, упроваджують такі інноваційні методи співпраці, як надання консультаційних послуг, проведення семінарів, онлайн-конференцій.

Затребуваним напрямом консультаційної діяльності, що здійснюється зарубіжними та вітчизняними бібліотеками, є консультування в правовій сфері.

Так, в Україні пункти доступу громадян до офіційної інформації успішно діють у 293 бібліотеках, створюючи мережу, яка охоплює всі регіони України [187].

Пункти доступу громадян – це інформаційні центри, відкриті в бібліотеках України, де громадяни мають можливість отримати інформацію органів державної влади та дізнатися, яким чином можна долучитися та впливати на законодавчий процес. Основне завдання таких пунктів – розширення можливостей вільного доступу громадян до інформації правового характеру та вдосконалення процесів обслуговування користувачів на основі застосування як традиційних, так і нових бібліотечно- інформаційних технологій.

Аналіз досвіду функціонування зарубіжних та вітчизняних пунктів доступу до правової інформації дає змогу визначити основні форми та тенденції їх розвитку і взаємодії з користувачами. Головною метою діяльності їх є забезпечення вільного доступу громадян до правової інформації на основі сучасних технологій, підвищення рівня політико-правової культури громадян, їх політична соціалізація, сприяння формуванню в країні громадянського суспільства та правової держави.

У процесі своєї діяльності пункти доступу до правової інформації інтегрують різні інформаційні правові ресурси як вітчизняних,

так і зарубіжних онлайн-ових баз даних та фондів, що дає змогу оперативнo й достовірно надавати правові документи з різної тематики. Також сьогодні ефективно розвивається співробітництво у таких напрямках, як інформування керівників за поточними запитамі в режимі «запитання – відповідь» і сприяння науково-дослідній та науково-методичній роботі [187].

Центри правової інформації надають доступ усім бажаючим до правової та економічної інформації в електронному вигляді на безкоштовній основі, професійну допомогу в пошуку інформації, розробляють електронні путівники з правових та економічних ресурсів, надають доступ до періодичних видань, навчають користувачів самостійної роботи з базами даних.

Таким чином, пункти доступу громадян не тільки відіграють важливу роль у наданні правової інформації, а й створюють передумови для формування системи підготовки співробітників для роботи в нових інформаційних умовах.

У складних умовах сьогодення дедалі частіше виникає ситуація, коли питання, що цікавлять користувачів, перебувають на перетині різних галузей знань, різних сфер суспільного життя, тому для їх ефективного вирішення потрібна взаємодія експертів із широкого кола різних галузей наук. Таким чином, виникає гостра потреба в організації бібліотеками міждисциплінарної співпраці провідних наукових фахівців з різних сфер знань для підготовки наукової й аналітичної продукції та надання якісних послуг окремим замовникам. Бібліотека в цьому разі виступає координатором науково-дослідної діяльності, спрямовуючи її на розв'язання саме тієї проблеми, яка цікавить замовника дослідницького проекту. Бібліотека стає майданчиком, на базі якого створюється проектна команда зі співробітників різних підрозділів та галузей наук. Такий напрям діяльності активно розвивається Національною парламентською бібліотекою Японії, у якій міждисциплінарна співпраця використовується під час підготовки бюлетенів з політичної, правової та інших тематик. Результати згаданого наукового співробітництва публікуються у вигляді міждисциплінарного звіту. Наприклад, Національною парламентською бібліотекою Японії готуються такі звіти, як «Політичні проблеми Японії в міжнародному контексті», «Вплив послаблення регуляційної політики в економічній сфері»,

«Розгляд тенденцій розвитку Японії в парламентах зарубіжних країн». Прикладом активного використання новітніх технологій та міждисциплінарної співпраці є спільний проект Фонду МакАртура та Інституту музейної та бібліотечної справи США (Institute of Museum and Library Services, IMLS) (<https://www.ims.gov/>), які розпочали створення в музеях і бібліотеках США 30 нових навчальних лабораторій для молоді.

Цей загальноамериканський проект виник під впливом роботи «території інновацій» для підлітків під назвою YOUmedia в Публічній бібліотеці Чикаго. Мета чиказької «території інновацій» – поєднати підлітків із книгою, медіа та організаціями, що працюють з молоддю. Тут зібрано тисячі книжок, понад 100 комп'ютерів, різноманітні засоби та програмне забезпечення для створення медійної продукції, включаючи студію звукозапису, що дає змогу підліткам самовиражатися через музику та слово. Підлітки мають можливість відвідувати семінари, обговорювати книжки, зустрічатися з авторами та відвідувати вистави. YOUmedia також існує й поза межами бібліотеки – віртуально, створюючи віртуальну громаду, де молодь обговорює свої та чужі ідеї, має можливість створити своє віртуальне портфоліо тощо. На сайті www.youmediachicago.org можна переглянути відео про цю ініціативу Публічної бібліотеки Чикаго. Тепер такі лабораторії за підтримки Фонду МакАртура та Інституту музейної та бібліотечної справи США будуть створені в музеях і бібліотеках по всій Америці. Тут молоді люди навчатимуться створювати контент, замість того щоб просто «споживати» інформацію, адже, за даними вчених, молодь вчиться тоді, коли робить щось сама, власноруч.

Нью-Йоркська публічна бібліотека вирішила скористатися широкими можливостями планшетів і разом з iPad розробила мобільний додаток Biblion: The Boundless Library («Бібліотека без кордонів»). Тематична колекція, яка представлена, називається «Світ майбутнього: слідами Всесвітньої виставки 1939–1940 рр.» [312].

Ця велика колекція містить фотографії, відеоматеріали, книги, документи й навіть записи радіопередач, що мають відношення до Всесвітньої виставки. Завдяки додатку Biblion і можливостям iPad працювати з нею легко й зручно: від перегляду фотографій

можна швидко перейти до читання листів. Уся інформація представлена в логічно структурованому вигляді, так як це робиться в бібліотечному сховищі. Отже, навіть ті, хто не звик користуватися планшетами, зуміють легко у всьому розібратися.

Нові технології відкривають вельми оптимістичні перспективи для користувачів з особливими потребами, наприклад інвалідів по зору: вже існують апарати, які переводять текст, навіть текст, записаний за методом Брайля, в усне мовлення, причому можливий синхронний переклад на різні мови. Такі апарати активно використовуються в бібліотеках Америки, Німеччини, Англії. Стають все більш доступними і особливі комп'ютери для сліпих і слабозорих, що також використовуються в бібліотеках [186].

Застосування нових технологій робить більш комфортним користування і самою бібліотекою: електронний запис до бібліотеки, електронна реєстрація книг, які потрібно здати або отримати, єдиний читацький квиток, що дає змогу користувачеві здати книгу в будь-яку бібліотеку міста, вельми зручні.

Актуальною та затребуваною є служба поточного оповіщення. Цей вид обслуговування почав широко поширюватися у всіх авторитетних комерційних повнотекстових, реферативних та бібліографічних базах даних з другої половини 1990 р. Dialog, LEXIS-NEXIS, ProQuest, EBSCO, ScienceDirect, AGRICOLA і багато інших надають інформування про нові надходження за заявленою тематикою як стандартної послуги, підвищує рівень комфорту для клієнтів.

Володіння значним структурованим обсягом інформації, що відкрилася завдяки новим технологіям, можливість її оперативної передачі робить бібліотеку бажаним партнером для засобів масової комунікації (як друкованих, так і телевізійних), а також інших установ культури, освіти, громадських організацій, комерційних структур та окремих підприємств. Організація безперешкодного, комфортного доступу до інформації різко підвищує соціальний статус бібліотеки, робить її неодмінним учасником всіх значущих подій. А ефективне використання всіх наявних ресурсів, створення гібридних бібліотек дасть можливість здійснити перехід від однієї форми інформаційної культури до іншої. Це і є соціальний внесок бібліотеки у майбутнє, що дає змогу їй залишитися одним з найважливіших інститутів суспільства [186].

На сьогодні підтверджується тенденція до збільшення кількості користувачів мобільними телефонами, планшетами та смартфонами, що істотно розширюють можливості роботи з інформацією. Як показують результати дослідження компанії TNS Infatest за замовленням Google, в Україні за останні роки кількість користувачів смартфонів збільшилася в три рази (до 24%). Крім того, 71% українських користувачів входить в Інтернет зі смартфонів щодня, тоді як 69% використовують для цього комп'ютер і ще 67% – планшети. Причому 14% українців відвідують інтернет-сторінки частіше зі смартфонів, ніж з комп'ютерів, і ще 8% – лише з мобільних телефонів [60].

З огляду на це для бібліотек актуалізується завдання з опанування інноваційними мобільними технологіями з метою залучення нових користувачів та розширення спектра бібліотечних інтернет-послуг. Тому сьогодні активно розвиваються мобільні технології сучасної бібліотеки. Так бібліотеки розроблюють war-сайти, war-онлайн-каталоги, надають доступ до war-баз даних, war-енциклопедій, сервісу віртуальної довідки через war-сайт бібліотеки, war-чати або в комбінації із SMS (наприклад, з мобільного телефону можна зайти на сайт Національної парламентської бібліотеки Японії).

Веб-сайти, що призначені для перегляду на мобільних пристроях, на сьогодні є поширеною послугою у європейських та американських бібліотеках. Свої мобільні сайти мають Публічна бібліотека Ольборг (Данія), Баварська державна бібліотека (Німеччина), бібліотека Політехнічного університету Валенсії (Іспанія), Королівська Національна бібліотека Нідерландів, Національна бібліотека Великобританії, Національна бібліотека Сінгапуру та ін. Більшість американських національних, публічних та університетських бібліотек надають доступ до ресурсів через мобільний сайт, зокрема бібліотека Бостонського коледжу, юридична бібліотека Бостонського університету, бібліотеки Кембриджського, Корнельського, Джорджтаунського та Гарвардського, Каліфорнійського університетів, міжнародного університету Флориди, Єльського університету Кушинга, Челмсфордська, Харфордська, Нью-Йоркська публічні бібліотеки та ін. [313].

Найбільш комплексно питання, пов'язані з наданням бібліотечних послуг на основі мобільних технологій, на сьогодні представлено

в збірнику «Мобільні бібліотека. Мобільні бібліотечні он-лайнні послуги» (СПб., 2012) [190, с. 43], до якого включено ретельно підібрані статті з проблем використання можливостей мобільних бібліотек в обслуговуванні користувачів. Автори докладно й всебічно розглядають зміни, що відбулися в бібліотеках з поширенням мобільних технологій, досліджують використання мобільних комунікацій для розвитку бібліотечних послуг, вивчають технічні можливості та наслідки для культури, розглядають зарубіжний досвід інтеграції мобільних сервісів у бібліотечну систему обслуговування.

Редактори цього збірника – американські дослідники Дж. Нідхем і М. Еллі виділяють такі електронні послуги, які пропонує своїм користувачам сучасна бібліотека в мобільному просторі:

- запит / довідка. Надаючи ці послуги, бібліотеки використовують наявні в їх розпорядженні різні засоби комунікації: чат, миттєві повідомлення, текстові повідомлення, електронну пошту та ін. Засіб комунікації вибирається користувачем. Адже користувач, навіть якщо фізично перебуває в бібліотеці, може віддати перевагу отримання довідкової інформації способом, відмінним від особистого контакту;

- видача за межі бібліотеки. Аудіокниги та електронні книги видаються на абонементі різними способами залежно від того, чому саме надають перевагу користувачі. В окремих випадках разом з матеріалом їм видаються відповідні пристрої для читання;

- представлення та помітність. Все більшого поширення набувають відео та підкасти, які описують або рекламують ті чи інші бібліотечні послуги, заходи, що проводяться бібліотекою, тощо;

- оповіщення. RSS, текстові повідомлення та електронна розсилка. Користувачі отримують інформацію про проведені заходи, стан роботи над їх запитамі, про режим роботи і т. ін.;

- синдицирування. Бібліотеки стали просувати програми та контент у дифузний мережевий простір своїх користувачів. RSS-фіди, віджети і додатки Facebook стають дедалі популярнішими;

- мобільні сайти. Окремі бібліотеки спеціально працюють над наданням мобільного доступу. Це потребує створення особливої версії сайту цієї бібліотеки, адаптованої під технічні можливості мобільних пристроїв. Мобільний сайт має бути набагато простіше

типового бібліотечного сайту, на ньому повинна бути в лаконічній формі представлена найбільш важлива інформація;

– комунікація та звернення до персоналу бібліотеки, задіяного в обслуговуванні користувачів і налаштованого на постійну комунікацію, з питань: пошуку по каталогах; комп'ютерів; годин роботи бібліотеки; адміністрації; зворотного зв'язку; посилань; каналів передачі інформації (тут вказується тип комунікаційного каналу зв'язку). У розділі «Комп'ютери» розміщується інформація про доступність комп'ютерів у різних приміщеннях бібліотеки;

– бронювання. Через мережу можна забронювати приміщення, обладнання та консультації. Можна також перевірити доступність;

– нотатки і записи. Замість того, щоб записувати відомості про видання, знайдене в каталозі, можна зробити фотографію з екрана. Фотографії уривків тексту або картинок з екрана здатні заощадити на копіюванні або записах, їх легко пересилати [190, с. 45].

Активне використання мобільних технологій дає змогу бібліотекам створювати власні мобільні колекції, що можуть містити аудіокниги, електронні книги, аудіокурси з вивчення іноземних мов, музичні файли, фільми, фотоінформацію. Такі колекції можна завантажити із сайту бібліотеки на свій мобільний пристрій. Так, бібліотека університету Аляски пропонує завантажити колекцію аудіокниг ThrougListenAlaska, бібліотека Політехнічного університету Каталонії ім. Габріеля Феррат пропонує мобільний доступ до колекцій університетського репозитарію, Нью-Йоркська публічна бібліотека дає можливість завантажити на мобільний аудіокниги, музичні колекції.

В Україні мобільний оператор Київстар презентує мобільні колекції книжок за темами: «Екранізовані твори» (книжки, які ми в першу чергу знаємо завдяки кінофільмам), «Коханим та закоханим» (книжки до свят кохання й весни), «Література непростих часів» (книжки з відповідями на морально-етичні питання непростих часів), «Книжки до зимових свят» (книжки, що подарують радість та створять затишок сімейного свята), «Шкільна література» (книжки, що входять до шкільної та позакласної програми з літератури), «Нобелівські лауреати» (книжки лауреатів Нобелівської премії з літератури), «Сотня кращих» (біографії та історії кращих у своїй справі людей), «Про кохання та успіх» (романтична та практична література для легкого читання) (див. рис. 4.1) [140].

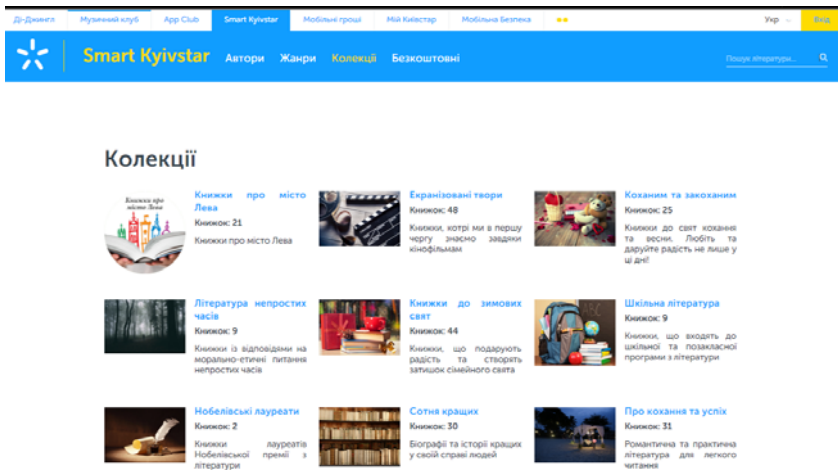

Рис. 4.1. SmartKyivstar. Колекції
Джерело: <http://smart.kyivstar.ua/charts>

Останнім часом експерти акцентують увагу на доступі до бібліотечних ресурсів за допомогою iPhone та Android додатків, досліджуються перспективи розвитку мобільних сайтів, адаптація під них каталогів бібліотек, активно обговорюється в науковому колі розвиток та вимоги до послуг, що можуть надаватися за допомогою мобільних технологій, розробка власних мобільних бібліотечних додатків.

На сьогодні провідні бібліотеки світу вже створили та використовують мобільні додатки. Так, Баварська державна бібліотека (Німеччина) створила додаток «Скарби Баварської державної бібліотеки», що містить колекцію відомих книг, зокрема колекція містить 52 рукописи. Бібліотека університету Саламанки (Іспанія) пропонує завантажити зі свого сайту мережевий додаток, створений для смартфонів Biblio USAL, за допомогою цієї програми можна скористатися каталогом та послугами бібліотеки, ознайомитися з бібліотечними новинами. Бібліотека університету Гента (Бельгія) пропонує додаток для iPhone, Android, Symbian, Windows Mobile, що дає змогу здійснити пошук по каталогу, дізнатися інформацію про адресу бібліотеки, її новини, списки літератури, блоги, твіти

та багато іншого. Окремі бібліотеки США створили додатки, які дають змогу пошуку в електронному каталозі за певними критеріями – віковою групою, жанром і типом документа. У підсумку користувачі отримують перелік документів, що відповідає заданим параметрам.

Дніпропетровська міська бібліотека створила мобільний додаток DniproLibrary, завдяки якому власники смартфонів і планшетів можуть читати електронні книги, дізнаватися про цікаві заходи і ставити питання бібліотекарям онлайн. Найчастіше цей сервіс використовується для того, щоб дізнатися, чи є в бібліотеці та чи інша книга, і в якому відділі її можна отримати. Але найцікавіша й функціональна частина програми – це топ-10 книг.

Як розповів координатор проекту А. Земляний, бібліотечні фахівці щомісяця відбирають з нових надходжень літератури десятку кращих книг. До кожної додається фото обкладинки, коротка анотація і демоверсія. Тобто людина може в режимі онлайн прочитати кілька перших сторінок книги, і якщо вона йому сподобається, залишити заявку, і бібліотека безкоштовно надішле електронну версію книги. Або ж можна прийти і взяти «класичну», паперову версію книги безпосередньо в бібліотеці. Додаток є корисним і городянам, які хочуть орієнтуватися в культурному житті міста. У додатковій вкладці розміщено інформацію про театри, музеї, галереї та інші заклади міста, а також історичні пам'ятки [86].

Проте, варто уточнити, що станом на середину 2016 р. додаток є недоступним, оскільки, за інформацією заввідділу комп'ютеризації Дніпропетровської міської бібліотеки, перебуває в роботі у зв'язку з удосконаленням.

Активно користуються бібліотеки й мобільним SMS-сервісом, зокрема інформують користувачів про те, чи доступна книга для користування, нагадують про дату повернення книги, нарахування штрафів, надають код доступу до передплачених, або платних ресурсів. Для користувачів мобільний SMS-сервіс дає змогу замовити або забронювати книгу, або документ, отримати SMS-довідку.

Та частина послуг, яка в контексті цього сервісу надається за допомогою SMS, дістала назву SMS-Library (див. Тлюстен, Дагаєв СМС-бібліотека) [78].

Текст SMS-повідомлення можна набрати на комп'ютері та надсилати будь-якій кількості одержувачів одним натисканням клавіші, використовуючи FrontlineSMS. Саме це і багато іншого дає змогу зробити безкоштовне програмне забезпечення, спеціально розроблене для використання некомерційними організаціями. Все, що потрібно – це комп'ютер зі встановленою на ньому програмою FrontlineSMS та мобільний телефон, підключений до комп'ютера за допомогою кабелю або бездротовим способом.

Використовуючи FrontlineSMS, бібліотека зможе:

- надсилати SMS будь-якій кількості одержувачів, набравши текст на комп'ютері тільки один раз;

- створювати списки розсилання SMS для різних груп одержувачів – так само, як при роботі з електронною поштою;

- давати можливість бажаючим підписатися (або відписатися) на такі списки розсилання SMS – для цього їм треба просто надіслати SMS-повідомлення на певний номер.

- дати можливість користувачам, які підписані на списки розсилання SMS, надсилати свої повідомлення всім іншим членам списку одночасно;

- створювати автоматичні системи питань-відповідей через SMS. Наприклад, читач, який надішле SMS на певний номер, зможе автоматично отримати відповідь про години роботи відділів бібліотеки або нові знаходження літератури;

- проводити вікторини серед читачів з питаннями-відповідями через SMS (як це робиться на радіо та телебаченні);

- зберігати тексти надісланих SMS та всю пов'язану інформацію (номери одержувачів, час відправлення та інше) на вашому комп'ютері. (Мобильные технологии в украинских библиотеках) [191].

Так, наприклад, можливості SMS-сервісу використовують такі бібліотеки, як бібліотека Політехнічного університету Каталонії ім. Габріеля Феррат (Іспанія), Консорціум бібліотек ELNET (Естонія), бібліотека Гельсінського технологічного університету (Фінляндія), Швейцарська національна бібліотека, публічна бібліотека Дентона, мережа бібліотек та інформаційних центрів Швейцарії NEBIS, публічна бібліотека Мюнстера (Німеччина), бібліотека університету Тромсе (Норвегія), бібліотека університету Гента (Бельгія), бібліотека університету Монаш (Австралія) та ін.

Активно долучилися до процесу впровадження та використання в бібліотечному обслуговуванні QR-кодів, як ефективного способу надання додаткової інформації для читача, а також як інноваційної технології для сприяння популяризації книг, авторів та бібліотеки.

QR-код – це один з видів матричного (двомірного) коду (2 D-barcode). QR – скорочення від QuickResponse, «швидкий відгук», тобто QR-код покликаний швидко доносити зашифровану інформацію до користувача.

Винайдений і розроблений у 1994 р. японською компанією Denso-Wave QR-код являє собою квадратне, як правило, чорно-біле зображення, яке може бути «прочитано» сканувальним пристроєм, а також мобільним телефоном, смартфоном, планшетом або ноутбуком з відеокамерою, на яких встановлена програма для читання QR-коду. В QR-мітку поміщається текст обсягом до 4296 знаків, який може містити гіперпосилання. Читати їх можна як з роздруківки, так і з екрана, код може містити будь-який текст, що складається з букв, цифр і символів, або посилання, по якому користувач може отримати інформацію про об'єкт чи місце, на якому цей код нанесено.

Всередині QR-коду «зашиита» службова інформація, яка дає змогу визначити посилання – це текст, SMS, візитна картка або інші дані. Програма-сканер визначає тип повідомлення і пропонує користувачеві відповідний наступний крок. Якщо це посилання, то програма-сканер запропонує по ньому перейти, якщо SMS – відправити адресату, якщо текст зберегти або скопіювати.

Ця технологія постійно розвивається – з'являються нові цікаві варіації QR-кодів, зокрема округлі й кольорові, що збільшує візуальну та естетичну привабливість самої картинки.

Сьогодні в інтернет-просторі є досить широкий вибір онлайн-сервісів для створення QR-кодів, таких як:

- qrcode.ru, qrmania.ru – одні з найбільш популярних генераторів у рунеті. З налаштувань – тип кодування (текст, посилання, візитна картка або SMS -повідомлення);

- keremerkan.net – генератор з великою кількістю налаштувань: дія коду (перехід на сайт, посилання на сайт, дзвінок, відправка SMS, E-mail, географічні координати і т. ін.); тип коду (QR, Data Matrix, Aztec, Micro QR), формат зображення, включаючи векторні формати (PNG, PDF, TIFF, SVG, EPS) і колір;

– linkstore.ru – дає змогу зберегти текст, графіку, відео або аудіо на сервері і генерує QR-код з посиланням на мобільну веб-сторінку, на якій можна переглянути збережені дані;

– addons.mozilla.org – плагін для Mozilla Firefox. Додає в браузер кнопку, яка створює код для URL-адрес або виділеного тексту;

– code.google.com – генератор коду з пакета Google Chart Tools. Згенерувати код можна простим GET-запитом.

Безкоштовні додатки для зчитування QR-кодів доступні для великої кількості мобільних платформ: Symbian (Nokia), J2 ME (телефони з підтримкою Java), Android, Windows Mobile, iOS (iPhone). Зазвичай сьогодні покупець нового смартфона або планшета отримує пристрій із вже встановленою програмою.

На сьогодні є велика кількість пропонованих додатків для смартфонів:

– Android: QR-droid для сканування QR-кодів, Aldiko Book Reader для читання книг;

– iOS: QR Code City для сканування QR-кодів, iBooks для читання книг;

– Windows Phone: QR Reader для сканування QR-кодів, Liberty для читання книг.

Якщо програми не встановлені, можна їх скачати безкоштовно через магазин додатків: Play market, App Store, магазин Windows.

Таким чином, читач бібліотеки зі смартфоном у руках може сканувати QR-код, щоб скористатися додатковою інформацією: перейти на сайт автора книги або на тематичні сайти, що мають відношення до книги, або тем, які ця книга охоплює.

До переваг QR-кодів можна віднести широкі можливості їх використання: починаючи від звичайного плаката, бібліотечних послуг і закінчуючи вітальною листівкою. Все залежить від фантазії працівника, який його створює, та мети. Так, QR-коди можна розмістити на візитних картках, читацьких квитках, книжкових кишеньках, на бейджиках учасників різних заходів, конференцій, круглих столів, у соціальних мережах. QR-код може містити адресу електронної пошти та ім'я адресата, посилання на інтернет-ресурси. Прочитання коду спрямує користувача на потрібний сайт, позбавляючи від необхідності ретельно вводити велику кількість знаків в адресному рядку браузера. При скануванні QR-коду з вмон-

тованим телефонним номером можна відразу ж зробити дзвінок. Актуальним і зручним є використання QR-коду для допомоги читачам-новачкам освоїтися в бібліотеці та зорієнтуватися в розташуванні її відділів, а також для надання такої послуги, як «Екскурсія бібліотекою». Так, можна на карті-схемі бібліотеки вказати QR-коди з поясненнями, або розмістити QR-коди в різних секторах бібліотеки, при цьому можуть бути використані фотографії з QR-кодами на посилання веб-сторінок, що вказують розташування відділів бібліотеки та їхній графік роботи і т. ін.

Корисними та ефективними QR-коди є під час проведення бібліотекою різноманітних естафет, ігр, квестів, вікторин. Зокрема, шляхом використання сервісу QR-коду через бібліотечний сайт можна організувати проведення онлайн-вікторин з використанням інформаційних листів з QR-кодами, що мають посилання на сторінки з інтерактивними завданнями або онлайн-вікторинами.

За допомогою QR-кодів є можливість організувати онлайн-читання не тільки електронних книг і журналів, а й оформити виставку, інформаційні листи, створювати різні роздаткові матеріали з посиланнями на різні джерела інформації.

Розміщення зображення обкладинок книг з QR-кодами на інформаційному стенді з різних тем дасть змогу направити читача на сторінки сайту зі списками книг, пов'язаних однією темою, забезпечать доступ до довідкових матеріалів про автора, віртуальну виставку або додаткову інформацію про книгу.

Інформаційне середовище бібліотечного заходу під час показу слайдів або відеоматеріалів можна значно збагатити, надавши читачам роздатковий матеріал з QR-кодами для доступу до презентації або додатковими матеріалами сайту. Можна розмістити QR-коди і на самому Power Point слайді, а користувачі зможуть зісканувати їх з екрана.

QR-код також дає можливість завантажити книгу на свій смартфон з віртуальної книжкової полиці. Зокрема, таку послугу можна отримати в Карагандинській ОУНБ, де представлено 37 книг електронних творів казахстанської, російської, зарубіжної, дитячої літератури. Скористатися сервісом може кожен власник смартфона або планшета з підтримкою 3 G або Wi-Fi. Щоб скачати книгу, достатньо навести камеру мобільного пристрою на індивідуальний

QR-код віртуальної книги і завантажити файл в електронному вигляді через мобільний Інтернет або безкоштовну мережу Wi-Fi [155].

Варто відзначити зарубіжний досвід використання бібліотеками згаданого сервісу. Так, бібліотеки Нідерландів, Австрії, Румунії, США, Росії активно впроваджують у свою діяльність послуги за допомогою QR-кодів.

Зокрема, Публічна бібліотека міста Хенгело в Нідерландах пропонує своїм читачам скачувати електронні книги за допомогою QR-кодів. Для цього бібліотека придбала 36 тис. електронних книг. Знаки з зображенням QR-коду, необхідного для завантаження книг, розміщені в усіх підрозділах бібліотеки. Ця процедура не потребує будь-якої реєстрації.

У США QR-коди, розміщені в бібліотеці, дають змогу студентам легко знаходити електронні версії книг, а під час занять – отримувати посилання до додаткових матеріалів. Зокрема учні Northeast Elementary School можуть скористатися новою послугою шкільної бібліотеки. На книгах у бібліотеці розміщені QR-коди, які дають дітям можливість відсканувати, а потім прослухати інформацію про те, що міститься на її сторінках [17].

У столиці Румунії Бухаресті із серпня по кінець жовтня 2012 р. відбувалася кампанія в метрополітені, організована спільно з видавництвом Humanitas. Стіни станції перетворили на книжкові стелажі, розмістивши на обкладинці кожної з книг QR-код. На мобільні телефони або планшети можна було безкоштовно скачати уривки із 49 книг для читання і 10 книг для прослуховування. Послуга була доступна для всіх пасажирів метро, незалежно від того, послугами якого оператора зв'язку вони користувалися.

Треба відзначити досвід впровадження QR-кодів російськими бібліотечними закладами. Зокрема своїм успішним досвідом застосування QR-кодів поділилися армавірські бібліотекарі.

Щоб зацікавити підлітків книгою і залучити їх до бібліотеки, співробітники бібліотеки вирішили використовувати захоплення молоді комп'ютерами, телефонами й Інтернетом. Так народилася ідея першого QR-квесту «Лампа. Ніч. Бібліотека», проведення якого приурочили до Всеросійської акції «Бібліоніч-2012». Для гри була розроблена система завдань, що включає роботу з катало-

гами, пошук книг у закритому фонді і сховищі. Особливість квесту полягала в тому, що всі завдання були виконані у вигляді QR-коду. Гравцям потрібно було спочатку їх розшифрувати, а тільки потім виконати.

QR-коди також використовують для інформування читачів про послуги та роботу бібліотек Армавіру, їх історії, перелік гуртків та творчих об'єднань, пріоритетні напрями роботи, контактну інформацію. У проекті кілька інформаційних виставок з використанням QR-кодів та оновлювана афіша на сайті у вигляді QR-коду.

В Україні цікавим є досвід застосування QR-кодів мобільним оператором «МТС Україна», який у 2013 р. за підтримки міських адміністрацій українських міст реалізував національний проект «Інноваційні «Мобільні бібліотеки» від МТС» у великих містах країни (Києві, Одесі, Львові, Вінниці, Житомирі).

Тумби із зображеннями книжкових полиць було розташовано просто на тротуарі на головних вулицях та площах міст. На корінцях, зображених на полицях книжок, було розміщено спеціальні QR-коди, за допомогою яких книги можна було безкоштовно завантажити в електронному форматі через мережу Wi-Fi й залишити у себе назавжди. Коди можна було зчитати за допомогою камери будь-якого сучасного смартфона чи планшета. Поруч із «книжковими полицями» працювали мобільні бібліотекарі, які допомагали читачам налаштувати пристрої та показували, як завантажувати книги.

Пізніше «МТС Україна» спільно з компанією Opera Software оголосили про відкриття філії Мобільної бібліотеки МТС у магазині мобільних додатків AppMarket.

Тепер Мобільна бібліотека МТС є в усіх містах та інших населених пунктах України – книги на телефони, смартфони, планшети, електронні читалки та інші пристрої можна завантажувати з магазину мобільних додатків AppMarket. Онлайн-представництво Мобільної бібліотеки доступно для всіх абонентів МТС. У магазині представлено топ-100 книг, вибраних читачами Мобільної бібліотеки – добірка складена на основі статистики завантаження книг у всіх містах, де працюють вуличні мобільні бібліотеки. Всі книги, представлені в розділі, доступні для безкоштовного скачування. Щоб скористатися Мобільною бібліотекою, потрібно вибрати кате-

горію «Книги» в магазині AppMarket за адресою <http://apps.mts.com.ua/>. При цьому можна скористатися будь-яким веб-браузером, встановленим на мобільний пристрій.

Отже, на сьогодні QR-коди в бібліотеці можна розглядати як інноваційну технологію, яка дає змогу підвищити рівень бібліотечного обслуговування, як ефективний спосіб надання додаткової інформації для читача, сприяння популяризації книг, авторів і самої бібліотеки. QR-кодування є ефективним сервісом, оскільки забезпечує зв'язок між паперовими книгами і онлайн-світом та дає змогу користувачам швидко отримувати доступ до потрібної інформації без необхідності вручну вводити запит на комп'ютері. А зарубіжний досвід доводить актуальність, зручність та затребуваність такого виду обслуговування серед користувачів.

Значні перспективи бібліотечного обслуговування дистантного користувача відкриваються у зв'язку з прогнозованим злиттям стільникового зв'язку з комп'ютерними та інформаційними технологіями, при якому виникне, як передбачається, ефект «шлюзу» між Інтернетом та мережами мобільного зв'язку. Практично це означає, що відповідь на запит по телефону буде тут же з'являтися на екрані комп'ютера абонента, що перебуває поза бібліотекою.

Зарубіжні дослідники прогнозують також появу незабаром технологічно розвинених форм індивідуального бібліотечного обслуговування за допомогою магнітних карт (swipe cards) або смарт-карт (smartsards). З їх допомогою користувач бібліотеки отримає доступ до персональних файлів на бібліотечному комп'ютері, а також віддалений доступ до каталогів. Звичайно, як підкреслюють автори цих прогнозів, всі ці розробки втіляться в життя за тієї умови, що комп'ютери будуть оснащені засобами впізнання особистості користувача.

Аутифікація може знадобитися при наданні віддаленого доступу до бібліотечного веб-сайту, при контролі доступу до обмежених ресурсів, при гарантії конфіденційності для користувачів електронною поштою та ін. [186]. При організації бібліотечного обслуговування все більше бібліотек можуть використовувати супутникове й кабельне телебачення, засоби мультимедіа і т. ін. Включення цих технологій надає нового звучання таким традиційним формам, як конференції, літературні вечори, усні журнали тощо.

Підсумовуючи, можна констатувати, що впровадження сучасних інформаційних і комунікаційних технологій не тільки створює нову інформаційну обстановку, а й змінює характер роботи бібліотеки. Автори публікацій, присвячених інноваційним бібліотечним послугам і технологіям, сходяться на думці, що послуги, реалізовані бібліотеками в електронному середовищі й адресовані широкому колу дистантних користувачів, можуть і повинні розвиватися і в змістовному плані, і в плані застосування нових технологій. Адже зростання популярності Інтернету та інтенсивне впровадження нових інформаційних та комунікаційних технологій у бібліотечну практику висувають нові вимоги до бібліотекарів, змушуючи їх по-новому поглянути на свою професію та традиційні бібліотечні функції. Сучасна бібліотека зобов'язана забезпечити вільний доступ до інформації та документів усім категоріям користувачів незалежно від того, де перебувають вони і, зокрема, запитувана інформація. Таким чином, основним завданням бібліотеки стає організація багаторівневого інформаційного простору, забезпечення прискорення процесу формування інформаційного суспільства, у якому інформація стане дієвим інструментом самореалізації особистості й суспільного прогресу.

4.2. Підготовка інформаційно-аналітичних продуктів як напрям удосконалення бібліотечного інтернет-обслуговування

Сучасні бібліотеки реагують на процес інформатизації, використовуючи у своїй роботі нові джерела інформації, створюючи та вдосконалюючи як нові види інформаційно-аналітичної продукції, так і нові форми бібліотечного обслуговування.

Бібліотеки на сьогодні надають доступ як до окремих ресурсів, так і до окремих інформаційних матеріалів. Зокрема сайти надають доступ не лише до каталогів, а й до повнотекстових баз даних, наукових, бібліографічних, аудіо, відео-, фотоматеріалів. Водночас користувач, як правило, зацікавлений не лише в доступі до певного ресурсу, а й у доступі до комплексної інформації з певної проблематики, що потребує часу для дослідження різних

ресурсів і використання багатьох інструментів пошуку. Наприклад, щоб отримати комплексну інформацію з обраного проблемного питання користувач змушений здійснити пошук по каталогах, електронному архіву, науковій періодиці України, реферативній базі даних, авторефератах дисертацій, передплатених ресурсах, інформаційно-бібліографічних та інших ресурсах тощо, що потребує часу та певних навиків у користуванні навігацією сайту.

У цьому контексті перспективним є надання доступ до тематичного комплексного ресурсу, організованого з використанням семантичних методів. Так, К. Лобузін наголошує, що «на сьогодні актуальним та обов'язковим пошуковим елементом, що покращує навігацію в ресурсах неосяжного електронного каталогу НБУВ, має бути тематичний пошук. Відділ систематизації НБУВ індексує документальний потік за Рубрикатором НБУВ, основою якого є таблиці бібліотечно-бібліографічної класифікації для наукових бібліотек. Однак наявність у бібліографічному описі систематичного індексу та навіть традиційна реалізація пошуку через Рубрикатор (коли необхідно спочатку відшукати відповідну тематичну рубрику за ключовими словами, а потім перейти до пошуку документів) не задовольняють потреби більшості користувачів, особливо недостатньо обізнаних із принципами упорядкування знань у бібліотеках. Для цієї категорії користувачів було впроваджено інтуїтивно зрозумілу послугу, коли замість систематичного індексу на екрані користувач бачить інтерактивне гіперпосилання з тематичною рубрикою, натискаючи яке він автоматично отримує бібліографічну добірку за відповідною темою з величезного фонду бібліотеки. Ця послуга з часом виявилася надпопулярною, так, за статистикою відвідувань та запитів до онлайн-каталогу НБУВ, кожен 3–4 запит використовує саме її» [176, с. 140].

Зокрема на сьогодні створено персональну електронну колекцію «Електронний архів В. І. Вернадського», який містить різноманітні інформаційні ресурси й джерела (у тому числі рукописні та архівні матеріали з фондів НБУВ, аудіо-, відео- та фотоматеріали), пов'язані з творчим доробком видатного вченого та його науковою спадщиною. Це спрощує пошук потрібної користувачу інформації, проте все одно потребує часу для ознайомлення та опрацювання отриманого матеріалу.

Ще одним затребуваним способом задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки є створення на основі різноманітних джерел синтезованого інформаційно-аналітичного продукту, який містить консолідовану інформацію, що спрощує осмислення проблеми.

У цьому разі користувачу не потрібно переглядати великий обсяг розміщеної на різних ресурсах інформації з тематики, яка цікавить, а можна скористатися підготовленими аналітичними матеріалами.

Утім, для того, щоб підготовлений інформаційно-аналітичний продукт насправді давав доступ до якісної консолідованої інформації, опанування якою користувачем надало б йому змогу вирішити потрібні завдання, при створенні такого продукту має бути дотримана відповідна технологія, яку можна поділити на дві складові: інформаційну й аналітичну.

До процесу інформаційної роботи належить послідовна сукупність операцій (первинне опрацювання, відбір, накопичення, систематизація, зберігання, організація використання інформації), що дає змогу швидко зорієнтуватися в загальному потоці інформації, скоротити час на пошук потрібних матеріалів.

До процесу аналітичної роботи належить відбір і опрацювання матеріалів за темою дослідження – це підготовчий етап процесу аналітичної роботи, під час якого здійснюється пошук інформації, перевірка її якісних характеристик, а також її опрацювання, наукова експертиза з метою створення умов для правильної оцінки досліджувальних фактів, подій та явищ.

Забезпечення дистантних користувачів об'єктивною, повною, оперативною, аналітичною інформацією є можливим завдяки дотриманню під час аналізу певних подій та процесів об'єктивності (передбачає, що результати аналізу не залежатимуть від упередження та особистих інтересів аналітика або кінцевого користувача аналітичного продукту); повноти (аналіз інформації повинен бути повним, тобто охоплювати всі аспекти явища, події, процесу, що досліджується); достовірності (аналіз повинен покладатися на достовірну інформацію та виключати із себе будь-які домисли аналітика); обґрунтованості (кожен висновок в аналітиці має бути підкріплений тими чи іншими фактами, аргументами); компетентності

(аналіз повинен здійснюватися особою, що має спеціальні аналітичні навички, підготовку та освіту); оперативності (передбачає швидке реагування та аналіз досліджуваних подій або явищ); актуальності (інформація, що аналізується, має бути актуальною та достовірною); поліваріантності можливих дій (аналітика має рекомендувати рішення, що передбачають, за можливістю, найбільш імовірні варіанти розвитку подій, явища або процесу, що вивчається) [33, с. 310].

Специфіка аналітичного продукту полягає не лише у викладенні фактів, нехай і перевірених на достовірність, а, у значній мірі, їх інтерпретації та співставленні з іншими фактами, які мають відношення до певної проблеми, узагальненні та виробленні нової інформації на базі вже отриманої.

Слід зазначити, що при постійно зростаючих обсягах інформації при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів додаткової уваги потребує відбір інформації. Підготовка об'єктивної аналітики вимагає використання різноманітних за своїм характером джерел, що зумовлює необхідність ретельної її перевірки, оскільки часом інформація може бути неперевіреною, поверхневою, застарілою, мати кон'юнктурний характер. Тому при підготовці огляду аналітики мають враховувати: характер видання, політичну спрямованість його власників, визначити достовірність інформації шляхом порівняння її в різних джерелах. Також аналітики мають визначити, які джерела відкритої інформації спеціалізуються на цій тематиці, які з них є найбільш доступними, професійними, об'єктивними, оновлювалися найчастіше в цей період, джерела якої країни цікавлять [273, с. 68].

При цьому в процесі створення інформаційно-аналітичного продукту ефективно використовується інформація як на паперових носіях (газети, журнали, доповіді, звіти, довідники державних і недержавних організацій, ділова та галузева преса, патентна документація, періодичні наукові видання, матеріали конференцій, прес-релізи, огляди, електронні варіанти цих видань), так і в електронній формі (телебачення, радіо, Інтернет). Крім засобів масової інформації корисною є інформація, отримана вербальним способом, тобто через спілкування з безпосередніми носіями інформації.

Використання електронних технологій, зокрема Інтернет, дає можливість забезпечити високий рівень оперативності підготовки

інформаційно-аналітичних матеріалів (сайти «павутини») швидше за друковані ЗМІ реагують на будь-які події у світі та в Україні) та об'єктивність матеріалів, які готуються на основі вивчення полярних точок зору на соціальні, політичні та економічні явища, широкого діапазону використаних веб-ресурсів з будь-якої проблеми. Крім того, сьогодні більшість друкованих регіональних періодичних видань мають електронні версії, що дає можливість більш оперативно використовувати інформацію з регіонів.

При цьому інформаційно-аналітичні продукти можуть мати комплексний характер, поєднуючи як суто інформаційний матеріал, так і аналітичний. Так, бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів «Конституційний процес: політико-правові аспекти діяльності», що готується НЮБ НБУВ для задоволення інформаційних потреб членів Конституційної Комісії України, експертів та громадськості, має комплексний характер та поєднує різноформатний матеріал щодо діяльності Конституційної Комісії України – дає змогу ознайомитись із сучасними науковими підходами провідних вітчизняних правознавців до проблем конституційного реформування, розміщуючи їх наукові праці та доповіді, інформує про позицію членів Конституційної Комісії щодо вдосконалення конституційного процесу, ознайомлює з позицією влади, політичних партій, громадських організацій, розкриває конституційний досвід зарубіжних країн шляхом підготовки дайджестів матеріалів ЗМІ, надає доступ до аналітичних матеріалів, які висвітлюють експертні оцінки й коментарі, надає бібліографічну інформацію з фондів НБУВ. Представлення бюлетеня на сайті НБУВ дає змогу дистантним користувачам ознайомитися з матеріалами.

Зацікавленість користувачів в отриманні повної, якісно обробленої інформації спонукає бібліотеки створювати відповідні інформаційно-аналітичні структури, які покликані, враховуючи потреби користувача, виробляти якісний синтезований інформаційний продукт. До таких структур належить створена в 1995 р. (Постанова Бюро Президії Національної академії наук України № 334–5 від 14 грудня 1995 р.) у структурі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), у складі якої сьогодні функціонують чотири відділи.

Зокрема, відділ політологічного аналізу є аналітичним підрозділом СІАЗ, що займається підготовкою інформаційно-аналітичної та аналітично-прогнозної продукції, орієнтованої на задоволення запитів усіх категорій дистантних користувачів: владних структур усіх рівнів, економічних структур, політичних і громадських організацій в Україні тощо.

Розвиток відділу тісно пов'язаний з необхідністю вирішення завдань, обумовлених загальним розвитком інформаційної функції бібліотек у процесі переходу до інформаційного суспільства, їх зростаючим значенням у формуванні інформаційного простору.

Одним з напрямів діяльності відділу є вивчення та узагальнення досвіду роботи аналогічних структур у системі інформаційних служб бібліотек з ефективного використання фондів, активного введення в обіг наукової та іншої інформації, використовуючи при цьому сучасні дистантні форми інформаційно-аналітичного обслуговування.

Особливої уваги потребує здійснення відділом наукової роботи, у якій можна виокремити теоретичний та прикладний аспекти, а саме: дослідження процесу формування й розвитку інформаційного простору, ролі і місця в цьому процесі бібліотечних структур та їх інформаційно-аналітичних підрозділів, досвіду впровадження ними дистантних форм обслуговування; вивчення проявів і впливу інформаційної сфери на суспільно-політичні, економічні, культурно-освітні процеси та роль дистантного обслуговування в цьому процесі; інформаційно-науковий супровід суспільних перетворень; дослідження питання організації інформаційно-аналітичної діяльності бібліотечних структур з метою якомога повнішого задоволення інформаційних запитів замовників за допомогою дистантного обслуговування; визначення специфіки інформаційних та інформаційно-аналітичних продуктів, шляхів підвищення їх ефективності [33, с. 311].

Метою діяльності відділу є якомога повніше задоволення інформаційних запитів замовників, сприяння підвищенню ефективності органів державної влади, гармонізації відносин численних державних і недержавних структур, економічному зростанню, вирішенню актуальних питань розвитку гуманітарної сфери, становленню громадянського суспільства, прискоренню наукового роз-

витку, а також – запобіганню політичним, соціальним, національним, релігійним та іншим конфліктам.

Для виконання покладених на відділ завдань використовуються електронні потоки інформації, вітчизняної та зарубіжної періодики, фондів НБУВ, інших джерел інформації. З метою всебічного й повного задоволення потреб користувачів відділом активно впроваджуються форми інтернет-обслуговування – розміщення підготовлених матеріалів на сайті НБУВ, ЕДД, надання доступу до підготовлених інформаційно-аналітичних матеріалів на сторінці відділу в соціальній мережі Facebook.

Пріоритетним і перспективним напрямом роботи відділу є підготовка інформаційно-аналітичних продуктів «на випередження». Ідеться про підготовку аналітичних довідок, прогнозів з тих проблем, які вже найближчим часом можуть стати ключовими. Для цього не лише ведеться комплексне розроблення найважливіших суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх та інших питань, а й готуються матеріали, які надсилаються потенційним замовникам з метою вивчення їхніх запитів і шляхів подолання можливих проблем.

Підготовка продукції відділу здійснюється за принципом «інформація на базі інформації». В її складі можна виокремити: інформаційно-аналітичні матеріали – оперативна аналітика, яку виконують у режимі «сьогодні – на сьогодні»; аналітичні матеріали, які потребують опрацювання більшої кількості різноманітних за своїм характером джерел і ґрунтуються на систематичному дослідженні певної проблеми; прогнозні матеріали; рейтингові матеріали.

Останні дають змогу провести моніторинг реалізації соціально-політичних, економічних, культурно-освітніх ініціатив, їх підтримки громадськістю, визначити ступінь ефективності здійснюваної відповідними структурами інформаційної політики і таким чином сприяють виробленню оптимальних механізмів їх діяльності.

Варто зупинити увагу на виданні в електронному та друкованому виглядах періодичного (раз на два тижні) інформаційно-аналітичного журналу «Україна: події, факти, коментарі», присвяченого висвітленню та аналізу найактуальніших подій суспільного життя в економічній, політичній, соціальній і культурній сферах, проблемам

ефективності державотворчого процесу в Україні, регіональній проблематиці.

Усталеними на сьогодні є чотири типи матеріалів журналу: інформаційно-реферативні огляди подій з посиланням на джерело інформації; аналітичні – матеріали з аналізом певної проблеми суспільно-політичного, економічного, культурного життя, з гіперпосиланнями на джерела інформації та висновки спеціалістів щодо розв'язання чи розвитку проблемної ситуації в структурі самого тексту; коментарі спеціалістів; довідкові матеріали. Серед них слід відзначити поступове збільшення ваги саме аналітичних матеріалів.

Практика підготовки цього журналу ще раз підтверджує думку відомого американського політолога Алмонда, «нова епоха повинна принести розуміння ключової ролі аналітики, тобто функції забезпечення актуальною, спеціально орієнтованою на прийняття рішень інформацією» [311, р. 28]. Кінцевий продукт аналітики має бути результатом добре організованого процесу.

Форма подачі матеріалу як у друкованому, так і електронному вигляді може залежати від потреб і вимог замовника. Але сьогодні є підстави для висновку стосовно ряду очевидних тенденцій, одна з них – поступове переорієнтування з боку замовників на отримання продукції в електронному вигляді.

Використання Інтернету, веб-технологій дає такі переваги, як оперативність, що визначається можливістю негайної публікації інформаційно-аналітичних матеріалів, а також доставки їх замовнику; відсутність потреби в тиражуванні; необмежена кількість читачів сайту; порівняно низька собівартість; доступ до архіву; зручність пошуку та збереження інформації; різноманітні форми зворотного зв'язку. З огляду на вказані чинники, частина аналітичних матеріалів СІАЗ виставляється на сайті НБУВ [296, с. 274].

Відповідно до потреб користувачів, у процесі підготовки інформаційно-аналітичної продукції СІАЗ використовуються різні формати подачі інформації, що визначає специфіку інформаційних матеріалів служби. Так, бюлетень матеріалів, підготовлених на базі оперативної інформації електронних видань, «Резонанс» та інформаційно-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі» характеризуються жанровою різноманітністю. Наприклад, рубрики

«Резонансу» «Законодавча, виконавча влада, політика, економіка» – передбачають розміщення, переважно, лаконічної хронікальної і розширеної інформації, рубрика «Аналітичний ракурс» – аналітичних статей та оглядів.

Більш широкий спектр інформаційно-аналітичних жанрів представлений у журналі «Україна: події, факти, коментарі», який містить замітки, інтерв'ю (рубрики «Актуальна тема», «Шляхи реформування науки»), репортажі (рубрика «Актуальна прес-конференція»), статті, огляди (рубрика «Аналітика»), наукові статті (рубрика «Проблеми інформатизації»), бібліографічні огляди (рубрика «Нові надходження до НБУВ»).

Крім того, у матеріалах, що готуються СІАЗ, використовуються різні форми структуризації інформації. Широко застосовується практика подачі провідного параграфа, що дає можливість читачу сформулювати первинне уявлення про подію, явище, процеси; завдяки лаконічному викладу матеріалу – оперативно одержати уявлення відразу про цілий спектр подій; у разі потреби ознайомитись із повним текстом матеріалу – одержати потрібні вихідні дані.

Фактично для користувачів створюються умови, при яких скорочуються витрати часу, необхідні для ознайомлення із широким спектром різнопланової інформації, і, таким чином, вивільняється час для її аналізу й переосмислення.

Отже, на основі якісної інформаційно-аналітичної обробки інформації здійснюється комплексне обслуговування, забезпечується зростаюча потреба охоплення нею різних категорій користувачів. На сьогодні СІАЗ обслуговує 1947 абонентів серед органів державної влади, економічних структур, наукових установ і громадських організацій.

4.3. Місце і роль бібліотечного інтернет-обслуговування у розвитку національного інформаційного простору

Стрімкий розвиток новітніх інформаційних, комп'ютерних, телекомунікаційних технологій приводить до бурхливого розвитку відкритих інформаційних мереж, насамперед Інтернету, та, у свою чергу, дає принципово нові можливості бібліотекам в організації

доступу до бібліотечних фондів, продуктів і послуг як чинника консолідації національного інформаційного простору. На сьогодні розбудова національного інформаційного простору є основою соціально-економічного, політичного та культурного розвитку країни, а проведення цілеспрямованої державної інформаційної політики є важливим аспектом підтримки потужного інформаційного потенціалу, який, у свою чергу, є одним з визначальних факторів утримання стабільної позиції будь-якої країни в глобалізованому світі.

Бібліотечні заклади мають потенціал бути ефективним елементом загальнодержавної інформаційної політики, адже вони в документному вигляді акумулюють у своїх фондах потрібну для суспільного розвитку інформацію, зберігають її, систематизують таким чином, щоб забезпечити до неї оптимальний доступ, сприяють її циркуляції з наступним використанням для творення нових потрібних суспільству та державному апарату знань. Сучасні тенденції в розвитку мережевих технологій дають змогу бібліотекам, утворивши ще тісніші системні зв'язки, створити єдиний інформаційно-бібліотечний простір, що забезпечуватиме підтримку необхідного для стабільного розвитку суспільства рівня інформаційного потенціалу [298, с. 249].

Вітчизняні та зарубіжні науковці дедалі більше уваги приділяють питанню розвитку діяльності бібліотеки в інформаційному просторі в аспекті міжнародного інформаційного співробітництва, її завданням як координатора в процесі ефективного представлення національного інформаційного ресурсу, зокрема наукової думки та історичної спадщини в глобальному інформаційному просторі.

Питання участі бібліотечних інституцій як елементів інформаційної системи країни в реалізації завдань з наповнення національного інформаційного простору та доступу до національних інформаційних ресурсів у різних аспектах досліджувалося такими науковцями, як О. Онищенко, В. Горовий, Ю. Половинчак, О. Ворошилов, Л. Чуприна [199], Т. Гранчак [68] та ін.

Окремі аспекти дистантного обслуговування у процесі поглиблення демократичних трансформацій, забезпеченні доступу до якісної наукової інформації широких верств населення, використання в інформаційно-аналітичній та довідково-бібліографічній діяльності бібліотек сучасних електронних технологій, розширення

ресурсної бази підготовки бібліотечної інформаційно-аналітичної продукції за рахунок використання інформації інтернет-ресурсів, налагодження ефективного комунікативного зв'язку бібліотеки з користувачем у процесі задоволення його інформаційних потреб і необхідності вивчення останніх висвітлюються в працях таких фахівців, як Т. Добко [89], А. Потіха [227], О. Ісаєнко [126], О. Кобелев [137], К. Лобузїна [176] та ін.

Попри значний масив досліджень із цієї теми, забезпечення дистантного доступу до фондів, продуктів і послуг бібліотек як чинник консолідації національного інформаційного простору потребує більш глибокого й детального розкриття. Адже необхідність відповідати рівню загальносвітового розвитку інформаційної сфери спонукає бібліотечні заклади шукати нові підходи у взаємодії із суспільством, адекватно реагувати на його потреби і, забезпечуючи доступ користувачам до потрібної їм інформації, активно просувати, презентувати та популяризувати національні інформаційні ресурси як у вітчизняному, так і у глобальному інформаційному просторі.

Одним з таких підходів є розвиток функціонування бібліотечного інтернет-обслуговування користувачів. Бібліотечне інтернет-обслуговування, як комплекс інформаційних послуг з дистантного обслуговування користувачів на основі інтернет-технологій, на сьогодні є найбільш популярним серед бібліотечних користувачів.

Серед бібліотечних інтернет-послуг виокремлюють:

- інформування на основі інтернет-технологій через веб-сайт бібліотеки, електронну пошту, чат-сервіси, соціальні медіа, Skype, мобільні додатки про бібліотеку, її послуги, включно з описом фондів і колекцій, нові надходження, віртуальні виставки;

- доступ до електронного каталогу як основного бібліографічного ресурсу;

- доступ до електронного бібліотечного інформаційного ресурсу (через сайт бібліотеки та віртуальні читальні зали) – локальних бібліографічних баз даних (БД), бібліографічних покажчиків і списків, фактографічних даних, повнотекстових ресурсів, що становлять електронні колекції бібліотеки, інтернет-путівників, електронних бібліотек тощо;

- надання в тимчасове або постійне користування повнотекс-

тових електронних документів (електронна доставка документів – ЕДД [на комп'ютер користувача через електронну пошту, на сервер, на сайт бібліотеки з наступним завантаженням в електронні книжки і читанки, або виведенням на друк], електронний абонемент);

- довідково-бібліографічне інтернет-обслуговування користувачів;

- проведення комплексних заходів (онлайн-конференцій, семінарів, круглих столів; організація віртуальних виставок);

- консультування.

Надання бібліотеками доступу до бібліотечних фондів, продуктів і послуг шляхом здійснення інтернет-обслуговування сприяє структуризації та ефективному функціонуванню інформації в різних сферах суспільного буття – науковій, культурній, економічній, політико-правовій, та, відповідно, відіграє важливу роль у розвитку національного інформаційного простору.

Підтримка функціонування наукового сегмента вітчизняного національного інформаційного простору здійснюється бібліотеками шляхом забезпечення доступу користувачам до світової наукової інформації, створення та систематизації власних академічних ресурсів, сприяння інтеграції української наукової думки у світову наукову комунікацію шляхом просування інформації щодо вітчизняних наукових здобутків у світовий інформаційний простір. Надаючи доступ до наукових інформаційних ресурсів і до передплатених ліцензованих інформаційних продуктів (електронних журналів, електронних книг, баз даних – найважливішого ядра світових інформаційних ресурсів, що охоплюють усі галузі знань [наука, техніка, медицина, соціальні та гуманітарні науки]), для максимальної кількості користувачів, бібліотеки сприяють розвитку української наукової думки, забезпеченню доступу широких верств суспільства до наукових знань.

Зокрема Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського здійснює технологічну підтримку інформаційного ресурсу «Наукова періодика України». Нова технологічна платформа, програмні рішення, нові правила формування, пошуковий інтерфейс і дизайн цього ресурсу було розроблено заввідділу інформаційно-комунікаційних технологій НБУВ, доктором наук із соціальних комунікацій К. Лобузінюю.

За висновком дослідниці, розроблені принципово нові технологічні рішення надали користувачам системи (авторам, редакціям, бібліотекарям, читачам) можливість: отримувати повну інформацію про публікацію: журнал, випуск, рік тощо; готувати правильний бібліографічний опис наукових публікацій відповідно до ДСТУ; здійснювати оперативний добір усіх публікацій певного автора за гіперпосиланням у форматі перегляду знайденого бібліографічного опису; проводити розширений пошук за ключовими словами; робити перехід за гіперпосиланням від бібліографічного опису наукової публікації до змісту журналу для перегляду всіх публікацій випуску; попередньо переглядати повний текст публікації без його завантаження на комп'ютер користувача; інтегрувати інформацію «Наукової періодики України» та реферативної бази даних «Україніка наукова»: вести пошук повних текстів через реферативну інформацію та наведення наявних рефератів для бібліографічних описів повних текстів наукових публікацій та ряд інших [170, с. 20].

Депозитарій «Наукова періодика України» був започаткований як «Загальноакадемічний портал наукової періодики», призначений для представлення відомостей про найновіші результати теоретичної та прикладної діяльності НАН України, інтеграції вітчизняних наукових ресурсів до міжнародної системи наукових електронних комунікацій.

Як зазначає О. Воскобойнікова-Гузєва, «реалізація проекту сприяє зміцненню інформаційної бази для підтримки інноваційної діяльності та супроводження процесу суспільних реформ у державі, включенню національних інформаційних ресурсів у міжнародну систему наукових електронних комунікацій, формуванню позитивного іміджу української науки» [55, с. 39].

Варто також згадати представлений на сайті НБУВ розділ інтернет-навігатора «Джерела наукової інформації», який містить зібрання бібліографічних, повнотекстових і реферативних онлайн-ресурсів відкритого доступу з природничих, технічних і гуманітарних наук (бібліографічні бази даних, бібліографічні описи, реферативні огляди, довідкові та інформаційні видання, бібліотечні покажчики, електронні каталоги, колекції повнотекстових документів, віртуальні виставки тощо). У користувачів є можливість

отримати тематичну добірку наукових джерел за визначеними розділами, ознайомитись із змістом ресурсу, характером його наповнення (бібліографія, реферативна інформація, повні тексти), перейти за гіперпосиланням до необхідної інформації [85].

Зокрема, на сайті НБУВ представлені такі загальновідомі бази даних, як база даних журналів відкритого доступу DOAJ (Directory of Open Access Journals), яка охоплює понад 9987 журналів і 1,7 млн статей (англійською, іспанською, португальською, французькою, китайською, японською мовами), arXiv.org, що надає відкритий доступ до 1 млн 7428 е-принтів з фізики, математики, комп'ютерних наук, біології, фінансів і статистики, електронна бібліотека дисертацій disserCat, яка дає змогу ознайомитися з понад 750 тис. науково-дослідних робіт (близько 410 тис. дисертацій та приблизно 340 тис. авторефератів), що відображають сучасну російську науку (для більшості дисертаційних досліджень як ознайомлення доступні зміст, вступ і список літератури), електронний архів понад 60 тис. кандидатських і докторських дисертацій, захищених у Німеччині, Dissonline (підтримується Національною Бібліотекою Німеччини), дисертації та інші дослідницькі матеріали від 36 університетів і дослідних інститутів скандинавських країн DiVa, проект OARE (Online Access to Research in the Environment), у базах даних якого представлено близько 2 тис. назв наукових журналів природничонаукової тематики провідних світових видавництв і більш ніж 200 наукових організацій та асоціацій.

У розділі сайту НБУВ «Наукові ресурси» користувач також отримує доступ до електронної повнотекстової колекції авторефератів захищених в Україні дисертацій (1998–2011 рр.) та імідж-каталогу дисертацій, що містить скани каталожних карток, розташованих як у каталожних шухлядах, за роздільниками, а також до наукових тематичних реферативних оглядів за пріоритетними напрямками наукової діяльності:

- нанотехнології у ХХІ ст.;
- енергетична безпека України та світу;
- «зелена» економіка – економіка майбутнього;
- світова проблема питної води;
- Україна у європейському культурно-цивілізаційному просторі: особистість, національна державність (ХІХ – поч. ХХІ ст.).

Крім організації та систематизації вітчизняних наукових ресурсів і надання до них широкого доступу, додатковим напрямом забезпечення бібліотекою необхідного інформаційного підґрунтя для функціонування наукової сфери є створення умов для вітчизняних науковців для користування доступом до передплачених і корпоративних зарубіжних ресурсів.

Так, на сьогодні національні та деякі бібліотеки ВНЗ України дають змогу користувачам отримати з комп'ютерної мережі бібліотеки доступ до різноманітних наукових зарубіжних і вітчизняних баз даних, зокрема SCOPUS, EBSCO, East View, Polpred.com, ELibUkr, BioOne, Springer Science+Business Media та ін., наукових журналів The New England Journal of Medicine (NEJM), Pediatric Neurology Briefs та ін., доступ до електронних каталогів і повнотекстових баз даних зарубіжних бібліотек.

Ще одним, не менш важливим напрямом інформаційного обслуговування користувачів у навігації науковими ресурсами, що на сьогодні працює і в дистантному режимі, є сукупність процесів з доведення до користувачів відповідної бібліографічної інформації. Ідеться про підготовку бібліотеками відповідних інтернет-путівників, вебліографії тощо.

Наповненню національного інформаційного простору науковою інформацією сприяє і забезпечення бібліотеками дистантного доступу до власних наукових видань і видань науково-технічної інформації. На сьогодні поширеними бібліотечно-інформаційними продуктами є наукові та науково-бібліографічні видання, представлені монографіями, збірниками наукових праць, матеріалами науково-практичних конференцій, оглядами науково-дослідної роботи наукових бібліотек тощо.

Так, у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського видається ряд фахових періодичних видань, серед яких науково-теоретичний та практичний журнал «Бібліотечний вісник» (з 1993 р.), Український реферативний журнал «Джерело» (з 1999 р.), а також збірники наукових праць («Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [з 1998 р.], «Рукописна та книжкова спадщина України» (з 1993 р.), «Українська біографістика» (з 1996 р.), «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития» (з 2000 р.), «Українсько-

македонський науковий збірник» (з 2005 р.), «Слов'янські обрії» (з 2006 р).

Підготовлений Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ інформаційно-аналітичний бюлетень матеріалів ЗМІ «Шляхи розвитку української науки» висвітлює проблеми підвищення ефективності наукової діяльності, реформування української науки, подає інформацію про здобутки вітчизняної науки та досвід розвитку наукових досліджень в інших країнах. Бюлетень «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки» ознайомлює користувачів з матеріалами з питань перспектив розвитку соціальних мереж, взаємодії бізнесу та соціальних мереж, проблемами захисту даних, інформаційно-психологічного впливу мережевого спілкування на особистість, маніпулювання в соціальних мережах, використання їх зарубіжними спецслужбами та технології контролю через соціальні мережі.

Надаючи дистантний доступ до зарубіжних наукових баз даних, бібліотеки створюють для користувачів комфортні умови для ознайомлення з передовими світовими науковими здобутками та формування уявлення про пріоритетні напрями наукових розробок. З іншого боку, надаючи за допомогою використання електронних технологій доступ до вітчизняних баз даних іноземним віддаленим користувачам, бібліотеки презентують українську наукову думку в глобальному інформаційному просторі та сприяють інтеграції вітчизняних наукових напрацювань у світову наукову комунікацію.

Широкому інформуванню про передплату бібліотекою доступу до наукових баз даних і ресурсів, нові надходження наукової літератури, підготовку бібліотекою власних наукових інформаційних продуктів сприяє поширення відповідної інформації на сайтах бібліотек і бібліотечних сторінках у соціальних мережах.

Зокрема, сайт НБУВ у повідомленні від 2 вересня 2015 р. інформує про надання з 01.09.2015 р. по 01.10.2015 р. тестового доступу до наукових баз даних ProQuest. Дублювання цієї інформації бібліотечними сторінками у Facebook забезпечує більш широке охоплення аудиторії (станом на кінець вересня повідомлення було поширено користувачами сторінки п'ять разів).

Ефективним також є інформування через бібліотечні сторінки в соціальних мережах про нові видання бібліотеки. Так, сторінка

Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ «Репортер Сіаз» у Facebook інформує користувачів про надання через сайт Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ дистантного доступу до електронної версії 41 випуску Наукових праць Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Серед іншого в повідомленні зазначається змістовна спрямованість збірника – висвітлення питань розвитку соціальних інформаційних комунікацій в умовах глобалізації, методик управління інформаційно-комунікаційними процесами у державі, забезпечення ефективного науково-інформаційного супроводу суспільних трансформацій, практичних аспектів використання соціальних мереж у науково-інформаційній діяльності, зокрема, у діяльності бібліотек. Розміщене наприкінці повідомлення посилання дає змогу одразу перейти до тексту випуску. Станом на кінець вересня 2015 р. інформація була поширена користувачами сім разів [223].

Форуми та блоги бібліотек, їхні сторінки в соціальних мережах стають зручними платформами не лише для представлення фондів і видань бібліотеки, а й для обговорення актуальних питань розвитку як бібліотечної сфери, так і інших наукових і суспільно значущих тематик, відкритого доступу до напрацювань колег (презентацій, тез доповідей, оглядів зарубіжних публікацій), отримання консультації колег з питань, що викликають науковий інтерес тощо. Коментарі читачів дають змогу краще зрозуміти їхні смаки та інформаційні потреби, фотоматеріали поживляють представлену інформацію, а посилання на інші сайти та ресурси створюють можливості для глибокого розкриття теми. Спілкування на форумах і блогах допомагає загальними зусиллями користувачів форуму сформулювати нові наукові проблеми та обговорити перспективні шляхи їхнього розв'язання [28, с. 438].

Взаємодія соціальних мереж і бібліотек дає можливість останнім просувати свої ідеї та цінності не тільки у власній країні, а й у світі в цілому, така інтерактивна присутність бібліотек у віртуальному просторі дає змогу вивчати потреби користувачів і на основі цього впроваджувати нові затребувані види продуктів і послуг, відкриває можливість співавторства бібліотеки та користувача. Дискусії з актуальних тем сприяють глибшому вивченню проблемних питань і пошуку шляхів їхнього вирішення спільними зусиллями.

Так, відділ довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ на своїй сторінці соціальної мережі Facebook інформує про актуальні надходження до фондів бібліотеки; Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ публікує інформацію про випуски інформаційно-аналітичних бюлетенів СІАЗ, Національної юридичної бібліотеки (НЮБ), Фонду Президентів України (ФПУ), запрошує взяти участь у наукових конференціях, круглих столах, повідомляє про нові виставки. Таким чином вдається найбільш комплексно представити як фонди бібліотеки, так і різні напрями її діяльності, а також забезпечити адресне задоволення інформаційних запитів користувачів.

Входження провідних українських бібліотек до складу мережових структур міжнародних організацій – членів співтовариств розвитку науки, освіти та культури, що є активними учасниками глобальних інформаційних процесів, дає змогу наповнити національний простір передовими світовими науковими, освітніми та культурними цінностями. Одним з яскравих прикладів такої глобальної взаємодії є проект «Європейська бібліотека» (European Library), участь у якому бере й НБУВ, представлена в ній реферативною базою даних «Україніка наукова» та електронною базою авторефератів дисертацій. При цьому важливим сьогодні є не лише наповнення національного інформаційного простору новою актуальною науковою інформацією зарубіжного та вітчизняного походження, але й збереження наукової інформації інтернет-середовища для наступних поколінь. З цією метою багатьма національними бібліотеками світу реалізуються масштабні проекти з архівування інформації інтернет-ресурсів.

В Україні «Державною програмою розвитку діяльності Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського на 2005–2010 рр.» завдання цілеспрямованого формування архіву електронних науково-інформаційних ресурсів Інтернет і його представлення в інтранет-середовищі покладено на Національну бібліотеку України ім. В. І. Вернадського. Як зазначає В. Копанєва, мета цієї роботи полягає у подальшому викладенні результатів реалізації цього завдання в рамках створення інтранет/екстранет-середовища НБУВ.

Серед джерел формування інтранет-ресурсів бібліотеки дослідниця називає:

- наукові та суспільно значущі публікації українського сегмента глобальних комп'ютерних мереж;
- зарубіжні відкриті електронні архіви наукових ресурсів з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні;
- зібрання публікацій українською мовою, українців та українських інституцій, а також щодо України у світових інформаційних мережах;
- інформацію на компакт-дисках, що підготована для використання в локальних комп'ютерних мережах [148].

Надання науково-інформаційних ресурсів інтранет-середовища користувачам сьогодні здійснюється в НБУВ та її філіях, вони доступні також для майже 20 установ НАН України, що підключені до Київського фрагмента телекомунікаційної інфраструктури академії (інститути металофізики, фізики, ядерних досліджень, загальної енергетики, фізичної хімії та ін.), що створений у рамках Програми інформатизації НАН України.

Надалі ці ресурси мають стати складовою розподіленого національного архіву мережевих науково-інформаційних ресурсів, технологія формування якого має базуватися на поєднанні принципів децентралізованої підготовки тематичних зібрань спільними зусиллями провідних бібліотек та інформаційних центрів держави з централізованим формуванням інтегрованого довідково-пошукового апарату [148].

Просуванню наукової думки у фаховому середовищі сприяє використання бібліотеками практики проведення наукових відео-конференцій та вебінарів, що на сьогодні є доволі актуальним, адже не всі науковці мають змогу відвідати ту чи іншу країну-організатора наукового форуму. Тому проведення онлайн-конференцій дає змогу з найменшими фінансовими витратами взяти участь в обговоренні наукових проблем та отримати інформацію, що поки що не представлена в друкованому або електронному вигляді, а існує у вигляді наукових гіпотез і думок, перебувати в потоці останніх наукових тенденцій.

Так, 23 липня 2015 р. за підтримки програми «Бібліоміст» спільно з Асоціацією міст України (АМУ), проектом «Діалог»/Ініціатива захисту прав та представлення інтересів місцевого самоврядування в Україні відбувся вебінар «Децентралізація. Перші

підсумки та завдання на найближчу перспективу», організація якого мала сприяти виробленню наукових підходів щодо осмислення актуальних процесів суспільного розвитку та визначення оптимальних шляхів реформування системи держуправління. Учасники відеоконференції мали можливість ознайомитись із презентацією від команди АМУ, поставити спікерам вебінару запитання стосовно особливостей реформи децентралізації та її впливу на життя місцевих громад, а також обговорити проект пріоритетної моделі децентралізації влади в Україні. Головними питаннями обговорення були: Що таке децентралізація? Чи потрібна Україні така реформа? Чим саме відрізняється запропонована децентралізація від федералізації? Хто контролюватиме органи місцевого самоврядування? Як реформа впливатиме на місцеві громади та забезпечення їх ресурсами? [47].

18 червня 2015 р. Рівненське обласне відділення Української бібліотечної асоціації та Секція «Бібліотечні послуги людям з обмеженими фізичними можливостями» провели всеукраїнський вебінар «Робота бібліотек на допомогу людям з особливими потребами».

Тематика виступів була різноманітна: інтелектуальне дозвілля та навчання людей з особливими потребами, бібліотечне милосердя, співпраця бібліотек і закладів, які опікуються дітьми з особливими потребами, «сонячні діти», інформаційний бюлетень «Inva.net» – на допомогу реабілітації людей з особливими потребами.

У віртуальному заході взяли участь 25 бібліотек України: обласні, центральні районні та міські. Переглянути матеріали вебінару можна у відеоролику, розміщеному в Інтернеті [94].

Професійному розвитку та самоосвіті користувачів сприяє створення та надання доступу бібліотечними інституціями до звукової інформації – підкастинг. Так, Бібліотека Конгресу США створила, зокрема, серію підкастів під назвою «Цифрове майбутнє і ти». Цей вид дистантного обслуговування видається перспективним і для вітчизняних бібліотек.

Додаткові можливості для сприяння бібліотеками провадженню наукових досліджень відкриває використання в бібліотечній діяльності відеохостингу. Найвідомішим і найпопулярнішим відеохостингом в Інтернеті на сьогодні є YouTube, отже, цілий ряд

бібліотек уже мають свої сторінки в цій мережі, на яких публікують свої відеоматеріали, насамперед навчальні ролики, що покликані допомогти користувачеві зорієнтуватись у бібліотечних продуктах і послугах. Наприклад, Британська бібліотека розмістила на своїй сторінці в YouTube спеціальний відеоролик на допомогу досліднику – «Вивчаючи колекції: дослідник» (Exploring the collections: The Researcher), у якому розповідається, як колекції бібліотеки, у тому числі колекції оцифрованих документів, можуть бути використанні в процесі роботи над дисертацією (https://www.youtube.com/watch?v=MtFuls_MIRw) (рис. 4.2).

Рис. 4.2. Вивчаючи колекції: дослідник (Exploring the collections: the researcher)

Джерело: https://www.youtube.com/watch?v=MtFuls_MIRw

Отже, можна стверджувати, що бібліотечне інтернет-обслуговування сьогодні стало інструментом актуалізації наукового потенціалу бібліотеки, чинником активізації та прискорення роботи з розвитку наукового сегмента інформаційного простору держави та представлення національної наукової думки в глобальному інформаційному середовищі.

Понад це, введення у широкий суспільний обіг за допомогою дистантних форм обслуговування наявного в бібліотечних фондах документованого ресурсу культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх поколінь українського народу сприяє збереженню національних орієнтирів у вітчизняному інформаційному виробництві, наступності вироблених протягом століть суспільних ідеалів, консолідації українського суспільства, збереженню його національної ідентичності та самобутності, формуванню національного суверенного ресурсу, який забезпечує ефективне функціонування культурної сфери суспільства.

Так, на сайті НБУВ окремою платформою представлена Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини, яка надає доступ до оцифрованих документів історико-культурних фондів, що зберігаються в Інституті рукопису, Інституті архівознавства, відділах стародруків і рідкісних видань, бібліотечних зібрань та історичних колекцій, зарубіжної україніки, образотворчих мистецтв, музичних фондів Інституту книгознавства, відділі газетних фондів і секторі картографічних видань НБУВ (рис. 4.3).

Також, провівши значний обсяг підготовчої роботи, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського презентує наразі на базі власних фондів «Матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання: Книжкові пам'ятки». Електронний ресурс, що пропонується, містить описи найцінніших і найдавніших книжкових пам'яток: рукописних книг; інкунабул; палеотипів; стародруків кириличним, гражданським, латинським шрифтом; українських видань до 1860 р. включно.

З метою збереження історико-культурного надбання українського народу НБУВ було ініційовано реалізацію корпоративного проекту «Книжкові пам'ятки України», учасники якого отримали можливість розподілено формувати записи реєстру книжкових пам'яток України: вводити опис документа відповідно до методичних рекомендацій Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського «Матеріали до реєстру» (структура опису стародруку). Станом на вересень 2015 р. до проекту приєдналися Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Національна історична бібліотека України та Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова [23].

У свою чергу Національна історична бібліотека України представляє до уваги користувачів повнотекстову «Електронну бібліотеку «Історична спадщина України»» (URL: http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=690&Itemid=1948).

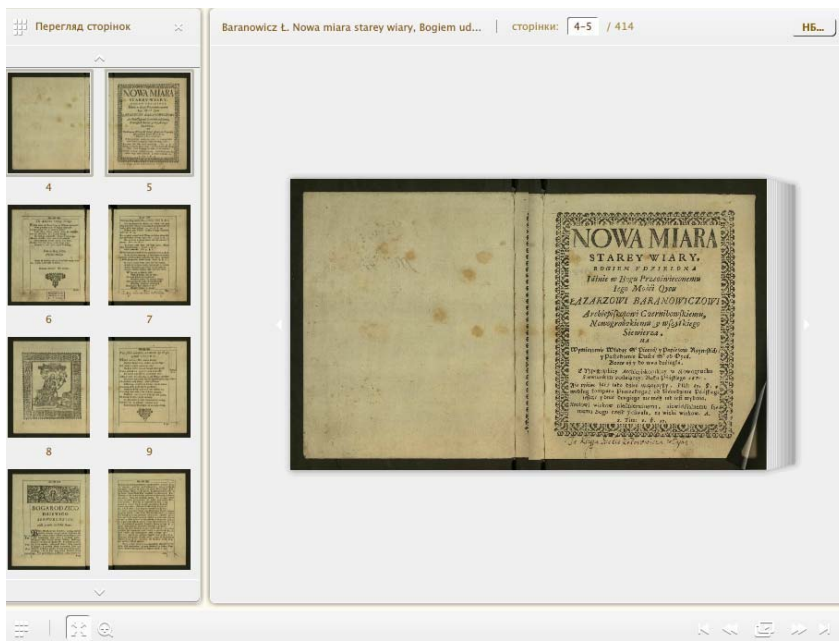

Рис. 4.3. Baranowicz, Łazarz (1620–1693). *Nowa miara starej wiary, Bogiem udzielona / Ł. Baranowicz. – [W Nowogrodku Siewierskim]: Z Typographiey Archiepiskopskiej w Nowogrodku Siewierskim zostającey, 167 [6]. – 386 с.: рис.; грав*
Джерело: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z2-11ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00003203

Представлені в електронній бібліотеці оцифровані документи систематизовані по розділах: Історія України до 1917 р.; Історія України у 1917–1939 рр.; Історія Києва; Генеалогія; Історія науки та освіти в Україні; Історія Церкви в Україні; Пам’ятні, адресні,

довідкові книги губерній території України; Статистичні джерела України; Видання церковно-слов'янською мовою; Видання іноземними мовами; Видання воєнної доби 1941–1945 рр.; Шевченкіана; Періодичні видання; Бібліографічні покажчики.

При цьому веб-сайти національних бібліотек представляють у віртуальному просторі не лише безпосередньо бібліотеку, а й державу загалом, надаючи доступ до документів, що містять достовірну інформацію про її історію, культуру та сучасний стан розвитку.

Як зазначає А. Кузнецов, на сьогодні світове розуміння ролі та призначення бібліотеки у XXI ст. як культурного, інформаційного та освітнього закладу базується на тому, що доступ до культурних цінностей та участь у культурному житті є фундаментальним правом людини. Показовою в цьому контексті є ініціатива Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського зі створення єдиної інформаційної основи для збереження цифрових колекцій, що відображають шлях історичного розвитку України в культурній, науковій і соціальній сферах, та її активна участь у міжнародному корпоративному проекті Європейська бібліотека. Понад те, НБУВ є ініціатором проекту національного масштабу «Пам'ять України у об'єктах національного надбання» [157, с. 183–184].

Водночас забезпечення шляхом використання дистантних форм міжбібліотечної кооперації доступу користувачів до фондів провідних бібліотек Європи та світу запобігає формуванню в суспільстві філософії містечковості та провінціалізму, сприяє розвитку культури в контексті загальносвітових тенденцій. Так, активно розвивається співпраця НБУВ із цифровими сховищами світового культурного надбання: до проекту «Золота колекція Євразії» Бібліотечної асамблеї Євразії увійшли три об'єкти історико-культурної спадщини з фондів НБУВ – «Київські глаголичні листки» IX–X ст., «Апостол» Івана Федорова 1574 р. та «Кобзар» Т. Г. Шевченка 1840 р.

Наступним етапом у напрямі інформаційної культурної інтеграції у єдиний європейський інформаційний простір є участь України в проекті Європейської цифрової бібліотеки Europeana, що об'єднує відомості про цифрові ресурси бібліотек, музеїв та архівів.

Підвищенню освітньо-культурного рівня громадськості, наступності національної свідомості, представленню України в глобальному інформаційному просторі сприяє ознайомлення користувачів із книжковими колекціями національних історико-культурних пам'яток, художніми, музичними, відеоколекціями бібліотеки, оцифрованою рукописною спадщиною за допомогою такої послуги як «віртуальна виставка».

Як виявило дослідження виставкової діяльності національних бібліотек України, більшість бібліотечних віртуальних виставок присвячені визначним історичним постатям, пам'ятним датам, актуальним науковим і суспільним питанням. Наприклад, серед презентованих віртуальних виставок НБУВ – виставки «Усе – моє... Все зветься Україна» до 85-річчя від дня народження Ліни Костенко, «Мова – духовне багатство народу», «Постать Пилипа Орлика в українській історії» тощо [100].

Варто відзначити й значущість для представлення культурного сегмента національного інформаційного простору полідокументних електронних колекцій як наукоємного електронного тематичного комплексного ресурсу, організованого з використанням семантичних методів, що дає змогу користувачеві отримати результати, які представляються структуровано, впорядковані за категоріями та дають можливість швидше знаходити потрібну інформацію та сформувані цілісне уявлення щодо предмета запиту. Зокрема НБУВ надає доступ до таких меморіальних електронних колекцій, як електронна колекція «В. І. Вернадський» та електронна колекція «Т. Г. Шевченко».

Масштабним проектом із представлення культурних надбань українського народу стала реалізація корпоративного проекту зі створення «Електронної бібліотеки “Культура України”» (URL: <http://elib.nplu.org/>), координатором якого виступила Національна парламентська бібліотека України. Колекція орієнтована на широкі кола користувачів і ставить на меті вирішення таких завдань, як:

- просвітницька, у рамках якої формуються колекції, спрямовані на поширення знань про культуру України;
- наукова, спрямована на сприяння глибокому вивченню теми (предмета) науковцями та фахівцями у сфері суспільних і гуманітарних дисциплін;

– довідкова, спрямована на необхідність задоволення потреби в інформації з питань культури; інтеграція культури народів України у європейський та світовий інформаційний простір, зміцнення культурних зв'язків і формування позитивного іміджу України у світі;

– забезпечення рівної можливості безкоштовного доступу користувачів до надбань української культури та мистецтва за допомогою Інтернету;

– надання користувачам якісно нових можливостей роботи з інтегрованим інформаційним ресурсом бібліотек, музеїв та інших закладів культури в єдиній точці доступу; створення електронних копій друкованих документів для збереження культурної спадщини, що міститься у фондах бібліотек та інших закладів культури та запобігання фізичному зносу документів;

– підвищення ефективності використання документів, розкриття фондів бібліотек, музеїв, архівів та інших закладів культури з питань культури та мистецтв; створення можливості працювати одночасно з одним і тим самим виданням багатьом користувачам [96].

На сьогодні електронна бібліотека «Культура України» складається з чотирьох колекцій: «Культурологія», «Мистецтво» (розділи «Архітектура», «Скульптура», «Живопис», «Графіка», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Народні художні промисли», «Музика», «Танець. Хореографія», «Театр», «Цирк. Естрада. Видовищні мистецтва», «Кіномистецтво», «Художня фотографія»), «Етнографія» (розділи «Загальна етнографія», «Краєзнавство», «Народи України», «Київська старовина», «Духовна культура», «Матеріальна культура»), «Заклади культури» (розділи «Бібліотеки», «Музеї», «Архіви», «Культурно-мистецькі освітні установи», «Фонди, товариства, об'єднання, асоціації», «Українські культурні центри за кордоном»). Колекція складається з оцифрованої літератури – електронних аналогів друкованих видань і творів образотворчого мистецтва фондів бібліотек, музеїв, архівів, доступ до яких через їхній незадовільний фізичний стан для користувачів обмежено. Створення цифрових копій таких видань є одним з можливих варіантів їхнього збереження та надання вільного доступу до них через мережу Інтернет усім охочим. Переведення в електронну форму об'єктів відбувається з дотриманням норм чинного законо-

давства у сфері авторського права та суміжних прав (у разі надання відповідного дозволу автором або особою, яка володіє авторськими правами), або на договірній основі з дотриманням норм чинного законодавства та з врахуванням взаємних інтересів.

У контексті забезпечення більш широкого доступу до культурних фондів бібліотек ефективним є використання бібліотечними інституціями соціальних мереж візуального (графічного та відео) контенту, таких як фото – Flickr.com, Pinterest, Instagram, YouTube, що дають змогу дистантним користувачам максимально легко переглянути та завантажити фото- та відеоінформацію і поділитися нею з усім світом.

З позицій можливостей для бібліотеки вигідно представити свої фонди, поповнити інформаційну базу суспільно значущою інформацією, а також забезпечити користувачеві зручний доступ до документів першість серед соціальних мереж зорового контенту посідають сервіси Flickr.com та Pinterest.

Ще в січні 2008 р. Бібліотека Конгресу США спільно з хостингом фотографій Flickr.com запустила проект, виклавши в мережу понад 3 тис. фотографій з колекцій 30–40-х років минулого століття. Відвідувачів закликали робити мітки (теги), коментувати та залишати нотатки на представлених фотографіях, сподіваючись, що це збагатить не лише культуру та обізнаність суспільства, а й саму колекцію, адже більшість фотографій містила невідомі об'єкти, що ускладнювало надання їхнього повного бібліографічного опису. У результаті за п'ять місяців завдяки започаткованому проекту була оновлена інформація в 127 записах (за даними каталогу) [30, с. 212].

По суті, проект наочно продемонстрував можливості використання сучасних технологій у процесі оптимізації керування знаннями в бібліотечній сфері, оскільки він створив умови для трансформації «прихованих» знань у наявні з їхнім подальшим оформленням у цьому випадку у вигляді уточнених бібліографічних описів. Забезпечення можливості технічного переходу із зображення до розділу колекцій Бібліотеки Конгресу, у свою чергу, полегшувало користування сайтом бібліотеки і, таким чином, сприяло більш активному залученню потенційних користувачів. З іншого боку, усвідомлення користувачами бібліотеки своєї причетності до

створення «нового знання» стало додатковим стимулом для їхнього активного користування бібліотечним інформаційним ресурсом».

У 2013 р. Британська бібліотека в рамках проекту «Ілюстрації, яких ніхто не бачив» (Unseen Illustrations) виклала в Інтернет мільйон сканованих ілюстрацій із книг, опублікованих у XVII–XIX ст. Серед опублікованих матеріалів були мапи, художні ілюстрації, листи та копії настінних фресок.

Раніше ці зображення були «приховані» на сторінках книг в архівах бібліотеки та доступні тільки вузькому колу дослідників. Нині ж серія картин з минулого виявилася відкритою всьому світу, оскільки їхнє розміщення на Flickr.com ввело їх у мережевий обіг і тепер їх можна знайти за допомогою пошукових систем. Науковці та куратори бібліотеки звернулися із закликом до публіки брати зображення та використовувати їх у будь-яких цілях, оскільки всі терміни дії авторських прав на них уже минули. Про популярність проекту та ефективність використання бібліотекою соціальної мережі говорить той факт, що за лічені дні, після того як перші відскановані зображення були завантажені на сторінку бібліотеки у Flickr.com, вони набрали більше 6 млн переглядів і передруків у новинні та особисті блоги [37].

Сервіс Flickr.com дає змогу переглядати розміщені бібліотекою на сторінці зображення в режимі стріму або потоку (від англ. stream – потік), або перейти до ознайомлення з альбомами, у яких зібрані зображення певної тематики. Причому створені в сервісі альбоми можуть тематично збігатися, а можуть і відрізнятись від сформованих у фондах бібліотеки колекцій. Зокрема альбом Бібліотеки Конгресу «Зустрічай більше скарбів» (Meet More Treasures) презентує зображення з 25 колекцій із фондів бібліотеки (URL: https://www.flickr.com/photos/library_of_congress/sets/721576236-31646607/).

Утім, зазвичай створені бібліотеками на Flickr.com альбоми відповідають наявним у бібліотечних фондах колекціям.

Дещо інший підхід спостерігаємо в мережі Pinterest. У випадку створених у мережі альбомів єдиний принцип систематизації – тематика. Отже, альбом бібліотеки може містити цифрові копії фото, листівок, малюнків, відео, створені різними авторами в різні часи, але об'єднані однією тематикою.

Так, наприклад, представлені Бібліотекою Конгресу дошки (альбоми) «Рибне місце» (Gone Fishing), «Цвітіння сакури» (Cherry Blossoms) або «Читання» (Reading) містять зображення, які зберігаються в різних колекціях бібліотеки, і представляють як фото, так і зображення книжкових обкладинок, ілюстрацій, малюнків, об'єднаних обраною темою.

Разом з тим тематика окремих дошок може передбачати об'єднання однотипних за своїм характером документів. Наприклад, представлена Британською бібліотекою дошка «Понеділок Манускриптів» (Manuscript Monday) містить зображення винятково рукописних документів з фондів бібліотеки.

Підходи різних бібліотек до використання сервісу Pinterest відрізняються. Для одних бібліотек – це платформа для представлення, переважно, їхніх фондів. Зокрема, це стосується Бібліотеки Конгресу, серед 45 дошок якої у Pinterest 43 присвячені тематичному висвітленню документів з фондів бібліотеки – фото, малюнків, плакатів, листівок, газетних вирізок, книжкових обкладинок, ілюстрацій та сторінок. Більш комплексно використовує сервіс Pinterest Британська бібліотека, яка не лише презентує багатства бібліотечних фондів, а й інформує користувача про широкі можливості, які відкриває перед ним користування бібліотечними продуктами та послугами, особливості користування різними послугами, різні бібліотечні заходи.

Незважаючи на широкий інструментарій та інформаційно-комунікаційні можливості Pinterest, станом на 1 вересня 2015 р. сайти лише п'яти національних бібліотек, актуальні веб-адреси яких розміщені на порталі НБУВ, містили посилання на власні сторінки в цій мережі: Британської бібліотеки, Бібліотеки Конгресу, Національної бібліотеки Ізраїлю, Національної бібліотеки та Національної бібліотеки Нідерландів.

Частково така ситуація пояснюється відносною молодістю Pinterest – платформа була заснована лише 2010 р. Водночас ресурс динамічно розвивається: у 2011 р. його було визнано найбільш швидко зростаючим сайтом. За два роки – на 2012 р. – аудиторія Pinterest нараховувала вже більше 11 млн користувачів, кількість яких продовжує зростати. Отже, використання інструментарію Pinterest та Flickr.com розширить інформаційно-комунікаційні

можливості вітчизняних бібліотек, забезпечить більш широке охоплення аудиторії користувачів і активізує введення в суспільний обіг представлених у документному вигляді духовно-ціннісних скарбів українського народу, сприятиме підвищенню ефективності реалізації національними бібліотеками України своєї історико-культурної місії.

Водночас використання інтернет-форм обслуговування в бібліотечній діяльності відкриває перспективу для формування єдиного глобального інформаційного-бібліотечного простору, що дає змогу наразі ефективніше координувати спільні проекти, створювати сприятливі умови для функціонування міжнародних програм і надання доступу до зарубіжних інформаційних ресурсів. Як показує сучасна бібліотечна практика, нові технології дають змогу вирішити важливі завдання відповідно до запитів сучасного суспільства: ефективно використовувати нові інформаційні ресурси бібліотек, істотно вдосконалити якість інформаційного обслуговування користувачів, а також забезпечити збереження інтелектуальної та духовної пам'яті народу, спадкоємність державотворчих, національних і культурних процесів у суспільстві.

Окремим напрямом діяльності бібліотек у сучасних умовах є організація інформації економічного спрямування, яка має забезпечити необхідне інформаційне підґрунтя для подолання кризових явищ в українській економіці та сприяти стабільному економічному розвитку. Зокрема, національні бібліотеки України дають можливість ознайомитися з такими науковими розробками стратегічного характеру, як національні доповіді НАН України, що розкривають ключові проблеми соціально-економічного, суспільно-політичного та культурного поступу сучасної України, окреслюють сформоване вітчизняною академічною наукою концептуальне бачення принципово нового курсу здійснення в Україні назрілих модернізаційних перетворень, конкретних завдань і механізмів їхньої реалізації.

Реферативні огляди з економічної тематики, підготовлені працівниками бібліотек і представлені у вільному доступі на сайтах бібліотечних інституцій, дають змогу користувачам ознайомитися з актуальними питаннями цього напрямку. Так, користувачі порталу НБУВ мають змогу ознайомитися з оновленим реферативним оглядом «“Зелена” економіка – економіка майбутнього» ([URL:](#)

<http://www.nbu.gov.ua/node/1820>), що призначений для ознайомлення широкого кола користувачів інформації з актуальними питаннями, які розкривають проблеми розвитку «зеленої економіки» як нового напрямку у світовій економічній діяльності, що пов'язаний з виробництвом, розподілом, споживанням товарів і послуг на основі гармонійного використання нових інноваційних технологій та природного середовища. Огляд «Енергетична безпека України та світу» (URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/2151>) покликаний ознайомити користувачів з актуальними питаннями, які розкривають проблеми енергетичної безпеки України та світу [195].

Актуальною формою наповнення бібліотеками вітчизняного інформаційного простору кращими національними інформаційними продуктами з економічної проблематики є дистантне інформаційно-аналітичне обслуговування. Адже на сьогодні відмічається збільшення замовлень бібліотечних інформаційно-аналітичних послуг бізнес структурами, що мають потребу в отриманні якісного економічно-спрямованого інформаційно-аналітичного продукту. Задля задоволення їхніх потреб інформаційно-аналітичними службами бібліотек створюються проектні команди, які досліджують стан вітчизняної економіки, світової економіки та її можливі впливи на національну, кризові явища в економіці та шляхи їхнього подолання, вивчають позитивний зарубіжний досвід ведення економічної діяльності та виробляють рекомендації.

До прикладу, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ) та Національна юридична бібліотека Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського працює за такими основними напрямками, як інформаційно-аналітичні, аналітичні розробки у вузькотематичних напрямках; узагальнення інформації електронних ЗМІ та розробок аналітичних центрів з актуальних питань суспільного життя.

Підготовленні згаданими відділами інформаційно-аналітичні матеріали є у відкритому онлайн-доступі, що дає змогу розширити аудиторію потенційних користувачів бібліотеки, а також підвищити ефективність комунікаційної ролі бібліотечних інституцій.

Так, інформаційно-аналітичні бюлетені оперативних матеріалів на базі аналізу електронної інформації «Економічна діяльність: нові орієнтири та ризики» і «Безпека підприємництва» призначені для

керівників підприємств, підрозділів, та всіх тих, хто з огляду на свої професійні обов'язки повинен стежити за розвитком правової, податкової та інших законодавчих баз. Крім того, така форма викладення інформації, яку можна знайти у вільному доступі, може стати зручним інструментом для студентів, керівників різних рівнів компетентності, зацікавлених у вирішенні того чи іншого спірного питання.

Для окремих громадян така інформація, доступ до неї є важливим чинником реалізації особистих майнових і немайнових прав, участі у громадському житті, в управлінні державними справами тощо. Щодо державних службовців – це можливість реалізувати передбачені законом владні повноваження та запорука ефективної реалізації громадянами їхнього права «знати».

Національні бібліотеки, у контексті наповнення національного простору консолідованою інформацією економічного спрямування, доступу до фондів і ресурсів створюють електронні виставки з економічної тематики.

Так, НБУВ дає можливість ознайомитися з такими електронними виставками, як «Техніко-економічний аналіз: методи та прийоми економічного дослідження» (URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2216>) та «Сучасні технології будівельного виробництва» (URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2012>) [100].

Таким чином, дистантні форми обслуговування, що використовуються бібліотеками, дають змогу забезпечити більш широкий доступ до наукової та актуальної інформації економічного характеру, її циркуляцію в суспільстві, що сприяє ефективному функціонуванню економічного сегмента національного інформаційного простору в інтересах суспільного розвитку.

Що стосується політико-правового сегмента національного інформаційного простору, то діяльність бібліотек у цій сфері зосереджена, перш за все, на політико-правовому інформуванні, наданні доступу до національних і зарубіжних правових ресурсів і створенні синтезованого інформаційно-аналітичного продукту відповідної тематики. Завдання з поширення правової інформації, сприяння підвищенню рівня правової культури суспільства, подолання правового нігілізму, інформування про захист прав людини покладено на центри правової інформації, що функціонують у багатьох

вітчизняних і зарубіжних бібліотечних установах. При цьому варто наголосити, що діяльність таких центрів набуває дедалі більшої популярності в користувачів саме завдяки використанню ними дистантних форм обслуговування – веденню власних веб-сторінок, надання віртуальних довідок і консультацій, створення інтернет-путівників правовими ресурсами інтернет-мережі та ін.

Широкий доступ до інформації політико-правового характеру з використанням дистантних форм обслуговування надає Національна юридична бібліотека НБУВ. З одного боку, дистантні форми доступу до інформації використовуються співробітниками бібліотеки в процесі підготовки інформаційно-аналітичного продукту (зокрема ідеться про використання інформації інтернет-ЗМІ, матеріалів аналітичних центрів, сайтів органів місцевого самоврядування та облдержадміністрацій, сайтів урядових структур, представлених в Інтернет правових баз даних юридичних інститутів та організацій тощо), з іншого – для ознайомлення користувачів з уже підготовленими інформаційно-аналітичними матеріалами, консультаційними матеріалами з питань дотримання прав людини, підприємницької діяльності, баз даних, наявних у бібліотеці та ін.

Серед представлених таким чином ресурсів – бюлетень оперативних матеріалів на базі аналізу правової електронної інформації «Громадська думка про правотворення» (URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=271). Бюлетень містить новини законотворчого процесу та коментарі вітчизняних і зарубіжних експертів з актуальних правових подій, аналітичні матеріали та матеріали щодо вивчення зарубіжного досвіду розв'язання правових проблем. У контексті використання дистантних форм для пошуку потрібної інформації, її обробки та сприяння її подальшій циркуляції показовою є наявність у бюлетені рубрики «Щоденник блогера», яка містить інформацію, розміщену в блогах «лідерів думок» – відомих політиків, громадських діячів, експертів, науковців та ін.

Інший бібліотечно-інформаційний продукт, який готується шляхом корпоративної взаємодії Національної юридичної бібліотеки зі Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади та Фондом Президентів України НБУВ, – інформаційно-аналітичний бюлетень «Конституційний процес в Україні:

політико-правові аспекти» (URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=31&Itemid=272) дає змогу користувачам ознайомитися з актуальними публікаціями вітчизняних електронних і друкованих ЗМІ з питань конституційного процесу в Україні. У бюлетені висвітлюється робота Конституційної Комісії, аналізуються конституційні аспекти формування законодавчої бази України, містяться рекомендації експертів щодо проведення ефективної конституційної реформи, досліджується суспільна думка з цієї тематики.

Практичне значення інформаційно-аналітичних ресурсів, продуркованих підрозділами СІАЗ і НЮБ на базі інформації інтернет-середовища, полягає в сприянні забезпеченню необхідного інформаційного супроводу правових процесів в Україні шляхом узагальнення досвіду результатів наукового аналізу вітчизняних і зарубіжних здобутків у правовій сфері, у забезпеченні доступу всіх категорій користувачів до результатів аналітичного опрацювання широкого кола інформаційних джерел правового та суспільно-політичного спрямування.

Наповненню національного простору якісною інформацією політико-правового спрямування сприяє також підготовка та надання дистантного доступу до тематичних оглядів і баз даних із цієї тематики.

Зокрема, НБУВ надає доступ до огляду наукової літератури з фондів бібліотеки «Україна у європейському культурно-цивілізаційному просторі: особистість, національна державність (XIX – поч. XXI ст.)» (URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/references/201501/vtdo_ro_1_0.pdf), присвяченого «актуальним питанням, які розкривають найважливіші проблеми, пов'язані з розвитком української ідеї в контексті європейського суспільного розвитку, взаємозв'язків і взаємовпливів, а також ідейних протистоянь між різними ідеологічними концепціями» [195].

Національна парламентська бібліотека України своєю чергою надає доступ до політематичної бази даних статей з періодичних видань і бази даних «Політика і політики в дзеркалі періодичних видань України».

Зауважимо, що відкритість інформування про діяльність органів влади та зворотний зв'язок з населенням, зокрема, через

бібліотеки, є однією з обов'язкових ознак демократичного суспільства.

В Україні останнім часом на базі бібліотек створюються публічні центри регіональної інформації, що займаються збором, зберіганням і наданням у користування документів з питань діяльності місцевих органів влади, формуванням фондів: офіційних видань районних адміністрацій та органів місцевого самоврядування; опублікованих документів (статистична інформація про стан економіки, екології, здоров'я, демографії, освіти, культури та інших напрямів); неопублікованих видань.

Сьогодні бібліотеки на підтримку ініціативи Міністерства культури України (наказ № 773 від 18.09.2014 р.) «Про реалізацію проекту “Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами”», пропонують свої послуги з надання інформації гарячих урядових ліній з питань працевлаштування, житла, правового захисту, медичних послуг і безкоштовного доступу до Інтернету людям, які прибули з Донецької, Луганської областей та АР Крим. Ця робота стала загальнонаціональною та нині проводиться по всій країні.

З цього питання проходять, починаючи з 2014 р., відеоконференції «Бібліотека – територія єдності», на яких бібліотечні працівники з різних регіонів України обмінюються досвідом роботи з обслуговування внутрішньо переміщених осіб. Такі «відеозустрічі» є корисними в подальшій роботі бібліотек, а залучення до участі в заході фахівців з інших закладів, організацій та установ, які працюють з переселенцями, – працівників управління юстиції, фонду зайнятості, пенсійного фонду та волонтерами – сприяє більш повному та якісному інформаційному забезпеченню цієї категорії користувачів. Поширення записів відеоконференцій через Інтернет (на каналі YouTube) дає можливість бібліотечним фахівцям з усієї країни перейняти отриманий досвід [48].

Координатор діяльності вітчизняних публічних бібліотек – Національна парламентська бібліотека України надає дистантний доступ через бібліотечний сайт до рубрики «На допомогу переселенцям і біженцям», яка містить правові та інформаційно-довідкові матеріали з цієї тематики, а також до рубрики «Правова допомога учасникам АТО», яка надає доступ до довідника «На допомогу

захисникам Батьківщини: права і пільги для учасників АТО і членів їхніх сімей» (URL: http://nplu.org/storage/files/ATO_UA.pdf), розробленого за підтримки Мінсоцполітики, американської компанії Financial Markets Internatoinal, Inc. та ініціативної групи юристів і адвокатів АТО, які надають безоплатну юридичну допомогу бійцям.

Поширення інформації політико-правового характеру та надання доступу до інформаційних ресурсів політико-правового характеру з використанням сучасних інтернет-технологій також серед пріоритетних напрямів діяльності провідних національних бібліотек світу.

Загальнодоступність бібліотечних закладів та їхні інформаційно-ресурсні можливості, досвід роботи з інформацією дають можливість констатувати, що бібліотеки стали ефективним посередником між інформаційними ресурсами та користувачами. Наповнюючи національний інформаційний простір якісною, достовірною інформацією та мінімізуючи інформаційні шуми, бібліотеки на сьогодні виступають як стабілізуючий соціальний фактор, що забезпечує соціальну стійкість та є вирівнюючим інформаційні можливості різних категорій населення чинником.

Якісне всебічне наповнення національного інформаційного простору, що здійснюється бібліотеками та їхніми інформаційно-аналітичними структурами з використанням дистантних форм, є важливою ланкою в розвитку інформаційного суспільства та представлення України в глобальному інформаційному просторі. Розвиток інтернет-обслуговування, зокрема шляхом широкого впровадження в бібліотечну практику мережевих технологій та технологій мобільного зв'язку, розширення внаслідок цього можливостей користувачів для отримання потрібних їм інформаційних продуктів і послуг сприятиме демократизації бібліотечної діяльності, формуватиме в суспільній свідомості уявлення про установи інформаційної сфери як про гарантів демократії, центри освіти та культури, що забезпечують вільний та рівний доступ до накопичених людством знань.

Висновок до розділу 4

На сьогодні можна констатувати, що сучасні тенденції в роботі бібліотек диктуються умовами цифрового середовища, а стрімкий розвиток новітніх технологій стає визначальним фактором удосконалення такого виду бібліотечного обслуговування як інтернет-обслуговування.

На сьогодні підтверджується тенденція до збільшення кількості користувачів мобільними телефонами, планшетами та смартфонами, що істотно розширюють можливості роботи з інформацією. З огляду на це, для бібліотек актуалізується завдання з опанування інноваційними мобільними технологіями (створення war-сайтів, war-онлайн-каталогів, мобільних додатків, надання доступу до war-баз даних, war-енциклопедій, сервісу віртуальної довідки через war-сайт бібліотеки, використання war-чатів та їх комбінації із SMS) з метою залучення нових користувачів і розширення спектра бібліотечних дистантних інтернет-послуг.

Перспективним видається впровадження та використання в бібліотечному обслуговуванні QR-кодів як ефективного способу надання додаткової інформації для читача, а також як інноваційної технології, що сприяє популяризації книг, авторів і бібліотеки.

Ще одним затребуваним способом задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки є створення на основі різноманітних джерел інформації синтезованого інформаційно-аналітичного продукту, який містить консолідовану інформацію, що спрощує осмислення проблеми. Зацікавленість користувачів в отриманні повної, якісно обробленої інформації спонукає бібліотеки створювати відповідні інформаційно-аналітичні структури, які покликані, враховуючи потреби користувача, виробляти якісний синтезований інформаційний продукт.

Впровадження інноваційних технологій у бібліотечну практику в підсумку дає змогу ефективно вирішувати завдання з організації багаторівневого інформаційного простору, забезпечення прискорення процесу формування інформаційного суспільства, у якому інформація стане дієвим інструментом самореалізації особистості й суспільного прогресу.

Післямова

Загалом, підсумовуючи, можна констатувати, що інтенсифікація впровадження інтернет-технологій у практику бібліотечного обслуговування актуалізує питання ґрунтовного дослідження дистантних послуг бібліотек в інформаційно-комунікаційному просторі глобальної Мережі.

Детальний аналіз поняттєвого апарата досліджуваної теми показав необхідність його доповнення та уточнення. Запропоноване, з урахуванням соціально-комунікаційного методу, визначення дистантного обслуговування як процесу взаємодії між користувачем бібліотечної послуги і персоналом бібліотеки, її матеріальними, технологічними та інформаційними ресурсами, орієнтованого на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом надання доступу до інформаційних продуктів і ресурсів дистанційно, переносить акцент з технічного аспекту процесу бібліотечного обслуговування на соціально-комунікаційний, відповідаючи трансформації бібліотеки з книгозбірні в універсальний інформаційно-комунікаційний комплекс, дає змогу досліджувати ці форми бібліотечного обслуговування в контексті реалізації бібліотеками комунікаційної функції і сприяє розкриттю сутнісної природи бібліотеки як соціального інституту.

Узагальнення досвіду здійснення інтернет-обслуговування користувачів провідними бібліотеками світу засвідчило, що найбільш поширеними формами бібліотечного дистантного інтернет-обслуговування є послуги, що надаються через бібліотечний веб-сайт, електронну пошту, сервіс скайп (Skype), ICQ та віртуальні соціальні мережі.

Трансформація та вдосконалення на основі впровадження інтернет-технологій MBA, MMBA, DBO, розвиток EDD, електронного DBO та ін., організація і надання доступу до семантичних баз даних (проекти «Перегортаючи сторінки» (Британська національна бібліотека), «Пам'ять Америки» (Бібліотека Конгресу США), «Зустріч на кордонах» (Бібліотека Конгресу США, РНБ,

РГБ), «Європейська бібліотека», у якій бере участь і НБУВ тощо), створення нових інформаційно-пошукових систем із забезпечення доступу до онлайн-розподілених ресурсів інтенсифікували використання не лише фондів окремих бібліотек, а й сукупних бібліотечних фондів регіону і країни, стали підґрунтям інтеграції світових бібліотечних ресурсів, прикладом чого є реалізація шляхом корпоративної взаємодії міжнародних проєктів з організації електронних бібліотек, що забезпечують доступ до світових інформаційних ресурсів з різної тематики (таких як Європейська цифрова бібліотека «Європіана» (Europeana), Світова цифрова бібліотека (World Digital Library), Міжнародна електронна бібліотека для дітей (The International Children's Digital Library)).

З позицій розвитку системи бібліотечного інтернет-обслуговування ефективним є створення бібліотеками своїх сторінок у віртуальних соціальних мережах. Зарубіжні та вітчизняні бібліотечні установи на сьогодні представлені у Twitter, Facebook, Flickr, Blogspot, «ВКонтакте» та ін. Це дає можливість бібліотекам просувати свої ідеї та цінності не лише у власній країні, а й у світі загалом, така інтерактивна присутність бібліотек у віртуальному просторі дає змогу вивчати потреби користувачів та на основі цього впроваджувати нові затребувані види продуктів і послуг, наближує бібліотеку до користувача, відкриває можливість їх співавторства.

Сучасний розвиток форм інтернет-обслуговування відбувається в напрямі залучення та використання інтелектуального користувачького потенціалу, що зумовлює впровадження інтерактивних сервісів для здійснення дистантного обслуговування: бібліоблогів, форумів, чатів, відеоконференцій, скайпу (Skype), мультимедійних і рекомендаційних сервісів тощо.

На сьогодні за допомогою блогів, вікі, чатів, соціальних мереж, форумів, фото- та відеосервісів, тегів тощо створюється новий світ глобального партнерства, де кожен є його творцем. Адже користувачі мають можливість дати оцінку інформації, отриманій за допомогою бібліотечного веб-сайту або в самій бібліотеці, обговорити актуальні проблеми, що порушуються бібліоблогерами, дізнатися думки інших користувачів, переглянути відеоматеріали інших користувачів або додати власні. Бібліотечні форуми і блоги стають платформою для представлення альтернативних точок зору на ті

чи інші проблеми, події, що стосуються як розвитку та функціонування бібліотек, так і розвитку суспільства загалом. Для бібліотеки блоги, форуми, соціальні мережі є інструментом зворотного зв'язку з користувачами й співробітниками. Для користувачів – платформою для вироблення нового, потрібного їм знання та спілкування в межах груп інтересів, засобом впливу на розвиток бібліотечних послуг у потрібному для них напрямі.

Впровадження бібліотеками мультимедійних сервісів, таких як фото (Flickr.com, foto.Mail.ru), відео (YouTube) та аудіо (i-Tunes), дає змогу користувачам завантажити фото-, відео- та аудіоінформацію на сайт бібліотеки, створює умови для залучення користувачів до співтворення бібліотечних ресурсів та сприяє збагаченню бібліотечних фондів, про що свідчить приклад реалізації Бібліотекою Конгресу США спільно з хостером фотографій Flickr.com проекту зі створення віртуальної фотоколекції 30–40-х років минулого століття (понад 3 тис. фотографій), у процесі якої користувачами робилися мітки (теги), коментарі й нотатки на викладених на сайті фотографіях, що містили невідомі об'єкти, задля створення їхнього повного бібліографічного опису. Отже, використання сучасних технологій у процесі оптимізації керування знаннями в бібліотечній сфері створює умови для трансформації «прихованих» знань у наявні з їх подальшим оформленням у вигляді бібліотечно-інформаційного ресурсу.

Аналіз розвитку дистантних форм обслуговування в провідних бібліотеках світу довів, що в контексті розвитку національного інформаційного простору в умовах глобалізації перспективними напрямками діяльності бібліотеки в аспекті залучення нових користувачів є:

– індивідуалізація дистантних послуг за принципом «кожному користувачу – необхідну йому послугу», зокрема організація й підтримка функціонування віртуального «Особистого кабінету читача», що, з одного боку, створює умови для підвищення ефективності використання інформаційно-аналітичних ресурсів і послуг бібліотеки, з іншого – стає серйозною конкурентною перевагою бібліотек в умовах функціонування поряд з онлайн-книгарнями, книжковими мережами, інформаційними агентствами, багато з яких мають свої онлайн-представництва;

– створення та діяльність «лабораторій для молоді» та «територій інновацій», які функціонують на основі інтерактивних технологій і мають на меті поєднання користувачів із книгою, медіа та організаціями, що працюють з молоддю, надають можливість відвідування семінарів, виставок, обговорення книжок, зустрічей з авторами, створення віртуальної громади тощо;

– удосконалення інтернет-сайтів з розширенням доступу до повнотекстових баз даних і впровадженням нових форм обслуговування через сайт, розширення інтерактивних форм співпраці, представлення бібліотек у соціальних медіа;

– інтеграція мобільних та інтернет-технологій;

– розробка і впровадження технологічно розвинутих форм індивідуального бібліотечного обслуговування за допомогою магнітних карт (swipe cards) або смарткарт (smartsards), за допомогою яких користувач бібліотеки отримує доступ до персональних файлів на бібліотечному комп'ютері, а також дистанційний доступ до каталогів.

Важливо підкреслити значення бібліотечного інтернет-обслуговування в контексті розвитку національного інформаційного простору в умовах глобалізації. Зокрема – можливості бібліотек у наповненні національного інформаційного простору та представленні в глобальному інформаційному просторі в провідних сферах суспільного життя – політико-правовій, економічній, науковій та культурній. Так інформаційно-комунікаційний потенціал бібліотек зосереджено у сприянні наповненню економічного сегмента національного інформаційного простору інформацією, необхідною для стабільного економічного розвитку та подолання кризових явищ, забезпечення її циркуляції в суспільстві; у науковій сфері – інформацією стосовно передових світових наукових здобутків шляхом надання доступу до наукометричних та інших, як вітчизняних так і зарубіжних, баз даних, зокрема SCOPUS, EBSCO, East View, Polpred, ELibUkr та ін., доступу в результаті бібліотечної корпоративної взаємодії до електронних каталогів і повнотекстових баз даних зарубіжних бібліотек, у створенні, таким чином, теоретичного підґрунтя для вітчизняних наукових досліджень і просуванні власного інформаційного продукту в глобальному інформаційному просторі.

У розвитку культурної сфери суспільства актуальність бібліотечних форм інтернет-обслуговування зосереджена на організації бібліотеками віртуальних виставок, які ознайомлюють користувачів із книжковими колекціями національних історично-культурних пам'яток, художніми, музичними, відеоколекціями бібліотеки, оцифрованою рукописною спадщиною – при введенні у широкий суспільний обіг наявного у їхніх фондах великого ресурсу культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх поколінь українського народу, що є надійним орієнтиром у вітчизняному інформаційному виробництві, в утвердженні суспільних ідеалів, консолідації українського суспільства, збереженні його національної ідентичності.

У політико-правовій сфері діяльність бібліотек із сприяння створенню національного інформаційного простору зосереджена, у першу чергу, на політико-правовому інформуванні, наданні доступу до національних і зарубіжних правових ресурсів і створенні синтезованого інформаційно-аналітичного продукту відповідної тематики. Поширення правової інформації, сприяння підвищенню рівня правової культури суспільства, подолання правового нігілізму, інформування про захист прав людини покладено на центри правової інформації, що функціонують у багатьох вітчизняних і зарубіжних бібліотечних установах.

При цьому вдосконалення системи бібліотечного інтернет-обслуговування досягатиметься шляхом поєднання впровадження нового програмно-технічного забезпечення з наданням доступу до створених у бібліотеці комплексних синтезованих інформаційно-аналітичних продуктів та знанневих інформаційних ресурсів, що сприятиме підвищенню оперативності задоволення інформаційних потреб користувачів, формуванню в них цілісного уявлення стосовно предмета запиту.

Список використаних джерел

1. *Адрианова Н. Е.* Асинхронное и синхронное справочно-библиографическое обслуживание в Интернете / Н. Е. Адрианова // Библиография. – 2005. – № 4. – С. 78–81.

2. Аналітична довідка за результатами опитування слухачів циклу вебінарів «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців реалізації конституційних прав» у Тернопільській ОУНБ [Електронний ресурс] // Блог «Вчитись ніколи не пізно». – Режим доступу: http://olenaprociv.blogspot.com/p/blog-page_20.html – Дата доступу: 2.05.2016. – Назва з екрана.

3. *Анжелаки Д.* Обязательное хранение цифровых материалов в государствах-членах Европейского Союза: обзор законодательства и правоприменительной практики / Д. Анжелаки // Библиотеки в правовом пространстве. Современные проблемы : сб. ст. – Санкт-Петербург, 2008. – С. 124–168.

4. *Антопольский А. Б.* Концепция электронных библиотек [Электронный ресурс] / А. Б. Антопольский. – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/1999/part2/antopol>. – Дата доступа: 13.02.2016. – Загл. с экрана.

5. *Армс В.* Электронные библиотеки / В. Армс ; пер. с англ. С. А. Арнаутук ; науч. ред. пер. Н. В. Максимов. – ПИК ВИНТИ, 2001. – 275 с.

6. *Артамонова С. В.* Використання технологічних рішень, що надаються АІБС для формування єдиного інформаційного простору бібліотек [Електронний ресурс] / С. В. Артамонова. – Режим доступу: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2013/disk/094.pdf>. – Дата доступу: 12.05.2016. – Назва з екрана.

7. *Артемов Ю.* Аналіз деяких шляхів інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів / Ю. Артемов // Вісн. Кн. палати : наук.-практ. журн. – 2011. – № 11. – С. 17–20.

8. *Артемов Ю.* Роль і місце веб-порталу в діяльності наукової бібліотеки / Ю. Артемов, О. Непляха, Ж. Левченко // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 19–21.

9. Ассоциированные региональные библиотечные консорциумы [Электронный ресурс] // АРБИКОН : веб-сайт. – Режим доступа: <https://arbicon.ru>. – Загл. с экрана.

10. *Ахремчик Р. В.* Обслуживание удаленных пользователей в ЦНБ НАН Беларуси / Р. В. Ахремчик, С. М. Титович // *Бібліятэчны свет*. – 2008. – № 1. – С. 18–22.

11. *Багрова И. Ю.* Международный абонемент и доставка документов: проблемы и опыт зарубежных библиотек (по материалам англоязычной печати последних лет) / И. Ю. Багрова. – Москва, 2001. – 16 с.

12. *Башун О.* Проекты оцифровки библиотечных коллекций у библиотеках США / О. Башун // *Бібл. форум України : інформ. шокв. журн.* – 2011. – № 3. – С. 40–41.

13. *Белл Д.* Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // *Новая технократическая волна на Западе*. – Москва : Прогресс, 1986. – 342 с.

14. *Бенз С.* Новое поколение библиотечных веб-сайтов [Электронный ресурс] / С. Бенз. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2008/disk/179.pdf>. – Дата доступа: 29.03.2016. – Загл. с экрана.

15. *Берестова Т. Ф.* Библиотека как элемент информационного пространства [Электронный ресурс] / Т. Ф. Берестова. – Режим доступа: http://www.library.ru/1/kb/articles/article.php?a_uid=140. – Дата доступа: 23.07.2016. – Загл. с экрана.

16. *Берестова Т. Ф.* Общедоступная библиотека как часть информационного пространства: теоретико-методологические аспекты : монография / Т. Ф. Берестова ; Моск. гос. ун-т культуры и искусств, Челяб. гос. акад. культуры и искусств. – Челябинск : Челяб. гос. акад. культуры и искусств, 2004 (Тип. ЧГАКИ). – 461 с.

17. БиблиоNETиК [Электронный ресурс] // Библиотека Шадринского государственного педагогического института : веб-сайт. – Режим доступа: <http://shgpi.edu.ru/biblioteka/blog/?p=3362>. – Дата доступа: 14.08.2015. – Загл. с экрана.

18. Библиотекам [Электронный ресурс] // PressPoint : веб-сайт. – Режим доступа: <http://presspoint.ua/reshenija/bibliotekam>. – Дата доступа: 7.06.2016. – Загл. с экрана.

19. Библиотечное дело : терминологический словарь / сост.: И. М. Сулова,

Л. Н. Уланова ; редкол.: Н. С. Карташов (отв. ред.) [и др.] ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – 2-е перераб. и значит. доп. изд. – Москва : Книга, 1986. – 224 с.; Рос. гос. б-ка. – Москва, 1997. – 168 с.

20. Библиотечное дело : терминологическое слов. / сост.: Т. А. Бахтурина, Б. Н. Бачалдин, Ю. А. Гриханов [и др.] ; Рос. гос. б-ка. – Москва, 1997. – 168 с.

21. Бібліографія (1992–2015 рр.) (Початок. Закінчення в наступному випуску) // Україна: події, факти, коментарі : інформ.-аналіт. журн. – 2015. – № 19. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr19.pdf>. – Дата доступу: 2.05.2016. – Назва з екрана.

22. Бібліотеки – важливе місце доступу та безкоштовного отримання на абонемент електронних книг, 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ula.org.ua/ua/252-dokumenty/dokumenty-uba/2720-biblioteku-vazhlyve-mistse-dostupu-ta-bezkoshtovnoho-otrymannia-na-abonement-elektronnykh-knyh>. – Дата доступу: 7.06.2016. – Назва з екрана.

23. Бібліотеки-учасники проекту [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/nlu/lib>. – Дата доступу: 12.08.2016. – Назва з екрана.

24. Бібліотечні блоги [Електронний ресурс] // Бібліоміст : веб-сайт. – Режим доступу: <http://bibliomist.org.ua/resursi/bibliotechni-blogi>. – Дата доступу: 22.06.2016. – Назва з екрана.

25. Білоус Н. Деякі питання теорії та практики збереження документних ресурсів (на прикладі Книжкової палати України) / Н. Білоус // Вісн. Кн. палати : наук.-практ. журн. – 2010. – № 1. – С. 28–32.

26. Блог «Могилянська бібліотекарка» [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: www.kmalibrary.blogspot.com. – Дата доступу: 17.07.2016. – Назва з екрана.

27. Блог «Мышь библиотечная» [Электронный ресурс] : веб-сайт. – Режим доступа: www.rusu-library.blogspot.com. – Дата доступа: 14.03.2016. – Загл. с экрана.

28. Бондаренко В. Дистантне інформаційно-аналітичне забезпечення користувачів бібліотек у контексті розвитку національного інформаційного простору в умовах глобалізації / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України,

Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2012. – Вип. 33. – С. 433–442.

29. *Бондаренко В.* Дистантне інформаційно-бібліотечне обслуговування: від МБА до електронних бібліотек / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2010. – Вип. 26. – С. 150–162.

30. *Бондаренко В.* Інноваційні технології як фактор розвитку сучасних інформаційних комунікацій інформаційно-аналітичного обслуговування дистантних користувачів бібліотеки / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2012. – Вип. 32. – С. 207–221.

31. *Бондаренко В.* Питання дистантного інформаційно-аналітичного обслуговування користувачів бібліотек у сучасній науковій думці / В. Бондаренко // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали до міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.) / Україна: події, факти, коментарі : інформ.-аналіт. журн. – 2013. – № 8. – С. 68–85.

32. *Бондаренко В.* Розвиток веб-сайтів бібліотек як інструменту управління інформаційними потоками / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2011. – Вип. 30. – С. 176–192.

33. *Бондаренко В.* Технологія створення і специфіка використання інформаційно-аналітичного продукту в контексті запитів сучасних замовників / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2009. – Вип. 25. – С. 305–313.

34. *Браккер Н. В.* Опыт национальных библиотек зарубежных стран по сбору и долговременному сохранению ресурсов Интернета / Н. В. Браккер, Л. А. Куйбышев // Библиотековедение. – 2013. – № 2. – С. 88–96.

35. *Братусь І. В.* Сучасні технології збереження історичної спадщини України / І. В. Братусь, З. М. Свердлик // Гілея : наук.

вісн. / Нац. пед. унт ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – Київ : Видво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 68 (№ 1). – С. 249–252.

36. *Брежнева В. В.* Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В. В. Брежнева, В. А. Минкина ; СПбГУКИ. – [2-е изд.]. – Санкт-Петербург : Профессия, 2006. – 304 с.

37. Британская библиотека (British Library) выложила на Flickr миллион иллюстраций [Электронный ресурс] // Культурология.рф : веб-сайт. – Режим доступа: <http://www.kulturologia.ru/blogs/171-213/19536>. – Дата доступа: 6.04.2016. – Загл. с экрана.

38. *Варенко В. М.* Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. [Електронний ресурс] / В. М. Варенко. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/images/nak_mon_partneriv/IAD.pdf. – Дата доступу: 11.03.2016. – Назва з екрана.

39. *Варюхина Л. Н.* Виртуальная справочно-информационная служба украинских специалистов [Электронный ресурс] / Л. Н. Варюхина. – Режим доступа: http://www.library.ru/help/theory/varjuhina_sudak05.php. – Дата доступа: 2.05.2016. – Загл. с экрана.

40. *Васюк О. В.* Інформаційно-бібліографічне забезпечення юристів в умовах формування правової держави : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / Васюк Оксана Вікторівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2003. – 20 с.

41. В Великобритании тестируют удаленную аренду е-книг [Электронный ресурс] // Pro-Books.ru : веб-сайт. – 2014. – 4.03. – Режим доступа: <http://www.pro-books.ru/sitearticles/14483>. – Дата доступа: 7.06.2016. – Загл. с экрана.

42. Видача на абонемент е-книг: пілотний проект УБА та проекту «Кассіопея – сузір'я українських книжок» [Електронний ресурс] // Блог «Електронна книга в бібліотеці». – 2014. – 8.01. – Режим доступу: <https://ebookinlibrary.wordpress.com/2014/01/08>. – Дата доступу: 7.06.2016. – Назва з екрана.

43. Віддалений користувач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakony.com.ua/econom.html?catid=47650>. – Дата доступу: 19.03.2016. – Назва з екрана.

44. Віддалений користувач [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://cyclop.com.ua/content/view/767/58/1/10>. – Дата доступу: 9.01.2016. – Назва з екрана.

45. Віддалений користувач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua /38/53394/378124.html>. – Дата доступу: 9.01.2016. – Назва з екрана.

46. Віддалений користувач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tlumach.com.ua/Економiчнаенциклопедiя/page/viddalenyy_korystuvach.995. – Дата доступу: 9.01.2016. – Назва з екрана.

47. Відео вебінару «Децентралізація. Перші підсумки та завдання на найближчу перспективу» [Електронний ресурс] // Асоціація міст України : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.auc.org.ua/news/video-vebinaru-detsentralizatsiya-pershi-pidsumki-ta-zavdannya-na-naiblizhchu-perspektivu>. – Дата доступу: 2.07.2016. – Назва з екрана.

48. Відеоконференція «Бібліотека – територія єдності» // YouTube : веб-сайт. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=AQzbAYBV_PM. – Назва з екрана.

49. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3. – Дата доступу: 23.05.2016. – Назва з екрана.

50. Віртуальна бібліографічна довідка [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/info_lib.html. – Дата доступу: 2.05.2016. – Назва з екрана.

51. Віртуальний простір книжкової виставки. Інформаційний дайджест [Електронний ресурс] // Центральна районна бібліотека ім. П. Тичини. – Режим доступу: http://ru.calameo.com/books/002248968_b3_e8210_b8_b84. – Дата доступу: 8.04.2016. – Назва з екрана.

52. *Вітушко Н.* Бібліотека як центр інформаційно-аналітичного виробництва / Н. Вітушко // Україна: події, факти, коментарі : інформ.-аналіт. журн. – 2010. – № 14. – С. 75–82.

53. *Войцеховська С.* Формування рубрикатора як технологія

підготовки бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту для управлінських структур [Електронний ресурс] / Є. Войцеховська. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nrnbuimviv_2013_36_50. – Дата доступу: 14.05.2016. – Назва з екрана.

54. *Волохин О. М.* Мобильные технологии современной библиотеки: новый сервис, практический опыт, перспективы / О. М. Волохин // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 1. – С. 79–87.

55. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Наукові видання України в інтернет-просторі / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Наука України у світовому інформаційному просторі. – Київ : Академперіодика, 2010. – Вип. 3. – С. 36–43.

56. *Воскобойнікова-Гузєва О.* Інноваційна діяльність наукової бібліотеки у теоретико-методологічних розробках сучасного бібліотекознавства / О. Воскобойнікова-Гузєва // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2008. – Вип. 20. – С. 5–15.

57. *Воскобойнікова-Гузєва О.* Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ в період глобалізації: визначення базових складових / О. Воскобойнікова-Гузєва // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Вип. 33. – Київ, 2012. – С. 7–30.

58. *Воскобойнікова-Гузєва О.* Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України / О. Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 3–7.

59. *Воскобойнікова-Гузєва О.* Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія / О. В. Воскобойнікова-Гузєва ; наук. ред. Г. І. Ковальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : Академперіодика, 2014. – 362 с.

60. В Україні користувачів смартфонів стало у три рази більше [Електронний ресурс] // Кореспондент. – 2014. – 23.07. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3396435-v-ukraini-korystuvachiv-smartfoniv-stalo-u-try-razy-bilshe>. – Дата доступу: 12.07.2016. – Назва з екрана.

61. *Глухов В. В.* Служба електронного заказа и доставки

документов – использование в библиотеке вуза и в библиотечном консорциуме [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rba.ru/content/activities/group/kach/ruk.pdf>. – Дата доступа: 11.01.2016. – Загл. с экрана.

62. *Горовий В.* Бібліотеки як інформаційні центри української інформатизації / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2009. – Вип. 25. – С. 23–25.

63. *Горовий В.* Бібліотеки: погляд у завтра / В. Горовий // Бібл. вісн. – 2006. – № 5. – С. 3–7.

64. *Горовий В.* Еволюція інформаційних запитів суспільства як фактор бібліотечної трансформації / В. Горовий // Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2007. – Вип. 18. – С. 36–49.

65. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – Київ, 2005. – 300 с.

66. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – Київ, 2010. – 360 с.

67. *Горовий В.* Сучасна інформаційна діяльність: бібліотечний аспект / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2010. – Вип. 26. – С. 12–20.

68. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.

69. *Гранчак Т.* Використання національними бібліотеками соц-мереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2016. – № 1 (231). – С. 18–29.

70. *Гранчак Т.* Дистантний vs дистанційний [Електронний ресурс] / Т. Гранчак // Facebook : веб-сайт. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/notes/tetiana-hranchak/%D0%B4%D0%B8%D1%>. – Дата доступу: 18.04.2016. – Назва з екрана.

71. *Гранчак Т.* Еволюція вимог до професії бібліотечного пра-

цівника та її особливості на сучасному етапі розвитку суспільства / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2003. – Вип. 11. – С. 61–67.

72. *Гранчак Т.* Дистантні форми використання інформаційних ресурсів бібліотеки як фактор демократизації / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – 2009. – Вип. 23. – С. 233–245.

73. *Гранчак Т. Ю.* Національні бібліотеки як комунікаційні інституції політики національної пам'яті в умовах поширення електронних технологій [Електронний ресурс] / Т. Ю. Гранчак // Національна та історична пам'ять. – 2013. – Вип. 8. – С. 124–132. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_8_18. – Назва з екрана.

74. *Гусева Е. Н.* Инновационное развитие библиотечно-информационной сферы [Электронный ресурс] / Е. Н. Гусева. – Режим доступа: <http://www.ellib.gpntb.ru>. – Дата доступа: 23.06.2016. – Загл. с экрана.

75. *Давидова І.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова ; Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.

76. *Давидова І. О.* Інноваційна політика бібліотек України: зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : автореф. дис. . д-ра наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 / Давидова Ірина Олександрівна ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2008. – 51 с.

77. *Давидова І. О.* Організаційні трансформації бібліотечно-інформаційного виробництва / І. О. Давидова // Вісн. Книжк. палати : наук.-практ. журн. – 2008. – № 11. – С. 26–29.

78. *Дагаев В. В.* Система дистанционного библиотечного сервиса «SMS-Library» [Электронный ресурс] / В. В. Дагаев. – Режим доступа: <http://vestnik.adygnet.ru>. – Дата доступа: 22.05.2016. – Загл. с экрана.

79. *Дворкина М. Я.* Библиотечное обслуживание как система / М. Я. Дворкина. – Москва : Изд-во Моск. гос. ун-та культуры и искусств, 1992. – 136 с.

80. *Дворкина М. Я.* Библиотечное обслуживание: новая

реальность : лекции / М. Я. Дворкина. – Москва : Изд-во Моск. гос. ун-та культуры и искусств, 2003. – 48 с.

81. *Дементьева Е. В.* Организация службы электронной доставки документов в библиотечном консорциуме Санкт-Петербурга [Электронный ресурс] / Е. В. Дементьева. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2001/tom/sec11/Doc15.HTML>. – Дата доступа: 30.05.2016. – Загл. с экрана.

82. *Дементьева Е. В.* Электронный межбиблиотечный абонемент – основа для равноправного информационного обмена в будущем и настоящем / Е. В. Дементьева // Науч. и техн. б-ки. – 2003. – № 4. – С. 92–98.

83. *Дергилева Т. В.* Традиционные библиотечные системы и Интернет: стратегические направления развития [Электронный ресурс] / О. Л. Лаврик, Т. В. Дергилева. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/articles/msuk/2001/6_s/s6_p32.html. – Дата доступа: 28.04.2016. – Загл. с экрана.

84. *Деревянко А. С.* Технологии и средства консолидации информации : учеб. пособие / А. С. Деревянко, М. Н. Солощук. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2008. – 573 с.

85. Джерела наукової інформації [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/sciref>. – Дата доступу: 12.03.2016. – Назва з екрана.

86. Дніпропетровців запрошують до бібліотеки через мобільний додаток [Електронний ресурс] // Освітній портал : веб-сайт. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/news/76543_ru.html. – Дата доступу: 22.05.2016. – Назва з екрана.

87. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського : веб-сайт. – Режим доступу: http://www.dnrb.gov.ua/monitor_cmi. – Дата доступу: 11.03.2016. – Назва з екрана.

88. *Добко Т. В.* Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне / Т. В. Добко // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 11–23.

89. *Добко Т.* Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) / Т. Добко ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 376 с.

90. Довідник бібліотекаря. Керівні матеріали з питань бібліотечної роботи / уклад.: В. С. Бабич, В. Д. Матвійчук, З. А. Печенізька [та ін.]. – Харків : Редакційно-видавничий відділ Кн. палати УРСР, 1977. – 395 с. – Бібліогр.: с. 371–385.

91. Довідник з бібліотекознавства і бібліографії / Е. В. Куделько, С. Й. Мінц ; Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР. – Харків, 1969. – 249 с.

92. *Дракер П.* Посткапиталистическое общество / П. Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. – Москва : Academia. 1999. – 71 с. – Перевод изд.: Drucker P. F. Post-Capitalist Society.

93. *Дригайло В. Г.* Технология работы библиотеки : науч.-практ. пособие / В. Г. Дригайло. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2009. – 544 с.

94. Другий вебінар з досвіду бібліотек по обслуговуванню інвалідів [Електронний ресурс] // Рівненське обласне відділення Української бібліотечної асоціації : веб-сайт. – Режим доступу: <http://uba.rv.ua>. – Дата доступу: 19.07.2016. – Назва з екрана.

95. *Езова С. А.* Библиотечное общение как феномен исследования : монография / С. А. Езова. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2007. – 160 с.

96. Електронна бібліотека «Культура України» // Національна парламентська бібліотека України : веб-сайт. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org>. – Дата доступу: 15.06.2016. – Назва з екрана.

97. Електронна бібліотека України: створення Центрів знань в університетах України» [Електронний ресурс] // ELibUkr : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.elibukr.org/uk/pro-proekt/opis-proektu.html>. – Дата доступу: 8.04.2016. – Назва з екрана.

98. Електронна колекція газет України [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbisvfgf/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=ENP&P21DBN=ENP&S21FMT=j_brief&S21ALL=%3C.%3EVD%3DJ%3C.%3E&Z2-1ID=&S21SRW=dz&S21SRD=UP&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=1000. – Дата доступу: 21.03.2016. – Назва з екрана.

99. Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси / В. А. Резніченко, О. В. Захарова, Е. Г. Захарова // Пробл. програмув. – 2005. – № 4. – С. 60–72. – Бібліогр.: 43 назв.

100. Електронні виставки [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/exhibitions>. – Дата доступу: 15.08.2016. – Назва з екрана.

101. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 248 с. – Режим доступу: <http://www.nbuviar.gov.ua/images/nauk-mon/electroinfo.pdf>. – Дата доступу: 11.03.2016. – Назва з екрана.

102. Електронні ресурси [Електронний ресурс] // Національна парламентська бібліотека України : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/article.php?id=2>. – Дата доступу: 11.03.2016. – Назва з екрана.

103. Електронні ресурси [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-resources>. – Дата доступу: 8.04.2016. – Назва з екрана.

104. *Ерохина Н. О.* МБА и доставка документов сегодня и завтра / Н. О. Ерохина // Библиотечный свет. – 2008. – № 2. – С. 5–9.

105. *Жабін А. О.* Рейтингування сайтів українських бібліотек / А. О. Жабін // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів 7-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–27 трав. 2010 р.). – Київ, 2010. – С. 175–177.

106. *Жабко Е. Д.* Онлайнное справочно-библиографическое обслуживание: особенности развития [Электронный ресурс] / Е. Д. Жабко. – Режим доступа: <http://vss.nlr.ru/zhabko5.php>. – Дата доступа: 25.05.2016. – Загл. с экрана.

107. *Жабко Е. Д.* Справочное обслуживание в сетевой среде – от локального обслуживания к национальным корпоративным службам [Электронный ресурс] / Е. Д. Жабко. – Режим доступа: <http://vss.nlr.ru/zhabko1.php>. – Дата доступа: 16.04.2016. – Загл. с экрана.

108. *Жабко Е. Д.* Среда электронных библиотек: проблемы обслуживания пользователей [Электронный ресурс] / Е. Д. Жабко. – Режим доступа: <http://www.nlr.ru:8101/tus/151003/zabko.htm>. – Дата доступа: 16.04.2016. – Загл. с экрана.

109. *Жабко Е. Д.* Електронні ресурси і інформаційно-бібліографічне обслуговування [Електронний ресурс] / Е. Д. Жабко. – Режим доступу: <http://www.library.ru/help/theory/zh-abko.php>. – Дата доступу: 16.04.2016. – Загл. с екрана.

110. *Жижимов О. Л.* Технологічна платформа інтеграції рознородних розподілених даних ZooSPACE1 ZooSPACE 2 [Електронний ресурс] / О. Л. Жижимов. – Режим доступу: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2013/disk/066.pdf>. – Дата доступу: 13.08.2016. – Загл. с екрана.

111. *Загуменна В. В.* Професійний бібліотечний рух: назустріч змінам бібліотечно-інформаційного середовища : зб. ст. наук.-практ. конф., берез. 2001 р. / В. В. Загуменна ; редкол.: В. В. Загуменна [та ін.] ; Укр. бібл. асоц., Публіч. б-ка ім. Лесі Українки. – Київ : [б. в.], 2001. – 201 с.

112. *Захарова В. І.* Основи інформаційно-аналітичної діяльності [Електронний ресурс] / В. І. Захарова. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/1605061653903/inform>. – Дата доступу: 23.03.2016. – Назва з екрана.

113. *Збаровская Н. В.* Виртуальные помощники: информационные технологии / Н. В. Збаровская // Библиотека. – 2003. – № 10. – С. 45–47.

114. *Збаровская Н. В.* Выставочная деятельность публичных библиотек / Н. В. Збаровская. – Санкт-Петербург : Профессия, 2004. – 224 с.

115. Звіт за проектом «Бібліотека і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців реалізації конституційних прав» [Електронний ресурс] // Блог «Вчитись ніколи не пізно». – Режим доступу: http://olenaprosciv.blogspot.com/p/blog-page_20.html. – Дата доступу: 2.05.2016. – Назва з екрана.

116. Звіт про бібліотечно-інформаційну діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за 2015 рік [Рукопис]. – Київ, 2016. – 129 с.

117. *Иванова В. В.* Электронная библиотека в системе библиотечного обслуживания [Электронный ресурс] / В. В. Иванова. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/interevents/crimea2004/disk/95.pdf>. – Дата доступа: 21.07.2016. – Загл. с экрана.

118. Информационно-библиотечная деятельность, библиография: Термины и определения : Межгосударственный стандарт. ГОСТ 7.0–99 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifar.ru/library/gost/7099.pdf>. – Дата доступа: 11.05.2016. – Загл. с экрана.

119. *Іванова Н. Г.* Електронне інформування в правовій сфері як бібліотечний аспект розвитку інформатизації в Україні (1998–2008) [Електронний ресурс] / Н. Г. Іванова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ard/2010/10_ivanova.pdf. – Дата доступу: 11.04.2016. – Назва з екрана.

120. *Ільганаєва В.* Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Харків, 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.

121. Інновації. Один зі світових трендів – оцифрування культурної спадщини [Електронний ресурс] // Канал 24. – 2014. – 26.12. – Режим доступу: http://24tv.ua/innovatsiyi_odin_zi_svitovih_trendiv_otcifruvannya_kulturnoyi_spadshhini_n525513. – Дата доступу: 11.04.2016. – Назва з екрана.

122. Інформаційно-аналітичні проекти [Електронний ресурс] // Центр досліджень соціальних комунікацій : веб-сайт. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=427. – Дата доступу: 12.04.2016. – Назва з екрана.

123. Інформаційно-просвітницький блог для бібліотекарів «Творчість та інновації в українських бібліотеках» : веб-сайт. – Режим доступу: www.libinnovate.wordpress.com. – Назва з екрана.

124. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : ДСТУ 7448:2013. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. – III, 41 с. – (Національний стандарт України) – Зі скасуванням в Україні ГОСТ 7.26–80. – Текст укр., рос., англ., фр.

125. *Ісаєнко О.* Комплексне інформаційне обслуговування віддалених користувачів НБУВ: концепція, регламентувальна документація / О. Ісаєнко // Вісн. Книжк. палати : наук.-практ. журн. – 2012. – № 11. – С. 1–5.

126. *Ісаєнко О.* Бібліотечне дистанційне обслуговування в Україні на сучасному етапі / О. Ісаєнко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – 2010. – Вип. 27. – С. 139–147.

127. *Ісаєнко О. О.* Розвиток інноваційних бібліотечних технологій інформаційного обслуговування в Україні (1980–2007 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 27.00.03 / О. О. Ісаєнко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – 20 с.

128. *Ісаєнко О.* Управління бібліотечними технологіями в умовах інноваційних структурно-функціональних перетворень / О. Ісаєнко. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2011_29_6. – Дата доступу: 11.04.2016. – Назва з екрана.

129. Історична спадщина України – світовий доступ в електронному форматі [Електронний ресурс] // Національна історична бібліотека України : веб-сайт. – Режим доступу: http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=690. – Дата доступу: 21.04.2016. – Назва з екрана.

130. *Каліберда Н.* Ефективність роботи онлайн-сервісу «Віртуальна довідка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс] / Н. Каліберда, Є. Корнілова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2013. – Вип. 38. – С. 246–263. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2013_38_20. – Дата доступу: 11.06.2016. – Назва з екрана.

131. *Каліберда Н.* Інноваційні трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності [Електронний ресурс] / Н. Каліберда, В. Попик, О. Василенко // Бібл. вісн. – 2012. – № 6. – С. 46–52. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2012_6_9. – Дата доступу: 18.04.2016. – Назва з екрана.

132. *Каліберда Н.* Інформаційні ресурси сучасної наукової бібліотеки: проблеми трансформації та розвитку [Електронний ресурс] / Н. Каліберда, А. Бровкін // Бібл. вісн. – 2008. – № 6. – С. 6–11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2008_6_2. – Дата доступу: 18.04.2016. – Назва з екрана.

133. *Карпенко О. В.* Понятійно-категоріальний апарат науки державного управління у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади / О. В. Карпенко // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. ДРІДУ. – 2009. – Вип. 2. – С. 139–150.

134. Каталогізація електронних ресурсів : наук.-метод. посіб. /

І. П. Антоненко, О. В. Баркова ; [наук. ред. О. В. Воскобойнікова-Гузєва] ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського НАН України. – Київ, 2007. – 116 с.

135. *Клочок С.* Реєстр оцифрованого культурного надбання [Електронний ресурс] / С. Клочок // Міжнар. наук. конф. «Бібліотека. Наука. Комунікація». – Режим доступу: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/606>. – Дата доступу: 18.02.2016. – Назва з екрана.

136. Книжкова виставка: сучасні тенденції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zounb.zp.ua/node/620>. – Дата доступу: 8.04.2016. – Назва з екрана.

137. *Кобєлев О. М.* Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія / О. М. Кобєлев ; Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2012. – 245 с.

138. *Ковалєв А. Г.* О некоторых проблемах психологии библиотечной работы / А. Г. Ковалєв // Труды Ленингр. ин-та культуры. – 1958. – Т. 4. – С. 107–118.

139. *Ковальчук Г.* Діяльність бібліотек зі збереження національної документальної спадщини: проблеми кооперації / Г. Ковальчук // Бібл. планета : щокв. наук. виробн. журн. – 2010. – № 3. – С. 9–11.

140. Колекції [Електронний ресурс] // SmartKyivstar : веб-сайт. – Режим доступу: <http://smart.kyivstar.ua/charts>. – Дата доступу: 12.03.2016. – Назва з екрана.

141. Комплексне інформаційне обслуговування віддалених користувачів НБУВ: концепція, регламентувальна документація. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2012_11_5. – Дата доступу: 16.07.2016. – Назва з екрана.

142. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254 к/96-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : веб-сайт. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254_k/96-vr. – Дата доступу: 11.03.2016. – Назва з екрана.

143. Концепція електронної бібліотеки Diasporiana [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека Diasporiana : веб-сайт. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/pro-proekt>. – Дата доступу: 21.04.2016. – Назва з екрана.

144. Концепція нового інтегрованого ресурсу – електронної бібліотеки «Культура України» [Електронний ресурс] // Національна

парламентська бібліотека України : веб-сайт. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/content.html?id=3>. – Дата доступу: 21.04.2016. – Назва з екрана.

145. *Копанєва В.* Бібліотека в системі наукової електронної комунікації / В. Копанєва // Бібл. вісн. – 2007. – № 5. – С. 3–9.

146. *Копанєва В. О.* Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : монографія / Вікторія Олександрівна Копанєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – 198 с. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/books/2009/09/kvoigi>. – Дата доступу: 21.04.2016. – Назва з екрана.

147. *Копанєва В. О.* Інтернет і авторське право / В. О. Копанєва // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–27 трав. 2010 р.). – Київ, 2010. – С. 171–173.

148. *Копанєва В. О.* Інформаційні ресурси Інтранет/Екстранет-середовища Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс] / В. О. Копанєва. – Режим доступу: <http://www.shevkiyivlib.org.ua/component/content/article/5/363-publikatzii-kopaneva-formuvannya-resursiv-intranet-seredovischnatsionalnoi-biblioteki-ukraini-imeni-v-i-vernadskego.html>. – Дата доступу: 23.03.2016. – Назва з екрана.

149. *Коржик Н. А.* Електронний абонемент бібліотеки як засіб бібліотечного обслуговування [Електронний ресурс] / Н. А. Коржик. – Режим доступу: <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/v30/V30-2-11.pdf>. – Дата доступу: 7.06.2016. – Назва з екрана.

150. Користуйтеся сучасними послугами в сучасній бібліотеці! [Електронний ресурс] // Львівська обласна універсальна наукова бібліотека : веб-сайт. – 2014. – 26.03. – Режим доступу: <http://lounb.org.ua/index.php?start=105>. – Дата доступу: 7.06.2016. – Назва з екрана.

151. *Костенко Л. Й.* Мережні інформаційні ресурси Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2000/00/clinbv.html>. – Дата доступу: 24.06.2016. – Назва з екрана.

152. *Костенко Л. Й.* Національна система електронних бібліотек [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко. – Режим доступу:

http://www.nbuu.gov.ua/books/19/98_caoseb.html. – Дата доступу: 22.06.2016. – Назва з екрана.

153. *Костенко Л. И.* Функции и статус библиотеки информационного общества [Электронный ресурс] / Л. И. Костенко. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/articles/2000/00_klinbv.html. – Дата доступу: 22.06.2016. – Назва з екрана.

154. *Красильникова И. Ю.* Межбиблиотечный абонемент и доставка документов в информационно-библиотечной системе Российской академии наук : [монография] / И. Ю. Красильникова ; науч. ред.: канд. пед. наук Е. Б. Артемьева, канд. пед. наук Д. М. Цукерблат ; Учреждение Рос. акад. наук, Сиб. отд-ние РАН, Гос. публ. науч.-техн. б-ка. – Новосибирск : ГПНТБ СО РАН, 2009. – 292 с.

155. QR-код в библиотеке // Карагандинская ОУНБ [Электронный ресурс] : веб-сайт. – Режим доступа: <http://www.karlib.kz/index.php/ru/mobilnye-tekhnologii/32-metodicheskij-blog/1226-qr-kod-v-biblioteke>. – Дата доступу: 14.08.2016. – Загл. с екрана.

156. *Кудрова О.* Межбиблиотечный абонемент библиотеки университета и его роль в обеспечении источниками знания в информационном обществе [Электронный ресурс] / О. Кудрова. – Режим доступа: www.nbuu.gov.ua/articles/Doc58.HTML. – Дата доступу: 11.07.2016. – Загл. с екрана.

157. *Кузнецов А. В.* Участь у міжнародних корпоративних проєктах як засіб розкриття бібліотечних фондів / А. В. Кузнецов // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність. Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів 8-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–19 трав. 2011 р.). – Київ, 2011. – С. 182–184.

158. *Кулицький С. П.* Дистантне використання бібліотечних ресурсів як чинник удосконалення інформаційно-аналітичного супроводу розвитку української економіки / С. П. Кулицький // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. І. В. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – 2009. – Вип. 23. – С. 246–255.

159. *Кунанець Н. Е.* Консолідована інформація: сучасний фах освітньо-наукового напрямку інформаційних наук / Н. Е. Кунанець // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2009. – № 653 «Інформаційні системи та мережі». – С. 159.

160. Курс дистанційного навчання «Авторське право для біб-

ліотекарів» [Електронний ресурс] // Creative Commons Ukraine : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.creativecommons.org.ua/326>. – Дата доступу: 11.03.2016. – Назва з екрана.

161. *Кушнарєнко Н. Н.* Соціальні комунікації – нова наука [Електронний ресурс] / Н. Н. Кушнарєнко. – Режим доступу: <http://ellib.gpntb.ru/subscribe/index.php?journal=ntb&year=2008&num=8&art=5>. – Дата доступу: 13.04.2016. – Загл. с екрана.

162. *Лапо П. М.* Введення в електронні бібліотеки [Електронний ресурс] / П. М. Лапо. – Режим доступу: <http://www.iatp.by/handouts/library/e-libraries/2-16.htm>. – Дата доступу: 13.04.2016. – Загл. с екрана.

163. *Лапшакова В.* Бібліотечні інновації: види інноваційних продуктів [Електронний ресурс] / В. Лапшаков. – Режим доступу: <http://innovaciya.blogspot.com>. – Дата доступу: 13.07.2016. – Загл. с екрана.

164. *Левченко Ю.* Біженці та переміщені особи в Україні: правові питання [Електронний ресурс] / Ю. Левченко, В. Радченко // Україна: події, факти, коментарі : інформ.-аналіт. журн. – 2015. – № 20. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images%5Cukraine%5C2015%5Cukr20.pdf>. – Дата доступу: 22.09.2016. – Назва з екрана.

165. *Леонов В. П.* Пространство библиотеки: Библиотечная симфония / В. П. Леонов. – Москва : Наука, 2003. – 123 с.

166. Лицензии Creative Commons: перспективы в Украине [Електронний ресурс] // ЮрЛіга. – 2015. – 22.07. – Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2015/7/22/131821.htm>. – Дата доступу: 11.03.2016. – Загл. с екрана.

167. *Лобузина Е.* Оцифровка библиотечных фондов как средство предоставления доступа к историко-культурному и научному наследию / Е. Лобузина // Библиотеки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теор. сб. – 2012. – Вып. 10. – С. 222–231.

168. *Лобузина К.* Бібліотечні технології як засіб управління документальними інформаційними ресурсами суспільства / К. Лобузина // Вісн. Харк. акад. культури. – 2013. – № 1. – С. 155–164.

169. *Лобузина К. В.* Інтегрований меморіальний ресурс «Електронна бібліотека та архів В. І. Вернадського» / К. В. Лобузина. –

Режим доступу: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/85823/04-Lobuzina.pdf?sequence=1>. – Дата доступу: 23.07.2016. – Назва з екрана.

170. *Лобузiна К.* Електронна наукова перiодика вiдкритого доступу: семантичнi веб-технологiї для бiблiотек / К. Лобузiна // Бiбл. вiсн. – 2015. – № 3. – С. 18–23.

171. *Лобузiна К.* Електронне середовище як засiб формування комплексних бiблiографiчних ресурсiв нацiональної бiблiотеки // Вiсн. Львiв. ун-ту. Серiя «Книгознавство, бiблiотекознавство та iнформацiйнi технологiї». – 2012. – Вип. 7. – С. 254–260.

172. *Лобузiна К.* Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптацiї до умов сучасного iнформацiйного середовища [Електронний ресурс] / К. Лобузiна. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2011_4_1. – Дата доступу: 23.01.2016. – Назва з екрана.

173. *Лобузiна К.* Меморiальна електронна колекцiя «Т. Г. Шевченко» у Нацiональнiй бiблiотецi України iменi В. I. Вернадського / К. Лобузiна // Бiбл. вiсн. – 2014. – № 5. – С. 46–50. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_5_11. – Дата доступу: 23.07.2016. – Назва з екрана.

174. *Лобузiна К.* Онлайновий iнформацiйний ресурс «Iсторико-культурнi фонди» / К. Лобузiна // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2012. – Вип. 15. – С. 125–136.

175. *Лобузiна К.* Проблеми створення комплексних цифрових ресурсiв iсторико-культурної та наукової спадщини / К. Лобузiна // Спец. iст. дисциплiни: питання теорiї та методик : зб. наук. пр. – 2012. – Число 21: Електроннi ресурси iсторичної науки. – С. 121–129.

176. *Лобузiна К.* Технологiї органiзацiї знаннєвих ресурсiв у бiблiотечно-iнформацiйнiй дiяльностi : монографiя / Катерина Лобузiна ; вiдп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України iм. В. I. Вернадського. – Київ, 2012. – 375 с. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201410_artilces_field_dopmat_files/eif00000043.pdf. – Дата доступу: 23.05.2016. – Назва з екрана.

177. *Лобузiн I. В.* Оцифрування iсторико-культурної спадщини: технологiя та управлiння / I. В. Лобузiн // Реєстрацiя, зберiгання i оброб. даних. – 2012. – № 3. – С. 104–114.

178. *Луцишина Т.* Електронний каталог як основний iнформа-

ційний ресурс бібліотек ВНЗ Західного регіону України у сучасному веб-просторі [Електронний ресурс] / Т. Луцишина. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2014_4_8. – Дата доступу: 23.05.2016. – Назва з екрана.

179. Львів 100 років тому [Електронний ресурс] // Львівська міська рада : веб-сайт. – Режим доступу: <http://city-adm.lviv.ua/lvivhistory/lviv-100-years-ago>. – Дата доступу: 21.04.2016. – Назва з екрана.

180. *Майстрович Т. В.* Электронные библиотеки: современное состояние теории и практики / Т. В. Майстрович // Библиотечное дело-XXI век : науч.-практ. сб. – Москва, 2002. – Вып. 4. – С. 131–146.

181. *Мар'їна О. Ю.* Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2012. – Вип. 36. – С. 105–113.

182. *Мар'їна О.* Розвиток корпоративних бібліотечних проєктів в Україні [Електронний ресурс] / О. Мар'їна. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2010_1_9. – Дата доступу: 23.01.2016. – Назва з екрана.

183. *Матлина С. Г.* Библиотечное обслуживание как диалог / С. Г. Матлина // Библиотечноеведение. – 1990. – № 6. – С. 43–51.

184. *Медведева В. М.* Еволюція дистантних форм бібліотечної роботи як спосіб розширення доступу користувачів до бібліотечних фондів (1990–2009) / В. М. Медведева. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2010/10/mvmkbf.zip>. – Назва з екрана.

185. Международная электронная детская библиотека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.childrenslibrary.org/index.shtml>. – Дата доступа: 8.04.2016. – Загл. с экрана.

186. *Мелентьева Ю. П.* Библиотечное обслуживание [Электронный ресурс] / Ю. П. Мелентьева. – Режим доступа: http://www.rntb.org/bibliotachnoe-obsluzhivanie/bibliotachnoe-obsluzhivanie_115.html. – Дата доступа: 7.06.2016. – Загл. с экрана.

187. Мережа пунктів доступу громадян (ПДГ) до офіційної інформації [Електронний ресурс] // Програма сприяння парламенту України (ПСПШ) бібліотеками. – Режим доступу: http://www.pdp.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1784&Itemid=148. – Дата доступу: 22.04.2016. – Назва з екрана.

188. Методична служба публічних бібліотек Києва [Електрон-

ний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: www.olga-methodlibkyiv.blogspot.com. – Дата доступу: 23.07.2016. – Назва з екрана.

189. *Минкина В. А.* Коммуникационная политика библиотеки: содержание и особенности формирования [Электронный ресурс] / В. А. Минкина. – Режим доступа: <http://ellib.gpntb.ru/subscribe>. – Дата доступа: 23.06.2016. – Загл. с экрана.

190. Мобильные библиотеки. Мобильные библиотечные онлайн-услуги : сб. публ. / под ред. Д. Нидхем, М. Элли ; науч. ред. д-р техн. наук, проф. Я. Л. Шрайберг ; пер. Е. В. Малявская, В. В. Зверевич, Т. О. Зверевич. – Санкт-Петербург : Профессия, 2012. – 368 с.

191. Мобільні технології в українських бібліотеках [Електронний ресурс] // Блог «Мобільні технології в українських бібліотеках». – Режим доступу: <http://bibliomobile.blogspot.com>. – Дата доступу: 12.02.2016. – Назва з екрана.

192. *Моргенштерн И. Г.* Информационное общество : учеб. пособие / И. Г. Моргенштерн. – 2-е изд., испр. и доп. – Челябинск : Урал, 2000. – 127 с.

193. *Мотульский Р. С.* В стране цветущей сакуры: Путевые заметки / Р. С. Мотульский // Библиотека : массов. проф. иллюстрир. журн. – Москва : Либерия, 2008. – № 1. – С. 68–73.

194. *Муха Л.* Оптимізація доступу до рукописних і книжкових пам'яток: превентивні заходи зі збереження та оцифрування / Л. Муха // Бібл. вісн. – 2009. – № 6. – С. 25–29.

195. Наукові реферативні огляди [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/references>. – Дата доступу: 12.05.2016. – Назва з екрана.

196. Национальная библиотека Шотландии открыла вакансию википедиста [Электронный ресурс] // Lenta.Ru. – 2013. – 25 апр. – Режим доступа: <http://lenta.ru/news/2013/04/25/wikipedian>. – Дата доступа: 22.03.2016. – Загл. с экрана.

197. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua. – Назва з екрана.

198. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського надає доступ до баз даних наукової інформації [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського :

веб-сайт. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/node/1825>. – Дата доступу: 8.04.2016. – Назва з екрана.

199. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 160 с.

200. *Нежурбеда Г. Г.* Архивы Интернет-ресурсов в национальных библиотеках: принципы формирования и тенденции развития / Г. Г. Нежурбеда // Электронные информационные ресурсы: проблемы формирования, обработки, распространения, защиты и использования. – Киев, 2003. – С. 39–41.

201. *Нещерет М. Ю.* Виртуальная справочная служба Российской государственной библиотеки: предварительные итоги работы [Электронный ресурс] / М. Ю. Нещерет. – Режим доступа: http://www.rsl.ru/datadocs/Bibliotekovedenie_01_2010.pdf. – Дата доступа: 24.06.2016. – Загл. с екрана.

202. Новини. Тестовий доступ до платформи PressReader [Електронний ресурс]//ELibUkr: веб-сайт.–Режим доступу:<http://www.elibukr.org/uk/novini/blog.html>. – Дата доступу: 8.04.2016. – Назва з екрана.

203. *Овсак О. С.* Практичний досвід використання сучасного скануючого обладнання для оцифрування книжкових фондів бібліотек. ATIZ DIY – нова генерація книжкових сканерів / О. С. Овсак // Наук. пр. Держ. наук. пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського : [10 річчю з дня заснування Держ. наук. пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського АПН України присвячується] / Акад. пед. наук України, Держ. наук. пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Четверта хвиля, 2008. – Вип. 1 «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України». – С. 231–234.

204. О лицензиях [Электронный ресурс] // Creative Commons : веб-сайт. – Режим доступа: <https://creativecommons.org/licenses>. – Дата доступа: 11.03.2016. – Загл. с екрана.

205. О Мировой цифровой библиотеке: Партнеры [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.wdl.org/ru/partners>. – Дата доступа: 25.06.2016. – Загл. с екрана.

206. О Мировой цифровой библиотеке [Электронный ресурс] // Мировая цифровая библиотека : веб-сайт. – Режим доступа: <https://www.wdl.org/ru/about>. – Дата доступа: 8.04.2016. – Загл. с екрана.

207. *Онищенко А. С.* Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр / О. С. Онищенко // Библиотеки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. / редкол.: А. С. Онищенко (пред.) [и др.]. – Киев, 2003. – Вып. 2. – С. 15–39.

208. О проекте [Электронный ресурс] // PressPoint : веб-сайт. – Режим доступа: <http://presspoint.ua/o-proekte>. – Дата доступа: 7.06.2016. – Загл. с экрана.

209. *Осаула В.* Бібліотечна картково-каталожна ера: класика інформаційно-пошукових систем в електронному середовищі сучасних бібліотек / В. Осаула // Вісн. Книжк. палати : наук.-практ. журн. – 2009. – № 3. – С. 19–22.

210. *Пальчук В.* Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / В. Пальчук ; наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 314 с.

211. *Пальчук В. Е.* Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек у забезпеченні владних структур України (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. . канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 / В. Е. Пальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 19 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>. – Дата доступу: 28.01.2016. – Назва з екрана.

212. *Пасмор Н. П.* Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю : автореф. дис. . канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / Пасмор Надія Петрівна ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2003. – 20 с.

213. *Пашкова В. С.* Електронні ресурси, доступні для всіх: проект Посольства США в Україні / В. С. Пашкова // Бібл. планета. – 2003. – № 4. – С. 20–21.

214. *Пашкова В. С.* «Інтернет для читачів публічних бібліотек»: проект Посольства США в Україні / В. С. Пашкова // Інтернет-центри в публічних бібліотеках : зб. ст. – Київ, 2003. – С. 4–11.

215. *Пашкова В. С.* Інформаційна політика і бібліотека / В. С. Пашкова // Бібліотека і влада : зб. ст. до міжнар. наук.-практ. конф. – 2-ге вид., випр. і доповн. – Київ, 2000. – С. 15–26.

216. *Пашкова В. С.* Маніфест ІФЛА про Інтернет / В. С. Пашкова // Публічна бібліотека: місія (З досвіду різних країн. Погляд методиста) / уклад.: І. Цуріна, Н. Гудимова ; пер. з англ. В. С. Пашкової. – Київ : НПУ, 2004. – С. 41–43.

217. *Пашкова В. С.* Національні бібліотечні асоціації, 1876–2008 : монографія / В. С. Пашкова. – Харків : Акта, 2009. – 336 с.

218. *Пашкова В. С.* Роль публічних бібліотек у розвитку електронної Європи: проект PULMAN і Ойраський маніфест / В. С. Пашкова // Бібл. планета. – 2003. – № 3. – С. 18–19.

219. *Пашкова В. С.* Спільна заява Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) і Міжнародної асоціації видавців (МАВ) про свободу висловлення в INTERNET / пер. з англ. В. С. Пашкової // Вісн. Книжк. палати : наук.-практ. журн. – 2004. – № 4. – С. 17.

220. *Пашкова В.* Управління проектами з оцифрування в бібліотеці / В. Пашкова // Бібл. планета. – 2008. – № 1. – С. 34.

221. *Пашков О. М.* Бібліотеки та Інтернет: надання віддаленого доступу до інформації у США / О. М. Пашков // Бібл. планета. – 2001. – № 2. – С. 27.

222. Підручник «Авторське право для бібліотекарів» вийшов у світ [Електронний ресурс] // Асоціація «Інформаціо-Консорціум» : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.informatio-consortium.net/CRL-2015>. – Дата доступу: 11.03.2016. – Назва з екрана.

223. Побачив світ 41 випуск Наукових праць Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс] / Репортер СІАЗ // Facebook. – 2015. – 8.09. – 20.37. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/ufhvjysz>. – Дата доступу: 28.09.2015. – Назва з екрана.

224. Позиція ІФЛА з питань авторського права у цифровому середовищі [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/1835>. – Дата доступу: 11.03.2016. – Назва з екрана.

225. Поручи поиск человеку: виртуальные справочные службы в современных библиотеках / под общ. ред. И. Б. Михновой. – Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2005. – 304 с.

226. *Постельжук О.* Веб-сайт обласної універсальної наукової

бібліотеки як продукт її інформаційно-аналітичної діяльності / О. Постельжук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2013. – Вип. 35 – С. 480–489.

227. *Потіха А.* Вдосконалення методів обробки інформації та використання ЗМІ з метою більш ефективного задоволення інформаційних потреб дистантних користувачів / А. Потіха // Україна: події, факти, коментарі : інформ.-аналіт. журн. – 2008. – № 20. – С. 88–96.

228. Почаївські стародруки у фондах НБУВ // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/vsd/pochajiv/index.html>. – Дата доступу: 8.04.2016. – Назва з екрана.

229. Пошук в електронному каталозі [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України для дітей : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/Catalog.aspx>. – Дата доступу: 4.03.2016. – Назва з екрана.

230. Правила роботи сервісу «Віртуальна довідка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/550>. – Дата доступу: 4.03.2016. – Назва з екрана.

231. Практичне керівництво по проведенню електронних виставок у бібліотеці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://195.64.191.102/Електронні%20виставки%20в%20бібліотеках.pdf>. – Дата доступу: 4.03.2016. – Назва з екрана.

232. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>. – Дата доступу: 14.03.2016. – Назва з екрана.

233. Про відкритий доступ і ліцензії Creative Commons у Резолюції III Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова комунікація в цифрову епоху» [Електронний ресурс] // Creative Commons Ukraine : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.creativecommons.org.ua/798>. – Дата доступу: 11.03.2016. – Назва з екрана.

234. Проект «Історична Волинь» [Електронний ресурс] // Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека : веб-сайт. – Режим доступу: <http://libr.rv.ua/ua/libr/72-proekt-istorichna-volin>. – Дата доступу: 23.04.2016. – Назва з екрана.

235. Проект «Придніпровський корпоративний каталог (ПКК)» [Електронний ресурс] // Дніпропетровська ОУНБ ім. першочителів слов'янських Кирила і Мефодія : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.lib.dp.ua/pkk/1.htm>. – Дата доступу: 23.04.2016. – Назва з екрана.

236. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI»: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2011 р. № 956 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-%D0%BF>. – Дата доступу: 30.04.2016. – Назва з екрана.

237. PR-звіт проекту станом на 31 березня 2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://govinfolibrary.files.wordpress.com/2012/12/ula_report_pr_03_2015.pdf. – Дата доступу: 2.05.2016. – Назва з екрана.

238. Про Пошук книг у Google [Електронний ресурс] // Google книги. – Режим доступу: <http://books.google.com.ua/intl/uk/googlebooks/history.html>. – Назва з екрана.

239. Про проект Acta Diurna [Електронний ресурс] // Репозитарій Acta Diurna : веб-сайт. – Режим доступу: http://ad.lnu.edu.ua/block.php/block_id/49. – Дата доступу: 21.04.2016. – Назва з екрана.

240. Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система (РКБІС) [Електронний ресурс] // Рівненська обласна універсальна бібліотека : веб-сайт. – Режим доступу: <http://lib.rv.ua/ua/libr/70-regionalna-korporativna-bibliotechna-informacijna-sistema-rkbis>. – Дата доступу: 23.04.2016. – Назва з екрана.

241. *Рогова П.* Про концепцію створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / П. Рогова. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2013_10_4. – Дата доступу: 8.08.2016. – Назва з екрана.

242. *Романська С. Й.* Віртуальна довідка – як одна з форм обслуговування віддалених користувачів [Електронний ресурс] / С. Й. Романська. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/21323/1/20-204-212.pdf>. – Дата доступу: 2.05.2016. – Назва з екрана.

243. Российская государственная библиотека [Электронный ресурс] : веб-сайт. – Режим доступа: www.rsl.ru. – Дата доступа: 29.03.2016. – Загл. с экрана.

244. Российская национальная библиотека [Электронный ресурс] / Виртуальный научный кабинет : веб-сайт. – Режим доступа: www.nlr.ru/vnk/general.php. – Дата доступа: 27.03.2016. – Загл. с экрана.

245. *Рубакин Н. А.* Работа библиотекаря с точки зрения библиопсихологии: к вопросу об отношении книги и читателя / Н. А. Рубакин // Читатель и книга. Методы их убеждения : сб. ст. – Харьков, 1925. – С. 43.

246. *Самохіна Н.* Архівування інформаційних ресурсів у системі формування електронної бібліотеки / Н. Самохіна // Бібл. вісн. – 2012. – № 5. – С. 27–31.

247. Сбор и сохранение цифровой информации: правовые аспекты / Н. В. Браkker, авт. Л. А. Куйбышев // Библиотекведение. – 2011. – № 6. – С. 34–44 : 2 фот. – Библиогр.: с. 43–44.

248. Сводный каталог библиотек России – общероссийский навигатор библиотечных ресурсов и услуг [Электронный ресурс] // СКБР : веб-сайт. – Режим доступа: <http://skbr2.ru>. – Дата доступа: 9.05.2016. – Загл. с экрана.

249. *Северин Л. С.* Система бібліотечно-інформаційного забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08. / Л. С. Северин. – Харків, 2005. – 24 с.

250. *Серова О. В.* Качество услуг в электронной среде и новые сервисы / О. В. Серова // Библиосфера. – 2009. – № 1. – С. 27–32.

251. *Скворцов В. В.* Концепции библиотеки в современном российском библиотековедении [Электронный ресурс] / В. В. Скворцов. – Режим доступа: http://libconfs.narod.ru/2002/4_s/s4_p16.htm. – Дата доступа: 9.05.2016. – Загл. с экрана.

252. *Скворцов В. В.* Современная концепция библиотеки [Электронный ресурс] / В. В. Скворцов. – Режим доступа: http://libconfs.narod.ru/2002/4_s/s4_p16.htm. – Дата доступа: 9.05.2016. – Загл. с экрана.

253. *Скворцов Л. В.* Информационная культура: теория и актуальные проблемы / Л. В. Скворцов // Библиотеки в эпоху перемен:

философско-культурологические и информационные аспекты : дайджест. – 2001. – Вып. 3 (11). – С. 27–28.

254. *Слободяник М. С.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції / М. С. Слободяник // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2009. – № 4. – С. 5–6. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2009_4_2. – Дата доступу: 4.04.2016. – Назва з екрана.

255. *Слободяник М. С.* Бібліотека. Документ. Комунікації: вибрані праці / М. С. Слободяник ; уклад. О. Кириленко, за наук. ред. В. Г. Чернеця. – Київ : Ліра-К, 2010. – 308 с.

256. *Слободяник М. С.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 1995. – 268 с.

257. Словник основних термінів з бібліотечно-інформаційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.nung.edu.ua/sites/default/files/files/slovník.pdf>. – Дата доступу: 4.04.2016. – Назва з екрана.

258. *Смолина Е. В.* Теоретико-методологические основы изучения общения в библиотеке : анализ. Обзор / Е. В. Смолина. – Ленинград, 1989. – 58 с. (Препр. / Б-ка АН СССР, № 9).

259. *Соколов А. В.* Общая теория социальной коммуникации / А. В. Соколов. – Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.

260. *Соловяненко Д. В.* Онлайновий бібліотечний сервіс як один із видів бібліотечного / Д. В. Соловяненко // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України / відп. ред. О. С. Онищенко.* – Київ, 2003. – Вип. 11. – С. 200–222.

261. 49 мільйонів творів у вільному доступі [Електронний ресурс] // *Життя. Українська правда.* – 2016. – 13.02. – Режим доступу: http://life.pravda.com.ua/culture/2016/02/13/208129/view_print. – Дата доступу: 4.04.2016. – Назва з екрана.

262. *Справочник библиотекаря / Н. С. Карташов, С. Г. Антонова, Г. А. Семенова [и др.] ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина.* – Москва : Книга, 1985. – 302 с.

263. *Столяров Ю. Н.* Двухконтурная системная модель библиотеки [Електронний ресурс] / Ю. Н. Столяров. – Режим доступа:

<http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2002/trud/sec1114/Doc68.HTML>. – Дата доступу: 11.07.2016. – Загл. с екрана.

264. *Столяров Ю. Н.* Развитие электронного фондведения [Электронный ресурс] / Ю. Н. Столяров // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса: 12-я Междунар. конф. «Крым-2005» : тр. конф. – Москва, 2005. – Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/2005/59.pdf>. – Дата доступу: 11.07.2016. – Загл. с екрана.

265. *Столяров Ю. Н.* Сущностные функции библиотеки [Электронный ресурс] / Ю. Н. Столяров. – Режим доступа: http://schoollibrary.ioso.ru /index.php?news_id=144. – Дата доступу: 11.07.2016. – Загл. с екрана.

266. *Стрилець Н. О.* Методи та технології архівування електронних бібліотечних ресурсів [Електронний ресурс] / Н. О. Стрилець. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_3-4_7. – Дата доступу: 3.07.2016. – Назва з екрана.

267. *Струнгар А. В.* Ергономічність і основні помилки при створенні веб-сторінок / А. В. Струнгар // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність. Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів 7-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–27 трав. 2010 р.). – Київ, 2010. – С. 181.

268. *Сурмін Ю. П.* Аналітична діяльність : посіб. для аналітика неприбуткової організації / Ю. П. Сурмін. – Київ : Центр інновацій та розвитку, 2002. – 96 с.

269. *Сутыгина И. Е.* Новые библиотечные сервисы [Электронный ресурс] / И. Е. Сутыгина. – Режим доступа: <http://unatlib.org.ru/index.php?option=comcontent&view=article&id=1956&catid=195&Itemid=193>. – Дата доступу: 22.03.2016. – Загл. с екрана.

270. *Тарасенко Н. В.* Сучасна бібліотека як аналітичний центр зі збирання та архівування мережевих ресурсів / Н. В. Тарасенко // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.) / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада директорів наук. б-к та інформ. центрів – членів МААН ; [редкол.: В. І. Попик та ін.]. – Київ, 2013. – 415 с.

271. *Тарасенко Н.* Інноваційні аспекти бібліотечно-інформа-

ційного виробництва / Н. Тарасенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – 2015. – Вип. 41. – С. 543–559.

272. *Тарасенко Н.* Ситуація та настрої в «ДНР/ЛНР» як аргумент для української політики [Електронний ресурс] / Н. Тарасенко // Резонанс : бюл. операт. інформації електорон. видань. – 2016. – № 9. – С. 3–26. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez9.pdf>. – Дата доступу: 7.08.2016. – Назва з екрана.

273. *Телешун С. О.* Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації / С. О. Телешун, А. С. Баронін. – Київ : Паливода, 2001. – 112 с.

274. *Терещенко Н. М.* Інформаційне обслуговування іноземних студентів в університетській бібліотеці : дис. . канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / Терещенко Наталія Миколаївна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2005. – 238 с.

275. *Тикунова И. П.* Концептуальная модель современной библиотеки: социально-философский анализ [Рукопись] : дис. ... канд. филос. наук : [спец.] 09.00.11 «социальная философия» / И. П. Тикунова ; науч. рук. М. Ю. Опенков ; Гос. образоват. учреждение высш. проф. образования «Помор. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова». – Архангельск : [б. и.], 2007. – 129 с.

276. *Тихонова Е. В.* Центр правовой информации РНБ в обеспечении правовых запросов библиотеки [Электронный ресурс] / Е. В. Тихонова // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : новые технологии и новые формы сотрудничества : 8-я Междунар. конф. «Крым-2001» : материалы конф. – Москва, 2001. – Т. 2. – Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/2001/tom2/sem2/Doc47.html>. – Дата доступа: 9.08.2016. – Загл. с экрана.

277. *Тихонова Л. Н.* Информационная деятельность библиотек как фактор формирования инновационной культуры [Электронный ресурс] / Л. Н. Тихонова. – Режим доступа: <http://infoculture.rsl.ru>. – Дата доступа: 9.08.2016. – Загл. с экрана.

278. *Ткачук Л.* Віртуальна виставка: нова послуга бібліотеки / Л. Ткачук // Вісн. Книжк. палати : наук.-практ. журн. – 2007. – С. 36–38.

279. *Торлин И. Г.* Виртуальная экспозиция на сайте Государственной библиотеки для детей / И. Г. Торлин // Библиотеки и

ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : тр. 10-й юбилейн. Междунар. конф. «Крым-2003». – Москва : ГПНТБ России, 2003. – Т. 2. – С. 849–851.

280. *Торлин И. Г.* Виртуальное обслуживание удаленных пользователей на сайтах публичных библиотек Украины [Электронный ресурс] / И. Г. Торлин. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2008/disk/97.pdf>. – Дата доступа: 2.05.2016. – Загл. с экрана.

281. *Торлин И. Г.* Ресурсы веб-сайтов публичных библиотек Украины: компромисс предлагаемого и ожидаемого / И. Г. Торлин // Науч. и техн. б-ки. – 2008. – № 3. – С. 36–41.

282. *Тоффлер Э.* Третья волна = The Third Wave / Э. Тоффлер. – 1980. – Москва : АСТ, 2010. – 784 с.

283. *Трачук Л.* Виртуальне довідково-бібліографічне обслуговування в українських бібліотеках / Л. Трачук // Вісн. Книжк. палати : наук.-практ. журн. – 2006. – № 8. – С. 16–18.

284. *Трачук Л.* Різновиди електронних джерел бібліографічної інформації в контексті практичної бібліографічної діяльності [Електронний ресурс] / Л. Трачук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – 2010. – Вип. 27. – С. 181–190. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2010_27_21. – Дата доступа: 23.05.2016. – Назва з екрана.

285. *Троцька В. М.* Питання застосування вільних публічних ліцензій при використанні об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет [Електронний ресурс] / В. М. Троцька. – Режим доступа: <http://ndiiv.org.ua/ua/tezy-dopovidey-na-naukovo-praktychnu-internet-konferentsiju-dohovirni-formu-realizatsijimaunovykh/view-trotska-v-m-pytannja-zastosuvannja-vilnykh-publichnykh-litsenzij-pry-vykorystanni-ob-jektiv-avtor.html?action=print>. – Дата доступа: 7.08.2016. – Назва з екрана.

286. *Філіпова Л.* Питання змісту бібліотечних веб-сайтів в Інтернеті / Л. Філіпова // Бібл. планета. – 2001. – С. 12–15.

287. *Філіпова Л. Я.* Інтернет-послуги в системі інформаційного обслуговування // Матеріали 4-ї Міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології ХХІ ст.». – Одеса : ОНПУ, 2011. – С. 14–17.

288. Фонд «Монсанто» виділить грант на оцифрування депозитарію Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки [Електронний ресурс] // Монсанто : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.monsanto.com/global/ua/newsviews/pages/monsanto-fund-sal-grant.aspx>. – Дата доступу: 7.08.2016. – Назва з екрана.

289. Хартия о сохранении цифрового наследия [Электронный ресурс] // ООН : веб-сайт. – Режим доступа: (http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/digital_heritage_charter.shtml). – Дата доступа: 23.04.2016. – Загл. с экрана.

290. Центрально-Український Кооперативний Каталог [Електронний ресурс] // Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/cucc>. – Дата доступу: 23.04.2016. – Назва з екрана.

291. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?S21 CNR=5&S21 STN=1&S21. – Дата доступу: 21.03.2016. – Назва з екрана.

292. *Чачко А. С.* Развивающаяся библиотека в информационном обществе : науч.-метод. пособие / А. С. Чачко. – Москва : Либерия-Библинформ, 2004. – 88 с.

293. *Чен Шзецзінь.* Бібліотечно-інформаційні мережі Китаю: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / Шзецзінь Чен ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2003. – 20 с.

294. *Чернов А. А.* Становление глобального информационного общества : Проблемы и перспективы / А. А. Чернов. – Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2003. – 232 с.

295. *Чуприна Л.* Оперативна інформація в соціальних мережах: особливості обігу та використання бібліотеками / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – 2012. – Вип. 33. – С. 507–523.

296. *Чуприна Л.* Проблема інформаційних шумів при використанні оперативної інтернет-інформації для підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України

ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2009. – Вип. 23. – С. 269–279.

297. *Чуприна Н. Т.* Понятийно-терминологическое осмысление инновационной деятельности в условиях библиотеки [Электронный ресурс] / Н. Т. Чуприна. – Режим доступа: <http://ellib.gpntb.ru>. – Дата доступа: 6.06.2016. – Загл. с экрана.

298. *Чуприна Л.* Современные тенденции в формировании и развитии информационного пространства Украины / Л. Чуприна // Укр.-македон. наук. зб. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, МАНМ. – Київ, 2011. – Вип. 5. – С. 247–262.

299. *Шемаєва Г. В.* Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва ; Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2008. – 289 с.

300. *Шемаєва Г.* Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Г. Шемаєва. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2006_4_6. – Дата доступа: 23.05.2016. – Назва з екрана.

301. *Шрайберг Я. Л.* Как создать свой веб-сервер : метод. пособие для б-к по информ. технологиям и Интернет / Я. Л. Шрайберг, М. В. Гончаров. – Москва : Либерия, 2000. – 64 с.

302. Що таке Creative Commons [Електронний ресурс] // Creative Commons Ukraine : веб-сайт. – Режим доступа: <http://www.creativecommons.org.ua/about-creative-commons>. – Дата доступа: 11.03.2016. – Назва з екрана.

303. Щотижневі огляди Луганської періодики [Електронний ресурс] // Луганська обласна універсальна бібліотека ім. О. М. Горького : веб-сайт. – Режим доступа: http://www.library.lg.ua/ukr/izdaniya_obzor_pressa.php. – Дата доступа: 11.03.2016. – Назва з екрана.

304. *Яроцкий В. М.* Информационная система интегрированных персональных коммуникаций с читателями [Электронный ресурс] / В. М. Яроцкий. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2013/disk/111.pdf>. – Дата доступа: 12.03.2016. – Загл. с экрана.

305. *Ярошенко Т.* Авторське право у цифровому середовищі / Т. Ярошенко // Бібл. планета : наук.-вироб. журн. – 2008. – № 1. – С. 33.

306. *Ярошенко Т. О.* Відкритий доступ – шлях до присутності України у світовій науковій спільноті / Т. О. Ярошенко. – Київ : Вища шк., 2011. – № 3. – С. 47–51.

307. *Ярошенко Т. О.* Організація та управління електронними ресурсами в сучасній бібліотеці / Т. О. Ярошенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 3. – С. 13–21.

308. About the Collections [Electronic resource] // The Library of Congress. – Mode of access: <https://memory.loc.gov/ammem/about/about.html>. – Date of access: 8.04.2016. – Title from the screen.

309. About_LIBRIS [Electronic resource]. – Mode of access: http://librishelp.libris.kb.se/help/about_libris_eng.jsp?redirected=true&pref_is_set=&textsize=&contrast=&language=en. – Date of access: 19.04.2016. – Title from the screen.

310. Ally Mohamed. M-libraries Three: Transforming Libraries with Mobile Technology / Mohamed Ally, Needham Gill Needham // Facet Publishing, 2012. – 206 p.

311. *Almond G. A.* The American People and Foreign Policy / Almond G. A. – New York : Harcourt, Brace and Co., 1950.

312. Biblion: the Boundless Library [Electronic resource] // The New York Public Library. – Mode of access: http://exhibitions.nypl.org/100/100/digital_fun/boundless_library. – Date of access: 18.03.2016. – Title from the screen.

313. *Brophy P.* Manchester Metropolitan University. Centre for Research in Library and Information Management / Peter Brophy, Jenny Craven, Margaret Markland // Libraries without walls 6 : evaluating the distributed delivery of library services. – London : Facet, 2006. – 242 p.

314. Building Mobile Library Applications (THE TECH Set #12), by Jason A. Clark. – Chicago, IL : ALA TechSource, 2012. – 114 p.

315. *Carol F. Goodson.* Providing Library Services for Distance Education Students: A How to Do It Manual for Librarians / Carol F. Goodson // Neal Schuman Pub, 2001. – 227 p.

316. Catalogue SUDOC [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.sudoc.abes.fr/?COOKIE=U10178,Klecteurweb,D2.1,E5db4e1f0-b49,I250,B341720009+,SY,A%5C9008+1,J,H2-26,29,34,39,44,49-50,53-78,80-87,NLECTEUR+PSI,R77.91.188.234,FN>. – Date of access: 19.04.2016. – Title from the screen.

317. *Clayton J. Susan*. Going the Distance: Library Instruction for Remote Learners / Susan J. Clayton. – Facet Publishing, 2007. – 239 p.
318. Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation [Electronic resource] // Official Journal of the European Union. – 2011. – 29.10. – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:EN:PDF>. – Title from the screen. – Date of access: 11.03.2016. – Title from the screen.
319. COPAC [Electronic resource]. – Mode of access: <http://copac.jisc.ac.uk>. – Date of access: 19.04.2016. – Title from the screen.
320. *Cuddy C*. Using PDAs In Libraries: A How-To-Do-It Manual / Colleen Cuddy // Neal-Schuman Publishers, 2005. – 145 p.
321. *Curtis D*. Attracting, Educating, and Serving Remote Users Through the Web: A How to Do It Manual for Librarians / Donnelly Curtis. – Neal-Schuman Publishers, 2002. – 269 p.
322. Deutsche Digitale Bibliothek [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de>. – Date of access: 8.04.2016. – Title from the screen.
323. Europeana collections [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.europeana.eu/portal/search?page=2&q=Ukraine>. – Date of access: 11.04.2016. – Title from the screen.
324. Europeana. Exhibitions [Electronic resource]. – Mode of access: <http://exhibitions.europeana.eu>. – Date of access: 16.05.2016. – Title from the screen.
325. Gallica en chiffres [Electronic resource]. – Mode of access: <http://gallica.bnf.fr>. – Date of access: 21.07.2016. – Title from the screen.
326. *Griffey J*. Mobile Technology and Libraries. THE TECH SET® #2 / Jason Griffey. – Published by Neal-Schuman Publishers, Inc. 100 William St., Suite 2004 New York, NY 10038. – 115 p.
327. *Hahn J*. iPhone Application Development: Strategies for Efficient Mobile Design and Delivery / Jim Hahn. – Chandos Publishing, 2011. – 158 p.
328. *Huling N*. R/Evolution in Reference Services: Research on digital reference / Nancy Huling. – Alki. – 2000. – Vol. 16, no. 2. – P. 21–22.
329. Kindle Unlimited [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.amazon.com/kindle-dbs/hz/signup?_encoding=UTF8&ref_=kbnp_nb_ku. – Date of access: 7.06.2016. – Title from the screen.

330. *Kresh D. N.* Online, Virtual, E-mail, Digital, Real Time: The Next Generation of Reference Services [Electronic resource] / D. N. Kresh, J. D. Stahl. – Mode of access: <http://www.google.com.ua/ur1?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source>. – Date of access: 17.08.2016. – Title from the screen.

331. *Lancaster F. W.* Libraries and librarians in the age of electronics / F. W. Lancaster. – Washington, D. C. : Inform. Resources Press, 1982.

332. *Leveen T. A.* Reference librarians chat it up online / T. A. Leveen // *Today's Librarian*. – 2000. – Vol. 4, no. 5. – P. 17–19.

333. *Maharana B.* Virtual Reference Service in Academic Libraries: A Case Study of the Libraries of IIMs and IITs in India [Electronic resource] / B. Maharana, K. C. Panda. – Mode of access: http://eprints.rclis.org/9314/1/virtual_reference_service.pdf. – Title from the screen. – Date of access: 12.08.2016. – Title from the screen.

334. Meeting of Frontiers [Electronic resource]. – Mode of access: <http://frontiers.loc.gov/intldl/mtfhtml/mfhome.html>. – Date of access: 8.04.2016. – Title from the screen.

335. National Diet Library Law [Electronic resource] : Law № 5, 9.02.1948 // National Diet Library. – Mode of access: <http://www.ndl.go.jp/en/aboutus/laws.html>. – Date of access: 29.03.2016. – Title from the screen.

336. Open WorldCat Pilot: A User's Perspective by Nancy O'Neill. [Electronic resource]. – Infotoday. – Mode of access: <http://www.infotoday.com/searcher/nov04/oNeill.shtml>. – Date of access: 23.05.2016. – Title from the screen.

337. Ormes S. Public Libraries Corner: Ask a Librarian [Electronic resource] / S. Ormes // *Ariadne*. The Web version. – Mode of access: www.ariadne.ac.uk/issue13/public-libraries. – 15.09.2002. – Date of access: 29.03.2016. – Title from the screen.

338. Reference 24/7: Libraries test collaborative digital reference service // *Libr. of Congress Inf. Bul.* 2000. – Vol. 59, no. 10. – 229 p.

339. Strategic Priorities 2009–2010 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ifla.org/en/strategic-plan/strategic-priorities-2009-2010>. – Date of access: 29.03.2016. – Title from the screen.

340. The European Library: Open to National and Research Libraries Across Europe [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www>.

theeuropeanlibrary.org/tel4/membership?locale=ru. – Date of access: 16.05.2016. – Title from the screen.

341. The Library of Congress. American Memory [Electronic resource]. – Mode of access: <http://memory.loc.gov/ammem/index.html>. – Date of access: 29.03.2016. – Title from the screen.

342. UNILINC [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.unilinc.edu.au>. – Date of access: 19.04.2016. – Title from the screen.

343. What is WorldCat? [Electronic resource] // WorldCat. – Mode of access: <https://www.worldcat.org/whatis/default.jsp>. – Date of access: 23.05.2016. – Title from the screen.

Список скорочень

- БД – бази даних
ВДС – віртуальна довідкова служба
ДД – доставка документів
ЕДД – електронна доставка документів
ДБО – довідково-бібліографічне обслуговування
Е-ДБО – електронне довідково-бібліографічне обслуговування
ЗМІ – засоби масової інформації
ЕБ – електронні бібліотеки
ЕБІР – електронні бібліотечно-інформаційні ресурси
ЕД – електронний документ
ЕДД – електронна доставка документів
ЕІР – електронні інформаційні ресурси
ЕК – електронний каталог
ІАС – інформаційно-аналітичні структури
ІО – інформаційне обслуговування
ІР – інформаційні ресурси
ІФЛА (IFLA) – Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій
МБА – міжбібліотечний абонемент
ММБА – міжнародний міжбібліотечний абонемент
НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України
НПБУ – Національна парламентська бібліотека України
НЮБ – Національна юридична бібліотека
ОБС – онлайн-бібліотечний сервіс
РГБ – Российская государственная библиотека (Російська державна бібліотека)
РНБ – Российская национальная библиотека (Російська національна бібліотека)
СІАЗ – Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади
IPL – Internet Public Library (Публічна Інтернет бібліотека)

Наукове видання

БОНДАРЕНКО Вікторія Іванівна

**БІБЛІОТЕЧНЕ ІНТЕРНЕТ-ОБСЛУГОВУВАННЯ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

Редактори: *Т. Дубас, Л. Сісіна, О. Федоренко*
Технічний редактор *Т. Дубас*
Комп'ютерне верстання *Г. Булахової*

Підп. до друку 01.03.2017.
Формат 60x84^{1/6}. Ум. друк. арк. 16,04.
Наклад 300 пр. Зам. № 5.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, Київ, Голосіївський просп., 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.